

MILITIEOMBUDSMANNENS
ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN VID LAGTIMA RIKSMÖTET

ÅR 1938

STOCKHOLM 1938
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

Innehållsförteckning.

	Sid.
Allmän redogörelse för militieombudsmansämbetets förvaltning	7
Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.	
<i>A. Mål, som varit föremål för prövning hos domstol eller annan myndighet.</i>	
1. Chef för underofficers- och sjömanskårerna vid örlogsstation har utan att iakttaga tryckfrihetsförordningens föreskrifter låtit indraga åtskilliga nummer av en daglig tidning som med posten sänts till en matros under hans kompani-adress. Auditör har i egenskap av kårchefens juridiska biträde tillrätt indragningen.....	12
2. Truppförbands musikkår har vid olika tillfällen i uniform deltagit i demonstrationståg. Truppförbandschefen dömd till ansvar för det han beviljat musik-kårens personal tjänstledighet för ändamålet utan att hava lämnat särskilda föreskrifter till förekommande av överträdelse av 96 a § strafflagen för krigs-makten. Musikkårens personal har frikänts från ansvar enär överträdelsen finge antagas väsentligen föranledd av truppförbandschefens nämnda under-låtenhet. Tillika fråga om vad som skall förstås med demonstrationståg...	22
3. Felaktig tillämpning av bestämmelserna i 210 § strafflagen för krigsmakten om meddelande av tillrättaviseringsformen »förbud att vistas utom kompani-lokalen».....	38
4. Regementschef har felaktigt begärt införpassning till annat regemente av värnpliktig som uteblivit från värnpliktsjänstgöring. Befälhavaren för det regemente till vilket den värnpliktige införpassats har häktat den värnplik-tige samt hänskjutit målet mot honom om ansvar för rymning till regemen-tets krigsrätt. I målet har tillika uppkommit fråga om åtalspreskription vid rymningsbrott.....	40
5. Värnpliktig, som i vederbörlig ordning fullgjort mönstringsskyldighet, har på grund av värdslöshet av rullföringsbefälhavare påförts böter för förment försummelse i berörda hänseende	56
6. Uppehåll i värnpliktsjänstgöring vid flygflottilj har anbefallts att äga rum innan tjänstgöringen tagit sin början. I anslutning till tjänstgöringsuppe-hållet hava de värnpliktiga av flottiljchefen meddelats tillstånd att under ytterligare tid vistas utom förlägningsorten, ehuru sådant tillstånd kunnat beviljas endast åt fast anställda.....	62
7. Misshandel av underlydande.....	80
8. Missfirmelse av underlydande m. m.....	82
9. Batterichef har anbefallt en för tjänsteförsummelse anmäld volontär att själv meddela den rapporterade förmannen huru dennes anmälan blivit behandlad.....	88
10. Flottiljintendent har förfarit felaktigt dels i fråga om handhavande av medel tillhörande enskilda lägerkassan, dels genom att låta sin hustru leverera varor till flottiljens marketenteri. Osanna uppgifter hava av honom lämnats vid militieombudsmannens inspektion.....	89
11. Chef för kommissarieskola har brustit i redovisning av omhänderhavda för-skottsmedel. Förskottsmedel insatta å chefens enskilda bankräkning.....	97
12. Regementsintendent har brustit i redovisning av omhänderhavda förskotts-medel. Oriktiga uppgifter lämnade av intendenten vid militieombudsmannens inspektion.....	100
13. Fråga om pennalism vid skeppsgossekårerna.....	110

B. *Mål, som ännu icke varit föremål för prövning av domstol eller annan myndighet.*

14. Regementschef har fällt smådliga yttranden och använt kränkande tillmälen till honom underlydande personal. Han har vidare underlåtit att vid sjukdom som varat viss längre tid avlämna befälet över regementet. Befäls-elever hava använts för viss handräkning i stället för att undergå befäls-utbildning. 133

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jäm-förlik åtgärd.

1. Fråga om innebörden av bestämmelsen i 15 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes att krigsrätts första sammanträde skall utsättas att åga rum så snart lämpligen ske kan. 135
2. 7 kap. 4 § allmänna strafflagen skall icke åberopas då straff ådömes utslutande efter strafflagen för krigsmakten. Fråga huruvida strafförhöjning likväl må åga rum på den grund att brottet blivit begånget å sabbatstid. 138
3. Fråga om innebörden av stadgandet i § 40 militär bestraffningsförfordning att då någon begått förseelse, som anses påkalla tillrättavisning, vederbörande befälhavare må omedelbart meddela tillrättavisningen, såvitt han själv iakttagit förseelsen. 140
4. Försummelse att verkställa anteckningar om arrestants insättande i och uttagande ur arresten. Bristande kontroll från dagbefälets sida rörande arrestantlistas förande. 148
5. Efterspaningssedel jämlikt kungörelsen den 18 juni 1926 angående hämtning av värnpliktiga som uteblivit från tjänstgöring m. m. (hämtningskungörelsen) har felaktigt utfärdats av kompanichef i stället för av regementschefen. 151
6. Vid upprättande av inskrivningsbok har uppgiften om tilldelning till trupp-slag uteglömts. Fråga om betydelsen av att denna uppgift funnits å inskriv-ningssedeln. 152
7. Första klass sjöman (hantverkare) har befordrats till korpral senare än andra av samma årskurs enär han icke haft tillfälle att erhålla det för korpralsbefordran nödvändiga betyget för tjänstgöring i egen yrkesgren ombord. Fråga huruvida kompanichefen gjort sig skyldig till försummelse genom att icke tillse att erforderlig ombordkommendering skett. 154
8. Sedan chef för underofficers- och sjömanskårerna vid örlogsstation bifallit ansökan från korpral om anställning över stat jämlikt kungl. brevet den 3 september 1936 (för att förbereda civilianställning) har korpralen, sedan om-byte av kårchef skett, av den nye kårchefen utan sitt medgivande befordrats till flaggkorpral på stat, varigenom förmånen av anställning över stat bortfallit. 157
9. Oriktig tillämpning av bestämmelserna om visst företräde för militärt under-befäl till erhållande av civilianställning i statens tjänst. 167
10. Underlåtenhet av regementsläkare att verkställa föreskrivna anteckningar om inträffat sjukdomsfall. Fråga jämväl huruvida den sjuke blivit riktigt be-handlad. 171
11. Fråga om lämpligheten av radioutsändning rörande militära övningar i Stock-holms skärgård. 180
12. Rapporter om flyghaverier och haveritillbud beträffande flygplan av typen Sk 10 hava ej vederbörligen diarieförts. Viktiga erfarenhetsrön beträffande nämnda flygplantyp hava först efter avsevärd tid bringats till vederbörandes kännedom. 185
13. Angående sättet för handläggande av klagomål rörande utspisningen vid regemente. 193
14. Regementsintendent vid ingenjörkår har i strid med kassareglementets före-skrifter mottagit kontanta inbetalningar till kåren (enskilda lägerkassan) mellan kassadagarna. 196
15. Reservofficersaspirant har bötfällts för utebliven inställelse vid inskrivningsför-rättning 1936 ehuru han inskrivits redan 1934. Felaktigheter hava förelupit vid granskning av inskrivningslistan. 198
16. Iakttagelser angående vissa bristfälligheter vid förläggningen på Laxön. 203

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen samt till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet.

1. Angående tjänstgöringen för värnpliktiga, som ådömts påföljd jämlikt 2 kap. 19 § allmänna strafflagen.....	210
2. Angående inskränkande bestämmelser rörande offentlighållandet av militära uppgifter om bestraffningar, tillrättavisningar och sjukdomar.....	214
3. Om användandet av förkortningar i meddelanden avsedda för de värnpliktiga	216
4. Angående frågan om vad som skall förstås med uttrycket »fackman» i värnpliktsförfattningarna.....	220
5. Angående utfärdande av bestämmelser om uppsägningstid vid entledigande före anställningstidens utgång på grund av annan anledning än begånget tjänstefel av befattningshavare vid försvarsväsendet som innehava arvodesbefattning.....	225
6. Fråga om ersättning till vissa f. d. underofficerskorpraler vid flottans sjömanskår vid Karlskrona örlogsstation, vilka avskedats, oaktat de enligt gällande äldre bestämmelser ägt rätt att kvarstå i tjänsten.....	225
7. Angående kreditgivning vid försäljning från marketenterierna inom armén, marinen och flygvapnet.....	226
8. Angående föreskrifterna beträffande gäldandet av ersättning till samvetsömma värnpliktiga för begagnandet av egen velociped under fullgörandet av civilt arbete i stället för värnpliktstjänstgöring.....	238
9. Angående manskapets utrustning, förplägnad och förläggning vid övningar under fältmässiga förhållanden särskilt i övre Norrland.....	231
10. Angående behovet av ny marketenteribyggnad för Norrbottens regemente	234
11. Angående upphandling av torrt rågbröd för flygförbandens räkning m. m...	236
12. Angående de militära etablissemangens kontrakt rörande leverans från enskilda kraftdistributörer av elektrisk energi.....	242
13. Angående behovet av enhetliga bestämmelser för de militära sjukhusen i fråga om liköppning.....	243

Till RIKSDAGEN.

Jämlikt § 100 regeringsformen och 13 § i den för riksdagens militieombudsman gällande instruktionen får jag härmed avlämna redogörelse för förvaltningen av militieombudsmansämbetet under år 1937.

Härvid har jag till en början att meddela, att jag från och med den 25 juni till och med den 23 juli samt från och med den 27 september till och med den 12 oktober begagnat mig av den militieombudsmannen enligt 23 § i instruktionen tillkommande rätt till semester. Under nämnda tider har militieombudsmansämbetet, jämlikt bestämmelse i sistnämnda paragraf, uppehållits av revisionssekreteraren Carl Gustaf Ingemar Hellquist, vilken blivit utsedd att efterträda mig i händelse av min avgång från ämbetet.

Inspektionsresor hava under året av mig företagits till Uppsala, Kronobergs, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs och Norrbottens län. Under dessa resor har jag för ändamål, som avses i 12 och 18 §§ av instruktionen för militieombudsmannen, besökt:

Arméns underofficersskola;
 Kronobergs regemente;
 Södra skånska infanteriregementet i Ystad och å Revingehed;
 chefen för Södra arméfördelningen;
 Skånska kavalleriregementet;
 Flygkrigsskolan;
 remontdepån å Herrevadskloster;
 Göta artilleriregemente;
 Göteborgs örlogsdepå;
 Älvsborgs fästning;
 Livregementets grenadjärer;
 Dalregementet;
 kommissarieskolan å Rommehed;
 chefen för Övre Norrlands trupper;
 kommandanten i Bodens fästning;
 Norrbottens regemente;
 Norrlands dragonregementes till Boden detacherade skvadron;
 Norrbottens artillerikår;
 Bodens artilleriregemente;
 tygstationen i Boden;
 Bodens ingenjörkår med Signalregementets till Boden förlagda kompani;
 Arméns intendenturförråd i Boden;
 Tredje intendenturkompaniet; och
 garnisonssjukhuset i Boden.
 Härförutom har jag i Stockholm inspekterat:
 Göta livgarde;
 Svea artilleriregemente; och
 ammunitionsfabrikens avdelning å Marieberg.

Jag har vidare närvarit vid arméfälttjänstövningen i Östergötland och Småland med trupper ur samtliga fördelningar under tiden den 17 till och med den 21 september och därvid inspekterat förlägnings-, förplägnads- och sjukvårdsförhållandena m. m.

Under den tid, då jag åtnjöt semester, har tjänstförrättande militieombudsmannen företagit inspektionsresor till Värmlands och Västernorrlands län och har han härvid besökt:

Värmlands regemente;
straffängelset i Karlstad;
Västernorrlands regemente;
Norrlands trängkår;
Hemsö fästning; och
centralfängelset i Härnösand.

Härjämte har tjänstförrättande militieombudsmannen inspekterat garnisonssjukhuset i Stockholm.

Under inspektionsresorna hava rullföringsexpeditioner besökts, då sådant kunnat ske utan att resorna därigenom förlängts eller fördyrats, samt vid ett tillfälle jämväl ett landstormsförråd.

Vid inspektionerna har militieombudsmannen biträts av byråchefen vid militieombudsmansexpeditionen samt i flertalet fall därjämte av en intendenturofficer och en byggnadssakkunnig officer. Vid inspektionen av truppförband hava krigsrättsprotokollen, protokollen angående disciplinära bestraffningar, de militära straffregistren, anteckningsböckerna över meddelade tillrättavisningar, kassaförvaltningens räkenskapshandlingar samt handlingar rörande upphandling och redovisning av materiel av olika slag ävensom marketerirörelsen granskats. Tillika har uppmärksamhet ägnats åt vården av kaserner och materiel, åt hygieniska förhållanden samt åt utspisningen. I samband med inspektionerna av truppförband hava även arrestlokalerna besökts. De i förestående redogörelse omnämnda besöken å de allmänna straffanstalterna hava uteslutande avsett personer, som av krigsdomstol dömts till frihetsstraff eller såsom häktade avvaktat rannsaking inför sådan domstol.

På sätt militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1937 års lagtima riksdag utvisar, kvarstodo vid början av år 1937 från år 1936 balanserade ärenden till ett antal av 21

Under år 1937 tillkommo ärenden till följande antal:

enligt allmänna diariet 502
enligt diariet över hemliga ärenden 5

Sammanlagda antalet ärenden, som förelegat under år 1937, utgör alltså 528

De ärenden, som tillkommit under år 1937, utgöras av:

ärenden, inkomna från myndighet 28
klagomål eller framställningar från enskilda 85
ärenden, uppkomna under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning 374
militieombudsmannens organisations- och förvaltningsärenden m. m. .. 20

Summa 507

Av de från år 1936 balanserade 21 ärendena hava 16 utgjorts av klagomål eller framställningar från enskilda samt 5 av ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning m. m.

Till behandling under år 1937 hava alltså förelegat 28 ärenden, som inkommit från myndighet, 101 klagomål eller framställningar från enskilda, 379 ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning m. m. samt 20 organisations- och förvaltningsärenden, tillhopa 528 ärenden.

Av dessa ärenden hava

till annan myndighet hänvisats	4
utan åtgärd avskrivits	4
efter vederbörandes hörande eller eljest verkställd utredning avskrivits ..	213
på grund av att klagande erhållit gottgörelse eller rättelse eljest vunnits blivit avskrivna	190
föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd	14
föranlett framställning till Konungen eller till departementschef	8
föranlett annan åtgärd	40
och äro vid 1937 års utgång	
vilande i avbidan på yttrande eller påminnelser	49
på militieombudsmannens prövning beroende	6
Summa	528

Av hela antalet under år 1937 till behandling föreliggande ärenden (528) hava under året slutbehandlats 473 medan till följande år balanserats 55.

Av de anhängiggjorda åtalen (därmed jämförliga ärenden) voro samtliga 14 anhängiggjorda under år 1937.

Av dessa åtal

hava under året slutligen avgjorts	13
äro vid årets slut på prövning beroende	1
Summa	14

Beträffande förvaltningen av militieombudsmansämbetet får jag i övrigt hänvisa till ämbetets diaries och registratur, vilka jämte protokollen över inspektionerna komma att överlämnas till vederbörande utskott.

Såsom bilagor till denna allmänna redogörelse fogas:

redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder,
redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd,

redogörelse för vissa framställningar, som av militieombudsmannen gjorts hos Konungen samt hos statsrådet och chefen för försvarsdepartementet.

Beträffande åtalen har här liksom i militieombudsmannens föregående

ämbetsberättelser en mera fullständig redogörelse ansetts böra lämnas endast för sådana, som under året prövats av första domstol, varemot annat åtal allenast i korthet omnämnts.

I avdelningen »vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd» hava huvudsakligen medtagits sådana ärenden, vilka på grund av de däri föreliggande spörsmålen ansetts hava intresse utöver de enskilda fallen.

Stockholm den 10 januari 1938.

STURE CENTERWALL.

BENGT LASSEN.

Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.

A. Mål, som varit föremål för prövning hos domstol eller annan myndighet.

1. Chef för underofficers- och sjömanskårerna vid örlogsstation har utan att iakttaga tryckfrihetsförordningens föreskrifter låtit indraga åtskilliga nummer av en daglig tidning som med posten sänts till en matros under hans kompaniadress. Auditör har i egenskap av kårchefens juridiska biträde tillrätt indragningen.

I en den 28 januari 1937 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anhöll B. Håkansson i Stockholm, under hänvisning till innehållet i ett vid skriften fogat urklipp ur tidningen Ny Dag för den 25 i samma månad, om militieombudsmannens bistånd med anledning av att en å Skeppsholmen tjänstgörande flottist, matrosen vid andra yrkeskompaniet nr 652 Gustavsson av vederbörande befäl hindrades från att erhålla tidningen Ny Dag, på vilken han verkställt prenumeration.

Urklippet innehöll en artikel med rubriken »Officerare tar Ny Dag i beslag». I artikeln anfördes bland annat följande:

»Som bekant äger manskapet inom krigsmakten rätt att för privat del hålla och läsa vilka postabonnerade tidningar de vill. Där beslagtagande äger laga rätt är det däremot fråga om spridning av vissa skrifter, som indragits. Sålunda kan de, som ligger i militärtjänst hålla Ny Dag, Stormklockan och andra arbetartidningar för privat läsning. Befälet har icke rätt hindra att manskapets post, deras brev, postabonnerade tidningar o. s. v. kommer dem tillhanda. Emellertid förekommer det ofta, att reaktionärt inställda officerare utnyttjar sin befälsställning till att fullkomligt olagligt trakassera sina underlydande på detta område.

För dagen kan vi ta ett exempel från Skeppsholmen. På tisdagen kallade kapten Söderhielm därstädes till sig en flottist, som prenumererat på Ny Dag. På olika sätt sökte han förmå honom upphöra med abonnemanget. Till sist hotade han med att »tidningen kommer att skickas ned i värme pannan, om ni inte ändrar adressen för den». När flottisten begärde att få den tidning, som samma dag kommit, vägrade kaptenen att lämna ut den till adressaten. »Kommendör Söderbaum skall läsa den», sade han. Inte heller på onsdagen fick flottisten sin tidning.»

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 1 februari 1937 till stationsbefälhavaren vid Stockholms örlogsstation anhållit att stationsbefälhavaren

ville infordra och till militieombudsmannen inkomma med yttrande av den i tidningsurklippet omnämnde kaptenen Söderhielm inkom stationsbefälhavaren den 13 februari med ett den 5 i samma månad dagtecknat yttrande av kaptenen O. F. E. Söderhielm, däri denne anförde:

Den 19 januari 1937 hade förste expeditionsunderofficeren anmält, att med dagens post ankommit tidningen Ny Dag till Gustavsson, samt anhållit om order, huruvida tidningen skulle utlämnas till Gustavsson. Sedan Söderhielm genomläst den i tidningsnumret förekommande, vid Söderhielms yttrande fogade ledaren »Ett folkförsvar mot fascister och landsförrädare» hade Söderhielm gjort framställning till chefen för underofficers- och sjömanskårerna, kommandören J. H. Söderbaum att han måtte genomläsa artikeln och därefter fatta beslut huru med tidningen skulle förfaras. Efter att hava tagit del av artikeln samt inhämtat auditören E. Hildebrands åsikt hade Söderbaum givit order att Gustavsson skulle underrättas om att tidningen Ny Dag ej finge tillskickas honom under adress Skeppsholmen ävensom att Gustavsson, för den händelse att han i fortsättningen önskade prenumerera på tidningen, måste ombesörja att densamma tillställdes honom under annan adress. I förste expeditionsunderofficerens närvaro hade Söderhielm delgivit Gustavsson denna Söderbaums order, varvid Söderhielm för Gustavsson framhållit att han borde förstå att en tidning i vilken tillförordnade chefen för marinen stämplades som landsförrädare icke genom befälets försorg kunde distribueras till manskapet. Vidare hade Söderhielm meddelat Gustavsson att de exemplar av tidningen som eventuellt komme att tillsändas Gustavsson under andra yrkeskompaniets adress skulle hamna i värmepannan. Tidningen tillsändes alltjämt Gustavsson under adress »Kasern 2. Skeppsholmen Stockholm» samt omhändertoges av kompanichefen.

Med anledning av vad Söderhielm sålunda anfört anmodade militieombudsmannen, med översändande av handlingarna i ärendet, chefen för underofficers- och sjömanskårerna vid Stockholms örlogsstation, kommandören Söderbaum, samt auditören vid flottans station i Stockholm E. Hildebrand att inkomma med yttrande.

Söderbaum anförde:

Vad Söderhielm uppgivit om den del Söderbaum tagit i handläggningen av ärendet vore riktigt. Söderbaum ansåge sig icke vara berättigad tillåta och kunde icke stå till svars för att honom underlydande expeditioner förmedlade till manskapet tryckalster av den beskaffenhet som framginge av handlingarna i ärendet. Innehållet i dessa tryckalster vore nämligen av sådan beskaffenhet att det uppenbarligen avsåge att uppväcka hat mot befälet och hos manskapet undergräva känslan för disciplin och ordning. Om Söderbaum underställd personal önskade prenumerera på tryckalster av nämnt slag, så stode det dem fritt, men det kunde ej begäras att Söderbaums militära expeditioner skulle biträda med distribueringen därav. För manskapets räkning tillhandahölles på läsrummet ett stort antal dagliga tidningar av olika politisk färg, dock icke kommunistiska eller nazistiska sådana.

Hildebrand yttrade:

Det vore riktigt, såsom Söderhielm uppgivit, att Söderbaum inhämtat Hildebrands yttrande rörande den av Söderbaum med avseende å tidningen Ny Dags tillhandahållande inom kasernen tilltänkta åtgärden samt att Hildebrand ansett sig böra tillstyrka densamma. Den artikel som närmast föranlett åtgärden hade till sitt innehåll synts vara sådan, att tidningsnumret jämlikt § 4 mom. 12 tryckfrihetsförordningen kunnat indragas. Men vad hade vunnits härmed. Tidningen, vars tendens att vilja nedbryta viljan till och förmågan att försvara landet vore allmänt känd, skulle dag för dag genom vederbörande befäls försorg hava distribuerats till prenumeranten, som sannolikt avsett att låta tidningens innehåll komma till allmän kännedom inom den kasern, varest han vore förlagd. I så fall måste det åligga vederbörande befäl såsom plikt att varje dag noggrant genomgå innehållet i tidningsnumret för att se till om detsamma borde bliva föremål för indragning. Om tidningen dagligen skulle innehålla artiklar av beskaffenhet att indragning av tidningsnumret borde ske, vore det nödvändigt att dag efter dag sätta i gång den rätt så tunga indragningsapparaten. Man borde tänka sig det fall, att prenumeration ägde rum å ett flertal tidningar av ifrågavarande slag och det arbete, detta skulle medföra för vederbörande befäl. Slutligen vore att märka, att tidningar av denna art, antagligen även för att undgå för tidningen menlig påföljd, ofta sökte på ett försåtligt sätt inympa den försvarsfientliga andan hos en på grund av sin ungdom okritisk publik. Mot bakgrunden av allt detta syntes Hildebrand den av kårchefen avsedda åtgärden praktisk. Prenumeranten hade dock möjlighet att få tidningen expedierad till sig, om han låte den tillsändas sig under annan adress än örlogsstationen. Det förefölle Hildebrand orimligt, om militärbefälet ej blott icke skulle hava i sin makt att hindra utan även skulle behöva medverka till distribution inom kasern av tidningar med ifrågavarande tendens.

Sedan klaganden beretts tillfälle att i ärendet avgiva påminnelser, anförde han i en den 11 mars 1937 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift bland annat följande:

Gustavsson erhöle fortfarande icke sin tidning som genom postverket sändes under hans adress å Skeppsholmen. Skeppsholmens militärmyndigheter fortsatte på samma sätt som tidigare trots att de blivit uppmärksamgjorda å det olagliga i sitt tillvägagångssätt. Varken Söderbaum, Söderhielm eller Hildebrand åberopade i sina yttranden någon lagenlig rätt för att man berövade flottisten hans post. Hildebrand hade i stället förordnat att man helt »praktiskt» skulle göra som Söderbaum föreslagit, d. v. s. låta tidningen hamna i värme pannan. Icke heller åberopades något lagrum till försvar för Söderbaums order att Gustavsson icke skulle få låta tidningen sändas under adress Skeppsholmen.

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 23 mars 1937 till överkrigsfiskalsämbetet bland annat följande.

Av handlingarna i ärendet framginge:

Gustavsson hade under sin adress på Skeppsholmen verkställt prenumeration å tidningen Ny Dag, vilken på grund därav för hans räkning ankommit till andra yrkeskompaniets expedition. Sedan Söderbaum i tidningens nummer för den 19 januari 1937 funnit en artikel av sådant innehåll att tidningsnumret enligt hans mening varit att anse såsom skrift som uppenbarligen avsett att uppväcka hat mot befälet och hos manskapet undergräva känslan för disciplin, hade Söderbaum låtit innehålla tidningsnumret samt låtit genom Söderhielm meddela Gustavsson att Gustavsson, om han önskade prenumerera på tidningen, måste ombesörja att den tillställdes honom under annan adress än Skeppsholmen, enär Söderbaum icke komme att tilllåta att tidningen genom de militära expeditionernas medverkan tillställdes Gustavsson. Då Gustavsson icke i anledning härav vidtagit några åtgärder för att få tidningen sänd under annan adress hade samtliga följande nummer av tidningen innehållits av Söderhielm eller av honom underlydande personal.

Tryckfrihetsförordningen innehölle i § 4 mom. 12 stadgande av följande innehåll.

Anträffades vid trupp eller ombord å flottans fartyg skrift, vilken uppenbarligen åsyftade att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, finge, evad skriften syntes straffbar eller icke, indragning ske av de exemplar av skriften, som vid truppen eller å fartyget anträffades. Förordnande om indragningen meddelades å ort utom Stockholm av chefens för justitiedepartementet ombud samt i Stockholm av den eller de personer, som nämnde departementschef för detta ändamål tillsatt. Förordnandet skulle genast av befälet verkställas, men skulle ofördröjligen av den, som meddelat det, anmälas hos tryckfrihetskommittén som hade att pröva, huruvida förordnandet skulle äga bestånd.

Enligt det åberopade lagrummet hade åt militär myndighet givits befogenhet att förordna om viss provisorisk åtgärd beträffande sådan tryckt skrift som nu sagts. Den som vid truppen eller å fartyget högsta befälet utövade ägde nämligen omedelbart vidtaga nödig åtgärd för hindrande av sådan skrifts spridande inom truppen eller å fartyget under tid, som åtginge, till dess förordnande om indragning kunde av honom utverkas.

Enligt vad militieombudsmannen inhämtat hade förordnande i enlighet med tryckfrihetsförordningens föreskrifter om indragning vid örlogsstationen av något exemplar av tidningen Ny Dag icke skett under år 1937.

Hade indragning av skrift skett bleve spridandet av skriften vid trupp eller å flottans fartyg — med vetskap om förordnandet — straffbart jämlikt § 4 mom. 14 tryckfrihetsförordningen och 72 § strafflagen för krigsmakten. Det vore att märka att dylik verkan icke följde å en av militär

myndighet jämlikt § 4 mom. 12 tryckfrihetsförordningen vidtagen provisorisk åtgärd, vilken icke vore att jämställa med förordnande om indragning.

Det hade stundom såsom en brist hos indragningsinstitutet anförts att förordnande om indragning måste avse allenast viss skrift. Särskilt då det gällde periodisk skrift hade därför indragningsförfarandet visat sig vara en besvärlig och omständlig procedur. Av en reservant inom den kommitté, som den 11 januari 1935 framlade betänkande med förslag angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet (statens offentliga utredningar 1935: 8), hade sålunda föreslagits att sådana bestämmelser skulle meddelas, att spridande av periodisk skrift, i vilken gång efter annan intoges artiklar, som uppenbarligen vore ägnade att undergräva krigslydnaden eller verka i samhällsfientligt syfte, skulle på viss tid kunna förhindras. Ett dylikt förslag hade även framförts motionsvis vid 1936 års riksdag (motionerna I: 149 och II: 354) utan att dock vinna riksdagens bifall.

Av vad nu anförts framginge att Söderbaum saknat befogenhet till de av honom med avseende å tidningsnumren vidtagna eller föreskrivna åtgärderna. Därest Söderbaum funnit, att innehållet i det den 19 januari 1937 utkomna tidningsnumret varit sådant att indragning av numret jämlikt § 4 mom. 12 tryckfrihetsförordningen kunnat ske, hade han ägt att hos vederbörande militära myndighet, stationsbefälhavaren vid Stockholms örlogstation, utverka att nödig åtgärd för hindrande av numrets spridande inom truppen omedelbart vidtoges. Tidningsnumret hade sålunda kunnat provisoriskt omhändertagas. Därefter hade emellertid skolat förfaras i enlighet med föreskrifterna i § 4 mom. 12 tryckfrihetsförordningen. Sålunda hade vederbörande civila myndighet som ägt förordna om indragning bort skyndsamt sättas i tillfälle att besluta i frågan. Därest den civila myndigheten förordnat om indragning hade beslutet därom genast skolat träda i verkställighet; hade den civila myndigheten däremot icke funnit skäl att förordna om indragning, hade de provisoriska åtgärderna till förhindrande av skriftens spridande måst hävas. Hade sedermera befunnits att även följande nummer av tidningen uppfyllt rekvisiten för indragning, hade för varje särskilt nummer den angivna proceduren måst upprepas, eftersom någon möjlighet att meddela indragningsbeslut av generell innebörd icke förefunnos.

Huruvida de tryckta skrifter, om vilka i ärendet vore fråga, varit av det innehåll att indragning av skrifterna kunnat jämlikt § 4 mom. 12 tryckfrihetsförordningen ske, vore ett spørsmål, som militieombudsmannen saknade anledning att i detta sammanhang beröra. Även om så varit förhållandet hade nämligen Söderbaum såsom av det anförda framginge genom sina föreskrifter och åtgärder med avseende å tidningsnumren gjort sig skyldig till tjänstefel. Vad han låtit komma sig till last funne militieombudsmannen vara av beskaffenhet att icke kunna undgå laga beivran.

Då Hildebrand, enligt vad han själv uppgivit, tillstyrkt Söderbaums felaktiga order, hade även han gjort sig skyldig till tjänstefel. Med hänsyn till

Hildebrands ställning som juridisk rådgivare åt Söderbaum funne militieombudsmannen hans förseelse icke kunna undgå laga beivran.

Jämväl Söderhielm hade i ärendet förfarit felaktigt. Då Söderhielm emellertid vore underlydande i förhållande till Söderbaum samt endast syntes hava verkställt Söderbaums order, borde Söderhielm icke ställas till ansvar för vad han i ärendet åtgjort.

Militieombudsmannen uppdroge sålunda åt överkrigsfiskalsämbetet att vid vederbörlig domstol anhängiggöra och utföra åtal mot Söderbaum och Hildebrand för vad de enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å dem efter lag och sakens beskaffenhet. Gustavsson borde lämnas tillfälle att mot Söderbaum och Hildebrand föra den ersättningsstalan, vartill han kunde finnas befogad.

* *

*

Enligt uppdrag av överkrigsfiskalsämbetet ställde krigsfiskalen Mauritz Gullstrand Söderbaum och Hildebrand under tilltal vid stationskrigsrätten vid Stockholms örlogsstation under yrkande om ansvar å dem för tjänstefel enligt 130 § strafflagen för krigsmakten och 25 kap. 17 § allmänna strafflagen för vad de enligt militieombudsmannens skrivelse låtit komma sig till last. Gustavsson inställde sig efter kallelse såsom målsägande samt fordrade ersättning av Söderbaum och Hildebrand i olika hänseenden, däribland även för inställelse vid krigsrätten, med tillhopa 419 kronor 95 öre.

Vid krigsrättens sammanträde den 24 april 1937 upplystes att de nummer av tidningen som Gustavsson fått sig tillsända under sitt kompanis adress men icke fått till sig utlämnade utgjordes av samtliga nummer från och med nr 14 för den 19 januari 1937 till och med nr 72 för den 31 påföljande mars med undantag av numren 42—45, vilka ej kommit kompaniets expedition tillhanda. Vid krigsrättens sammanträde den 22 maj 1937 upplystes att tidningen den 24 april åter börjat tillsändas Gustavsson under samma adress som förut. Även dessa nummer hade emellertid innehållits med undantag för tidningen den 26 och den 27 april, vilka nummer utlämnats till Gustavsson av fartygschefen å det fartyg, å vilket Gustavsson nämnda dagar tjänstgjort. Samtliga nummer hade skickats såsom korsband.

Det upplystes vidare vid krigsrätten att stationsbefälhavaren samt chefen för underofficers- och sjömanskårerna utfärdat följande föreskrifter rörande postförsändelser under örlogsstationens adress:

1) Stationsbefälhavaren:

» P o s t k o n t o r .

Enligt meddelande från postdirektionen i Stockholm kommer tillsvidare post till Skepps- och Kastellholmarna att utdelas genom brevbärare från härvarande centralpostkontor, Stockholm 1.

Postförsändelser samt sådana värdeförsändelser och postanvis-
2—379075. Militieombudsmannens ämbetsberättelse.

ningsmedel m. m., som icke kunnat tillställas respektive adressater å utdelningstur, komma att för utlämning överlämnas till postkontoret Stockholm 16, Malmorgsgatan 3.

I enlighet med därom under hand träffad överenskommelse skall post till 4. matroskompaniet, 2. yrkeskompaniet och 2. beväringsskompaniet avhämtas å postkontoret Stockholm 16.

Postadressen för försändelser till ovannämnda kompanier är sålunda Stockholm 16. Beträffande post, som utbäres av brevbärare, är postadressen Stockholm 1.»

2) Kårchefen:

»Postgöromål.

Till kompaniet adresserad post avhämtas av särskilt postbud. All post avhämtas i låsväska. Å kompaniexpeditionen förvaras ena nyckeln till väskan och den andra å postkontoret. Posten inläses av postbetjäningen.

Posten sorteras av vederbörande EUO (postunderofficeren).

Postanvisningar och aviser om försändelser samt adressaternas namn m. m. införas i kompaniets kvittensbok för ankomna värdeförsändelser.

På kompaniets ordertavla tillkännagives, att post finnes att avhämta.

När posten utlämnas, kvitteras postanvisningar och aviser i kvittensboken, sedan emottagare om så erfordras blivit identifierad. Emottagaren kvitterar därpå omedelbart i postanvisningen eller avisen, varefter EUO förser den samma med kompaniets stämpel och bevittnar namnteckningen. Emottagaren uttager därpå försändelsen genom egen försorg.

Postunderofficeren förvarar kvittensböckerna och värdeposten under lås, till dess den utkvitterats.

Postunderofficerens namnteckning skall delgivas vederbörande postanstalt.»

Söderbaum och Hildebrand bestredo att de genom sitt förfarande beträffande tidningen gjort sig skyldiga till något tjänstefel, därvid de hänförde sig till innehållet i en av Hildebrand till krigsrätten ingiven skrift, däri bland annat anfördes följande:

Med sättet för distribuering av post inom militärt förlägningsområde — även om i posten inginge korsbandsförsändelse med tryckalster — hade tryckfrihetsförordningen icke något att skaffa. Av de ovan återgivna bestämmelserna angående post till örlogsstationen framginge, att posten såsom regel genom militärbefälets försorg avhämtades å visst postkontor och infördes å förlägningsområdet. Så länge såsom korsbandsförsändelse postad tryckt skrift ej befordrats till adressaten, utan befunne sig i befälets besittning, kunde den icke anses utgöra sådan i § 4 mom. 12 tryckfrihetsförordningen avsedd skrift, som »anträffas vid trupp». Först efter det adressaten fått den i handom, torde bestämmelsen i nämnda lagrum bliva å skriften tillämplig, i vilket fall den situation inträdde, som Hildebrand i sitt yttrande till militieombudsmannen omförmält. Riktigheten av vad ovan anförts styrktes av innehållet i ett den 20 november 1908 dagtecknat, ännu gällande kungl. brev till generalpoststyrelsen, vari föreskrefves, att militär befälhavare, vilken förmärkt att å brevkort eller i allmänhet å försändelses yttre eller ock i *korsband*, som från postanstalt mottagits för utdelning bland underlydande, förekomme meddelande, som innebure försök att förleda till ohörsamhet mot

lag eller laga myndighet, skulle till postanstalten återställa försändelsen jämte till generalpoststyrelsen ställd anmälan om förhållandet. Med korsbandsförsändelse i detta sammanhang måste avses försändelse i korsband av tryckt skrift. Tryckfrihetsförordningen ansåges sålunda ej lägga hinder i vägen för att dylik försändelse »innehölles» och med densamma förfores på sätt i brevet vore stadgat. Även om brevet möjligen ej avsåge hos generalpoststyrelsen registrerad tidning, vore det dock tillämpligt på annat tryck, varför nämnda förbehåll saknade betydelse i samband med nu föreliggande tolkningsfråga. Tryckfrihetsförordningen kunde sålunda ej lämna motive-ring till ett fällande utslag mot Söderbaum och Hildebrand. I den ordningsangelägenhet, varom det i själva verket vore fråga, finge framhållas, att lagligt hinder icke syntes föreligga för vederbörande militärbefäl att låta envar av de underlydande själv hämta sin post å det postkontor, till vilket posten genom postverkets försorg överlämnades, även om detta, genomfört såsom regel, kunde ur andra synpunkter visa sig mindre lämpligt. Då adressaten i föreliggande fall tillhörde andra yrkeskompaniet, utgjordes ifrågavarande postanstalt enligt stationsbefälhavarens ovannämnda föreskrift av postkontoret Stockholm 16, Malmtorgsgatan 3. De ytterligare föreskrifter rörande förfarandet med post under örlogsstationens adress, som kunde finnas påkallade, utfärdades av kårchefen. Det stode därvid honom fritt att för särskilt fall meddela särskild bestämmelse. Vid nämnda förhållande syntes det icke rimligt att såsom brottsligt stämpla Söderbaums i målet påtalade förfarande att förbjuda medverkan från militärmyndighetens sida vid befordran till adressaten av ifrågavarande tidning. Söderbaums åtgärd vore i sak riktig och i formellt hänseende fullt försvarbar.

Söderbaum anförde för egen del bland annat: Det syntes honom uppenbart, att kårchefen när som helst kunde skriftligen eller muntligen ändra av kårchefen tidigare meddelade föreskrifter rörande posthämtningen. Kårchefen hade sålunda ägt befogenhet att meddela föreskrift därom, att tidningen Ny Dag icke vidare finge distribueras genom de honom underlydande militära expeditionernas försorg. Emellertid hade det postbud, som å postkontoret Stockholm 16 avhämtade andra yrkeskompaniets post, icke kunnat hindra, att tidningen nedlades i postväskan, till vilken postbudet ej hade någon nyckel. Så länge Gustavsson fortsatt att låta tillställa sig tidningen under adress Skeppsholmen, hade därför icke lämpligen kunnat vidtagas annan anordning till förhindrande av att Gustavsson fortfarande erhöle tidningen genom de militära expeditionernas medverkan, än att tidningen på sätt som skett kvarhållits å kompaniexpeditionen. Det vore att märka, att Söderbaum aldrig velat förmena Gustavsson att prenumerera å tidningen.

Det av Söderbaum och Hildebrand åberopade Kungl. brevet till generalpoststyrelsen hade, enligt en i målet företedd avskrift, följande lydelse:

Sedan Vi den 23 sistlidne juli förordnat, att, därest postfunktionär skulle förmärka, att å brevkort eller i allmänhet å försändelses yttre eller ock i korsband förekomme meddelande, som innebure försök att förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, försändelsen icke finge med post be-

fordras eller till adressat utlämnas, utan att anmälan borde om förhållandet då göras hos Eder, ävensom att den, som icke åtnöjdes med åtgärd, som av postfunktionär i berörda hänseende vidtagits, ägde att hos Eder därom göra anmälan, have Vi, uppå gjord underdånig framställning, funnit gott föreskriva, att militär befälhavare, vilken förmärker, att å brevkort eller i allmänhet å försändelses yttre eller ock i korsband, som från postanstalt mottagits för utdelning bland underlydande, förekommer meddelande, som innebär försök att förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, skall till den postanstalt, från vilken försändelsen utlämnats, återställa densamma, jämte till Eder ställd anmälan om förhållandet, vilket Vi Eder till egen och vederbörandes kännedom härigenom meddele jämte det avskrifter av detta nådiga brev tillställas stationsbefälhavarna vid flottans båda stationer samt chefen för kustartilleriet, samtliga för kännedom och vederbörandes förståndigande.

Stockholms slott den 20 november 1908.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 19 juni 1937 samt utlät sig därvid:
I målet vore upplyst följande.

Under den tid, varom i målet vore fråga, hade Gustavsson tillhört Stockholms örlogsstations andra yrkeskompani och varit förlagd i kasern 2 å Skeppsholmen. All post till sagda kompani avhämtades i låsväska å postkontoret Stockholm 16 till kompaniexpeditionen för att därifrån utlämnas till adressaterna. Under sin nämnda adress å Skeppsholmen hade Gustavsson verkställt prenumeration å tidningen Ny Dag, vilken på grund därav för hans räkning såsom korsband ankommit till andra yrkeskompaniets expedition. Sedan chefen för underofficers- och sjömanskårerna vid örlogsstationen kommandören Söderbaum i tidningens nummer för den 19 januari 1937 funnit en artikel av sådant innehåll, att tidningsnumret enligt hans mening varit att anse såsom skrift, som uppenbarligen avsett att uppväcka hat mot befälet och hos manskapet undergräva känslan för disciplin, hade Söderbaum låtit innehålla tidningsnumret samt genom chefen för andra yrkeskompaniet låtit meddela Gustavsson, att denne, om han önskat prenumerera på tidningen, måst ombesörja, att den tillställdes honom under annan adress än den ovan angivna, enär Söderbaum icke skulle tillåta, att tidningen genom de militära expeditionernas medverkan tillställdes Gustavsson. Då Gustavsson icke i anledning härav vidtagit några åtgärder för att få tidningen sänd under annan adress, hade intill tiden för målets anhängiggörande av kompanichefen eller honom underlydande personal innehållits vissa för Gustavssons räkning anlända nummer av tidningen. Söderbaum hade före meddelandet av de order, på grund varav tidningsnumren innehållits, inhämtat yttrande av Hildebrand i egenskap av auditor vid örlogsstationens krigsrätt och derne hade därvid tillstyrkt desamma.

Till stöd för befogenheten av de med avseende å tidningsnumren vidtagna åtgärderna hade Söderbaum och Hildebrand gjort gällande, att för militärbefälet i saknad av uttrycklig föreskrift därom icke kunde anses föreligga skyldighet att befordra postförsändelser till underlydande. Vad Söderbaum och Hildebrand sålunda anfört funne krigsrätten icke kunna godtagas. Det

måste fasthellre anses ligga i sakens natur, att militär befälhavare, som från postanstalt mottagit post för utdelning bland underlydande, icke ägde undandraga sig att vidarebefordra försändelserna i annat fall, än att för sådan åtgärd kunde åberopas särskild föreskrift. Denna krigsrättens uppfattning vunne stöd av det förhållandet, att sådan föreskrift av Kungl. Maj:t för visst fall meddelats i det i målet åberopade nådiga brevet till generalpoststyrelsen av den 20 november 1908, varav Kungl. Maj:t för kännedom och vederbörandes förståndigande låtit avskrift tillställas, bland andra, stationsbefälhavaren vid Stockholms örlogsstation. Däri hade föreskrivits, att militär befälhavare, vilken förmärkte att å försändelses yttre eller ock i korsband, som från postanstalt mottagits för utdelning bland underlydande, förekomme meddelande, som innebure försök att förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, skulle till den postanstalt, från vilken försändelsen utlämnats, återställa densamma jämte till generalpoststyrelsen ställd anmälan om förhållandet. Av berörda föreskrift framginge, att även i den händelse, som där avsåges, militärbefälet saknade befogenhet att förfara på sätt skett i förevarande fall.

Krigsrätten funne således att Söderbaum och Hildebrand genom sina ifrågavarande i tjänsten vidtagna åtgärder förfarit oriktigt. Med hänsyn till innehållet i ovan omförmälda tidningsartikel samt till möjligheten för Gustavsson att få tidningen sänd under annan adress och till omständigheterna i övrigt kunde berörda åtgärder emellertid icke anses vara av beskaffenhet att skäligen böra medföra ansvar för tjänstefel. Krigsrätten funne förty den i målet mot Söderbaum och Hildebrand förda ansvarstalan icke kunna bifallas.

Vidkommande därefter Gustavssons skadeståndstalan, så enär enligt vad ovan anförts de innehållna tidningsnumren obehörigen undanhållits Gustavsson, måste Söderbaum och Hildebrand anses skyldiga att gottgöra Gustavsson ej mindre hans utgifter för prenumeration å tidningen under ifrågavarande tid än även hans kostnader å det ärende hos militieombudsmannen, som föranlett målets anhängiggörande; och mot de av Gustavsson i nu angivna hänseenden fordrade beloppen, tillhopa 49 kronor 95 öre, hade Söderbaum och Hildebrand icke haft något att i och för sig erinra. Krigsrätten, som lämnade utan avseende Gustavssons anspråk på särskild ersättning för det han berövats möjligheten att läsa de innehållna tidningsexemplaren, prövade förty rättvist i så måtto bifalla Gustavssons skadeståndstalan, att Söderbaum och Hildebrand förpliktades att vilkendera gälda gitte till Gustavsson genast mot kvitto i skadestånd utgiva fyrtionio kronor 95 öre. Vad slutligen anginge Gustavssons anspråk på ersättning för inställelserna vid stationskrigsrätten, så enär upplyst vore, att inställelserna skett å tid, då Gustavsson varit tjänstgöringsskyldig, kunde någon ersättning i förevarande hänseende icke tillerkännas honom.

Över krigsrättens utslag anförde Söderbaum och Hildebrand besvär. Tjänstförrättande militieombudsmannen fann sig emellertid kunna låta bero vid

krigsrättens utslag enär krigsrätten funnit att Söderbaum och Hildebrand förfarit felaktigt uti de av militieombudsmannen påtalade hänseendena.

På de besvär Söderbaum och Hildebrand anført meddelade *krigshovrätten utslag den 23 november 1937*, därvid krigshovrätten ej fann skäl göra ändring i överklagade utslaget.

2. Truppförbands musikkår har vid olika tillfällen i uniform deltagit i demonstrationståg. Truppförbandschefen dömd till ansvar för det han beviljat musikkårens personal tjänstledighet för ändamålet utan att hava lämnat särskilda föreskrifter till förekommande av överträdelse av 96 a § strafflagen för krigsmakten. Musikkårens personal har frikänts från ansvar enär överträdelsen finge antagas väsentligen föranledd av truppförbandschefens nämnda underlåtenhet. Tillika fråga om vad som skall förstås med demonstrationståg.

I en den 23 november 1936 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde journalisten Björn Hallström i Luleå under hänvisning till ett vid skriften fogat urklipp ur tidningen Norrskensflamman för den 20 i samma månad bland annat följande:

Den 11 augusti 1936 hade Nationella förbundet i Luleå anordnat valmöte därstädes. Valmötet hade föregåtts av ett demonstrationståg. Norrbottens regementes musikkår hade gått i täten och spelat Nationella förbundets sånger. Musikkårens medlemmar hade varit iförda uniform. Händelsen hade varit analog med en som av militieombudsmannen tidigare påtalats (jfr militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1937 års riksdag s. 81 ff.). Emellertid låge i nu förevarande fall förhållandena i ett hänseende annorlunda till. Bland arrangörerna för mötet i Luleå hade befunnit sig kaptenen vid Norrbottens regemente, numera majoren i armén A. R. D. Meyerhöffer, vilken vid denna tidpunkt tillhört riksdagen. Meyerhöffer hade även uppträtt såsom talare vid mötet. I egenskap av officer och riksdagsman borde Meyerhöffer kunna förutsättas hava kännedom om den paragraf i strafflagen för krigsmakten, vilken stadgade förbud för militär personal att i tjänstedräkt delta i politiska demonstrationer. Icke desto mindre hade Meyerhöffer medverkat till att engagera sitt regementes musikkår för ett valmöte och en demonstration.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 23 november 1936 till chefen för regementet, översten G. A. M. M. Hahr anhållit, att han ville verkställa och inkomma med utredning med anledning av vad Hallström anført där- om, att regementets musikkår i militär tjänstedräkt deltagit i demonstrationståg, anförde Hahr i en den 30 november 1936 dagtecknad, den 5 december 1936 till militieombudsmannen inkommen skrift, med överlämnande

av yttranden av Meyerhöffer och musikkdirektören E. F. Råberg, bland annat följande:

Regementets musikkår hade sedan gammalt flitigt deltagit uti publika tillställningar av olika slag inom Norrbotten. Länets inbyggare hade livligt uppskattat och eftertraktat dessa tillfällen att få åhöra regementsmusik, och i de fall då Hahr med ledning av gällande bestämmelser icke kunnat beordra musikkåren hade denna efter frivilligt åtagande enligt överenskomelse mellan musikkdirektören och vederbörande arrangör ställt sig till förfogande. Så hade också skett i nu förevarande fall. Hur musikkårens deltagande vid det nationella mötet närmare utformats undandroge sig Hahrs kännedom och kunde Hahr i den delen endast hänvisa till de överlämnade yttrandena. Hahrs sak vore däremot att hava tillåtit den del av musikkåren som deltagit i mötet. Härför bure Hahr ensam ansvaret. Hahr ville även upplysningsvis tillägga, att den exakta lydelsen av det ifrågavarande stadgandet i strafflagen för krigsmakten först den 23 november 1936 kommit regementet till handa, samt att något vägledande utslag i fråga om tolkningen av denna i viss mån oklara lagbestämmelse först nyligen blivit genom tidningspressen offentliggjort.

Råberg anförde i sitt yttrande bland annat: Musikkårens engagement till det nationella mötet hade uppgjorts mellan Meyerhöffer och Råberg i vanlig ordning. Intet hade yttrats om någon särskild klädsel, varför Råberg tillsagt medlemmarna i kåren att bära mörk uniform såsom brukligt vore vid all spelning utom tjänsten. Något uniformsförbud kände Råberg icke till. Råberg kunde icke inse, att det av Hallström påtalade tillfälle då musikkåren utfört musik utom tjänsten utgjort något egenartat fall. Musikkåren hade utfört musik mot betalning. Vid marschen genom staden hade sex fanbärare med svenska fanor gått omedelbart efter musikkåren. Några affischer eller plakat hade icke medförts i tåget.

I sitt yttrande lämnade Råberg en förteckning över några tillfällen före 1936 samt alla tillfällen under år 1936, då musikkåren utfört musik utom tjänsten mot betalning. Dessa tillfällen hade varit:

1933	juli	2	Medborgartåget i Luleå
1934	»	8	» » »
	»	15	S. G. U.-fest » »
	aug.	5	Nationella dagen i Råneå
	»	19	Kooperativa förbundets fest i Luleå
1935	juli	7	Norrbottens ungdomsmöte (S. G. U.) i Luleå
1936	maj	30	Riksbetsutskottet i radio
	juli	12	S. G. U.-fest i Luleå
	»	19	Ungsvenskarnas möte i Boden
	»	21	Invigning av länsmuseum i Luleå
	aug.	9	Malmbergets kooperativa handelsförenings jubileumsfest i Jokkmokk
	»	11	Nationella ungdomsförbundets möte i Luleå
	»	14	Samma förbunds möte i Boden
	sept.	5	Riksbetsutskottet i radio

- 1936 sept. 6 Invigning av idrottsplatsen i Haparanda
 » 6 Barnens dag i Boden
 » 12 Invigning av den nya bron i Piteå
 » 12 Högerns möte i Luleå
 » 18 » » » Boden

Råberg anförde vidare: Vid samtliga angivna tillfällen hade musikkåren varit iförd uniform och hade detta i de flesta fall varit ett villkor för engagement. Vid ett enda tillfälle, nämligen vid en av Röda korset anordnad soaré å stadshotellet i Piteå för ett par år sedan, hade en avdelning av musikkåren uppträtt i civila kläder. Råberg hade emellertid då erhållit en anmärkning från arrangörerna, vilka uppgivit, att publiken blivit besviken. Vad beträffade den omständigheten att musikkåren vid det av Hallström omnämnda tillfället spelat nationella sånger, så vore det varje kapellmästares skyldighet, när han åtog sig engagement, att följa de föreskrifter som lämnades samt tillmötesgå arrangörerna. I ifrågavarande fall hade det endast varit fråga om sådana sånger vilka enligt Råbergs uppfattning vore att betrakta såsom fosterländska. Som en jämförelse ville Råberg nämna, att musikkåren vid de båda s. k. medborgartågen i Luleå spelat en för dessa tillfällen särskilt komponerad kampsång. Vid de kooperativa tillställningarna i Luleå och Jokkmokk hade en för dessa tillfällen skriven sång spelats samt sjungits unitsont av publiken. Vid högerorganisationens möten hade särskilt den s. k. Engelbrektsmarschen brukat komma till utförande. Även S. G. U. hade fått sina önskemål i detta hänseende tillfredsställda. Råberg hade aldrig härvidlag haft några svårigheter eller betänkligheter, enär alla framföranden ägt rum under fosterlandets symbol samt god ordning alltid varit rådande.

Meyerhöffer yttrade bland annat följande: Den 11 augusti 1936 hade Luleå nationella förening anordnat ett offentligt möte i Luleå med föredrag av ordföranden i Sveriges nationella förbund lektorn Elmo Lindholm samt med kortare anföranden av föreningens ordförande, redaktören Börje Nordström, och Meyerhöffer. Till mötet hade Norrbottens regementes musikkår engagerats genom muntligt avtal mellan Meyerhöffer och Råberg. Frågan om musikkårens klädsel hade därvid icke dryftats. Meyerhöffer framhölle detta ingalunda för att undandraga sig eventuellt medansvar beträffande musikkårens klädsel i den mån sådant kunde drabba honom utan endast för att korrekt relatera vad som förevarit. Till undvikande av varje missförstånd på denna punkt ville Meyerhöffer uttryckligen framhålla, att därest frågan om musikkårens klädsel kommit på tal, han hade uttryckt önskan, att kåren skulle uppträda i uniform. Mötet hade börjat med en marsch från läroverket genom Storgatan till kvarteret Fisker, där mötet hållits. I marschen hade endast musikkåren och en fanborg deltagit. Detta hade också uttryckligen utsagts i den begäran om tillstånd till marschen som ingivits till magistraten. Till yttermera visso hade i ansökan också angivits, att demonstrationståg icke skulle förekomma. Tillsammans med de båda övriga talarna vid mötet hade Meyerhöffer från en av Storgatans trottoarer åsett marschen. Därefter hade mötet vidtagit på sätt närmare framginge av ett vid yttrandet fogat tid-

ningsurklipp med referat av mötet. Att musikkåren den 11 augusti 1936 saknat kännedom om den nytillkomna § 96 a strafflagen för krigsmakten, varigenom förbud införts för militär personal att i tjänstedräkt deltaga i demonstrationståg, vore naturligt. Givetvis intogs Meyerhöffer själv på grund av sitt förutvarande ledamotskap i riksdagen en särställning i detta fall och kunde icke åberopa sig på bristande kännedom. När ifrågavarande lagbestämmelse förelegat till behandling i riksdagens andra kammare, hade Meyerhöffer uppsökts av en framskjuten representant för det socialdemokratiska partiet med begäran, att Meyerhöffer såsom den ende aktive officeren i riksdagen borde yrka avslag på paragrafen, enär den skulle bli en typisk kautschukparagraf. Meyerhöffer hade svarat, att även från hans utgångspunkt starka skäl förelegat till att yrka avslag, men att praxis säkerligen snart skulle skänka stadga åt den oklara lagtexten. Bland annat av denna anledning hade nationella föreningen i Luleå avstått från demonstrationståg. Givetvis kunde olika uppfattningar råda om vilken innebörd man ville giva ordet demonstration. Någon annons beträffande marschen hade aldrig utfärdats. Ingen anmaning hade utgått till likatänkande och sympatisörer att ansluta till fåget. Man hade anhängit om tillstånd för musiken och en fanborg att marschera från läroverket till mötesplatsen med angivande av att demonstrationståg icke skulle äga rum. Nationella förbundets och den arrangerande föreningens ordförande hade liksom Meyerhöffer icke deltagit i marschen utan hade åsett densamma från trottoaren. Endast fanbärare med svenska fanor hade medföljt. Några emblem angivande politisk organisation hade icke funnits å fanstängerna. Fanan, symbolen för vårt svenska fosterland, borde icke uppfattas som en demonstration. Såsom framginge av Råbergs yttrande hade musikkåren vid åtskilliga tillfällen deltagit i liknande tillställningar. Förvisso hade ingen av de organisationer som engagerat musikkåren uppfattat kårens medverkan som manifesterande av någon viss åsikt eller som deltagande i en demonstration. Med säkerhet kunde påstås, att varken godtemplarungdomen eller Luleå stads befolkning uppfattat musikkårens medverkan den 12 juli 1936 som en demonstration från musikkårens sida för personlig helnykterhet, lokalt veto, rusdrycksförbud eller något dylikt. Kooperatörerna i Malmberget hade säkerligen heller icke ett ögonblick uppfattat musikkårens medverkan som en demonstration mot den privata handeln och för Kooperationen såsom företagarform. På liknande sätt hade självfallet samtliga de organisationer, som kontrakterat regementets musikkår, aldrig betraktat denna såsom deltagare i demonstrationen. Icke heller hade musikkåren själv uppfattat sin ställning på detta sätt, utan musikkåren hade mot taxa, fastställd av vederbörande yrkesorganisation, yrkesmässigt ställt sig till förfogande åt vitt skilda organisationer. För kåren hade detta varit ett uteslutande ekonomiskt spörsmål. Sammanfattningsvis ville Meyerhöffer därför anföras, att regementets musikkår genom Råberg av Meyerhöffer engagerats för marsch jämte en fanborg genom Storgatan i Luleå den 11 augusti 1936, att något demonstrationståg därvid icke förekommit, att stadgandet om förbud att i militär tjänstedräkt deltaga i demonstrationståg

varit Meyerhöffer bekant *samt att* därest något fel från den arrangerande organisationens sida blivit begånget, ansvaret härför åvilade Meyerhöffer ensam.

Vid Meyerhöffers yttrande hade fogats, förutom åtskilliga tidningsurklipp m. m., jämväl i bestyrkt avskrift ett så lydande protokollsutdrag:

»Utdrag av protokollet, hållet hos magistraten i Luleå den 31 juli 1936.

Nr 216. Den 29 innevarande juli hade till magistraten ingivits en så lydande ansökning:

'Till Magistraten i Luleå.

Luleå Nationella Förening får härmed vördsamt anhålla om tillstånd att tisdagen den 11 augusti 1936 hålla offentligt möte å kvarteret Fiskens södra del under tiden kl. 19 till 22. Föredrag kommer att hållas av lektor Elmo Lindholm, Örebro.

Dessutom anhålles att en fanvakt med musikkår (ej demonstrationståg) före mötets början får marschera från Läroverket längs Storgatan till mötesplatsen, varest musik kommer att utföras. Bössinsamling kommer att äga rum.

Luleå den 28 juli 1936. För Luleå Nationella Förening. Börje Nordström, ordf.'

Uti infordrat, innevarande dag inkommet yttrande hade av stadsfiskalen anförts följande:

'Till Magistraten i Luleå.

Anmodad avgiva yttrande över Luleå Nationella Förenings genom Börje Nordström i Luleå uti härjämte återgående remisshandling närmare omförmälda ansökan om tillstånd att avhålla offentligt möte jämte marsch med musik och fanvakt tisdagen den 11 augusti 1936, får jag vördsamt härmed meddela, att jag intet har att erinra emot bifall till ansökningen.

Luleå i stadsfiskalskontoret den 29 juli 1936. E. F. Axel Strand.'

Magistraten fann skäligt bifalla ansökningen.

Som ovan.

På magistratens vägnar:

P. Sandström.»

I skrivelse den 11 december 1936 anmodade militieombudsmannen Hahr att verkställa och inkomma med utredning huruvida vid de i Meyerhöffers och Råbergs yttranden omförmälda tillfällen efter den 1 juli 1936, då regementets musikkår utfört musik i uniform utom tjänsten, medlemmarna deltagit i demonstrationståg.

Med anledning härav anförde Hahr i skrivelse den 16 december 1936, med överlämnande av en den 14 i samma månad dagtecknad promemoria av Råberg, att han bland annat av den anledningen att en logisk och hävdvunnen definition på begreppet demonstrationståg saknades nödgades lämna därhän, huruvida musikkåren vid de i Råbergs promemoria omnämnda tillfällen deltagit i demonstrationståg eller icke.

Råbergs promemoria var av följande lydelse:

»P. M. angående de tillfällen efter den 1 juli 1936, då regementets musikkår, eller del av kåren, utfört musik i uniform utom tjänsten.

Den 12 juli. S. G. U.-fest i Luleå.

Vid detta tillfälle deltog en avdelning om 14 man. Samling vid kvarteret Loet, marschmusik till festplatsen å Gültzauudden. I denna marsch deltog fanbärare, folkdansare, bondspelmän m. fl. Å festplatsen förekom konsertmusik, folkdans, diverse andra muntrationsattraktioner samt föredrag, förmodligen nykterhetsföredrag. Själv åhörde jag ej detta. Musiken utfördes mot betalning. Ingen av musikpersonalen tillhör S. G. U.

Den 19 juli. Ungsvenskarnas möte i Boden.

Vid detta tillfälle deltog en avdelning om 20 man. Samling vid Lundagård, där en halv timmes konsertmusik utfördes, därefter marsch cirka 800 m. till Hellgrenska tomten, som är belägen mitt i staden. I marschen deltog en fanborg med endast svenska fanor samt en del folk. Å Hellgrenska tomten hölls föredrag varefter spelades Sverige, Du gamla du fria och en marsch. Musiken utfördes mot betalning och ej av något särskilt intresse för ungsvenskarnas organisation.

Den 21 juli. Invigning av läns museet i Luleå.

Denna spelning infaller inom särskild ram och beröres därför ej.

Den 9 augusti. Malmbergets Kooperativa Handelsförenings 25-års jubileum i Jokkmokk.

Vid detta tillfälle deltog 26 man. Musik utfördes vid järnvägsstationen vid tågens ankomst. Därefter ordnades alla deltagare i ett tåg, som marscherade genom samhället och ut till festplatsen cirka två km. utanför samhället. Musikkåren delades i två avdelningar, varav en gick i teten och en i mitten av tåget. Detta tåg torde ha omfattat 1,000 personer och där förekom många av Kooperativa förbundets reklamaffischer (varuaffischer).

Å festplatsen förekom konsertmusik, sång, uppträdanden av olika slag samt föredrag om Kooperationen. Runt festplatsen var uppsatt svenska flaggor. Musiken utfördes mot betalning och ej av intresse för Kooperationen.

Den 11 aug. Svenska Nationella Ungdomsförbundets möte i Luleå.

Behandlat i min förut ingivna skrivelse.

Den 14 aug. Svenska Nationella Ungdomsförbundets möte i Boden.

Denna gång deltog en avdelning om 13 man. Mötet hölls å Hellgrenska tomten, där några fosterländska musikstycken utfördes. Någon marsch genom staden förekom ej vid detta tillfälle. Musiken utfördes mot betalning och ej av intresse för nämnda organisation.

Den 5 sept. Riksutskändning i radio.

Denna spelning faller utom ramen för ifrågavarande ärende.

Den 6 sept. Invigning av idrottsplatsen i Haparanda.

Denna spelning måste också anses falla utom ramen för ärendet.

Den 6 sept. Barnens dag i Boden.

Vid detta tillfälle deltog 20 man. Marschmusik utfördes från Pumptorget genom staden till Björknäsparken. Detta var ett karnevalståg med allehanda roliga upptåg och påhitt. Musiken utfördes mot betalning. Denna betalning var dock synnerligen liten för att gynna företaget.

Den 12 sept. Invigning av nya bron i Piteå.

Denna spelning måste anses falla utom ramen för ärendet.

Den 12 sept. Högerns möte i Luleå.

Vid detta tillfälle deltog en avdelning om 14 man. Samling å kvarteret Loet, varefter marschmusik utfördes genom staden till Stadshotellet. I denna marsch deltog en stor fanborg samt några hundra personer. I stadshotellens festsal hölls föredrag av Amiral Lindman samt utfördes fosterländsk musik av musikkåren. Musiken utfördes mot betalning och ej av intresse för organisationen.

Den 18 sept. Högerns möte i Boden å Hellgrenska tomten.

Denna gång deltog en avdelning om 12 man. Mötet samlades direkt till platsen. Ingen marsch genom staden. Fanborg invid talarstolen. Föredrag. Fosterländsk musik. Musiken utfördes mot betalning och ej av intresse för organisationen.»

Vid promemorian hade fogats avskrifter av åtskilliga tillståndsresolutioner m. m. avseende de i promemorian omnämnda tillställningarna. Av dessa handlingar inhämtades bland annat följande.

1) Arrangörerna av S. G. U.-festen i Luleå den 12 juli 1936 hade hos magistraten anhållit om tillstånd att under festen anordna ett festtåg genom staden, föregånget av en halv timmes reklamunderhållning å kvarteret Loet. Underhållningen skulle bestå av regementsmusik, körsång och folkdanser. Festtåget skulle gå Storgatan—Residensgatan—Repslagaregatan—Fredsgatan till Gültzauudden. I festtåget skulle delta folkdansare, sångare, allmogespelmän, cykelpatruller samt 14 man ur Norrbottens regementes musikkår. Det netto som eventuellt komme att uppstå skulle användas till nykterhetsagitationen inom Norrbottens län och till underhåll av S. G. U:s barnkoloni i Bredåker.

Ansökningen hade av magistraten bifallits.

2) För ungsvenskarnas möte i Boden den 19 juli 1936 hade stadsstyrelsen lämnat tillstånd till dels konsert å den öppna platsen vid Lundagård med musik av Norrbottens regementes musikkår, dels marsch av musikkår, fanborg och deltagare i mötet till den s. k. Hellgrenska tomten samt dels musik och föredrag (genom högtalare) å sistnämnda plats.

3) Sedan landsfiskalen i Jokkmokks distrikt på därom gjord ansökan beviljat Malmbergets kooperativa handelsförening tillstånd att den 9 augusti 1936 å utomhusdansbana i Jokkmokk anordna allmän danstillställning i anslutning till en av föreningen anordnad offentlig sammankomst, i vilken omkring 3,000 personer beräknades delta och därvid bl. a. föredrag komme att hållas om »Kooperationens utveckling», anmälde föreningen i särskild skrivelse till landsfiskalen, att vid sammankomsten komme att anordnas ett demonstrationståg eller en »affischparad» från järnvägsstationen i Jokkmokk till platsen för festligheterna, därvid regementsmusik komme att medverka samt reklamtavlor skulle bäras av föreningens butiksbiträden iklädda vita rockar.

4) För högerns möte i Luleå den 12 september 1936 hade vederbörande or-

ganisation hos magistraten i Luleå anhållit om tillstånd att anordna »en flaggparad med regementsmusik och facklor» genom staden. Tåget skulle utgå från kvarteret Loet mot stadshuset, där anordningar funnes vidtagna för släckning av facklorna och paraden skulle upplösas. Samtidigt hade meddelats, att föredrag på aftonen skulle hållas i stadshusets festivitetsvåning av en namngiven politiker.

Ansökningen hade av magistraten bifallits.

Sedan de inkomna yttrandena utställts till påminnelser av Hallström anförde denne i två den 9 och den 13 januari 1937 till militieombudsmannen inkomna skrifter bland annat.

Meyerhöffer hade medgivit, att musikkåren engagerats av honom personligen för det nationella mötet i Luleå den 11 augusti 1936. Meyerhöffer hade uttryckligen framhållit att han, om frågan om musikkårens klädsel avhandlats, skulle hava uttryckt önskan att kåren uppträtt i uniform. Samtidigt hade Meyerhöffer meddelat, att han haft ingående kännedom om förbudet för militär personal att i uniform delta i politiska demonstrationståg. Enbart detta visade att Meyerhöffer gjort sig skyldig till brott mot den paragraf i strafflagen för krigsmakten som stadgade ifrågavarande förbud, och att någon bristande kännedom om förbudet icke kunde anföras till hans ursäkt, vilket däremot syntes vara fallet beträffande musikkårens medlemmar. Råberg hade uppgivit, att musikkåren saknat kännedom om förbudet. Men icke desto mindre hade Meyerhöffer, som vid tidpunkten ifråga varit riksdagsman, icke aktat nödigt att upplysa musikkåren om förbudet utan engagerat den som om ingen ändring i lagen ägt rum. Hallström hade med sin anmälan avsett att bibringa Meyerhöffer insikt om att man borde skilja mellan sin politiska ställning och sin militära tjänsteställning. Meyerhöffer hade åtagit sig ansvaret å den arrangerande organisationens sida. Emellertid vore det icke i denna hans egenskap utan i hans egenskap av officer som ingripande mot honom borde ske från militieombudsmannens sida. Till sin militära tjänsteställning vore Meyerhöffer Råbergs överordnade, varför ett engagement från Meyerhöffers sida icke helt kunde jämföras med ett privat engagement. — Meyerhöffer hade bestritt, att musikkårens medverkan i propagandatåget för det nationella mötet haft karaktären av en demonstration. Om än ej något SNU-embelm medförts, så hade dock i tågets tätt burits ett plakat med reklam för det nationella mötet på kvarteret Fiskeriet samt en uppmaning att gå dit. Uppmaningen hade också haft åsyftad verkan i det att Meyerhöffers meningsfränder under marschen slutit upp bakom musikkåren. Därmed hade tågets karaktär av demonstrationståg markerats. Meyerhöffers argument att den nationella propagandademonstrationen icke skulle hava varit utannonserad vore icke värt bemötande. Demonstrationståget hade anmälts till magistraten i Luleå och därmed offentliggjorts. Uppgiften att texten till de år 1936 beslutade ändringarna i strafflagen för krigsmakten icke kommit regementet tillhanda förrän den 23 november samma år borde föranleda militieombudsmannens utredning. Vore

uppgiften riktig, vore Hahr formellt ursäktad för att han låtit musikkåren uppträda i uniform vid mötena. Av en person i en regementschefs ställning borde man dock hava rätt att vänta sig, att han följde dagspressen och ägde kännedom om de lagar som rörde hans tjänst, helst som frågan om militär-manskaps rätt att i uniform deltaga i politiska demonstrationer tidigare varit föremål för behandling av krigsrätten vid Norrbottens regemente.

Med anledning av de skiljaktiga uppgifterna om vad som förekommit vid det nationella mötet den 11 augusti 1936 anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 15 januari 1937 stadsfiskalen i Luleå att skyndsamt verkställa och till militieombudsmannen inkomma med den utredning som kunde vara av betydelse för bedömandet av huruvida den före mötet anordnade marsch i vilken musikkåren deltagit haft karaktär av ett demonstrationståg.

Med skrivelse den 27 januari 1937 överlämnade stadsfiskalen en den 23 i samma månad dagtecknad rapport från kriminalpolisavdelningen i Luleå rörande förhör, som hållits med anledning av militieombudsmannens skrivelse, ävensom en till förtydligande av utredningen upprättad skiss. Bland andra hade följande personer hörts och därvid berättat:

Ombudsmannen i Sveriges nationella förbund *S. G. Dimander* i Luleå: Han hade av Luleå nationella förening erhållit i uppdrag att den 11 augusti 1936 anordna och leda en fanborg, som föregången av musikkår skulle tåga från läroverkets gård genom Storgatan till södra delen av kvarteret Fisken, där politiska föredrag skulle hållas. Sedan ansökan om tillstånd till mötet bifallits av magistraten, hade musiken engagerats av Meyerhöffer. Dimander hade vidtalat fyra namngivna personer att vara fanbärare samt fem andra likaledes namngivna personer att jämte Dimander själv utgöra fanvakt. Fanvakten hade haft till uppgift att vid behov avlösa fanbärarna. En av fanvakten hade burit en pappskylt av storleken 75×75 cm med texten: »Möt upp på kv. Fisken kl. 7 e. m.» Någon annan skylt hade icke medförts. Fanbärarna hade burit var sin svenska fana samt hade marscherat på två led. Den efterföljande fanvakten hade marscherat på två led med tre man i ledet. Inga andra personer hade medföljt, vilket Dimander själv noggrant övervakat. Ej heller hade några utomstående personer under marschen till mötesplatsen slutit till. I nedre delen av Storgatan samt i korsningen mellan denna och Hermelinsgatan hade en mängd personer varit samlade, då fanborgen med musikkåren i spetsen marscherat förbi, men ingen av dessa hade slutit till. Möjligen hade en del folk, sedan musikkåren passerat, på något avstånd begivit sig efter denna och stannat i närheten av mötesplatsen. Talarna hade därpå måst uppmana folket att komma närmare, vilken uppmaning en del så småningom hörsammat. Sedan musikkåren anlant till mötesplatsen, hade därstädes invid talarstolen utvecklats en i förväg ditskaffad banderoll med texten »För Sverige till seger». Å talarstolen hade därjämte varit anbragt bokstäverna »SNU». Vid framkomsten till mötesplatsen hade fanbärarna avlösts av de personer, som utgjort fanvakt, varjämte en del av dessa även upptagit kollekt under mötet.

Köpmannen *N. J. Olausson* i Luleå: Han hade av Dimander blivit anmo-

dad att vara fanbärare. Sedan Olausson en stund före klockan 7 eftermiddagen inställt sig å läroverkets gårdsplan hade Dimander meddelat, att en av honom förut vidtalad yngling, som haft i uppdrag att bära en pappskylt, icke infunnit sig. Med anledning härav hade Olausson själv erbjudit sig att bära den ifrågavarande skylten, vilken bestått av en pappskiva i storlek 75×75 cm och varit försedd med texten: »Möt upp på kv. Fiskens kl. 7 e. m.» Sedan musikkåren och fanborgen jämte fanvakten satt sig i rörelse, hade Olausson haft sin plats i mitten av fanvaktens första rote. Olausson hade under vägen till mötesplatsen lagt märke till att inga andra personer slutit till. Olausson hade sig även bekant, att alla deltagande personer i förväg blivit anmodade att deltaga såsom funktionärer. Sedan musikkåren framkommit till mötesplatsen och fanborgen placerat sig invid talarstolen, hade mellan talarstolen och Hermelinsgatan funnits ett folktomt område på omkring 30—40 meter, varför talarna måst uppmana folket att komma närmare.

Tjänstförrättande överkonstapeln *C. E. Olofsson*: Han hade såsom befälhavare för sex andra polismän vid ifrågavarande tillfälle varit kommenderad att tillse att ingen demonstration skulle förekomma samt i övrigt övervaka ordningen å gatudelarna i närheten av kvarteren Fiskens och Loet, där politiska möten skulle avhållas klockan 7 e. m. Kort före detta klockslag hade Olofsson uppehållit sig i korsningen av Stor- och Hermelinsgatorna, där mycket folk samlats å trottoarerna å ömse sidor om gatorna. Härvid hade en musikkår marscherat förbi å Storgatan i östlig riktning och vikit in på Hermelinsgatan och därifrån in på kvarteret Fiskens södra del, där en talarstol varit uppställd. Efter musikkåren hade följt fanbärare å minst två led samt efter dessa två led andra personer, vilka tydligen utgjort s. k. fanvakt. Efter dessa hade på något avstånd följt några ungdomar i oordnad hop, vilka dock icke syntas utgöra någon del av demonstrationståg utan medföljt av ren nyfikenhet och för att lyssna på musiken. Någon banderoll eller annat emblem kunde Olofsson icke erinra sig hava sett medföras vid tillfället i fråga.

Hallström, vilken jämväl blivit hörd, hade bland annat uppgivit: Han hade åsett musikkårens och den efterföljande fanborgens marsch till mötesplatsen från ett fönster i sin dåvarande bostad i tredje våningen i huset nr 37 vid Skeppsbrogatan och iakttagit då musikkåren och fanborgen kommit marscherande in i korsningen mellan Stor- och Hermelinsgatorna och fortsatt till mötesplatsen, belägen omkring 50 meter från nämnda gatukorsning. Avståndet mellan gatukorsningen och Hallströms bostad utgjorde omkring 100 meter. Hallström hade härvid lagt märke till att en person ungefär mitt i fanborgen burit ett plakat, försett med svart text å vit botten, innefattande en uppmaning att möta upp på kvarteret Fiskens klockan 7 e. m., vilken uppmaning Hallström även ansåg utgöra en reklam för det nationella mötet. Innan musikkåren passerat gatukorsningen, hade Hallström sett, att en mängd folk uppehållit sig därstädes, av vilka ett flertal, sedan musikkåren och fanborgen passerat förbi, i oordnad hop följt efter upp mot mötesplatsen.

Hallström hade dock icke sett, att några personer inordnat sig i led eller rotar efter fanborgen och musikkåren. I övrigt ville Hallström icke bestrida, att musikkårens och fanborgens marsch genom staden till mötesplatsen tillgått på sätt Dimander därom berättat.

Övriga av polisen hörda personer hade lämnat i huvudsak samma uppgifter som Dimander, Olausson och Olofsson.

I polisrapporten hade antecknats, att från de vid tillfället tjänstgörande polismännen icke inkommit någon rapport om att demonstrationståg förekommit eller att meddelade tillstånd överträtts. Ej heller hade från allmänhetens sida framställts några anmärkningar i dylikt hänseende.

I skrivelse till Hahr den 3 februari 1937 anförde militieombudsmannen därefter:

Av handlingarna i ärendet hade militieombudsmannen funnit, att regementets musikkår vid åtminstone fem tillfällen efter den 1 juni 1936 utfört musik i uniform utom tjänsten under sådana förhållanden att det ville synas, som om musikkåren därvid deltagit i demonstrationståg. Dessa tillfällen hade varit

- 1) den 12 juli 1936 vid S. G. U.-festen i Luleå;
- 2) den 19 juli 1936 vid ungsvenskarnas möte i Boden;
- 3) den 9 augusti 1936 vid Malmbergets kooperativa handelsförenings jubileumsfest i Jokkmokk;
- 4) den 11 augusti 1936 vid Luleå nationella förenings möte i Luleå; samt
- 5) den 12 september 1936 vid högerorganisationens möte i Luleå.

Militieombudsmannen anhöll därför, att Hahr ville dels inkomma med uppgift om vilka medlemmar av musikkåren som vid ett vart av angivna tillfällen deltagit och dels infordra och till militieombudsmannen inkomma med yttrande i ärendet från ifrågavarande medlemmar av musikkåren. Med anledning av Hahrs uppgift, att den exakta ordalydelsen av den år 1936 beslutade straffbestämmelsen angående den som i militär tjänstedräkt deltagit i demonstrationståg först den 23 november kommit regementet tillhanda, anhöll militieombudsmannen om Hahrs yttrande, huruvida icke det nummer av Svensk författningssamling, vari lagen den 26 juni 1936 (nr 329) om ändring i vissa delar av strafflagen för krigsmakten, innehållande bland annat i en paragraf, betecknad 96 a, ifrågavarande straffbestämmelse, funnes intagen och som enligt uppgift å numret utkommit från trycket den 27 juni 1936, kommit regementet tillhanda i vanlig ordning. Militieombudsmannen erinrade i skrivelsen därom, att jämlikt 7 § kungörelsen den 4 januari 1928 (nr 1) angående Svensk författningssamling exemplaren av författningssamlingen utsändes från författningssamlingens expedition direkt till de myndigheter, som ägde kostnadsfritt erhålla densamma.

I en den 10 februari 1937 dagtecknad, den 17 i samma månad till militieombudsmannen inkommen skrivelse anförde Hahr, med överlämnande av uppgift å de medlemmar av regementets musikkår, som vid ett vart av de av militieombudsmannen omnämnda fem tillfällena deltagit, ävensom yttrande av ifrågavarande medlemmar, följande:

Det av Hahr omnämnda nummer av Svensk författningssamling, vari införts lagen den 26 juni 1936 om ändring i vissa delar av strafflagen för krigsmakten, innehållande i en paragraf, betecknad 96 a, för här föreliggande fall gällande straffbestämmelse, hade kommit regementsexpeditionen tillhanda men icke av Hahr uppmärksammats eller delgivits underlydande personal. Genom generalorder den 28 augusti 1936 (Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret B nr 101/1936) hade på grund av den nya lagstiftningen erforderliga ändringar i tjänstgöringsreglementet blivit bekantgjorda för bataljons- och kompanichefer samt musikbefälhavaren. De tryckta ändringarna i och tilläggen till den av lantförsvarets kommandoexpedition utgivna 1935 års upplaga av strafflagen för krigsmakten hade kommit regementet tillhanda först den 23 november 1936 och då i vederbörlig ordning utdelats. Såsom Hahr i förut avgivna yttranden framhållit åvilade ansvaret för musikkårens permitterande uteslutande honom. Någon överläggning mellan Hahr och musikdirektören, huruvida musikkåren haft rätt eller icke att deltaga i de olika mötesanordningarna, hade icke ägt rum. När Hahr nu blivit uppmärksamgjord på att ovan berörda lagändring redan omkring den 1 juli 1936 kommit regementet tillhanda, samt då generalorder med ändring i tjänstgöringsreglementet, vilket Hahr tyvärr förbisett vid avfattandet av sin skrivelse den 30 november 1936, utfärdats den 28 augusti samma år, ansåge Hahr, att det naturligtvis varit hans plikt att vid varje tillfälle, då det varit fråga om musikkårens deltagande i möten och festligheter utom regementet, fästa musikdirektörens uppmärksamhet på 96 a § strafflagen för krigsmakten, så att någon överträdelse av lagrummet icke komme att äga rum. Så hade emellertid icke skett. Det vore sålunda Hahr och ingen av hans underlydande som gjort sig skyldig till uraktlåtenhet. Ansvaret för det skedda borde alltså — därest laga skäl funnes för att det vid de i militieombudsmannens skrivelse den 3 februari 1937 omnämnda tillfällena varit fråga om demonstrationståg — uteslutande vara att söka hos Hahr. Någon avsikt att därmed medvetet åsidosätta eller bryta mot gällande lag hade givetvis icke från Hahrs eller underlydande personals sida förelegat.

Enligt den av Hahr insända uppgiften hade allenast en medlem av musikkåren deltagit vid samtliga fem i skrivelsen den 3 februari 1937 omnämnda tillfällen, medan övriga medlemmar deltagit endast vid visst eller vissa av tillfällena. Vid samtliga tillfällen hade musikkåren anförts av direktör Råberg.

Musikkårens personal med undantag av Råberg anförde i gemensamt yttrande: Vid samtliga tillfällen hade kårens medlemmar av Råberg tillfrågats, huruvida de mot ersättning från vederbörande mötesarrangörers sida velat deltaga. Deras deltagande hade sålunda varit helt frivilligt. De hade icke varit underkunniga om att ett deltagande i uniform i ett mötesarrangemang, som skulle kunna rubriceras som demonstrationståg, varit något mot gällande strafflag för krigsmakten stridande. Däremot hade de sig bekant, att den eller de organisationer eller enskilda som engagerat musikkåren alltid önskat, att musikkåren skulle vara uniformerad. Engagemangen hade för

musikkåren varit de enda och i jämförelse med förhållandena för de flesta andra militära musikkårer endast sparsamt förekommande tillfällen, då en möjlighet till en extra förtjänst stått att vinna.

Efter en redogörelse för handlingarnas innehåll anförde militieombudsmannen i skrivelse den 8 mars 1937 till överkrigsfiskalsämbetet:

96 a § strafflagen för krigsmakten vore av följande lydelse:

»Den som i militär tjänstedräkt deltagar i demonstrationståg av vad slag det vara må, beläggas med disciplinstraff.»

Bestämmelsen hade tillkommit genom lag den 26 juni 1936 (nr 329) om ändring i vissa delar av strafflagen för krigsmakten samt hade trätt i kraft den 1 juli samma år. Den inginge såsom ett led i den år 1936 tillkomna lagstiftningen mot statsfientlig verksamhet.

Lagbestämmelsen hade avseende å deltagande i varje slag av demonstrationståg, såväl politiska som andra. Detta framginge klart av lagrummets ordalydelse. Under förarbetena till lagstiftningen hade föreslagits, att stadgandet borde inskränkas till att avse allenast politiska demonstrationståg. Såväl från sakkunnighåll som av föredragande departementschefen och vederbörande utskott uttalades emellertid, att dylik inskränkning av praktiska skäl icke borde ifrågakomma.

Någon definition av begreppet demonstrationståg hade icke lämnats vare sig i strafflagen för krigsmakten eller i annan lag.

Kommittén för utredning angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet hade i sitt den 11 januari 1935 avgivna betänkande (statens offentliga utredningar 1935: 8), vilket låge till grund för 1936 års lagstiftning, yttrat bland annat, att det väsentliga vid demonstrationståg icke vore de vid detsamma tilläventyrs förekommande yttrandena utan den opinionsyttring, som låge i demonstrationståget såsom sådant. I ett annat sammanhang hade kommittén yttrat, att en demonstration avsåge att vara en opinionsyttring och att giva särskilt eftertryck åt denna.

Det avgörande torde alltså vara, huruvida någon opinionsyttring ägde rum genom tåget. Likgiltigt torde däremot vara på vad sätt opinionsyttringen skedde. Opinionsyttringen kunde framgå av plakat, standar eller symboler som bures i tåget, rop eller sång av de deltagande o. s. v. men torde även kunna framgå av själva tåget som sådant, även om särskilda yttre åtgärder och kännetecken som de nämnda saknades.

En inskränkning i förbudets tillämplighet följde därav, att antalet deltagare i demonstrationståget måste vara så pass stort, att något som enligt allmänt språkbruk kunde rubriceras såsom »tåg» förelåge. Det måste dock överensstämma med ifrågavarande lagstiftnings syfte, om man därvidlag icke ställde synnerligen höga krav.

Man torde icke kunna fordra, att deltagarna i tåget formerat sig på led eller eljest i viss ordning, även om icke vilken oordnad tågande folkhop som helst kunde rubriceras såsom demonstrationståg. Likgiltigt torde även vara,

om antalet deltagare i tåget varit fixerat eller om anslutning till tåget kunnat ske under marschen.

Av den i ärendet verkställda utredningen hade militieombudsmannen funnit, att Norrbottens regementes musikkår vid fem uti förevarande ärende omnämnda tillfällen efter den 1 juli 1936 utfört musik i uniform utom tjänsten under sådana förhållanden, att musikkåren därvid torde hava deltagit i demonstrationståg. Dessa tillfällen hade, såsom militieombudsmannen i skrivelse till Hahr den 3 februari 1937 anförde, varit följande, nämligen

- 1) den 12 juli 1936 vid S. G. U.-festen i Luleå;
- 2) den 19 juli 1936 vid ungsvenskarnas möte i Boden;
- 3) den 9 augusti 1936 vid Malmbergets kooperativa handelsförenings jubileumsfest i Jokkmokk;
- 4) den 11 augusti 1936 vid Luleå nationella förenings möte i Luleå; samt
- 5) den 12 september 1936 vid högerorganisationens möte i Luleå.

Genom att i militär tjänstedräkt deltaga i demonstrationståg hade musikkårens medlemmar brutit mot det däremot stadgade förbudet i 96 a § strafflagen för krigsmakten. Medlemmarna hade själva uppgivit, att de saknat kännedom om sagda förbud. En dylik bristande kännedom om vad som vore gällande lag torde likväl icke kunna hava den verkan att straffansvar vid överträdelse uteslötes.

Enligt vad Hahr medgivit, åvilade i samtliga fall ansvaret för att hava permitterat musikkåren för deltagande uti ifrågavarande demonstrationståg uteslutande honom. Han hade uppgivit, att han vid beviljandet av permission saknat kännedom om stadgandet i 96 § a strafflagen för krigsmakten. Visserligen hade det nummer av Svensk författningssamling, däri lagen den 26 juni 1936 (nr 329) om ändring i vissa delar av strafflagen för krigsmakten intagits, kommit till regementsexpeditionen redan omkring den 1 juli 1936, men lagändringen hade, enligt vad Hahr själv medgivit, icke av honom uppmärksamrats samt ej heller delgivits underlydande personal. Hahr uppgåve sig hava erhållit kännedom om lagändringens innebörd först genom generalorder nr 2030 den 28 augusti 1936, varigenom de på grund av lagändringen nödvändiga ändringarna i tjänstgöringsreglemente för armén fastställts, samt om den nya lagbestämmelsens ordalydelse först den 23 november samma år, då de tryckta ändringarna till den genom lantförsvarets kommandoexpedition utgivna 1935 års upplaga av strafflagen för krigsmakten kommit regementet tillhanda.

Hahr hade sålunda själv medgivit, att det vore på grund av försumlighet från hans sida som han icke omedelbart erhållit kännedom om den skedda lagändringen. Då musikkårens medlemmar genom att i uniform deltaga i de ifrågavarande demonstrationstågen gjort sig skyldiga till brottslig handling, hade Hahr icke bort giva dem permission för ändamålet. Det tjänstefel från Hahrs sida, som måste anses ligga häri upphävdes givetvis icke därav, att Hahr saknat kännedom om att den verksamhet för vilken permission beviljats icke var lagenlig.

Vad sålunda låge Hahr till last hade militieombudsmannen funnit vara av

beskaffenhet att icke böra undgå laga beivran. Militieombudsmannen uppdroge därför åt ämbetet att vid Norrbottens regementes krigsrätt anhängiggöra och utföra åtal mot Hahr för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet.

* *

*

Till fullgörande av detta uppdrag lät överkrigsfiskalsämbetet genom krigsfiskalen G. Kristianson ställa Hahr under tilltal vid Norrbottens regementes krigsrätt under yrkande om ansvar å honom jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad militieombudsmannen lagt honom till last.

I skrivelse den 8 mars 1937 till kommandanten i Bodens fästning bringade militieombudsmannen vad mot Meyerhöffer och musikkårens medlemmar förekommit till kommandantens kännedom för den åtgärd i och för hänskjutande av ärendet till vederbörlig domstol, vartill de begångna förseelserna borde föranleda. I fråga om Meyerhöffer gjordes gällande att han vore att anse såsom delaktig enligt 3 kap. 1 § allmänna strafflagen i det brott mot 96 a § strafflagen för krigsmakten vartill musikkårens medlemmar gjort sig skyldiga genom att i militär tjänstedräkt deltaga i demonstrationståget i Luleå den 11 augusti 1936.

Kommandanten hänsköt därefter ärendet angående Meyerhöffer och musikkårens medlemmar till regementskrigsrättens prövning. Vid krigsrätten yrkade åklagaren ansvar å Meyerhöffer jämlikt 96 a § strafflagen för krigsmakten, jämförd med 3 kap. 1 § allmänna strafflagen, samt å musikkårens medlemmar jämlikt nämnda lagrum i strafflagen för krigsmakten.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 16 mars 1937. I utslaget anförde krigsrätten: Vad först anginge Hahr, så enär genom vad Hahr själv uppgivit jämte vad övrigt i målet förekommit vore upplyst, att Hahr beviljat viss honom underlydande, till regementets musikkår hörande personal tjänstledighet för utförande av musik vid bland annat följande tillfällen under 1936, nämligen den 12 juli vid Sveriges godtemplarungdoms (S. G. U.) fest i Luleå, den 19 i samma månad vid ungsvenskarnas möte i Boden, den 9 augusti vid Malmbergets kooperativa handelsförenings jubileumsfest i Jokkmokks kyrkostad, den 11 i samma månad vid Luleå nationella förenings möte i Luleå och den 12 september vid högerorganisationens möte i Luleå, utan att Hahr vid medgivande av ledighet föranletts att lämna sådana särskilda föreskrifter till förekommande av överträdelse av 96 a § strafflagen för krigsmakten, vilka varit desto mera av behovet påkallade, som sagda lagrum trätt i kraft så sent som den 1 juli 1936, ty och som tillika vore ådagalagt, dels att musikpersonalen vid samtliga ovan angivna tillfällen varit iförd militär tjänstedräkt, dels ock att samma personals

medverkan därvid åtminstone delvis ägt rum i demonstrationståg, alltså och då Hahr — som sagt sig hava saknat kännedom om 96 a § strafflagen för krigsmakten eller i allt fall förbisett samma lagrum under den tid, varom vore fråga — genom sin ovan angivna uraktlåtenhet måste anses hava förskyllt ansvar för fel i sin tjänst, prövade krigsrätten rättvist, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, döma Hahr för vårdslöshet i fullgörande av tjänsteplikt att hållas i arrest utan bevakning två dagar. Vidkommande därefter Meyerhöffer funne krigsrätten annat förhållande icke hava mot honom förekommit, än att Meyerhöffer före Luleå nationella förenings möte där i staden den 11 augusti 1936 med Råberg avhandlat om engagemang av viss del av musikkåren för medverkan vid mötet, men enär Meyerhöffer under sina överläggningar med Råberg handlat icke i sin tjänst som kapten vid regementet utan såsom enskild medborgare, alltså och då Meyerhöffer icke genom vad sålunda förekommit gjort sig förfallen till ansvar för fel i sin tjänst eller eljest brutit mot lag eller författning, lämnade krigsrätten den mot Meyerhöffer i målet förda talan utan bifall. Slutligen vore i målet ådagalagt, att Råberg jämte 29 andra medlemmar av Norrbottens regementes musikkår iförda militär tjänstedräkt, medverkat vid samtliga, vissa eller visst av ovan angivna fem tillfällen, vid vilka, såsom förut anmärkts, förekommit demonstrationståg; och ehuru Råberg och övriga medlemmar av musikkåren genom vad sålunda förekommit brutit mot 96 a § strafflagen för krigsmakten, likväl och som den sålunda skedda överträdelsen finge antagas vara väsentligen föranledd av Hahrs här ovan angivna underlåtenhet att vid tjänstledighets beviljande för Råberg och musikpersonalen meddela av sagda lagrum påkallade särskilda föreskrifter och förty måste anses vara av beskaffenhet, att ansvar, jämlikt åberopade lagrum, skäligen icke borde ådömas Råberg och övriga i målet åtalade medlemmar av musikkåren, alltså funne krigsrätten den mot Råberg och hans nyss angivna medparter i målet förda ansvarstalan icke kunna bifallas.

Över krigsrättens utslag anförde överkrigsfiskalsämbetet och krigsfiskalen besvär under yrkande om bifall till åtalen mot Meyerhöffer samt Råberg och övriga tilltalade medlemmar av musikkåren. Krigsrättens utslag i vad det gällde Hahr vann däremot laga kraft.

Krigshovrätten meddelade utslag den 11 maj 1937, därvid krigshovrätten fann skäl ej vara anført, som föranledde ändring i krigsrättens utslag såvitt detsamma överklagats.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

3. Felaktig tillämpning av bestämmelserna i 210 § strafflagen för krigsmakten om meddelande av tillrättavisningsformen »förbud att vistas utom kompanilokalen».

Vid en av militieombudsmannen den 23 april 1937 förrättad inspektion av Livregementets grenadjärer anmärkte militieombudsmannen vid granskningen av 3. kompaniets anteckningsbok för tillrättavisningar meddelade de värnpliktiga:

Värnpliktige nr 150 52/33 Karlsson hade den 5 juli 1934 av kompanichefen kaptenen B. Wulff för disciplinärt uppträdande mot gruppchef i tjänstetutövning jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten tilldelats följande tillrättavisning: »Förbud att under lördagen den 7/7, söndagen den 8/7, onsdagen den 11/7, lördagen den 14/7, söndagen den 15/7, onsdagen den 18/7, lördagen den 21/7 och söndagen den 22/7 vistas utom kompaniets lokaler med undantag av tiderna för tjänstgöring och måltids intagande i manskapsmatsalen.» Enligt 210 § strafflagen för krigsmakten finge tillrättavisningsformen »förbud att vistas utom kompaniets lokaler» användas allenast för viss bestämd tid, högst 15 dagar, men däremot ej för visst antal gånger.

Vid inspektionen antecknades att enligt dagorder och signallista för tiden den 2 juni—den 11 september 1934, meddelad genom regementsorder nr 29/1934, tapto gått klockan 21.30 med undantag för lördag samt dag före helgdag då tiden varit klockan 22.30. Regementskvartermästaren hade på förfrågan upplyst att det under ovan angivna tid varit vanligt att utsträckt permission beviljats på onsdagarna. Sedermera hade tapto framflyttats även på onsdagarna.

Med anledning av vad sålunda anmärkts anhöll militieombudsmannen i skrivelse den 30 april 1937 att sekundchefen måtte inkomma med yttrande av kaptenen Wulff.

I skrivelse den 8 maj 1937 avgav Wulff det begärda yttrandet och anförde därvid följande: Vid tolkning av ifrågavarande bestämmelse i 210 § strafflagen för krigsmakten hade Wulff icke ansett uttrycket »under viss bestämd tid, högst 15 dagar» innebära, att dagarna för tillrättavisning måste angivas i en följd. Anledningen till att Wulff angivit onsdagar, lördagar och söndagar hade varit att eftermiddags- eller kvällstjänstgöring ofta ägt rum övriga veckodagar för att bereda de värnpliktiga tillfälle att sluta tjänsten tidigt på lördagen. De värnpliktiga hade i allmänhet icke haft tillfälle att i större utsträckning lämna kompaniets lokaler dessa övriga veckodagar och förbudet skulle därför, därest det omfattat även dessa dagar, varit delvis illusoriskt.

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 19 juni 1937 till t. f. sekundchefen följande:

210 § strafflagen för krigsmakten stadgade under d) att såsom tillrättavisning finge användas förbud att under viss bestämd tid, högst 15 dagar,

vistas utom kasernområde, läger eller däremot svarande område eller åt kompani eller likställt truppförband upplåten del av dylikt område.

Redan av ordalagen i denna lagbestämmelse framginge enligt militieombudsmannens mening otvetydigt att förbudet vore avsett att omfatta en sammanhängande tidsrymd, som icke finge överstiga 15 dagar. Detta framginge även vid en jämförelse med moment c) i samma paragraf, vilket moment talade om »åläggande för visst antal gånger, högst 6, eller för viss bestämd tid, högst 15 dagar».

Tillrättavisningen »förbud att lämna *kompanilokalen*», vilken vore den strängaste formen för tillrättavisning enligt moment d) bildade i själva verket en övergångsform till disciplinstraffet »arrest utan bevakning» och vore till sin verkan likartad med detta. Ifrågavarande tillrättavisningsform vore liksom det nämnda disciplinstraffet givetvis särskilt kännbar för personal av manskaps grad de dagar då utsträckt permission allmänt beviljades, d. v. s. onsdagar, lördagar och söndagar. De dagar då allmän permission icke förekomme hade tillrättavisningen mindre betydelse.

På maximitiden 15 dagars förbud att vistas utom kompaniets lokaler komme, därest allmän permission beviljades tre dagar i veckan, högst 6—7 allmänna permissionsdagar. Genom att i tillrättavisningen inlägga 8 allmänna permissionsdagar hade Wulff meddelat en tillrättavisning som i verkligheten kommit att omfatta 16 dagar, d. v. s. hela tiden den 7—den 22 juli.

Wulff syntes av yttrandet att döma hava avsett att meddela ifrågavarande förbud för allenast 8 dagar. Den skärpning som skett genom att förbudet bestämts att avse blott permissionsdagar hade sålunda bestått ej allenast däri, att påföljden av den förseelse som blivit begången utsträckts över för lång tidsrymd, utan även däri, att den kommit att drabba den tillrättavisade ett större antal dagar än som avsetts.

Då värnpliktige Karlsson genom ifrågavarande tillrättavisningsbeslut tillskyndats ett obehörigt lidande samt kaptenen Wulff icke syntes inse det oriktiga i det av honom meddelade beslutet hade militieombudsmannen ansett sig icke kunna lämna Wulffs åtgärd utan beivran. Härvid hade militieombudsmannen även fäst sig vid vad som under förarbetena till lagrummet angående tillrättavisning anförts om vikten av att säkerhet erhöles mot att tillrättavisningarna ej på ett eller annat sätt bleve missbrukade eller använda på ett sätt som icke överensstämde med deras natur och syfte. Det fel Wulff i förevarande hänseende begått syntes militieombudsmannen dock icke vara av beskaffenhet att behöva bringas under krigsdomstols prövning. Militieombudsmannen anmälde därför hos t. f. sekundchefen, som hade bestraffningsrätten över Wulff, denne till disciplinär bestraffning eller tillrättavisning; och hemställde militieombudsmannen att t. f. sekundchefen ville i sinom tid meddela militieombudsmannen besked om de åtgärder t. f. sekundchefen prövat rättvist vidtaga.

*

*

*

I skrivelse den 1 juli 1937 anmälde därefter majoren G. I. A:son af Sillén i egenskap av *regementsbefälhavare* att han tilldelat Wulff tillrättavisning i form av varning för det felaktiga förfarande han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last.

4. Regementschef har felaktigt begärt införpassning till annat regemente av värnpliktig som uteblivit från värnpliktstjänstgöring. Befälhavaren för det regemente till vilket den värnpliktige införpassats har häktat den värnpliktige samt hänskjutit målet mot honom om ansvar för rymning till regementets krigsrätt. I målet har tillika uppkommit fråga om åtalspreskription vid rymningsbrott.

Den 1 juni 1935 utfärdade chefen för Bohusläns regemente, översten E. E. H. Malmberg efterspaningssedel å värnpliktige nr 453 29/20 Karl Leopold Olsson, kyrkoskriven i Morlanda socken och tillhörande Göteborgs norra rullföringsområde nr 29. Olsson hade utan anmält laga förfall uteblivit från inställelse till första tjänstgöring med inryckningsdag den 31 maj 1935. I efterspaningssedeln framställdes begäran att Olsson skulle efterspanas, hämtas och inställas vid Bohusläns regemente i Uddevalla.

Sedan telefonmeddelande den 29 september 1935 ingått från poliskommissarien i Sundsvall att Olsson gripits därstädes, gavs i telegram samma dag från regementskvartermästaren vid Bohusläns regemente till kriminalpolisen i Sundsvall order om Olssons införpassande till Västernorrlands regemente i Sollefteå.

På grund av berörda efterspaningssedel och telegrafiska begäran utfärdade poliskommissarien A. Bjurling i Sundsvall den 29 september 1935 förpassning av Olsson till Sollefteå för att där överlämnas till chefen för Västernorrlands regemente, vilken förpassning skulle verkställas påföljande dag den 30 september. Transporten skulle avgå från Sundsvall med omnibus kl. 8.30 och beräknades anlända till Sollefteå kl. omkring 12.30.

Sedan Olsson i enlighet härmed införpassats till Västernorrlands regemente samt förhör med Olsson hållits därstädes den 30 september 1935, meddelade befälhavaren för regementets hemmavarande styrka, majoren V. Deshayes samma dag beslut om Olssons häktande, varjämte Deshayes överlämnade handlingarna till krigsdomaren under anhållan om målets handläggning vid vederbörlig krigsdomstol.

Olsson rannsakades därefter vid Västernorrlands regementes krigsrätt den 1 oktober 1935, därvid vice krigsfiskalen Anders Lindh yrkade ansvar å Olsson för rymning. Lindh anhöll vid tillfället om uppskov med målet för att förete utdrag ur allmänna straffregistret och församlingsboken rörande Olsson. Krigsrätten beslöt uppskjuta målet att åter förekomma den 7 oktober 1935 och förordnade, att Olsson skulle kvarbli i häkte. Vid den fortsatta rannsakingen med Olsson den 7 oktober förklarade krigsrätten i utslag, att

enär Olsson icke tillhörde Västernorrlands regemente och målet ej heller anginge nämnda truppförband samt det vid sådant förhållande icke mot vad i 40 § i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes den 23 oktober 1914 funnes bestämt, tillkomme Västernorrlands regementes krigsrätt att döma i målet, åklagarens talan icke kunde till prövning upptagas, varjämte krigsrätten förordnade, att Olsson icke skulle, vad anginge det vid Västernorrlands regementes krigsrätt anhängiggjorda målet, vidare i häkte hållas.

Vid handläggningen av målet mot Olsson tjänstgjorde såsom ledamöter av krigsrätten krigsdomaren V. C. Lundmarker, auditören I. M. Brynolf, kaptenen O. R. Lemming och fanjunkaren A. Svensson.

Sedan regementskvartermästaren vid Bohusläns regemente samma dag Västernorrlands regementes krigsrätt meddelat utslag i målet i telegram till stadsfiskalen i Sollefteå, vice krigsfiskalen Lindh begärt Olssons införfasande till Bohusläns regemente i Uddevalla, utfärdade Lindh senare samma dag i enlighet härmed förpassning angående Olsson. Enligt förpassnings-sedeln skulle transporten, som skulle ske med bantåg samt skjuts till och från vederbörande järnvägsstationer, avgå från Sollefteå den 8 oktober 1935 kl. 5.55.

Den 9 oktober 1935 inställdes Olsson vid Bohusläns regemente, där Malmberg samma dag förklarade Olsson häktad samt hänsköt målet till Bohusläns regementes krigsrätt, inför vilken Olsson rannsakades den 11 i samma månad. Åklagaren yrkade därvid ansvar å Olsson för rymningsbrott, bestående däruti, att Olsson underlåtit att inställa sig för fullgörande av sin första tjänstgöring från och med år 1932 till och med år 1935, i den mån straff därför icke vore preskriberat, samt anhöll om uppskov med målet till dag efter den 27 oktober 1935 för avvaktande av om Västernorrlands regementes krigsrätts utslag den 7 oktober 1935 vunne laga kraft. Krigsrätten beslöt dels att målet skulle uppskjutas att åter förekomma den 2 november 1935 och dels att Olsson omedelbart skulle försättas på fri fot.

Den 2 november 1935 handlades målet mot Olsson ånyo inför Bohusläns regementes krigsrätt. Därvid företeddes bevis om att Västernorrlands regementes krigsrätts utslag den 7 oktober 1935 vunnit laga kraft. Bohusläns regementes krigsrätt meddelade härefter utslag i målet och dömde Olsson för det han utan laga förfall underlåtit att inställa sig till första tjänstgöringen ett vart av åren 1934 och 1935 jämlikt 50 § och 53 § 2 stycket strafflagen för krigsmakten samt 4 kap. 3 § allmänna strafflagen att hållas i fängelse två månader. I utslaget förklarades därjämte att straff för att Olsson utan laga förfall underlåtit att inställa sig till tjänstgöring åren 1932 och 1933 förfallit. Utslaget vann laga kraft.¹

¹ Såsom ledamöter av Bohusläns regementes krigsrätt tjänstgjorde vid utslagets avkunnande krigsdomaren Elov Wetterström, ordförande, auditören F. H. Zachau, kaptenen N. E. Silfverhielm och fanjunkaren K. A. Ahnblom. I skrivelse till Wetterström den 24 mars 1937 anförde militieombudsmannen bl. a. följande:

Underlåtenhet att flera år å rad inställa sig till tjänstgöring vore att betrakta som ett fortfarande brott, låt vara att underlåtenheten avsett flera, var för sig avgränsade tjänst-

Sedan militieombudsmannen vid en den 31 augusti 1936 förrättad inspektion av Bohusläns regemente vid granskning av krigsrättsprotokollen fått kännedom därom, att Olsson införpassats till Västernorrlands regemente oaktat han tillhört Bohusläns regemente, infordrade militieombudsmannen i skrivelser den 12 september 1936 yttrande *dels* av Malmberg angående anledningen till att begäran framställts om Olssons införpassande till Västernorrlands regemente, *dels* av Deshayes angående anledningen till att han, oaktat Olsson tillhört Bohusläns regemente, förklarat Olsson häktad och hänskjutit målet mot Olsson till krigsrätt, *dels ock* av Lundmarker ävensom av Brynolf, Lemming och Svensson angående anledningen till att Västernorrlands regementes krigsrätt icke omedelbart beslutat i enlighet med innehållet i sitt utslag den 7 oktober 1935.

I yttrande den 25 september 1936 anförde *Malmberg*: Då Malmberg genom telefonmeddelande den 29 september 1935 från poliskommissarien i Sundsvall fått kännedom om att Olsson gripits i Sundsvall, hade han i telefon hos chefen för Västernorrlands regemente begärt, att Olsson skulle undergå förhör vid nämnda regemente. Anledningen till denna begäran hade varit dels att det skulle dragit stor kostnad att förpassa Olsson från Sundsvall till Uddevalla för ett förhör, som kanske, därest laga förfall för inställelse förelegat, icke lett till vidare åtgärd, och dels att Bohusläns regemente på natten till den 29 september skulle avresa till fälttjänstövningar i Skåne, varför Malmberg ansett det lämpligast, att förhöret för tids vinnande hölles vid närmaste regemente.

Deshayes anförde i yttrande den 26 september 1936: När Olsson införpassades till Västernorrlands regemente hade företetts efterspaningssedeln å Olsson, avskrift av telegrammet den 29 september 1935 från regementskvar-

göringsperioder. Så länge tjänstgöringsskyldigheten bestode under tiden för uteblivandet kunde fördenskuil preskription icke börja löpa. Preskriptionstiden kunde räknas först från den dag den uteblivne inställt sig eller inställts till tjänstgöring. En förutvarande militieombudsman hade (militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1919 års riksdag sid. 199 ff.) gjort sig till tolk för att bestämmelserna borde så förstås som nu angivits. Denna tolkning hade även i ett par rättsfall vunnit anslutning i högsta instans (militieombudsmannens nämnda ämbetsberättelse och N. J. A. 1924: 113 och 1927 not. B 167). Av det anförda framginge att krigsrätten förfarit felaktigt, då den förklarat att straff för Olssons uteblivande från värnpliktstjänstgöring åren 1932 och 1933 varit förfallet, då frågan där om kommit under krigsrättens omprövning.

Uti yttrande som militieombudsmannen med anledning härav infordrat från krigsrättens ledamöter anförde dessa bl. a.:

Krigsrätten hade vid överläggning till utslaget utgått från att sedan tjänstgöringstiden för ett vart av åren 1932 och 1933 gått till ända och mer än två år därefter förflutit, straff för underlåtenhet att då inställa sig förfallit. Krigsrättens ledamöter insågo att den av krigsrätten intagna ståndpunkten icke vore juridiskt bärande och skulle för framtiden noga efterkomma den mening och praxis, som i förevarande avseende måste anses vara den riktiga.

Med anledning av vad krigsrättens ledamöter i sitt yttrande anført och då någon skada icke syntes hava uppkommit genom den förelupna felaktigheten lät militieombudsmannen bero vid vad i ärendet förekommit.

termästaren vid Bohusläns regemente till kriminalpolisen i Sundsvall samt den av Bjurling angående Olsson utfärdade förpassningen. Å efterspanings-sedeln hade fjärdingsmannen i Ellös antecknat, att Olsson utflyttat till Sundsvall och där tvångsskrivits år 1934. På grund av de företedda handlingarna hade Deshayes fått den bestämda uppfattningen, att Olsson varit mantals-skriven inom Västernorrlands regementes inskrivningsområde samt att Olsson sålunda varit skyldig fullgöra sin tjänstgöring vid sistnämnda regemente.

Från en bestyrkt avskrift av efterspaningssedeln, som Deshayes på begäran tillställt militieombudsmannen, antecknades, att fjärdingsmannen Frithiof Andersson i Ellös den 6 juni 1935 å efterspaningssedelns baksida antecknat, att Olsson vore utflyttad till Sundsvall, där han blivit tvångsskriven år 1934.

Sedan militieombudsmannen med skrivelse den 15 oktober 1936 tillställt Deshayes en avskrift av Malmbergs yttrande i ärendet för att bereda Deshayes tillfälle att yttra sig i anledning av detsamma, anförde Deshayes vidare i skrivelse till militieombudsmannen den 16 oktober 1936: Chefen för Västernorrlands regemente och regementskvartermästaren vid regementet hade varit beordrade till fälttjänstövningar i Jämtland med avresa från Sollefteå den 30 september 1935 kl. 2.50 och Deshayes hade varit beordrad såsom befälhavare för hemmavarande styrkan under tiden den 30 september—den 4 oktober 1935. Malmbergs per telefon den 29 september framställda begäran hade alltså gjorts innan Deshayes övertagit befälet. Deshayes hade icke själv mottagit telefonsamtalet och hade ej heller av regementskvartermästaren eller annan orienterats därom. Vid häkttningsbeslutets fattande hade Deshayes alltså varit hänvisad uteslutande till de tre förut av honom omförmälda handlingarna.

Sedan militieombudsmannen med skrivelse den 15 oktober 1936 tillställt Lundmarker avskrifter av Malmbergs yttrande ävensom Deshayes' yttrande den 26 september 1936 för att vara tillgängliga vid avgivandet av Lundmarkers och övriga ledamöters av Västernorrlands regementes krigsrätt yttrande i ärendet, ingav Lundmarker den 17 oktober 1936 ett av honom själv avgivet, den 8 oktober 1936 dagtecknat yttrande samt ett den 12, 13 och 14 oktober 1936 dagtecknat yttrande av Brynolf, Svensson och Lemming.

Lundmarker anförde i sitt yttrande: Västernorrlands regementes krigsrätt hade den 1 oktober 1935 sammanträtt för handläggning av annat mål än det nu ifrågakvarande. Vid sammanträdets slut omkring kl. 15.45 hade anmälts, att handlingarna i mål mot två häktade vore under utskrivning å regements-expeditionen. I anledning härav hade krigsrätten avvaktat handlingarnas färdigställande, varefter jämväl dessa båda mål företagits till handläggning. Det ena målet hade sluthandlagts samma dag. Vid handläggningen av det andra, nu ifrågakvarande målet mot Olsson, hade förekommit följande: Samtliga närvarandes uppmärksamhet hade fästs vid det förhållandet, att Olsson så sent som den 1 juni 1935 tillhört Bohusläns regemente. Olsson hade emellertid enligt egna och en fjärdingsmans uppgifter kyrkobokförts i Sundsvall. Vidare hade rannsakingen vid Västernorrlands regementes krigsrätt

påkallats av regementsförvaltningen vid Bohusläns regemente. Detta regementes chef vore tillika chef för Västgöta-Bohus inskrivningsområde, till vilket Morlanda socken hörde. Häktningen hade slutligen beslutats av befälhavaren för Västernorrlands regemente, som tillika vore chef för Västernorrlands inskrivningsområde, dit Sundsvall hörde, och denne hade jämväl hänskjutit målet till Västernorrlands regementes krigsrätt. För att utreda rätta sammanhanget hade Lundmarker begivit sig till regimentsexpeditionen, som emellertid varit stängd för dagen. Försök hade gjorts att komma i telefonförbindelse med regementsbefälhavaren eller regementskvartermästaren, men dessa försök hade misslyckats. Krigsrätten hade då beslutat att uppskjuta sammanträdet till kl. 18,30 samma dag. Under tiden hade Lundmarker lyckats komma i telefonförbindelse med någon befattningshavare å regimentsexpeditionen, och denne torde i sin tur hava talat med någon befattningshavare vid Bohusläns regemente, ty efter någon stund hade Lundmarker erhållit underrättelse, att vederbörande i Uddevalla meddelat, att Olsson efter samråd mellan regimentsexpeditionerna i Uddevalla och Sollefteå överförts till Västernorrlands regemente. Då denna uppgift förefallit Lundmarker egendomlig, hade han uppmanat Brynolf att telefonledes sätta sig i förbindelse med auditören i krigsrätten vid Bohusläns regemente. En stund senare hade Brynolf meddelat, att auditören vid Bohusläns regemente lovat att undersöka saken samt att säkra telegrafiska meddelanden måhända kunde förväntas under kvällens lopp. Krigsrätten hade därefter länge kvarstannat på sitt sammanträdesrum i avbidan på besked från Uddevalla, men något besked därifrån hade icke kommit. Olsson hade uppenbarligen icke kunnat dömas, förrän uppgifter från straffregistret och vederbörlig pastors-expedition erhållits. Lika uppenbart hade det förefallit krigsrätten, att målet icke kunnat avvisas utan att säker uppgift erhållits, till vilket regemente Olsson hört. Krigsfiskalen Lindh hade erinrat, att det skulle taga ganska lång tid att införskaffa prästbevis från pastorsämbetet i Morlanda, därest Olsson vore skriven där, samt att fördenskull så långt uppskov som möjligt borde beviljas. Olsson kunde även i så fall beräkna att, därest han tillhörde Västernorrlands regemente, bliva slutligt dömd redan inom den tid, då första rannsaking enligt lag måst hållas. Denna synpunkt hade krigsrätten funnit riktig, och krigsrätten hade jämväl beaktat, att tidsförlust ej heller behövde uppkomma, därest rannsakingen skulle hållas vid Bohusläns regemente, om saken blott vid sistnämnda regemente behandlades med den skyndsamhet, som låge i de ömtåliga förhållandenas natur, samt erforderliga utdrag från straffregistret och pastorsämbetet i Morlanda beordrades direkt till Uddevalla. Krigsrätten hade därför beslutat uppskjuta målet till den 7 oktober 1935, därvid Lundmarker dock samtidigt meddelat, att därest frågan till vilket regemente Olsson hörde, bleve löst före sistnämnda dag, Lundmarker ofördröjligen skulle sammankalla krigsrätten för målets avgörande. Sedan Lundmarker på förmiddagen den 2 oktober hemställt om upplysning från regimentsexpeditionen vid Västernorrlands regemente i vilken ordning Olsson överförts till regimentet, och därvid upplysts, att några

handlingar därom icke förvarades på regementsexpeditionen, hade Lundmarker anmodat krigsfiskalen att sätta sig i förbindelse med båda rullföringsbefälhavarna i Medelpad. Efter en eller annan dag hade Lundmarker erhållit underrättelse, att Olsson varit för båda dessa okänd. Lundmarker hade då å regementsexpeditionen vid Västernorrlands regemente anhallit, att bestämd upplysning måtte inhämtas från regementsexpeditionen vid Bohusläns regemente angående Olssons inskrivningsförhållanden. Då hade så småningom därifrån erhållits det svaret, att Olsson alltjämt tillhörde Bohusläns regemente, men att man därstädes ansett sig kunna begära rannsaking med Olsson vid Västernorrlands regementes krigsrätt, eftersom Sundsvall låge närmare Sollefteå än Uddevalla. Enligt vad Lundmarker ville minnas, hade han efter mottagandet av denna upplysning anmodat någon befattningshavare i Sollefteå, sannolikt krigsfiskalen, att meddela vederbörande i Uddevalla, att därest vid krigsrättens sammanträde den 7 oktober 1935 icke föreläge begäran från Uddevalla om Olssons anhållande och införpassande dit, Lundmarker omedelbart komme att hemställa om Kungl Maj:ts inskridande mot regementsförvaltningen vid Bohusläns regemente. Vid krigsrättens sammanträde den 7 oktober hade krigsfiskalen anmält, att ett telegram med angivet innehåll inkommit från Bohusläns regemente samt att krigsfiskalen, därest krigsrätten avvisade målet, genast komme att anhålla Olsson och översända honom till Bohusläns regemente.

Brynolf anförde med instämmande av Lemming och Svensson: Målet hade första gången handlagts vid Västernorrlands regementes krigsrätt den 1 oktober 1935. Sammanträdet hade tagit sin början kl. 15.15. Av handlingarna i målet hade framgått, att Olsson efterspanats av chefen för Bohusläns regemente samt att regementskvartermästaren vid samma regemente telegrafledes begärt, att Olsson skulle införpassas till Västernorrlands regemente. Det hade alltså funnits anledning antaga antingen att Olsson felaktigt införpassats till Västernorrlands regemente eller också att han överförts till Västernorrlands regemente. Det senare antagandet hade vunnit stöd såväl därav, att Olsson vid förhöret själv uppgivit, att han vore mantalskriven i Sundsvall, som av anteckningen å efterspaningssedeln, att Olsson utflyttat till Sundsvall och där »tvångsskrivits». För att komma till klarhet hade krigsrättens sammanträde uppskjutits till sannolikt kl. 18.30. Under tiden hade Lundmarker, Brynolf och Lindh verkställt undersökning i saken. På grund av svårigheter att så sent på dagen anträffa de myndigheter, som kunnat lämna tillförlitliga uppgifter i saken, hade undersökningarna emellertid icke lett till resultat. Brynolf hade själv telefonledes kommit i förbindelse med auditören vid Bohusläns regemente, och denne hade lovat anmoda regementskvartermästaren att sätta sig i förbindelse med Västernorrlands regemente. Vid krigsrättens fortsatta sammanträde senare på eftermiddagen hade det visat sig omöjligt att få klarhet i saken. Krigsrätten hade då beslutat uppskjuta målet till den 7 oktober, i vilket fall målet ändock skulle hava kunnat slutligen handläggas inom den tid, som föreskrevs för första handläggningen. Därest handlingarna i målet kommit krigsdomaren tillhanda

å sådan tid, att de hunnit genomgås före krigsrättssammanträdet, hade målet säkerligen utsatts till senare dag inom den i lag föreskrivna tiden och resultatet för Olssons del blivit detsamma, nämligen att han fått sin sak slutligen prövad inom sju dagar från den dag, han införpassats till regementet.

I skrivelse den 21 oktober 1936 anmodade militieombudsmannen Malmberg att inkomma med förnyat yttrande i anledning av vad Deshayes och ledamöterna av Västernorrlands regementes krigsrätt anfört i sina yttranden. I skrivelse den 6 november 1936 anförde *Malmberg*: Då poliskommissarien i Sundsvall den 29 september 1935 i telefon meddelat regementsexpeditionen vid Bohusläns regemente, att Olsson gripits, hade poliskommissarien samtidigt anhållit om besked, huru med Olsson skulle förfaras. Av de lämnade upplysningarna hade det förefallit oklart, om Olsson fortfarande tillhört Bohusläns regemente. Då regementet redan samma kväll skolat avresa till fälttjänstövningarna i Skåne, hade personalen varit synnerligen upptagen med de sista förberedelserna för färden. Tiden hade icke medgivit att vid regementet verkställa fullständig utredning. Därest Olsson, vilket icke synts uteslutet, tillhört Västernorrlands regemente eller haft laga förfall för sitt uteblivande, hade ett införpassande till Bohusläns regemente med därav förorsakad lång resa och dyra kostnader icke bort komma i fråga. Malmberg hade därför anmodat regementskvartermästaren att i telefon ringa upp Västernorrlands regemente och där göra förfrågan, om hinder mötte att Olsson införpassades dit och *förhördes*. Regementskvartermästaren vid Västernorrlands regemente hade en stund senare meddelat, att det ginge för sig. Efter detta medgivande hade telegrammet till kriminalpolisen med begäran om Olssons införpassande till Västernorrlands regemente avsänts. Den 30 september kl. 0.01 hade Malmberg och regementskvartermästaren avrest till fälttjänstövningarna, varifrån de hemkommit först den 6 oktober på kvällen. Beträffande de telefonsamtal, som enligt vad Lundmarker yttrat skulle hava förekommit med personal vid Bohusläns regemente under tiden den 1—den 6 oktober 1935, hänvisade Malmberg till två hans yttrande bilagda skrivelser av auditören vid Bohusläns regemente F. H. Zachau och kaptenen B. E. Björklund, vilken sistnämnde tjänstgjort såsom befälhavare för den i Uddevalla hemmavarande styrkan under fälttjänstövningarna.

Zachau anförde i sin skrivelse: Zachau erinrade sig väl, att Brynolf i telefon ringt upp Zachau angående ifrågavarande mål. Angående tidpunkten för detta samtal kunde Zachau emellertid icke erinra sig annat än att det hade ägt rum ganska sent på kvällen, sannolikt mellan kl. 19 och 20, samt att Brynolf nämnt, att rannsaking med Olsson pågått. Beträffande samtalets innehåll kunde Zachau nu endast erinra sig, att Brynolf uppgivit, att krigsrätten ansett sig böra avvisa målet och att det bort upptagas vid Bohusläns regementes krigsrätt. Zachau ville ej bestrida, att Brynolf bett honom undersöka, till vilket regemente Olsson hörde, men kunde ej erinra sig att så skett. Zachau hade i vart fall ej fattat samtalet så, att krigsrätten vid Västernorrlands regemente varit beroende av meddelande från Zachau samma kväll.

Björklund anförde: Han hade sig ej något bekant rörande Olsson. *Björklund* vore så mycket mera övertygad om att han ej handlagt något ärende angående Olsson, som värnpliktsärenden av ifrågavarande natur vore för *Björklund* så föga kända, att en eventuell handläggning med största sannolikhet skulle hava fäst sig i *Björklunds* minne och i vart fall föranlett en orientering i ärendet till regementskvartermästaren vid dennes återinträde i tjänst.

Malmberg anförde vidare i sitt yttrande: Den 7 oktober 1935 omkring kl. 19.30 hade regementskvartermästaren vid Bohusläns regemente i sin bostad erhållit telefonpåringning från regementskvartermästaren vid Västernorrlands regemente med meddelande, att sistnämnda regementes krigsrätt ansett sig vara orätt forum, varför Olsson komme att försättas på fri fot, om icke stadsfiskalen i Sollefteå omedelbart erhöle telegrafisk begäran om Olssons införesspassande till Bohusläns regemente. På grund härav hade telegrafisk begäran om Olssons införesspassande till sistnämnda regemente avsänts. Handläggningen av målet mot Olsson företedde otvivelaktigt vissa oegentligheter. Dessa hade delvis sin grund i att vid båda ifrågavarande regementen personalen varit på ett sådant sätt tagen i anspråk för fälttjänstövningar, att tiden för handläggning av övriga ärenden måst bliva mycket begränsad och delvis verkställas av därmed ovan personal. Olssons sätt att fullkomligt vansköta sina värnpliktsförhållanden måste även anses såsom bidragande orsak till svårigheterna att hastigt bedöma förevarande fråga. Enligt värnpliktskortet hade Olsson förfallolöst uteblivit från inskrivning fyra gånger, varjämte han dels år 1920 och sedermera alltifrån år 1922 förfallolöst uteblivit från tjänstgöring. Olsson hade ådömts bestraffning fem gånger för sistnämnda förseelser, därav fyra gånger fängelsestraff. Föreskriven adressanmälan hade Olsson även uraktlåtit att göra. Olsson hade säkerligen icke helt saknat vetenskap om sina skyldigheter i berörda avseenden, då han under åtta månader år 1921 haft fast anställning som volontär. Då därjämte, enligt vad som syntes framgå av *Deshayes'* yttrande, oklarhet varit rådande om Olssons mantalsskrivningsort, syntes Olssons underlåtenhet att riktigt fullgöra sina skyldigheter av olika slag hava i betydande grad bidragit till att skapa den oklarhet i fråga om hans värnpliktsförhållanden, som i viss mån påverkat händelseförloppet.

Från Bohusläns regementes krigsrättsprotokoll för den 11 oktober 1935 i ifrågavarande mål antecknades följande. I protokollet fanns intaget utdrag ur Västernorrlands regementes krigsrättsprotokoll för den 1 och den 7 oktober 1935. I protokollet för den 1 oktober hade intagits en avskrift av det vid förhör med Olsson den 30 september förda protokollet. Enligt detta protokoll hade Olsson uppgivit sig vara född i Morlanda men kyrkobokförd i Sundsvall. I protokollet för den 7 oktober fanns intaget utdrag ur straffregistret angående Olsson, utvisande att Olsson dömts, bland annat, av Bohusläns regementes krigsrätt *dels* den 6 juli 1927 för rymning under åren 1922—1927 till en månads fängelse, *dels* den 29 januari 1929 för rymning, bestående i utevaro från första tjänstgöring år 1928, till fängelse i två månader och

dels den 20 januari 1931 för rymning, bestående i utevaro från första tjänstgöring under åren 1929 och 1930, till fängelse i två månader. Vidare fanns i sistnämnda protokollsutdrag intaget utdrag ur Morlanda församlingsbok (boken över obefintliga) utvisande att Olsson, som vore skriven å Berg, hade okänd vistelseort.

Från Bohusläns regementes krigsrättsprotokoll för den 2 november 1935 antecknades, att däri intagits intyg av expeditionsunderofficeren vid Västgöta-Bohus inskrivningsområde, löjtnanten G. A. Rydén, att Olsson efterspats åren 1931—1933, varvid ingen upplysning om hans vistelseort vunnits.

Vidare anhöll militieombudsmannen i skrivelse den 21 oktober 1936 till chefen för Västernorrlands regemente med översändande av handlingarna i ärendet, att denne måtte ombesörja och till militieombudsmannen inkomma med den ytterligare utredning, som kunde erhållas.

Med anledning härav inkom från regementsbefälhavaren, *överstelöjtnanten G. A. Trana* en skrivelse av den 7 november 1936, däri Trana efter verkställd utredning meddelade följande: Kaptenen N. E. Pettersson, som vid ifrågavarande tillfälle tjänstgjort såsom regementskvartermästare, hade uppgivit: Han hade den 29 september 1936 i telefon uppringts av regementskvartermästaren vid Bohusläns regemente, kaptenen U. R. M. Jakobsson. Denne hade meddelat, att från Bohusläns regemente framställts begäran hos polismyndigheten i Sundsvall om införpassning av Olsson till Västernorrlands regemente, samt frågat, huruvida hinder därför mötte från Västernorrlands regementes sida. Pettersson hade uttalat sina tvivel om riktigheten av en dylik åtgärd, men Jakobsson hade meddelat, att han rådgjort i ärendet med auditören vid Bohusläns regemente, vilken förklarar, att inga formella hinder för den begärda åtgärden föreläge. Pettersson kunde ej erinra sig, huruvida han därefter lämnat bestämt besked eller icke. Regementschefen hade vid tillfället ej varit tillgänglig, varför ärendet ej torde hava föredragits för honom. Följande morgon hade såväl regementschefen som Pettersson avrest till fälttjänstövningar i Jämtland och befälet hade då överlämnats till Deshayes. — Deshayes hade, utöver vad han i sina yttranden av den 26 september och den 16 oktober anför, såsom ytterligare skäl för av honom anbefalld häktningsåtgärd åberopat bestämmelserna i 97 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

I skrivelse till chefen för Bohusläns regemente den 23 november 1936 anhöll militieombudsmannen med översändande av handlingarna i ärendet, att yttrande måtte inhämtas från Jakobsson angående vad vid telefonsamtalet den 29 september 1935 mellan Jakobsson och Pettersson förekommit ävensom beträffande vad Jakobsson i övrigt hade sig i saken bekant.

I yttrande den 27 november 1936 anförde kaptenen *Jakobsson*: Den 29 september 1935 hade poliskommissarien i Sundsvall i telefon meddelat, att Olsson gripits, samt anhållit om uppgift, huru med Olsson skulle förfaras. Jakobsson hade då föredragit ärendet för Malmberg, som efter en stund bett Jakobsson telefonera till Västernorrlands regemente och göra förfrågan, huruvida hinder mötte, att Olsson dit införpassades och förhördes. I närvaro

av expeditiionsunderofficeren löjtnanten Blomén hade Jakobsson därefter ringt upp regementskvartermästaren vid Västernorrlands regemente och bätt denne fråga regementschefen, om han hade något emot att Olsson införopasades och förhöordes vid Västernorrlands regemente. Jakobsson hade väntat vid telefonen och efter en stund fått meddelande, att det ginge för sig. Jakobsson kunde icke erinra sig, att Pettersson framfört något tvivel om riktigheten av åtgärden. Jakobsson hade ej yttrat något om att han rådfrågat auditören. Efter telefonmeddelandet från polisen i Sundsvall hade Jakobsson nämligen föredragit ärendet för Malmberg och därefter omedelbart beställt telefonsamtal med Västernorrlands regemente. Efter samtalet med Pettersson hade telegrammet till kriminalpolisen avsänts. Petterssons uppgift att Jakobsson vid telefonsamtalet meddelat, att från Bohusläns regemente hos polismyndigheten i Sundsvall begärts införopassning av Olsson till Västernorrlands regemente, vore sålunda icke riktig. Därefter hade Jakobsson ej hört av något angående Olsson förrän den 7 oktober omkring kl. 19.30, då regementskvartermästaren vid Västernorrlands regemente ringt i telefon till Jakobssons bostad och meddelat, att eftersom Västernorrlands regementes krigsrätt vore orätt forum, Olsson komme att försättas på fri fot, därest icke stadsfiskalen i Sollefteå omedelbart erhöile telegrafisk begäran om Olssons införopassande till Bohusläns regemente. Vid detta tillfälle hade kaptenerna Flodén, Granström och E. Jakobsson varit närvarande. Strax därefter, omkring kl. 20, hade genom Bloméns försorg telegram avsänts med begäran om Olssons införopassande till Bohusläns regemente.

* *

*

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsman-
nen i skrivelse den 29 januari 1937 till överkrigsfiskalsämbetet:

Handläggningen av ifrågavarande ärende föranledde i flera hänseenden till erinringar.

Kungörelsen den 18 juni 1926 (nr 291) angående hämtning av värnplik-
tiga, som uteblivit från tjänstgöring m. m. (hämningskungörelsen) stadgade i § 2 att vederbörande befälhavare (truppförbandschef, depåchef, bevärnings-
befälhavare eller landstormsområdesbefälhavare) skulle, efter prövning av
möjligen inkomna intyg om förfall, upprätta efterspaningssedel särskilt för
varje värnpliktig, som skolat vara tillstådes men utan anmält laga förfall
uteblivit. Efterspaningssedeln skulle översändas till rullföringsbefälhavaren,
som hade att efter erforderlig granskning ofördröjligen befordra densamma
till vederbörande polismyndighet; och skulle det åligga polismyndigheten att
ofördröjligen efterspana sådan värnpliktig samt, om han anträffades, hämta
och inställa honom å plats som funnes uppgiven i efterspaningssedeln.

Sedan Malmberg med stöd av ovan anförda författningsrum utfärdat ef-
terspaningssedel angående Olsson och däri angivit att Olsson skulle inställas
vid Bohusläns regemente i Uddevalla, hade Malmberg, sedan han erhöillit un-
derrättelse om att Olsson blivit gripen i Sundsvall, med ändring av efterspa-

ningssedelns bestämmelser, givit order om Olssons införpassande till Väster-norrlands regemente i Sollefteå.

Såsom förklaring till sitt handlingssätt hade Malmberg uppgivit bland annat följande. Det skulle hava dragit stor kostnad att förpassa Olsson från Sundsvall till Uddevalla för ett förhör, som kanske, därest laga förfall för inställelsen förelegat, icke lett till vidare åtgärd. Därtill hade kommit, att det av de i ärendet lämnade upplysningarna förefallit oklart, om Olsson fortfarande tillhört Bohusläns regemente. Slutligen hade, samma dag som Malmberg erhållit underrättelse om Olssons gripande, Malmberg med regementet skolat avresa till fälttjänstövningar i Skåne, varför regementets personal varit synnerligen upptagen med förberedelserna för färden och tiden icke medgivit att vid regementet verkställa fullständig utredning.

Vad Malmberg sålunda anfört till stöd för åtgärden att sända Olsson till Sollefteå kunde icke godkännas. Hade Malmberg till undvikande av onödig förpassning velat inhämta upplysningar, huruvida möjligen Olsson haft laga förfall för sitt uteblivande från värnpliktstjänstgöring, hade ett dylikt syfte lättare kunnat vinnas genom förhör med Olsson inför polismyndigheten i Sundsvall än genom att beordra Olssons transport till en i förhållande till Bohusläns regementes förläggningssort ännu mera avlägsen plats än Sundsvall. I förevarande fall saknades emellertid anledning antaga, att Olsson för uteblivandet haft laga förfall. Såsom Malmberg själv anfört hade Olsson nämligen förfallolöst uteblivit från inskrivning fyra gånger, varjämte han dels år 1920 och sedermera alltifrån 1922 förfallolöst uteblivit från tjänstgöring, för vilka förseelser Olsson fem gånger ådömts bestraffning, därav fyra gånger fängelsestraff. Dessa uppgifter torde redan vid det tillfälle, då Malmberg gav order om Olssons införpassning till Sollefteå, hava varit för honom tillgängliga.

Vad därefter anginge det av Malmberg anförda skälet till Olssons förpassande till Sollefteå, att det av de lämnade upplysningarna förefallit oklart, om Olsson fortfarande tillhört Bohusläns regemente, samt att det icke syntes uteslutet, att Olsson i stället tillhört Väster-norrlands regemente, så vore det uppenbarligen grundat därpå, att å efterspaningssedeln av fjärdingsmannen i Ellös funnits antecknat, att Olsson utflyttat till Sundsvall och där »tvångsskrivits» år 1934. Enligt den vid förordningen den 31 december 1913 (nr 384) angående rikets indelning i områden för värnpliktigas inskrivning samt om val av ledamöter i inskrivningsnämnder och inskrivningsrevisioner m. m. fogade tabell I, sådan denna tabell lydde jämlikt kungörelse den 24 augusti 1926 (nr 407) tillhörde emellertid Sundsvalls stad Sundsvalls västra rullfö-ringsområde nr 65 och Jämtlands inskrivningsområde. Härav följde, att det icke funnits skäl antaga, att därest »tvångsskrivningen» i Sundsvall överhuvud skulle hava haft någon inverkan på Olssons värnpliktsförhållanden, Olsson kommit att tillhöra Väster-norrlands regemente, vilket tilldelades värnpliktiga från Väster-norrlands inskrivningsområde. Emellertid hade vid det förhållandet, att den av Malmberg angående Olsson utfärdade efterspa-ningssedeln enligt å densamma tecknat bevis den 3 juni 1935 granskats och

vidarebefordrats av befälhavaren för Göteborgs norra rullföringsområde nr 29, saknats anledning till förmodan, att Olsson tillhört annat rullföringsområde än nyssnämnda.

Vad slutligen av Malmberg anförts därom, att då personalen vid regementet den dag Malmberg haft att fatta beslut om Olssons införpassning varit synnerligen upptagen med de sista förberedelserna för regementets avfärd samma dag till fälttjänstövningar i Skåne, tiden icke skulle hava medgivit att vid regementet verkställa fullständig utredning, så kunde detta förhållande icke av Malmberg till hans friande anföras, särskilt som för bedömandet av Olssons värnpliktsförhållanden erforderliga uppgifter funnits att tillgå i Uddevalla.

Det felaktiga förfarande vartill översten Malmberg sålunda låtit komma sig till last funne militieombudsmannen sig alltså icke kunna underlåta att beivra.

Jämväl mot Deshayes' handläggning av ärendet föreläge anledning till erinringar. Enligt Deshayes' egen uppgift hade han, då han meddelade beslutet om Olssons häktning, icke haft tillgång till annan utredning än den som innefattats i det telegram, varigenom Malmberg låtit beordra kriminalpolisen i Sundsvall att införpassa Olsson till Västernorrlands regemente, den av Bjurling angående Olsson utfärdade förpassningen samt efterspaningssedeln, därå funnits den förut omförmälda anteckningen av fjärdingsmannen i Ellös, att Olsson utflyttat till Sundsvall och där »tvångsskrivits» år 1934. Deshayes hade uppgivit, att han av de företedda handlingarna fått den bestämda uppfattningen, att Olsson varit mantalsskriven inom Västernorrlands regementes inskrivningsområde, samt att Olsson sålunda varit skyldig fullgöra sin tjänstgöring vid sistnämnda regemente. Härtill hade kommit, att Olsson själv vid förhöret den 30 september 1936 uppgivit sig vara kyrkobokförd i Sundsvall.

Otvivelaktigt hade Deshayes i viss mån blivit vilseledd av Malmbergs felaktiga åtgärd att låta införpassa Olsson till Västernorrlands regemente. Till yttermera visso syntes Malmbergs begäran, att Olsson allenast skulle *förhöras* vid Västernorrlands regemente, icke hava vederbörligen framkommit till Deshayes, vilken i stället syntes hava utgått ifrån att Malmbergs åsikt varit, att Olsson tillhörde Västernorrlands regemente och alltså borde rannsakas och dömas av sistnämnda regementes krigsrätt. Det hade emellertid ålegat Deshayes att genom utredning skaffa sig noggrannare uppgifter angående Olssons värnpliktsförhållanden, innan han skridit till häktningsåtgärden. Att Deshayes icke av den omständigheten, att Olsson, enligt vad framginge av den nyssnämnda anteckningen å efterspaningssedeln, »tvångsskrivits» i Sundsvall haft anledning antaga, att Olsson varit skyldig tjänstgöra vid Västernorrlands regemente, framginge av vad militieombudsmannen ovan anfört i fråga om Malmbergs åtgärder i ärendet.

Deshayes hade enligt överstelöjtnanten Tranas skrivelse som ytterligare skäl för den av honom anbefallda häktningsåtgärden åberopat bestämmelserna i 97 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

Ifrågavarande lagrum lydde:

»Befälhavare, vilken på grund av stadgandet i 204 § strafflagen för krigsmakten hänskjutit åtal mot honom underlydande person till krigsrätts behandling, må, ändå att skäl till häktning icke förekommer, förordna, att den tilltalade skall hållas i förvarsarrest — — — till dess krigsrätten sammanträder. Sådant förordnande må dock icke meddelas i annat fall, än då förseelsen är av svårare beskaffenhet och det för krigslydnadens upprätthållande finnes vara av synnerlig vikt, att den tilltalade icke lämnas på fri fot.»

204 § strafflagen för krigsmakten hade följande lydelse: »Finner vederbörande befälhavare, att påföljden i det särskilda fallet ej bör stanna vid disciplinstraff eller att förseelsen påkallar svårare disciplinstraff, än han — — — äger ålägga, eller har erforderlig utredning om brottets beskaffenhet eller den angivnes straffbarhet ej kunnat vinnas, då skall målet överlämnas till krigsdomstol, dock att — — —.»

I anslutning till de citerade lagrummen finge erinras därom, att det i förevarande fall icke varit fråga om tillsägande av förvarsarrest utan om häktning. Dessutom finge framhållas, att då Deshayes i förevarande fall icke ägt att hänskjuta målet mot Olsson till krigsrätt, han ej heller ägt rätt att på grund av bestämmelserna i 97 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes tillsäga denne förvarsarrest i avbidan på krigsrättens sammanträde.

Militieombudsmannen funne sålunda, att vad Deshayes låtit komma sig till last ej heller kunde undgå laga beivran.

Vad slutligen anginge Västernorrlands regementes krigsrätt så hade jämväl denna förfarit felaktigt, då den icke redan vid första rättegångstillfället den 1 oktober 1935 förklarar sig obehörig att upptaga målet mot Olsson. Ehuru väl krigsrätten icke av det vid ifrågavarande rättegångstillfälle föreliggande materialet haft grundad anledning antaga, att Olsson tillhört Västernorrlands regemente och på den grund varit underkastad krigsrättens domsrätt, syntes anmärkning likväl icke böra riktas mot krigsrätten därför, att domstolen velat före besluts meddelande skaffa sig full visshet i behörighetsfrågan och av denna anledning uppskjutit målet. I vart fall hade icke därigenom vållats längre uppskov än att krigsrättens andra sammanträde hållits inom den för första sammanträdet i 15 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes föreskrivna tid. Militieombudsmannen funne sålunda icke anledning att gentemot krigsrättens ledamöter göra gällande att de gjort sig skyldiga till fel eller försummelse av beskaffenhet att påkalla någon åtgärd från militieombudsmannens sida utöver den erinran som innefattades i det nu anförda.

På grund av vad sålunda förekommit uppdroge militieombudsmannen åt överkrigsfiskalsämbetet att vid vederbörliga domstolar ställa chefen för Bohusläns regemente, t. f. översten och brigadchefen vid Västra arméfördelningen E. E. H. Malmberg samt kaptenen vid Västernorrlands regemente, majoren i armén V. Deshayes under åtal för vad militieombudsmannen i

det föregående lagt envar av dem till last samt därvid yrka ansvar å dem efter lag och sakens beskaffenhet. Då Malmberg genom sitt förfarande åsamkat statsverket kostnader för Olssons felaktiga förpassning till Sollefteå samt Olsson genom Malmbergs och Deshayes' felaktiga åtgärder blivit berövad friheten längre tid än vederbort, för vilket han syntes böra givas tillfälle att föra ersättningstalan, borde ämbetet lämna vederbörande myndighet tillfälle att för kronans räkning mot Malmberg samt Olsson tillfälle att mot Malmberg och Deshayes framställa de ersättningsyrkanden vartill fog kunde anses förefinnas.

* *

*

Sedan krigshovrätten med anledning av hemställan från överkrigsfiskalsämbetet att krigshovrätten måtte bestämma forum för handläggning av målet genom beslut den 10 februari 1937 jämlikt grunderna för 43 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes bestämt, att målet skulle upptagas vid särskilda krigsrätten i Stockholm, yrkade krigsfiskalen John Gustaf Johnsson efter därom av överkrigsfiskalsämbetet erhållet förordnande ansvar å Malmberg och Deshayes enligt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad de enligt militieombudsmannens skrivelse låtit komma sig till last i målet. Därjämte yrkade krigsfiskalen åläggande dels för Malmberg ensam att ersätta statsverket kostnaden för Olssons förpassning från Sundsvall till Sollefteå med 27 kronor 20 öre, dels ock för Malmberg och Deshayes att gemensamt eller vilkendera gälda gitte ersätta statsverket kostnaden för förpassningen från Sollefteå till Uddevalla med 120 kronor 60 öre. Av krigsfiskalen utfärdad kallelse å Olsson att inställa sig vid krigsrätten såsom målsägande hade icke kunnat delgivas Olsson.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 26 juni 1937 och utlät sig därvid:
I målet vore upplyst följande.

Olsson som vore kyrkoskriven i Morlanda socken och tillhörde Göteborgs norra rullföringsområde nr 29 hade utan anmält laga förfall uteblivit från inställelse till första tjänstgöring vid Bohusläns regemente med inryckningsdag den 31 maj 1935. I anledning härav hade Malmberg såsom chef för nämnda regemente utfärdat efterspaningssedel å Olsson med begäran att denne skulle efterspanas, hämtas och inställas vid regementet i Uddevalla. Efterspaningssedeln hade i vederbörlig ordning granskats och vidarebefordrats av befälhavaren för nämnda rullföringsområde. Den 29 september 1935 hade till regementsexpeditionen vid Bohusläns regemente ingått telefonmeddelande från poliskommissarien i Sundsvall att Olsson gripits därstädes. Poliskommissarien hade tillika meddelat, att Olsson uppgivit sig vara skriven i Sundsvall samt att efterspaningssedeln dämera varit försedd med anteckning av fjärdingsmannen i Ellös att Olsson utflyttat till Sundsvall och där »tvångsskrivits» år 1934. I anledning av dessa upplysningar hade Malmberg

låt tit telefonledes hos Västernorrlands regemente i Sollefteå efterhöra, huruvida hinder mött, att Olsson dit införpassades och förhördes. Då från Västernorrlands regemente icke framställt någon erinran häremot hade Malmberg låtit i telegram samma dag giva kriminalpolisen i Sundsvall order om Olssons införpassande till sistnämnda regemente. Av kriminalpolisen hade därefter utfärdats förpassningssedel, enligt vilken den begärda förpassningen skulle verkställas påföljande dag den 30 september. Sedan Olsson i enlighet härmed sistnämnda dag blivit införpassad till Västernorrlands regemente, varvid överlämnats, förutom förpassningssedeln, den av Malmberg utfärdade efterspaningssedeln samt avskrift av telegrammet till kriminalpolisen i Sundsvall, hade samma dag Deshayes — vilken ej underrättats om innehållet i den från Bohusläns regemente telefonledes gjorda framställningen — i egenskap av befälhavare för regementets hemmavarande styrka meddelat beslut om Olssons häktande, varjämte Deshayes överlämnat handlingarna till krigsdomaren under anhängan om målets handläggning vid vederbörlig krigsdomstol. Olsson hade därefter rannsakats vid Västernorrlands regementes krigsrätt den 1 och den 7 oktober 1935. I utslag sistnämnda dag hade krigsrätten förklarat, att åklagarens talan icke kunde till prövning upptagas, varjämte krigsrätten förordnat, att Olsson icke vidare skulle, vad anginge det där anhängiggjorda målet, i häkte hållas. På begäran av regementskvartermästaren vid Bohusläns regemente hade Olsson därefter av polismyndigheten i Sollefteå dit införpassats. Olsson hade inställt vid regementet den 9 oktober 1935, varpå Malmberg samma dag förklarat Olsson häktad samt hänskjutit målet till regementets krigsrätt. Vid handläggning av målet den 11 samma oktober hade krigsrätten förordnat att Olsson omedelbart skulle försättas på fri fot. Den 2 påföljande november hade krigsrätten meddelat utslag, varigenom Olsson dömts till ansvar för det han utan laga förfall underlåtit att inställa sig till första tjänstgöring ett vart av åren 1934 och 1935.

Tillika vore upplyst, att Olsson tidigare fem gånger ådömts bestraffning för förfallolöst uteblivande från tjänstgöring, därav fyra gånger fängelsestraff.

Vad först anginge åtalet mot Malmberg, framginge av utredningen, att han innan han givit order om förpassningen av Olsson till Sollefteå genom anteckningar å Olssons värnpliktskort erhållit kännedom om de Olsson tidigare ådömda bestraffningarna. För Malmberg hade fördenskull bort stå klart, att om Olsson ej haft laga förfall för den underlåtenhet att inställa sig, varom nu vore fråga, något som Malmberg uppenbarligen saknat anledning antaga, målet bort hänskjutas till krigsrätt. Det hade därför icke funnits något skäl att låta förpassa Olsson till annat regemente än det, var till han hört och vars krigsrätt på den grund skolat döma i målet. Den omständigheten, att enligt anteckning å efterspaningssedeln Olsson utflyttat till Sundsvall och där »tvångsskrivits» år 1934, hade så mycket mindre bort giva anledning till förmodan, att Olsson tillhört Västernorrlands regemente, som Sundsvalls stad, enligt vad upplyst blivit, icke tillhörde det inskrivningsom-

råde, från vilket värnpliktiga tilldelades nämnda regemente. Med hänsyn till att efterspaningssedeln utan anmärkning granskats av befälhavaren för Göteborgs norra rullföringsområde hade Malmberg överhuvudtaget saknat tillräckliga skäl till antagande, att Olsson tillhört annat regemente än Bohusläns.

Genom att låta införpassa Olsson till Sollefteå i stället för att i enlighet med efterspaningssedeln genast låta förpassa honom till Uddevalla hade Malmberg följaktligen förfarit felaktigt; och prövade krigsrätten, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, rättvist döma Malmberg för det oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt han därigenom låtit komma sig till last att undergå arrest utan bevakning i tre dagar.

Beträffande vidare den mot Malmberg förda talan om åläggande för honom att ersätta statsverket kostnaderna för ovan omförmälda förpassningar av Olsson från Sundsvall till Sollefteå och därifrån till Uddevalla, vilka kostnader enligt vad utrett vore uppgått till sammanlagt 147 kronor 80 öre, funne krigsrätten icke skäl bifalla denna talan i vidare mån, än att Malmberg förpliktades att ersätta statsverket skillnaden mellan nämnda belopp och det lägre belopp, vartill kostnaden för Olssons förpassning borde beräknas hava uppgått för den händelse han från Sundsvall förpassats direkt till Uddevalla.

Vidkommande därefter åtalet mot Deshayes hade de till honom överlämnade handlingarna angående Olsson bort föranleda honom att innan han skridit till häktning av Olsson inhämta noggrannare uppgifter angående Olssons värnpliktsförhållanden och därigenom skaffa sig säker kännedom, huruvida Olsson verkligen tillhört Västernorrlands regemente.

Genom sin underlåtenhet att verkställa sådan utredning — av vilken utredning enligt vad förut i krigsrättens utslag anförts bort framgå, att Olsson icke tillhört Västernorrlands regemente och alltså icke bort rannsakas av regementets krigsrätt, samt att följaktligen skäl ej förelegat att dit hänskjuta målet och således ej heller att häkta Olsson — hade Deshayes visat oförstånd i fullgörandet av tjänsteplikt; och prövade krigsrätten, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, rättvist döma Deshayes för vad sålunda låge honom till last att undergå arrest utan bevakning en dag.

Vad slutligen anginge den mot Deshayes i målet förda ersättningstalan, så enär Deshayes icke genom sitt felaktiga förfarande vållat den kostnad, statsverket fått vidkännas för Olssons förpassning från Sollefteå till Uddevalla, eller någon del därav, bleve denna talan av krigsrätten ogillad.

Krigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

5. Värnpliktig, som i vederbörlig ordning fullgjort mönstringsskyldighet, har på grund av vårdslöshet av rullföringsbefälhavare påförts böter för förment försummelse i berörda hänseende.

I en den 19 oktober 1936 till riksdagens justitieombudsman inkommen skrift anförde chauffören Nils Hjalmar Möller i Strövelstorp bland annat följande:

Möller, som vore född den 12 april 1899 och kyrkoskriven i Strövelstorps församling i Kristianstads län, hade någon dag i mitten av november månad 1935 fullgjort föreskriven mönstring för sagda år. Han hade därvid personligen inställt sig å rullföringsexpeditionen i Ängelholm och hade fått sin inskrivningsbok stämplad i vanlig ordning. Någon dag i början av maj månad 1936 hade Möller uppsökts i sin bostad av fjärdingsmannen i Strövelstorps socken, vilken, under uppgift att Möller på grund av försummad mönstring under år 1935 blivit uppförd å bötesförteckning, avkrävt Möller ett bötesbelopp av fem kronor. Möller hade svarat, att han fullgjort sin mönstring, samt hade framvisat sin inskrivningsbok med den däri gjorda anteckningen om mönstring. Fjärdingsmannen hade funnit att mönstringen blivit fullgjord samt hade sagt sig skola rapportera förhållandet till landsfiskalen i Rebbelberga distrikt. Omkring fjorton dagar senare hade Möller ånyo uppsökts av fjärdingsmannen, vilken uppgivit att landsfiskalen icke godkänt fjärdingsmannens rapport i ärendet utan fordrat att Möller skulle inställa sig hos landsfiskalen. Samtidigt hade Möller delgivits utdrag ur bötesförteckning, däri han påförts ett bötesbelopp av fem kronor. Möller hade svarat fjärdingsmannen, att han dels för det dåvarande vore sjuk och dels saknade medel till resa till Ängelholm. Avståndet från Strövelstorp till Ängelholm vore c:a 12 kilometer. Då Möller vetat med sig att han i laga ordning fullgjort sin mönstringsskyldighet och fjärdingsmannen beretts tillfälle att förvissa sig därom, hade Möller ansett sig sakna anledning att, sjuk som han varit, till fots begiva sig till landsfiskalen för att dryfta saken med honom. Någon dag i augusti 1936 hade Möller på nytt uppsökts av fjärdingsmannen, vilken avkrävt Möller böterna samt tillagt, att för den händelse Möller icke erlade desamma, de komme att på landsfiskalens begäran förvandlas till tre dagars fängelse. Möller hade liksom förut svarat, att han vore meddellös samt att eftersom han visste, att han gjort rätt för sig, saken finge hava sin gång. Han hade emellertid tillagt att han ansåge sig orättvist behandlad, därest han ådömdes fängelsestraff. Den 5 oktober 1936 hade han av fjärdingsmannen införpassats till straffängelset i Kristianstad. Möller förmenade, att eftersom han fullgjort sin mönstringsskyldighet samt sedermera inför fjärdingsmannen styrkt detta, han icke bort införpassas till fängelset. Genom det tillämpade förfaringssättet hade Möller tillfogats psykiska lidanden, vilka förvärrats genom den tidigare sjukdomen. Som ersättning härför borde utgå minst 100 kronor. Dessutom hade Möller fått vidkännas utgifter för bilskjuts från Åstorp till Strövelstorp på kvällen den 5 oktober 1936 med fem kronor samt

för en avskrift med tre kronor 40 öre. Möller anhölle att justitieombudsmannen ville vidtaga de åtgärder, vartill saken ansåges böra leda så att Möller vunne upprättelse och erhöile ersättning för sina kostnader och psykiska lidanden.

Vid skriften hade fogats

dels ett av direktören för straffängelset i Kristianstad utfärdat intyg att Möller den 5 oktober 1936 klockan 12.30 efter införpassning av landsfiskalen i Rebbelberga distrikt ankommit till straffängelset för avtjänande av honom påförda böter, fem kronor, för underlåtenhet att fullgöra mönstring, att Möller samma dag klockan 16, sedan han företett inskrivningsbok, utvisande att mönstring fullgjorts under år 1935, på grund av länsstyrelsens i Kristianstads län förordnande frigivits från fängelset samt att Möller vid frigivningen erhöilit rekvisition å järnvägsbiljett för resa till Åstorps järnvägsstation,

dels avskrift av skrivelse den 6 oktober 1936 från länsstyrelsen i Kristianstads län till landsfiskalen i Rebbelberga distrikt däri meddelades att länsstyrelsen genom beslut den 5 i samma månad befriat Möller från de honom för underlåten mönstring under år 1935 påförda böterna,

dels kvitterad räkning från kommissionären hos länsstyrelsen i Kristianstads län å ett belopp av tre kronor 40 öre,

dels ock den för Möller utfärdade inskrivningsboken, å vars upplägg »Mönstring» fanns instämplat i kol. »Fullgjort mönstringsskyldighet år» siffrorna »35» samt i kol. »Bestyrkes (Mönstringsbefälets namnteckning eller stämpel)» namnet Hugo E. Granqvist.

Över Möllers framställning inhämtade justitieombudsmannen yttrande från länsstyrelsen i Kristianstads län.

Länsstyrelsen anförde med överlämnande av infortrade förklaringar från landsfiskalen i Rebbelberga distrikt Eric Hammar samt fjärdingsmannen i Strövelstorps socken Albert Sandberg följande: Efter det befälhavaren för Ängelholms rullföringsområde nr 7 till länsstyrelsen inkommit med förteckning över värnpliktiga tillhörande nämnda rullföringsområde, som år 1935 underlåtit att fullgöra i 32 § värnpliktslagen föreskriven mönstring, vilken förteckning även upptagit Möller, hade denne för nämnda underlåtenhet påförts ett bötesbelopp av fem kronor, varefter länsstyrelsen genom resolution den 16 mars 1936 förordnat om böternas uttagande. Ett utdrag av bötesförteckningen med resolution och åtecknad anteckning, att bevis till styrkande av invändningen mot böternas indrivande skulle avlämnas till landsfiskalen i Rebbelberga distrikt hade tillställts Möller den 16 maj 1936, varefter Hammar enligt bevis den 29 juli 1936 intygat, att bevis eller annan handling till styrkande av gjord invändning icke inkommit till honom. Med stöd härav ävensom av företett intyg, att Möller befunnits sakna tillgångar till gäldande av bötesbeloppet, hade länsstyrelsen den 1 september 1936 förordnat om förvandling av detsamma till tre dagars fängelse. För verkställighet av detta förvandlingsbeslut hade Hammar den 5 oktober 1936 införpassat Möller till straffängelset i Kristianstad. Efter införpassningen hade emellertid Möller för fängelsemyndigheterna företett sin inskrivningsbok med däri gjord an-

teckning om fullgjord mönstring år 1935, vilken bok överlämnats till länsstyrelsen tillika med en av Möller i straffängelset undertecknad framställning om befrielse från de påförda böterna, i anledning varav länsstyrelsen samma dag Möller införförpassats befriat Möller från böterna och förordnat om hans försättande på fri fot. Den verkställda utredningen hade sålunda givit vid handen, att Möller icke före sitt införförpassande till straffängelset fullgjort vad som ålegat honom enligt den honom delgivna resolutionen för att vinna befrielse från de honom påförda böterna, oaktat han upprepade gånger beretts tillfälle därtill. Enligt länsstyrelsens mening hade det emellertid icke varit omöjligt för Hammar att sedan han erhållit underrättelse om att Möller innehade anteckning om fullgjord mönstring, därom införskaffa sådan utredning att Möller kunnat befrias från ifrågavarande böter.

Hammar anförde i sin förklaring bland annat följande: Hammar hade aldrig nämnt något om att Möller skolat inställa sig hos honom i ärendet. Sådan inställelse hade varit utan gagn, då Möller genom delgivningen av bötesutdraget erhållit fullständig upplysning om de åtgärder han haft att vidtaga för att erhålla rättelse och befrielse från de honom felaktigt påförda böterna. Därest emellertid Möller likväl vänt sig till Hammar skulle Hammar, såsom han i många liknande fall gjort, med största beredvillighet och utan kostnad för Möller hava tillhandagått honom med uppsättande av besvärsskrift och avskrivande av det av Möller till styrkande av hans påståenden åberopade beviset. Möllers uppgift att han saknat medel till resa från Strövelstorp till Ängelholm förtjänade intet avseende, då Möller bevisligen varit i Ängelholm bland annat den 1 juli 1936. Hammar förmenade, att den omständigheten att Möller för fjärdingsmannen *uppvisat* sin inskrivningsbok icke vore av någon som helst betydelse, då Möller haft att inom trettio dagar efter delgivningen till Sandberg *avlämna* de bevis, som skolat åberopas till styrkande av hans invändningar mot böternas indrivande i laga ordning. Uraktlåtenheten att inom nämnda tid *avlämna* bevisen medförde enligt gällande lagbestämmelser, att böterna skulle utan hinder av eventuella invändningar uttagas av den värnpliktige, vilket även måste innebära, att böterna i brist på tillgångar skulle förvandlas till emot dem svarande fängelsestraff. Hammar hade icke uti ärendet vidtagit någon utgård, som icke vore grundad på oförtydbara lagbestämmelser, han hade icke heller underlåtit något som ålegat honom i hans egenskap av utmättningsman. Jämväl Sandberg hade i föreliggande fall förfarit fullt riktigt. Hammar bestrede skyldighet att utgiva ersättning till Möller.

Sandberg yttrade bland annat: Då Sandberg inställt sig hos Möller för att avfordra honom böterna hade Möller förklarat att han fullgjort sin mönstringsskyldighet samt hade uppvisat sin inskrivningsbok, vilken varit påtecknad »35» jämte ett för Sandberg oläsligt namn. Då Sandberg, eftersom namnet varit oläsligt, icke kunnat göra någon avskrift av anteckningen i boken, hade han föreslagit Möller att Möller skulle lämna boken till Sandberg. Detta hade Möller emellertid vägrat att göra under förklaring att det icke vore säkert att han erhöle boken åter. Då Sandberg icke velat lämna

Möller några garantier därför, hade Sandberg föreslagit att saken skulle få bero till dess att han talat med Hammar. Möller hade sagt att det finge gå hur det ville, men boken komme han icke att lämna ifrån sig. Hammar hade bestämt, att Möller skulle sättas i tillfälle att klaga i vederbörlig ordning, varför han skulle delgivas utdrag ur bötesförteckningen. Då Sandberg delgivit Möller utdraget, hade Möller förklarat, att han aldrig komme att befatta sig med några besvär till landsfiskalen i Ängelholm, enär han fullgjort sin mönstringsskyldighet. Sandberg förmenade, att han handlagt ärendet i vederbörlig ordning, varför han bestrede skyldighet att utgiva någon ersättning till Möller.

I avgivna påminnelser anförde Möller bland annat, att det hade varit fjäringsmannens skyldighet att mot kvitto emottaga värnpliktsboken. Till bevis om att Möller erbjudit sig att till Sandberg mot kvitto avlämna boken ävensom att Sandberg för Möller uppgivit, att Hammar fordrat Möllers personliga inställelse, åberopade Möller ett vid påminnelsekriften fogat med namnet Sune Johansson undertecknat intyg därom.

I skrivelse till militieombudsmannen den 23 december 1936 erinrade justitieombudsmannen om huru länsstyrelsen i sitt yttrande meddelat bland annat att Möller upptagits i den av befälhavaren för Ängelholms rullföringsområde nr 7 till länsstyrelsen insända förteckningen över de till nämnda rullföringsområde hörande värnpliktiga, vilka år 1935 underlåtit att fullgöra i 32 § värnpliktslagen föreskriven mönstring. Då rullföringsbefälhavare stode under militieombudsmannens men icke under justitieombudsmannens tillsyn, överlämnade därför justitieombudsmannen, innan han slutligen prövade ärendet i vad klagomålen fölle inom hans ämbetsområde, handlingarna i ärendet till militieombudsmannen för den åtgärd militieombudsmannen kunde finna desamma föranleda.

Sedan militieombudsmannen med översändande av handlingarna i ärendet anmodat befälhavaren för Ängelholms rullföringsområde nr 7, kaptenen Hugo Emanuel Granqvist att inkomma med yttrande, anförde denne i skrivelse den 3 januari 1937 bland annat följande: Han erkände att Möller, vilken hade värnpliktsnummer 101 55/19, av misstag felaktigt uppförts å den till länsstyrelsen insända bötesförteckningen för försummad mönstring 1935. Misstaget förmodades hava uppstått därigenom att, enär i stamkortlådan för årsklassen 1919 funnes två stamkort upptagande namnet Möller, felaktigt stamkort vid mönstringen uttagits ur lådan och åsatts mönstringsstämpel samt uppsatts å kontrollistan. Misstaget hade främjats därav att båda stamkorten legat omedelbart intill varandra och båda avsett värnpliktiga tillhörande fältartilleriet. Vid den ifrågavarande mönstringsförrättningen hade den personliga mönstringen tillgått på följande sätt. Sedan från stamkortslådan med ledning av inskrivningsboken vederbörligt stamkort framtagits, hade detta av mönstringsförrättaren jämförts med den av den värnpliktige avlämnade inskrivningsboken, varefter kortet stämplat och överlämnats till ett skrivbiträde för att antecknas i den av biträdet förda kontrollistan. För att misstag sådana som det, vilket i förevarande fall

begåtts, för framtiden i görligaste mån skulle undvikas, hade Granqvist vid 1936 års mönstringsförrättningar börjat tillämpa ett nytt i yttrandet närmare beskrivet tillvägagångssätt. Det syntes Granqvist högst antagligt, att därest Möller följt de å utdraget ur bötesförteckningen tryckta anvisningarna för vinnande av rättelse av eventuellt begångna misstag vid mönstringsförrättningarna, länsstyrelsen skulle hava avskrivit böterna och Möller alltså besparats alla obehag.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 21 januari 1937 till krigsfiskalen vid Hallands regementes krigsrätt:

Jämlikt § 45 mom. 1 värnpliktslagen den 12 juni 1925, vilken i förevarande fall varit att tillämpa, hade det ålegat den befälhavare som förrättat mönstring att uppgöra och till Konungens befallningshavande insända förteckningar länsvis över de värnpliktiga, vilka underlåtit att fullgöra sin i § 32 mom. 2 samma lag föreskrivna mönstringsskyldighet. Av de inkommande förteckningarna skulle jämlikt § 45 mom. 2 i 1925 års värnpliktslag, sådant detta moment lydde genom lag den 17 juni 1932, särskilda utdrag, upptagande dem, vilka länsstyrelsen funnit sig böra påföra böter för underlåten mönstring, översändas å landet och i stad utan magistrat till den som ombesörjde indrivning och redovisning av böter. Utdragen skulle vara försedda med länsstyrelsens resolution, att de i utdragen upptagna böterna finge omedelbarligen uttagas hos de värnpliktiga, därest de icke invände något däremot, men att, därest de ville för försummelsen styrka laga förfall eller eljest åberopa någon omständighet, som kunde leda till deras frikännande från bötesansvar, i vilken händelse de ägde undfå skriftlig del av resolutionen i vad dem rörde, de skulle inom trettio dagar därefter till utmätningsmannen i det distrikt, där delgivningen skett, ingiva de bevis, som åberopades till styrkande av deras mot böternas indrivande gjorda invändningar, vid påföljd för uraktlåtenhet därav, att böterna utan hinder av samma invändningar finge i laga ordning uttagas.

Av handlingarna i ärendet framginge, att Möller blivit av Granqvist uppförd å förteckningen över dem vilka underlåtit att fullgöra mönstring under år 1935, ehuru Möller i vederbörlig ordning fullgjort sin mönstringsskyldighet. Anledningen till den felaktiga åtgärden vore, enligt vad Granqvist själv uppgåve, att Granqvist vid mönstringstillfället förväxlat Möllers stamkort med ett intill detta i samma stamkortslåda förvarat stamkort för en annan värnpliktig med samma efternamn. Ehuru Granqvist, jämte det han vidgått, att han i nu angivna hänseende förfarit felaktigt, meddelat, att han, för undvikande för framtiden av liknande misstag, vid mönstringsförrättningarna år 1936 börjat tillämpa en annan metod än den förut brukliga, varigenom riskerna för ett upprepande av felaktigheterna skulle minskas, hade militieombudsmannen funnit den försummelse, som låge Granqvist till last icke kunna undgå laga beivran. Vikten av att anteckningarna å rullföringsexpe-

ditionerna om fullgjorda mönstringar fördes med den största noggrannhet vore uppenbar och hade särskilt framhållits genom en i Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret den 14 oktober 1932 intagen departementschefsskrivelse nr 2509.

Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt krigsfiskalen att vid Hallands regementes krigsrätt anhängiggöra och utföra åtal mot befälhavaren för Ängelholms rullföringsområde nr 7, kaptenen i förutvarande Jönköpings regementes reserv Hugo Emanuel Granqvist för vad han på sätt ovan anförts låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet. Tillfälle borde beredas Möller att bli va i målet hörd; och borde de ersättningsanspråk han kunde komma att framställa av krigsfiskalen understödjas i den mån de visade sig befogade.

* *

*

Till fullgörande av detta uppdrag ställde krigsfiskalen G. Falk kaptenen Granqvist under åtal inför Hallands regementes krigsrätt och yrkade ansvar å honom för vårdslöshet i tjänsten. Chauffören Möller inställde sig såsom målsägande och yrkade skadestånd ävensom ersättning för inställelsen.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 8 februari 1937 och utlät sig därvid:

Enär utrett vore, att Granqvist i det av militieombudsmannen angivna hänseende gjort sig skyldig till vårdslöshet i sin tjänst som rullföringsbefälhavare, dömdes Granqvist, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, att här för undergå arrest utan bevakning under två dagar.

Krigsrätten funne Granqvist ej kunna undgå att till målsäganden utgiva skadestånd, samt förpliktade Granqvist i sådant hänseende till målsäganden utgiva skäliga ansedde trettiofem kronor, varjämte Granqvist förpliktades att ersätta målsäganden för inställelsen vid krigsrätten med sju kronor 20 öre.

Över krigsrättens utslag anförde Granqvist besvär i krigshovrätten.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 1 juni 1937, därvid krigshovrätten ej fann skäl att göra ändring i krigsrättens utslag i ansvarsfrågan. I fråga om Möllers ersättningstalan yttrade krigshovrätten, att enär Möller för vinnande av rättelse i den oriktiga bötespåföringen haft att efterfölja de anvisningar, som i detta avseende givits i honom tillställt utdrag av vederbörande bötesförteckning, men Möller emellertid underlåtit detta, och vid sådant förhållande Granqvist skäligen icke kunde göras ansvarig för det lidande och de kostnader, som i angivna hänseenden uppkommit för Möller, krigshovrätten prövade rättvist att, med ändring av överklagade utslaget i denna del, befria Granqvist från honom i målet ålagd skyldighet att till Möller utgiva skadestånd jämte ersättning för inställelse vid krigsrätten.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

6. Uppehåll i värnpliktstjänstgöring vid flygflottilj har anbefallts att äga rum innan tjänstgöringen tagit sin början. I anslutning till tjänstgöringsuppehållet hava de värnpliktiga av flottiljchefen meddelats tillstånd att under ytterligare tid vistas utom förlägningsorten, ehuru sådant tillstånd kunnat beviljas endast åt fast anställda.

I en den 12 december 1936 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde redaktören Adolf Laurin i Linköping under hänvisning till ett vid skriften fogat urklipp ur tidningen Östgöten för den 11 i samma månad bland annat följande:

Laurins son, värnpliktige nr 275 23/36 Inge Laurin hade tillhört en grupp till specialtjänst vid Västmanlands flygflottilj uttagna värnpliktiga, vilka enligt personliga order haft att inställa sig till tjänstgöring i Västerås den 9 december 1936. Då de värnpliktiga sistnämnda dag inställt sig å angiven ort hade de omedelbart fått det beskedet att de genast erhöle den dem tillkommande juledigheten på tio dagar och därtill det stadgade avbrottet i tjänstgöring på tjugo dagar. De hade alltså att ånyo inställa sig den 7 januari 1937. Denna anordning av tjänstgöringen hade kommit olämpligt för Laurins son. Denne hade sedan september månad 1936 haft anställning såsom praktikant vid Svenska aktiebolaget Gasaccumulators fabriker i Lidingö. Det hade varit hans avsikt att sluta anställningen den 9 december då värnplikts-tjänstgöringen skolat börja. Hade icke värnpliktstjänstgöringen varit hade sonen fått behålla sin plats längre än till nämnda dag. Då meddelande om förskjutningen i den militära tjänstgöringen erhållits hade sonen icke kunnat få sin anställning tillbaka enär en efterträdare redan blivit utsedd. Laurin ansåge att militärbefälet i förevarande fall handlat väl formalistiskt och att det obehag som åsamkats de värnpliktiga kunnat undvikas på ett enkelt sätt, exempelvis genom en skriftlig underrättelse till dem. Laurin ville slutligen ifrågasätta huruvida icke statsverket vore skyldigt att ersätta hans son de ekonomiska förluster han genom de påtalade åtgärderna lidit, därom han utbåde sig militieombudsmannens uttalande.

Sedan militieombudsmannen anmodat chefen för Västmanlands flygflottilj att inkomma med yttrande i ärendet, anförde flottiljbefälhavaren kaptenen Carl Edvin Bergström i skrivelse den 18 december 1936 bland annat följande:

Vad Laurin anfört angående omständigheterna vid inryckningen och hemförlovningen den 9 december vore riktigt. Inryckningsdagen den 9 december för värnpliktiga studenter och likställda vore av Kungl. Maj:t bestämd med hänsyn till att icke mera än en studietermi skulle behöva försättas för dem som studerade vid högskolorna. För flygvapnets vidkommande vore emellertid nyssnämnda inryckningsdag mycket olämplig ur utbildningssynpunkt, varför vid flygflottiljen under de tre senaste åren i stället tillämpats det systemet att de värnpliktiga omedelbart efter inryckning och inskrivning hemförlovades för 20 dagars uppehåll i tjänstgöring. Dessa dagar inräknades ej

i de 260 tjänstgöringsdagarna och vore icke att jämföra med tjänstledighet eller permission. Enligt flygvapenorder nr 3 den 12 januari 1934 borde flottiljchef anbefalla dylikt uppehåll i tjänstgöring i samband med helger och övningsuppehåll. Enär övningsuppehåll i regel ägde rum vid flygvapnet mellan den 21 december och den 7 januari erhöles ifrågavarande värnpliktiga förutom 20 dagars uppehåll i tjänstgöring tillstånd att under övningsuppehållet 6 eller 7 dagar vistas utom förlägningsorten. Dylikt tillstånd vore att anse såsom permission. Den 7 januari igångsattes militärutbildningen. På så sätt erhöles en obruten tidrymd för såväl militärutbildning som fackutbildning och facktjänstgöring. Skulle utbildningen hava igångsatts den 9 december efter inryckning, utrustning och läkarbesiktning m. m. skulle icke mera än omkring en effektiv arbetsvecka hava erhållits förrän utbildningen måst avbrytas på grund av det av chefen för flygvapnet anbefallda övningsuppehållet. I de fall då vederbörande värnpliktiga själva av någon anledning tillskrivit flottiljen hade i god tid före inryckningen lämnats underrättelse om tjänstgöringsordningen. Dylika underrättelser hade emellertid icke kunnat göras generellt enär flottiljen först en eller två dagar före inryckningsdagen från rullföringsexpeditionerna mottagit de sista meddelandena om namn och adress på de värnpliktiga.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 19 december 1936 till befälhavaren för Linköpings rullföringsområde nr 23, överstelöjtnanten E. V. Bille med översändande av handlingarna i ärendet anmodat honom att insända avskrift av värnpliktskortet för Inge Laurin ävensom avgiva det yttrande vartill innehållet i handlingarna gäve anledning anförde Bille i skrivelse den 21 i samma månad med översändande av den begärda avskriften, att Inge Laurin av honom jämlikt bestämmelserna i flygvapnets vapenövningstabell inkallats till tjänstgöring i en följd i 260 dagar vid Västmanlands flygflottilj med inställelse i Västerås den 9 december 1936 samt att avlämningshandlingarna för Laurin översänts till chefen för flygflottiljen den 1 december 1936.

Från värnpliktskortet antecknades, att Inge Laurin tillhörde klass B samt att han vid inskrivningen tilldelats flygvapnet och uttagits för specialtjänst, fotograftjänst.

Med skrivelse den 22 december 1936 översände militieombudsmannen därefter handlingarna i ärendet till chefen för flygvapnet, vilken den 12 januari 1937 inkom med ett den 11 i samma månad dagtecknat yttrande av följande innehåll:

På sätt av handlingarna i ärendet framginge hade inryckningsdagen för studenter och likställda, tillhörande kategorien »övriga i specialtjänst», jämlikt vapenövningstabell, fastställd genom generalorder den 2 januari 1936, bestämts till den 9 december 1936. Vid bestämmandet av denna inryckningsdag hade hänsyn tagits dels till bestämmelserna i dittills gällande värnpliktslag, som stadgade, att tjänstgöringen skulle taga sin början under första året, det vill säga senast den 31 december inskrivningsåret, dels till att studierna för dem som studerade vid högskolorna skulle i minsta möjliga mån störas

av värnpliktstjänstgöringen. Genom tjänstgöringens förläggande till tiden den 9 december—den 16 september hade åstadkommits att endast en studietid gått förlorad. Ur flygvapnets synpunkt hade emellertid den angivna inryckningsdagen visat sig mindre lämplig. Militärutbildningen, som endast omfattade omkring en månads utbildning, hade nämligen måst avbrytas redan en vecka efter igångsättandet för att återupptagas först efter juluppehållet vid flottiljen. Dessa för utbildningen framträdande olägenheter hade beaktats i chefens för flygvapnet förslag till vapenövningstabell 1937—1938, enligt vilket till »biträdande ingenjörer» uttagna studenter och likställda skulle inrycka till tjänstgöring redan den 22 november. Härigenom vunnes för flygvapnets del, att den allmänna militära utbildningen kunde genomföras före julhelgen. Något uppehåll i tjänstgöringen omedelbart efter inryckningen komme således icke att äga rum för studenter och likställda, som uttagits till »biträdande ingenjörer». Vad det i klagomålet berörda fallet anginge syntes det chefen för flygvapnet önskvärt om inryckningen kunnat uppskjutas till efter nyåret. Någon rätt för vederbörande myndighet att medgiva sådant uppskov torde dock med hänsyn till värnpliktslagens bestämmelser icke hava förefunnits. I andra hand hade det varit önskvärt att de värnpliktiga som skolat inrycka den 9 december före inryckningen underrättats om det omedelbart efter inryckningen följande uppehållet. Föreskrift om dylik underrättelse hade dock icke förefunnits, varjämte av flottiljebefälhavarens yttrande framginge att i regel icke heller förelegat möjlighet att i god tid lämna underrättelse. Införande av underrättelseskyldighet hade sålunda förutsatt organisatoriska åtgärder som sannolikt måst sträcka sig även till inskrivningsväsendet. Några olägenheter i angivna hänseenden torde, sedan chefens för flygvapnet förslag till vapenövningstabell 1937—1938 blivit av Kungl. Maj:t fastställd, få antagas icke komma att i normala fall göra sig gällande.

* *

*

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 2 mars 1937 till krigsfiskalen vid Livregementets grenadjärers krigsrätt:

Tjänstgöringstiderna för flygvapnet tilldelade värnpliktiga reglerades inom de i värnpliktslagen angivna gränserna i vapenövningstabeller fastställda genom generalorder. Enligt flygvapnets vapenövningstabell 1936—1937, utfärdad genom generalorder nr F 1 den 2 januari 1936, skulle av den mot årsklassen 1936 svarande årsgruppen studenter och likställda de värnpliktiga som uttagits till linjetjänst för utbildning i specialtjänst fullgöra 260 dagars tjänstgöring i en följd under tiden den 9 december 1936—den 16 september 1937, därvid uppehåll i tjänstgöring 20 dagar skulle äga rum enligt chefens för flygvapnet bestämmande.

På grund av denna generalorder hade den 9 december 1936 till tjänstgöring vid Västmanlands flygflottilj inryckt 15 värnpliktiga, bland dem Inge

Laurin, för utbildning i specialtjänst. På inryckningsdagen hade de värnpliktiga meddelats att de bleve hemförlovade med skyldighet att åter inställa sig den 7 januari 1937. De hade erhållit 20 dagars uppehåll i tjänstgöring jämte 8 dagars ledighet därutöver (eller 7 dagar med hänsyn därtill att den 6 januari 1937 var en helgdag). Flottiljbefälhavaren syntes därvid hava förutsatt att de värnpliktiga påbörjat sin tjänstgöring genom att komma tillstådes på inryckningsdagen den 9 december 1936.

I fråga om motivet för inläggandet av ett antal hemförlovningsdagar under värnpliktstjänstgöringen hade försvarsrevisionen i sitt betänkande (del. 1, sid. 179) anført: För erhållande av en lämplig förläggning av utbildningstiden räknade försvarsrevisionen med att hemförlovning av de värnpliktiga under första tjänstgöringen (tjänstgöring i en följd) liksom under det då tillämpade provisoriet skulle äga rum. De utbildningstider, som av revisionen föresloges, vore beräknade med hänsyn till vad som inom revisionen ansetts vara ett minimum för uppnåendet av ett tillfredsställande utbildningsresultat. Under sådana förhållanden vore det tydligt, att, därest icke en viss tid för hemförlovning bestämdes, de värnpliktiga icke kunde påräkna att i samma utsträckning som hittills erhålla tjänstledighet för deltagande i skördearbete eller för besökande av sina hem under de större helgerna. Ur utbildningssynpunkt syntes inläggandet av ett lämpligt antal hemförlovningsdagar icke behöva medföra någon olägenhet. Då det emellertid i vissa fall (t. ex. för värnpliktiga, som icke hade anförvanter att besöka) möjligen kunde inträffa, att här avsedd hemförlovning ur de värnpliktigas egen synpunkt fölle olägligt, borde det medgivas de värnpliktiga, som sådant önskade, att efter därom hos vederbörande militärmyndighet gjord framställning kvarstanna i tjänstgöring intill utgången av den tjänstgöringsperiod, till vilken de inkallats.

Vid framläggandet av proposition rörande försvarsväsendets ordnande till 1925 års riksdag hade föredragande departementschefen anført (prop. nr 50 sid. 17): Ehuru inläggandet av ett antal hemförlovningsdagar under tjänstgöring av så kort varaktighet som den av departementschefen föreslagna särskilt vid infanteriet ur utbildningssynpunkt medförde vissa olägenheter, funne departementschefen sig ändock böra räkna med att hemförlovning av de värnpliktiga i viss utsträckning kunde komma att äga rum under första tjänstgöringen (tjänstgöring i en följd). Det syntes dock icke vare sig nödvändigt eller lämpligt att i varje särskild värnpliktsgrupp bestämma ett visst antal hemförlovningsdagar. I stället borde det tillkomma Kungl. Maj:t att, där så ur olika synpunkter befundes önskvärt, låta anbefalla för ifrågavarande ändamål erforderlig hemförlovning.

Flottiljbefälhavarens åtgärd i förevarande fall att föreskriva sådan anordning att de värnpliktigas tjänstgöring började med ett uppehåll åtföljt av julleddighet finge anses vara direkt stridande mot ändamålet med tjänstgöringsuppehållet. Det låge för övrigt i sakens natur att ett uppehåll i tjänstgöring förutsatte att tjänstgöring skulle hava fortgått under någon tid.

Även mot åtgärden att utöver tjänstgöringsuppehållet bevilja ytterligare ledighet kunde allvarliga erinringar göras.

Enligt § 79 i tjänstgöringsreglementet för flygvapnet kunde tjänstledighet beviljas värnpliktig under sammanlagt högst det antal dagar, som motsvarade en trettiondel av den tid den värnpliktige vore inkallad till tjänstgöring, bråkdelar därvid icke medräknade. Värnpliktig, som fullgjorde första tjänstgöring samt repetitionsövning i en följd, finge icke under första tjänstgöringen åtnjuta den för repetitionsövningen medgivna tjänstledigheten eller tvärtom.

Den tjänstgöring, som värnpliktig av klass B vid flygvapnet hade att fullgöra vore enligt § 27 i 1925 års värnpliktslag angiven på följande sätt:

en första tjänstgöring om tvåhundra-trettio dagar, som toge sin början under första året, samt

en repetitionsövning om trettio dagar före utgången av fjärde året.

Den längsta tid, under vilken tjänstledighet kunnat beviljas en värnpliktig av nu förevarande kategori under den del, som motsvarade första tjänstgöringen, hade alltså varit sju dagar. Tjänstledighet av längre varaktighet hade utom för visst trängande fall endast kunnat beviljas av Konungen eller med Konungens medgivande.

För beviljande av tjänstledighet förutsatte tjänstgöringsreglementet ansökan av den som önskade ledigheten. Tjänstledighet för värnpliktig utan ansökan kunde ej ifrågakomma och givetvis ännu mindre tjänstledighet mot vederbörandes egen önskan. Med hänsyn till ändamålet med tjänstledighet för värnpliktig torde detta ligga i sakens natur.

Även om tiden för tjänstledighet i förevarande fall icke blivit längre än författningsenligt medgivits, hade de värnpliktiga genom den tvångsvis beviljade tjänstledigheten betagits möjligheten att för egna angelägenheter erhålla den ledighet som eljest kunnat beviljas. Med andra ord de värnpliktiga hade genom flottiljebefälhavarens åtgärd berövats möjligheten att under hela den mot första tjänstgöringen svarande tiden erhålla någon ledighet.

Av Bergströms yttrande kunde måhända dragas den slutsatsen att Bergström med den extra ledigheten under övningsuppehållet vid jultiden icke avsett tjänstledighet i tjänstgöringsreglementets mening utan sådant tillstånd att vistas utom förläggningssorten, som avsåges i § 82 mom. 2 i reglementet. Däremot kunde erinras, att dylikt tillstånd att vistas utom förläggningssorten under uppehåll i undervisning och övningar helt naturligt endast tillkomme fast anställd personal och torde avse just de tider, då de värnpliktiga jämlikt meddelade bestämmelser åtnjöto uppehåll i tjänstgöring.

Av handlingarna i ärendet syntes framgå att de ifrågavarande värnpliktiga efter inställelsen vid flygflottiljen den 9 december 1936 omedelbart samma dag blivit hemförlovade. Då jämlikt 1925 års inskrivningsförrättning § 123 stycket 3 in- och utryckningsdagar icke inräknades i den i värnpliktslagen fastställda tjänstgöringstiden torde därav följa att tjänstgöringen icke blivit påbörjad den 9 december utan först då de värnpliktiga den 7 januari 1937 åter inställde sig vid flottiljen. De värnpliktiga hade alltså genom flottiljebefälhavarens åtgärd i direkt strid med värnpliktslagen fått påbörja sin tjänstgöring först under andra året.

Genom denna sin åtgärd hade flottiljebefälhavaren gjort sig förfallen till ansvar för tjänstefel.

Enligt upplysning från flygvapnets kommandoexpedition hade kaptenen Bergström fört befälet över Västmanlands flygflottilj under tiden från och med den 4 till och med den 21 december 1936. Bergström vore således för hemförlovningsbeslutet ansvarig.

Vad Bergström anfört som skäl för de av honom vidtagna åtgärderna kunde militieombudsmannen icke finna vara av beskaffenhet att befria honom från ansvar för det tjänstefel han enligt det anförda begått. Felet ansåg militieombudsmannen vara av den art att det icke kunde undgå laga beivran. Militieombudsmannen uppdrog därför åt krigsfiskalen att vid regementskrigsrätten vid Livregementets grenadjärer anhängiggöra och utföra åtal mot Bergström för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt att därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet.

Redaktören Laurin hade i ärendet ifrågasatt huruvida icke hans son borde erhålla ersättning av statsverket för de ekonomiska förluster han lidit genom att hans värnpliktstjänstgöring ordnats på sätt som skett. Emellertid syntes värnpliktige Laurin i själva verket icke hava nödgats vara utan anställning längre tid än om hemförlovnningen förlagts till annan del av tjänstgöringen. Några anspråk på ersättning av ovannämnda grund torde sålunda icke hava uppkommit. Krigsfiskalen borde emellertid bereda värnpliktige Laurin tillfälle att komma tillstådes vid krigsrätten för den händelse han önskade mot Bergström framställa något ersättningsyrkande.

* *

*

Till fullgörande av uppdraget yrkade krigsfiskalen Arthur Mälstad vid Livregementets grenadjärers krigsrätt att Bergström, i anledning av vad militieombudsmannen lagt honom till last, måtte dömas till ansvar jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten.

Vid krigsrätten bestred Bergström åtalet och anförde bland annat:

Ledigheten under del av inryckningsdagen den 9 december 1936 samt den 6 januari 1937 hade haft karaktär av permission, som vederbörande divisionschef i kraft av sin tjänsteställning beviljat och ledigheten under tiden den 30 december 1936—den 5 januari 1937 hade varit tjänstledighet, som divisionschefen, kaptenen K. Lilliér beviljat på grund av bemyndigande från flottiljchefen i flottiljorder nr 24 den 27 november 1936. Ledigheten under tiden den 10—den 29 december 1936 hade varit så kallat uppehåll i tjänstgöring eller hemförlovnning, som beordrats av flottiljchefen genom nämnda flottiljorder. Ingen av dessa ledigheter hade tillkommit på order eller efter åtgärd av Bergström, som den 4 december 1936 övertagit befälet över flottiljen såsom tillfällig befälhavare. Bergström hade sålunda icke kunnat göras ansvarig för tillkomsten av något till grund för ledigheten liggande beslut och det hade icke kunnat läggas Bergström till last, att han icke förhindrat verkställighet av beslutet.

I anslutning härtill ingav Bergström till regementskrigsrätten transumt av berörda flottiljorder, så lydande:

»Västerås 27/11 1936.

Flottiljorder nr 24.

- 1—12. — — — — —
13. Jämlikt fo nr 76/1936 p 4 anbefalles uppehåll i undervisning och övningar under tiden 20/12 1936—7/1 1937.
Med anledning härav gälla nedanstående bestämmelser:
- a) — — — — —
- b) — — — — —
- c) Upphåll i tjänstgöring för vpl äger rum:
 för vpl stud i specialtjänst tiden 10/12—29/12,
 för vpl linjetjänst höstinryckande tiden 22 12 1936—6/1 1937.
- d) Divch äger, att under övningsuppehållet bevilja manskapet ledighet med tillstånd att vistas utom förläggningssorten, dock icke i större utsträckning än att halva stammans kapsstyrkan finnes i tjänstgöring.
- e)—f) — — — — —
- 14—26. — — — — —

E. TORNBERG.

Flottiljchef.

E. Lennquist.»

I själva sakfrågan anförde Bergström vidare bland annat:

Uppfattningen, att den av vederbörande divisionschef beviljade tjänstledigheten den 30 december 1936—den 5 januari 1937 skulle vara stridande mot värnpliktslagen, i det att därigenom tjänstgöringen kommit att påbörjas först under året efter det, då de värnpliktiga inskrivits, torde sakna fog. De värnpliktiga hade den 9 december erhållit viss utrustning (sängutredning) samt hade åtnjutit avlöning för tre dagar under år 1936, nämligen den 9, 30 och 31 december. Vidare torde de under de två sistnämnda dagarna hava stått under strafflagen för krigsmakten. Tjänstgöringen måste följaktligen anses som påbörjad år 1936. Meningen med bestämmelsen i värnpliktslagen kunde icke gärna hava varit annan än den, att tjänstgöringens avslutande icke skulle till de värnpliktigas nackdel förskjutas. Någon förskjutning av utryckningsdagen utöver den fastställda, den 16 september 1937, hade icke ägt rum. Uppfattningen att de värnpliktiga påtvingats en icke begärd tjänstledighet torde likaledes sakna fog. Divisionschefen hade genom fanjunkaren Hall låtit meddela de värnpliktiga, att de medgäves tjänstledighet och permission från hemförlovningens till övningsuppehållets slut. Samtliga värnpliktiga hade förklarat, att de önskade begagna sig därav, genom vilken förklaring de måste anses hava begärt tjänstledighet. Någon särskild form för tjänstledighetsansökan av manskap finnes icke anbefalld.

Flottiljchefen, majoren Lars Egmont Tornberg, som var vid krigsrätten tillstades vid målets handläggning, förklarade sig anse, att ledigheten den 29 december 1936—den 5 januari 1937 haft karaktär av permission samt anförde vidare i en till krigsrätten ingiven skrift:

Enligt värnpliktslagen skulle tjänstgöringen för värnpliktiga studenter vid flygvapnet fullgöras i en följd med början under inskrivningsåret eller nästföljande år. I förevarande fall hade de värnpliktiga studenterna inryckt den 9 december 1936 och hemförlovats för uppehåll i tjänstgöringen under tiden den 10—den 29 december. Den 30 och den 31 december, under vilka dagar uppehåll i övningarna enligt chefs för flygvapnet order bort av flottiljchefen anbefallas, hade de värnpliktiga erhållit tillstånd att vistas utom förlägningsorten. Dessa två dagar ansågos som tjänstgöringsdagar och inräknades följaktligen i det för denna kategori värnpliktiga anbefallda antalet 260 tjänstgöringsdagar. Den omständigheten att de värnpliktiga nämnda dagar erhållit permission att vistas utom förlägningsorten torde icke kunna ändra detta sakförhållande, utan de värnpliktiga hade under år 1936 fullgjort två dagar av anbefallda 260 dagars tjänstgöring. Anledningen till att den 9 december inryckande värnpliktiga studenter ansetts böra hemförlovas för uppehåll i tjänstgöringen omedelbart efter sin inryckning hade närmast berott därpå, att ett flertal av dessa värnpliktiga under föregående år anhållit om tjänstledighet till juluppehållet för att kunna avsluta sina examina vid respektive högskolor. Bifall till sådan anhållan skulle medfört dels att dessa sökande först efter juluppehållet kunnat påbörja sin militära utbildning och dels att särskild kurs för de sålunda permitterade då måst anordnas. Ett avslag skulle å andra sidan hava medfört stora olägenheter för de sökandes studier. Tornberg hade därför ansett det av honom tillämpade förfaringssättet såsom det för såväl de värnpliktiga studenterna som även för den militära tjänsten bästa samt i överensstämmelse med värnpliktslagens bestämmelser. Vid avlämnandet av sitt befäl den 3 december 1936 hade Tornberg meddelat tillträdande flottiljbefälhavaren, att han lämnat chefen för 3. divisionen direktiv, att de den 9 december inryckande värnpliktiga skulle hemförlovas omedelbart efter inryckningen och att detta skulle ske på motsvarande sätt som föregående år, då det praktiserats så, att dylika värnpliktiga för erhållande av utrustning med mera avrest för uppehåll i tjänstgöring först dagen efter inryckningen samt att de av »kompanichefen» orienterats om anledningen till att uppehållet i tjänstgöring förlades omedelbart efter inryckningen.

Värnpliktige Laurin anförde: Då han erhållit meddelandet om hemförlovingen, hade han befunnit sig ensam på expeditionen eller möjligen i sällskap med någon kamrat. Fanjunkaren Hall hade lämnat honom muntlig underrättelse och något skriftligt besked hade han ej erhållit. Ehuru han ej önskat bliva hemförlovad, hade han funnit sig däri, då han trott att annat ej varit att göra. Laurin hade bibragts den uppfattningen, att hemförlovingen varit ovillkorlig. Eljest hade han begärt att få stanna till dess julleigheten begynte, och han hade för övrigt gärna tjänstgjort även under själva julhelgen.

Krigsrätten yttrade i utslag den 23 mars 1937, att enär det ifrågavarande uppehållet i tjänstgöringen under tiden den 10—29 december 1936 samt le-

digheten därutöver till den 7 januari 1937 grundat sig på en av ordinarie flottiljchefen den 27 november 1936 utgiven flottiljorder, samt det under förhandenvarande förhållanden ej kunde anses hava tillkommit Bergström att såsom tillfällig flottiljbefälhavare ändra eller återkalla sagda order, funne krigsrätten den mot Bergström i målet förda ansvarstalan ej kunna vinna bifall.

I skrivelse den 9 april 1937 uppdrog militieombudsmannen åt överkrigsfiskalsämbetet att anförda besvär över krigsrättens utslag därvid militieombudsmannen vid skrivelsen fogade protokollet över ett av byråchefen vid militieombudsmansexpeditionen Bengt Lassen den 7 april å Västmanlands flygflottiljs kasernetablissemment i Västerås jämlikt militieombudsmannens förordnande hållet förhör.

I skrivelsen till överkrigsfiskalsämbetet anförde militieombudsmannen bland annat:

Som stöd för sin uppfattning, att vederbörande befälhavare icke varit berättigad att ordna tjänstgöringen på det sätt som skett, hade militieombudsmannen i sin skrivelse till krigsfiskalen den 2 mars 1937, däri åtal anbefallts mot Bergström, i huvudsak anfört följande:

1) Åtgärden att föreskriva sådan anordning av de värnpliktigas tjänstgöring, att denna började med ett uppehåll åtföljt av tjänstledighet, finge anses vara direkt stridande mot ändamålet med tjänstgöringsuppehållet. Det låge i sakens natur, att ett uppehåll i tjänstgöringen förutsatte, att tjänstgöring skulle hava fortgått under någon tid.

2) Då den längsta tid, under vilken tjänstledighet kunnat beviljas en värnpliktig av förevarande kategori under den del av tjänstgöringstiden som motsvarade första tjänstgöringen med visst undantag varit sju dagar, hade de värnpliktiga genom befälhavarens åtgärd berövats möjligheten att under hela den mot första tjänstgöringen svarande tiden erhålla någon ledighet för egna angelägenheter.

3) Tjänstledigheten hade beviljats mot de värnpliktigas önskan eller i vart fall utan ansökan från deras sida.

4) Därest med den extra ledigheten utöver tjänstgöringsuppehållet icke avsetts tjänstledighet i tjänstgöringsreglementets mening utan sådant tillstånd att vistas utom förlägningsorten som avsåges i § 82 mom. 2 i reglementet, erinrades däremot, att dylikt tillstånd endast tillkomme fast anställd personal.

5) Då de värnpliktiga omedelbart efter inställelsen blivit hemförlovade, kunde det ifrågasättas, huruvida deras tjänstgöring överhuvud, i enlighet med föreskriften i värnpliktslagen, påbörjats under år 1936.

Riktigheten av de erinringar som återgivits under 1) och 2) hade icke blivit av Bergström bestridd.

Emot påståendet att tjänstledigheten beviljats de värnpliktiga mot deras egen önskan eller i vart fall utan ansökan från deras sida hade anförts, att vederbörande divisionsbefälhavare låtit meddela de värnpliktiga, att de med-

gåves tjänstledighet och permission från hemförlovningens till övningsuppehållets slut, samt att de värnpliktiga då förklarat, att de önskade begagna sig av medgivandet, genom vilken förklaring de måste anses hava begärt tjänstledighet, då någon särskild form för tjänstledighetsansökan av manskap icke funnes anbefalld.

Vad först anginge påståendet att någon särskild form för tjänstledighetsansökan av manskap icke funnes anbefalld syntes detta bero på bristande kännedom om föreskriften i tjänstgöringsreglementet för flygvapnet § 80 mom. 3 att ansökan om tjänstledighet skulle vara skriftlig, vilken föreskrift icke vore inskränkt till att avse tjänstledighetsansökan från allenast viss personalkategori. Denna föreskrift torde således hava blivit i förevarande fall åsidosatt. Men icke heller uppgiften att de värnpliktiga medgivit att de erhöle tjänstledighet under sju dagar efter uppehållet i tjänstgöring syntes vara helt riktig. Uppgiften hade icke blivit styrkt samt motsades av vad värnpliktige Lewenhagen, Ode samt särskilt Toresson vid förhör den 7 april 1937 uppgivit om vad som vid hemförlovningen förekommit. Av såväl nu nämnda värnpliktigas yttranden vid förhöret som av värnpliktige Laurins yttrande inför krigsrätten torde även framgå att de värnpliktiga icke haft klart för sig att någon skillnad föreläge mellan tjänstgöringsuppehållet och tjänstledigheten utan att de trott att det hela varit en sammanhängande »hemförlovning». Den vida övervägande sannolikheten talade för att därest för de värnpliktiga uttryckligen framhållits, att, om de ginge med på det från befälets sida föreslagna arrangemanget, de icke skulle kunna erhålla vidare tjänstledighet under den mot första tjänstgöringen svarande tiden, så skulle de värnpliktiga icke hava underlåtit att framställa erinringar mot vad som föreslagits. Riktigheten av detta antagande hade vad anginge Lewenhagen, Ode och Toresson bekräftats vid det med dem hållna förhöret. Toge man därtill i betraktande att grunden för det tillämpade systemet varit den att man ville vinna en anordning av tjänstgöringen som möjliggjorde ett bättre utnyttjande av tjänstgöringstiden för ifrågavarande värnpliktigas militärutbildning, att enligt vad Lilliér vid förhöret uppgivit, det ansetts vara med hänsyn till tjänstgöringsförhållandena önskvärt att de värnpliktiga icke under den tid, då på grund av övningsuppehåll övningar och undervisning låge nere, uppehölle sig vid flottiljen ävensom, att enligt vad som i målet upplysts, systemet tillämpats vid flottiljen de sista tre åren, torde man icke kunna undgå att finna att anordningen med tjänstgöringens uppskjutande till den 7 januari efter »uppehåll i tjänstgöring» samt »tjänstledighet» avsetts att genomföras oberoende av vad de värnpliktiga i den delen önskat.

Då Bergström, enligt vad krigsrättens protokoll utvisade, icke längre intoge den ståndpunkten att den extra ledigheten under övningsuppehållet varit sådant tillstånd att vistas utom förläggningssorten, som avsåges i § 82 mom. 2 i tjänstgöringsreglementet för flygvapnet, utan medgäve att ledigheten varit att anse såsom tjänstledighet, erfordrades icke i denna del vidare yttrande såvitt anginge Bergström. Tornberg och Lilliér syntes däremot fortfarande vidhålla att den extra ledigheten varit dylikt tillstånd att vistas utom förlägg-

ningsorten. Oriktigheten av denna uppfattning framginge redan därav att tjänstgöringsreglementet § 82 mom. 2 enligt sin uttryckliga lydelse endast hade avseende å fast anställd personal. Med hänsyn till den i § 82 mom. 1 givna bestämmningen av vad med permission förstodes hade ledigheten icke varit att anse såsom permission, varav följde att den måste rubriceras såsom tjänstledighet, då tjänstgöringsreglementet icke kände någon tredje form av ledighet för värnpliktiga. Att emellertid de för beviljande av tjänstledighet meddelade bestämmelserna icke blivit i förevarande fall följda framginge av det anförda.

Vad vidare anginge den av militieombudsmannen framställda, under 5) ovan återgivna erinringen att det kunde ifrågasättas huruvida icke genom tjänstgöringens anordnande värnpliktslagens föreskrift därom att första tjänstgöringen skolat påbörjas under första året, d. v. s. för nu ifrågavarande värnpliktiga under år 1936, åsidosatts, så hade däremot invänts, att de värnpliktiga den 9 december erhållit viss utrustning, att de för tre dagar under 1936 åtnjutit föreskrivet penningbidrag, nämligen den 9, 30 och 31 december, ävensom att de under de två sistnämnda dagarna torde hava stått under strafflagen för krigsmakten. Med hänsyn därtill skulle tjänstgöringen vara att anse som påbörjad under år 1936.

Däremot vore följande att erinra. Att de värnpliktiga på inryckningsdagen erhållit viss sängutrustning torde icke kunna anses medföra att tjänstgöringen för dem tagit sin början. Icke heller torde den omständigheten att de för nämnda dag, vilken liksom utryckningsdagen jämlikt § 103 inskrivningsförordningen den 23 december 1925 icke inräknades i den föreskrivna tjänstgöringstiden, uppburit kontant avlöning, hava haft dylik verkan. Rätten till föreskrivet penningbidrag även för inryckningsdagen vore nämligen icke någon följd av att de värnpliktiga skulle anses hava börjat sin tjänstgöring nämnda dag utan grundade sig på föreskrift i kungörelsen den 5 mars 1926 (nr 60) angående avlöning för rullförings-(sjöruddförings-)befäl och värnpliktiga under fredstid m. m. 9 § 1 mom. andra stycket. Vad slutligen anginge det anförda skälet, att då de värnpliktiga den 30 och den 31 december torde hava stått under strafflagen för krigsmakten, därav följde, att tjänstgöringen finge anses vara påbörjad förstnämnda dag, så vore att påpeka, att det icke vore lösandet av spörsmålet, huruvida de värnpliktiga stode under strafflagen för krigsmakten, det vill i förevarande fall säga huruvida de vore att anse som »krigsmän», som vore avgörande för huruvida de vore i tjänstgöring utan tvärtom svaret på frågan huruvida de fullgjorde dem åliggande tjänstgöringsskyldighet vid krigsmakten som vore avgörande för huruvida de vore krigsmän och således underkastade straff efter strafflagen för krigsmakten. Besvarandet av sistnämnda fråga vore således beroende av hur man ställde sig till spörsmålet om tjänstgöringen påbörjats, och icke tvärtom som Bergström syntes vilja göra gällande.

Slutligen tillade militieombudsmannen — efter att hava bemött Bergströms invändningar, att Bergström icke vore för åtgärderna ansvarig — att militieombudsmannen ännu icke prövat frågan om det ansvar, som kunde åvila Torn-

berg för hemförlovningen av de värnpliktiga liksom ej heller i vad mån ansvar kunde göras gällande mot honom för de motsvarande åtgärder, som av honom anbefallts under åren 1934 och 1935.

Vid det av byråchefen Lassen den 7 april 1937 hållna förhöret hade följande förekommit.

Först hade *Tornberg* hörts och därvid uppgivit följande:

Anledningen till att de värnpliktiga studenter vilka inryckt till första tjänstgöring vid flottiljen den 9 december 1936 omedelbart hemförlovats hade varit dels önskemålet att för de värnpliktigas militärutbildning erhålla en tillräckligt lång sammanhängande tidrymd samt dels hänsynen till de värnpliktiga själva. I sistnämnda hänseende hade varit att märka att de värnpliktiga av ifrågavarande kategori under tidigare år i stor utsträckning anhållit om tjänstledighet under dagarna närmast efter inryckningen för att bli i tillfälle att avlägga tentamina under då vid högskolorna pågående tentamensperioder. Då det å ena sidan ansetts icke böra ifrågakomma att vägra ledighet för dylikt ändamål men det å andra sidan icke låtit sig göra att för de elever, vilka sålunda blivit efter i utbildningen, anordna någon särskild utbildningskurs sedan de återkommit till flottiljen, hade *Tornberg* i stället med anlitande av det föreskrivna uppehållet i tjänstgöring omedelbart hemförlovat samtliga värnpliktiga av ifrågavarande grupp. År 1936 hade emellertid endast från två av de värnpliktiga inkommit ansökningar om tjänstledighet. Åren 1934 och 1935 hade hemförlovningen av de värnpliktiga skett under det att *Tornberg* själv haft befälet över flottiljen.

I anledning av vad *Tornberg* sålunda anfört, hade av de angående uppehåll i undervisning och övningar åren 1934, 1935 och 1936 utfärdade flottilj- (kår-)order i protokollet över förhöret intagits följande orderutdrag:

Västerås ⁷/₁₂ 1934 Kårorder nr 49.

1—3. —————

4. Jämlikt bestämmelserna i fo nr 90/1934 p 3 anbefalles uppehåll i undervisning och övningar under tiden 22 december 1934—7 januari 1935.

Med anledning härav gälla nedanstående bestämmelser:

a) —————

b) —————

c) Hemförlovning av vpl äger rum:

för vpl stud specialtjänst tiden 12—31 december;

för vpl linjetjänst höstinryckande tiden 23 december—7 januari 1935.

d) Kompanichefen äger att under övningsuppehållet bevilja manskapet ledighet med tillstånd att vistas utom förlägningsorten dock icke i större utsträckning än att halva stammansskapsstyrkan finnes i tjänstgöring.

E. TORNBERG.

Kårchef.

E. Ekman.

Västerås ²⁹/₁₁ 1935. Kårorder nr 49.

1—3. —————

4. Jml fo 81/1935 p 1 anbefalles uppehåll i undervisning och övningar under tiden ²¹/₁₂ 1935—⁷/₁ 1936.

Med anledning härav gälla nedanstående bestämmelser:

a) —————

b) —————

c) Hemförlovning av vpl äger rum:

*för vpl stud i specialtjänst tiden ¹⁰/₁₂—²⁹/₁₂,**för vpl linjetjänst höstinryckande tiden ²³/₁₂—⁷/₁ 1936.*

d) Kompch äger att under övningsuppehållet bevilja manskapet ledighet med tillstånd att vistas utom förlägningsorten dock icke i större utsträckning än att halva stammansapsstyrkan finnes i tjänstgöring.

E. TORNBERG.

Kärchef.

Hj. Gertson.

Västerås ²⁷/₁₁ 1936. Flottiljorder nr 24.

(se sid. 68).

Tornberg hade vidare uppgivit: Under åren innan *Tornberg* övertagit chefskapet över flottiljen hade någon omedelbar hemförlovning av de värnpliktiga icke behövt ifrågakomma, enär de värnpliktiga då, såvitt han kunnat erinra sig, haft att inställa sig tidigare än enligt nu gällande vapenövningstabell. — Den av de värnpliktiga under tiden den 10 december 1936—den 6 januari 1937 åtnjutna ledigheten hade sönderfallit i två särskilda perioder. Till och med den 29 december hade de värnpliktiga varit lediga på grund av det anbefallda uppehållet i tjänstgöring. Denna ledighet hade enligt *Tornbergs* mening varit ovillkorlig: de värnpliktiga hade icke, även om de så velat, kunnat avstå därifrån. Ledigheten under tiden från och med den 30 december till och med den 6 januari hade icke varit att anse såsom tjänstledighet utan såsom tillstånd att vistas utom förlägningsorten jämlikt tjänstgöringsreglementet för flygvapnet § 82 mom. 2. Dylikt tillstånd hade meddelats av divisionschefen, kaptenen *Lilliér* med stöd av föreskrifterna i mom. d) i ovanintagna orderutdrag. Detta moment hade avsetts att äga tillämpning jämväl beträffande de värnpliktiga. På grund av att ledigheten icke varit att anse såsom tjänstledighet hade den icke tagits i betraktande vid bedömandet av den de värnpliktiga under återstoden av tjänstgöringstiden tillkommande rätten till tjänstledighet.

Uppmärksamgjord på lydelsen av den återopade bestämmelsen i tjänstgöringsreglementet hade *Tornberg* sagt sig vidhålla sin uppfattning under uppgift att han trots att bestämmelsen tillämpats på samma sätt även vid andra förband.

Med anledning av *Tornbergs* uppgifter angående förhållandena vid flottiljen under åren innan han övertagit chefskapet däröver hade i protokollet intagits jämväl följande orderutdrag:

»Kårorder nr 49 den 8 december 1932.

1. — — — — —
2. a) Jämlikt fo nr 93/32, punkt 2, har kårchef medgivits att anbefalla uppehåll i undervisning och övningar under tiden 22 december—7 januari. Med anledning härav anbefalles uppehåll i skolor och övningar under nämnda tid.

b) I flygvapnets vapenövningstabell 1932—1933 upptagna hemförlovnin-
gar för vpl bestämmas i samband härmed till:

vpl stud och likställda, spec. tj: den 22 dec.—10 jan;

vpl linjetjänst i övrigt: den 22 dec.—6 jan.

3. Under den tid, då jml ko nr 49 32, punkt 2, uppehåll anbefallts i skolor och övningar gälla följande bestämmelser för ledighet.

a) Kompanichefen äger att under nämnda tid (tiden må räknas från onsdagen den 21 dec. efter övningarnas slut till söndagen den 8 januari kl. 24,00) bevilja *stammanskapet* ledighet med tillstånd att vistas utom förläggningsorten, skolande dock alltid hälften av sammanskapet finnas tillgängligt för tjänstgöring i vanlig ordning.

Stammanskapet må under denna ledighet tillåtas bära civil klädsel.

d)—e) — — — — —

E. ENELL

Kårchef.»

»Västerås 23/11 1933 Kårorder nr 47.

1—2. — — — — —
3. a) Jämlikt fo nr 83/1933 p 1, har kårchef medgivits att anbefalla uppehåll i undervisning och övningar under tiden 21 december—8 januari.

Med anledning härav anbefalles uppehåll i skolor och övningar under nämnda tid med undantag för UO-skolan som påbörjar vårterminen den 8 januari.

b) I flygvapnets vapenövningstabell 1932—1933 upptagna hemförlovnin-
gar för vpl bestämmas i samband härmed till:

vpl stud och likställda, spec. tj.: den 21 dec.—9 jan;

vpl linjetjänst i övrigt: den 21 dec.—5 jan.

4. Under den tid, då jml p 3 uppehåll anbefallts i skolor och övningar gälla följande bestämmelser för ledighet.

a) Kompanichefen äger att under nämnda tid (tiden må räknas från onsdagen den 20 dec. efter övningarnas slut till måndagen den 8 januari kl. 24,00) bevilja *stammanskapet* ledighet med tillstånd att vistas utom förläggningsorten, skolande dock alltid hälften av sammanskapet finnas tillgängligt för tjänstgöring i vanlig ordning.

Stammanskapet må under denna ledighet tillåtas bära civil klädsel.

5.—14. — — — — —

H. ENELL

Kårchef.

T. Rapp.»

Därefter hade *kaptenen K. Lilliér* hörts och berättat: Han hade varit chef för tredje divisionen, till vilken ifrågavarande värnpliktiga hört. I fråga om de värnpliktigas rätt att avstå från den dem i form av uppehåll i tjänstgöring tillkommande ledigheten hade han haft samma uppfattning som Tornberg.

Några medel hade icke vid flottiljen funnits tillgängliga för beredande av penningbidrag åt de värnpliktiga under uppehållet i tjänstgöring; ej heller hade portion beräknats åt dem för denna tid. Av dessa orsaker hade en av värnpliktiga något tidigare år framställt begäran att under uppehåll i tjänstgöring få kvarstanna vid flottiljen avslagits. Även Lilliér hade hyst den uppfattningen att de värnpliktigas ledighet under tiden från och med den 30 december till och med den 6 januari icke varit tjänstledighet utan tillstånd att under uppehåll i övningar vistas utom förlägningsorten. Detta tillstånd hade Lilliér beviljat med stöd av punkt 13 mom. d) i flottiljorden den 27 november 1936. Med denna sin uppfattning av ledighetens art hade Lilliér icke haft anledning att fordra skriftlig ansökan från de värnpliktiga. Vid beviljandet av ledigheten hade Lilliér utgått från att man i första hand borde taga hänsyn till de värnpliktigas önskemål. Emellertid hade det även varit med hänsyn till tjänstgöringsförhållandena önskvärt att de värnpliktiga icke under den tid, då på grund av övningsuppehåll övningar och undervisning m. m. låge nere, uppehölle sig vid flottiljen. Det hade varit Lilliérs uppfattning att de värnpliktiga varit synnerligen glada över den långa julleddighet de erhållit.

Vidare hade hörts divisionsadjutanten vid tredje divisionen, *fanjunkaren O. E. H. Hall*, vilken uppgivit följande: Han hade av Lilliér erhållit besked att de värnpliktiga studenter och likställda, som den 9 december 1936 inryckt till tjänstgöring vid flottiljen, omedelbart skulle hemförlovas på 20 dagar samt att de i samband därmed kunde erhålla tillstånd att till och med den 7 januari under det anbefallda övningsuppehållet vistas i sina hem. Det hade icke varit tal om att den medgivna ledigheten skulle vara tjänstledighet. Den 9 december hade 9 av de värnpliktiga inställt sig under förmiddagens lopp samt de 6 andra — gruppen bestod av sammanlagt 15 värnpliktiga — på kvällen. De 9 förstnämnda hade omedelbart av Hall blivit delgivna den order Hall erhållit av Lilliér och hade därefter återrest till sina hemorter med första tåglägenhet. De återstående 6 hade anlänt till flottiljen så sent på dagen att man endast medhunnit att tilldela dem sängutrustningen. Lilliérs order hade delgivits dem först på morgonen den 10 december, varefter även de omedelbart avrest. Till båda grupperna hade Hall personligen inne på flottiljexpeditionen framfört Lilliérs medgivande. Ingen av de värnpliktiga hade därvid haft något att erinra.

Sedan det upplysts att av ifrågavarande värnpliktiga allenast tre, nämligen nr 471 46/36 Lewenhagen, nr 662 20/34 Ode och nr 500 28/31 Toresson, vid tiden för förhöret vore förlagda vid flottiljen, hade dessa före kallats.

Vid företaget förhör hade de värnpliktiga berättat:

Lewenhagen: Han hade inställt sig vid flottiljen den 9 december 1936 på förmiddagen. Beskedet om hemförlovningen hade meddelats av Hall medan de värnpliktiga befunnit sig inne på divisionsexpeditionen. Lewenhagen hade icke av Halls ord fått någon bestämd uppfattning, huruvida det varit fråga om hemförlovning tvångsvis eller om ledigheten eller någon del därav ankommit på vad de värnpliktiga själva önskat. För Lewenhagen hade det

icke spelat någon större roll om uppehållet i tjänstgöring börjat redan den 10 december eller först senare. Därest Lewenhagen erhållit underrättelse om att ledigheten under tiden från och med den 30 december till och med den 6 januari varit att anse såsom tjänstledighet samt att han om han begagnade sig av ledighet under nämnda tid därefter icke kunde påräkna ytterligare tjänstledighet under återstoden av den mot första tjänstgöringen svarande tiden, hade Lewenhagen sannolikt, om han haft reda på att han ägt valfrihet, velat hava tjänstledighet endast en eller annan dag i omedelbar anslutning till uppehållet i tjänstgöring. Efter den 6 januari 1937 hade Lewenhagen icke haft någon tjänstledighet; däremot hade han haft »permission» under påskhelgen från och med den 25 mars klockan 10 till och med den 29 mars klockan 24.

Ode: Han hade inställt sig vid flottiljen den 9 december 1936 på förmiddagen. Det enda han uppfattat av Halls inne på divisionen lämnade meddelande om hemförlovningen hade varit att de värnpliktiga skulle vara tillbaka vid flottiljen den 7 januari 1937. Huruvida det varit fråga om tvångsvis hemförlovning eller om ledighet med de värnpliktigas samtycke hade han icke fått någon uppfattning om. För Ode hade hemförlovningen icke medfört någon olägenhet. Därest Ode erhållit besked att ledigheten under tiden från och med den 30 december till och med den 6 januari varit att anse såsom tjänstledighet, samt att han om han begagnade sig av ledighet under nämnda tid därefter icke kunde påräkna ytterligare tjänstledighet under återstoden av den mot första tjänstgöringen svarande tiden, hade Ode sannolikt, om han haft reda på att han haft valfrihet, velat hava tjänstledighet endast en eller annan dag i omedelbar anslutning till uppehållet i tjänstgöring. Emellertid hade Ode av dåvarande divisionsbefälhavaren löjtnanten Hammarén erhållit tjänstledighet den 24 och den 25 mars samt dessutom »permission» under påskhelgen från och med den 26 mars till den 30 mars på morgonen.

Toresson: Han hade inställt sig vid flottiljen den 9 december 1936 på kvällen. Följande dag klockan 9 hade Hall lämnat Toresson och de andra den 9 december på kvällen anlända värnpliktiga besked om hemförlovningen. Toresson hade av Halls ord fått den uppfattningen att de värnpliktiga icke hade rätt att återkomma till flottiljen förrän den 7 januari 1937. Hade Hall sagt att det rörde sig om ett tillstånd eller ett medgivande för de värnpliktiga skulle Toresson säkerligen hava uppfattat det. För Toresson hade hemförlovningen icke kommit olägligt. Därest Toresson emellertid erhållit besked att ledigheten under tiden från och med den 30 december till och med den 6 januari varit att anse såsom tjänstledighet samt att han, om han begagnade sig av ledighet under nämnda tid, därefter icke kunde påräkna ytterligare tjänstledighet under återstoden av den mot första tjänstgöringen svarande tiden, hade Toresson icke velat taga ut någon tjänstledighet alls i samband med uppehållet i tjänstgöring utan hade velat spara den till senare förefallande behov. Emellertid hade Toresson efter den 6 januari erhållit tjänstledighet och »permission» i samma utsträckning som Ode.

På särskild fråga hade *Hall* vitsordat riktigheten av de värnpliktigas uppgifter beträffande omfattningen av Lewenhagen, Ode och Toresson beviljad tjänstledighet och »permission» efter den 6 januari 1937 samt därjämte tillagt att förutom Ode och Toresson icke någon av ifrågavarande 15 värnpliktiga, såvitt av för *Hall* tillgängliga handlingar framginge, erhållit någon tjänstledighet efter nämnda dag.

Med anledning av det erhållna uppdraget anförde överkrigsfiskalsämbetet besvär över krigsrättens utslag, därvid ämbetet åberopade dels innehållet i militieombudsmannens skrivelse av den 9 april 1937, dels det vid skrivelsen fogade förhörsprotokollet.

Krigshovrätten fann i utslag den 8 juni 1937 ej skäl att göra ändring i krigsrättens utslag.

Då militieombudsmannen icke fullföljde talan mot krigshovrättens utslag vann detta laga kraft.

I skrivelse den 18 juni 1937 till överkrigsfiskalsämbetet anförde militieombudsmannen därefter, sedan en redogörelse lämnats för vad i målet mot Bergström förekommit, bl. a. följande:

Domstolarna hade ansett, att Bergström icke kunde fällas till ansvar, eftersom de av militieombudsmannen påtalade åtgärderna grundat sig på en av ordinarie flotttiljchefen den 27 november 1936 utgiven flotttiljorder. Denna order hade utfärdats av Tornberg. Härav torde framgå, att Tornberg vore den för det oriktiga förfarandet ansvarige. Tornberg hade jämväl åren 1934 och 1935 anbefallt motsvarande åtgärder, nämligen genom kårorder den 7 december 1934 och den 29 november 1935. Tornberg hade alltså jämväl vid dessa tillfällen gjort sig skyldig till tjänstefel av enahanda beskaffenhet. Militieombudsmannen uppdroge därför åt ämbetet att vid regementskrigsrätten vid Livregementets grenadjärer anhängiggöra och utföra åtal mot Tornberg för vad han enligt vad sålunda anförts låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet.

Såsom militieombudsmannen i åtalsinstruktionen i målet mot Bergström anført torde värnpliktige Laurin icke hava grund för anspråk på ersättning. Laurin hade ej heller i målet mot Bergström framställt några ersättningsyrkanden. Ämbetet borde dock bereda Laurin tillfälle att komma tillstådes vid krigsrätten, för den händelse han skulle önska mot Tornberg framställa något ersättningsyrkande.

Till fullgörande av detta uppdrag ställde överkrigsfiskalsämbetet genom krigsfiskalen Mälstad Tornberg under tilltal vid Livregementets grenadjärs krigsrätt samt yrkade ansvar å honom enligt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad han enligt vad militieombudsmannen anført låtit komma sig till last.

Inge Laurin inställde sig vid krigsrätten samt fordrade ersättning av Tornberg för förlorad arbetsförtjänst med 60 kronor.

Inför krigsrätten förklarade Tornberg att han icke längre ville göra gällande att den av honom tillämpade metoden att hemsända de värnpliktiga stode i överensstämmelse med författningarna ehuru anordningen varit lämplig ur utbildningssynpunkt.

* *

*

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 30 juni 1937. I utslaget anförde krigsrätten:

Såsom chef för Västmanlands flygflottilj hade Tornberg åren 1934, 1935 och 1936 hemförlovat värnpliktiga studenter och likställda i specialtjänst med undantag av expeditiönsbiträden från och med dagen närmast efter inryckningsdagen i och för sådant uppehåll under 20 dagar i tjänstgöringen, som avsåges i 27 § 3 mom. B av värnpliktslagen den 12 juni 1925 och 103 § 2 st. av inskrivningsförfordningen den 23 december 1925.

Berörda författningarna måste så tolkas, att nu avsedd hemförlovning icke finge äga rum annat än efter börjad tjänstgöring. Genom sin åtgärd att hemförlova de värnpliktiga, innan tjänstgöringen börjat, måste Tornberg anses hava förfarit felaktigt.

Tornberg hade vidare bemyndigat vederbörande divisionschef att för tiden efter det nämnda uppehåll å 20 dagar i tjänstgöringen förlupit intill det övningsuppehållet i samband med jul- och nyårshelgen upphört lämna ifrågavarande värnpliktiga sådant tillstånd, som avsåges i 82 § 2 mom. gällande tjänstgöringsreglemente för flygvapnet, ehuru detsamma rätteligen kunnat beviljas endast stamanställda.

Krigsrätten funne sålunda Tornberg hava i ovan angivna avseenden visat oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt, men ansåge uppenbart, att ifrågavarande åtgärder vidtagits i syfte att vinna en ur tjänstesynpunkt lämplig anordning av utbildningen.

Under åberopande av vad sålunda anförts prövade krigsrätten rättvist att jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten döma Tornberg att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar.

Vidkommande Laurins ersättningsyrkande, så enär ej kunde anses styrkt, att Laurin genom de felaktiga åtgärderna åsamkats skada, bleve Laurins berörda yrkande av krigsrätten ogillat.

Krigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

7. Misshandel av underlydande.

Skeppsgossen vid 3. skeppsgossekompaniet nr 102 Olof Andersson avled å garnisonssjukhuset i Stockholm den 7 oktober 1936. Dödsorsaken var lungtuberkulos. Såsom bidragande dödsorsak hade angivits miliartuberkulos och tuberkulös hjärnhinneinflammation.

I skrivelse till kompanichefen den 3 november samma år anförde Olof Anderssons fader, skomakaren Knut Andersson i Boxholm bland annat följande: Under sommaren 1935, då Olof Andersson tjänstgjort ombord på övningsskeppet Najaden, hade Olof, enligt vad han uppgivit i brev till fadern, blivit misshandlad av korpralerna ombord. Någon tid innan Olof avlidit hade han yttrat till fadern, att han icke känt sig bra i huvudet sedan han omkring ett år tidigare erhållit ett slag av en korpral på Najaden. Med anledning av vad Knut Andersson sålunda erfarit anhölle han att utredning måtte föranstaltas om den behandling för vilken hans son blivit utsatt under sin tjänstgöring som skeppsgosse.

Sedan chefen för skeppsgossekåren i anledning av denna skrivelse låtit verkställa viss utredning anförde han i skrivelse den 15 december 1936 till Knut Andersson, med översändande av förhörsprotokoll och inkomna yttranden, att vid den verkställda utredningen intet framkommit som tydde på att Olof Andersson skulle hava blivit utsatt för misshandel.

I skrivelse till chefen för skeppsgossekåren i Karlskrona den 7 januari och den 24 februari 1937 påfordrade emellertid Knut Andersson ytterligare utredning i ärendet, varvid han bland annat översände avskrift av ett av honom emottaget brev från skeppsgossarna vid tredje skeppsgossekompaniet nr 104 Karlsson och nr 95 Färnström, däri dessa uppgåvo att de iakttagit, huru ombord på Najaden sommaren 1935 deras instruktör, korpralen I. E. Cederkvist upprepade gånger slagit Olof Andersson samt varit onykter.

Med anledning av dessa förnyade framställningar hölls vid Stockholms örlogsstation förhör med Cederkvist samt med ett antal 2. och 3. klass sjömän, vilka år 1935 tillhört äldre respektive yngre årsklassen skeppsgossar ombord å Najaden, dock icke med förut nämnda Karlsson och Färnström. Den sålunda införskaffade utredningen delgavs Knut Andersson genom skrivelse den 29 april 1937 från *advokatfiskalen vid Karlskrona örlogsstation*, i vilken skrivelse advokatfiskalen såsom en sammanfattning av resultatet av vad som under utredningen framkommit uttalade, att Cederkvist enligt hans åsikt *icke* gjort sig skyldig till något som vore av beskaffenhet att för honom föranleda ansvar.

I skrivelse som den 7 maj 1937 inkom till militieombudsmansexpeditionen anförde Knut Andersson, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit och med bifogande av vissa handlingar, bland annat följande.

Det vore anmärkningsvärt, att de båda kamrater till Olof vilka enligt vad av deras intyg framginge iakttagit, att Cederkvist misshandlat Olof, icke blivit hörda. Även i övrigt vore den åvägabragta utredningen bristfällig. Då

någon nöjaktig utredning på annat sätt icke syntes kunna erhållas, hänvände sig Knut Andersson till militieombudsmannen under hemställan att militieombudsmannen måtte låta verkställa undersökning i saken.

Sedan militieombudsmannen med anledning härav i skrivelse den 10 maj 1937 till stationsbefälhavaren vid Karlskrona örlogsstation anhållit, att samtliga handlingar i ärendet måtte tillställas militieombudsmannen, inkom stationsbefälhavaren med skrivelse den 21 i samma månad med de begärda handlingarna och meddelade samtidigt, att det framkommit, att ytterligare förhör borde hållas med Cederkvist, Karlsson och Färnström, därom hemställan gjorts hos stationsbefälhavaren vid Stockholms örlogsstation.

I skrivelse den 19 juni 1937 meddelade *tjänstförrättande stationsbefälhavaren vid Karlskrona örlogsstation*, att förhör dåmera hållits med Karlsson och Färnström, att därvid *intet* framkommit som gäve stöd för påståendet att Cederkvist emot Olof Andersson utövat misshandel, varav men kunnat följa, ävensom att förhör med Cederkvist ej kunnat hållas, enär Cederkvist erhållit avsked från sin tjänst vid flottan.

Sedan militieombudsmannen från vederbörande myndighet i Stockholm infordrat avskrift av protokollet vid förhöret med Karlsson och Färnström, inhämtade militieombudsmannen av nämnda protokoll bland annat följande.

Karlsson hade vid förhöret uppgivit, att Cederkvist vid ett tillfälle, då han varit missnöjd med Olof Anderssons sätt att sköta sin backlagsmanstjänst, slagit Olof under hakan med knuten hand, vilket varit Cederkvists vanliga tillvägagångssätt vid handgriplig bestraffning. Karlsson hade även berättat, att såväl Olof som han själv vid ett annat tillfälle blivit misshandlade av Cederkvist, emedan de förklarar sig icke kunna sjunga en visa som Cederkvist befallt dem att sjunga. Enligt Karlssons uppgift hade Cederkvist vid ett tillfälle under försommaren 1935, då Najaden legat till ankars i danska farvatten, kommit ombord tydligt påverkad av starka drycker. Färnström hade, enligt vad han vid förhöret uppgav, icke iakttagit, att Olof Andersson utsatts för misshandel från Cederkvists sida. Själv hade han emellertid vid ett par tillfällen erhållit örfilar av Cederkvist, ena gången så kraftigt att näsan sprungit i blod.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 1 september 1937 till chefen för marinen:

Av vad under utredningen, särskilt vid förhöret med Karlsson och Färnström, framkommit syntes framgå, att Cederkvist gjort sig skyldig till misshandel å underordnad krigsman i och för dennes tjänst. Emellertid vore för ett slutgiltigt bedömande av ansvarsfrågan ytterligare utredning erforderlig. Enligt uppgift i ärendet hade Cederkvist numera lämnat sin anställning vid flottan. Jämlikt 44 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes skulle, därest brott, som borde åtalas vid krigsrätt, ej blivit åtalat, medan den brottslige lydde under strafflagen för krigsmakten, målet upptagas

av krigsrätten vid den avdelning av krigsmakten, som den tilltalade tillhörde vid den tid, då brottet begicks. Då handlingarna i ärendet icke innehölle så fullständiga uppgifter om Cederkvists tjänstgöringsförhållanden att därav kunde med tillförlitlighet avgöras, vilken krigsrätt som enligt nämnda lagrum vore behörig att döma om Cederkvists förbrytelser, hade militieombudsmannen ansett sig böra överlämna handlingarna till chefen för marinen för vidare åtgärder genom vederbörande chef. Tillika anhölle militieombudsmannen att i sinom tid bliva underrättad om ärendets vidare gång.

*

*

*

Med anledning av militieombudsmannens berörda anmälan överlämnade chefen för marinen handlingarna i ärendet till chefen för Ostkustens marindistrikt för vidtagande av vederbörlig åtgärd. Marindistriktschefen remitterade handlingarna till stationskrigsrätten vid Stockholms örlogsstation för anställande av åtal mot förre korpralen Cederkvist.

Inför stationskrigsrätten yrkade åklagaren krigsfiskalen Mauritz Gullstrand ansvar å Cederkvist för uppsåtlig misshandel av skeppsgossen Andersson vid två tillfällen under sommaren 1935.

Stationskrigsrätten meddelade utslag i målet den 5 november 1937. I utslaget yttrades följande: Enär genom vad Cederkvist vidgått och för övrigt i målet förekommit vore upplyst, att Cederkvist vid vartdera av två olika tillfällen under sommaren 1935 å övningsskeppet Najaden, å vilket Cederkvist tjänstgjort, i anledning av försummelse i tjänsten, vartill numera avlidne skeppsgossen vid 3. skeppsgossekompaniet nr 102 Olof Andersson enligt Cederkvists förmenande gjort sig skyldig, med knuten hand tilldelat Andersson ett slag under hakan, alltså och då omständigheterna måste anses synnerligen mildrande, prövade stationskrigsrätten, jämlikt 90 § strafflagen för krigsmakten, rättvist döma Cederkvist för våld å underordnad krigsman i tjänsten vid två tillfällen att hållas i vaktarrest sex dagar.

Krigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

8. Missfirmelse av underlydande m. m.

I en den 11 januari 1937 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde *korpralen vid Svea ingenjörkår nr 1/1 Åke Borg*:

Vid den av fänriken i fortifikationen Tage Raguel Essén handhavda utbildningen av nyinryckta volontärrekryter vid kåren hade under tiden från och med november 1936 förekommit följande.

1. Volontären nr 11/3 Karlsson hade, första lördagen han varit i tjänst, utan lov lämnat kasernen. Under ett exercispass påföljande måndag hade

Essén omnämnt förseelsen, varvid han bland annat yttrat, »att en sådan skulle man stycka sönder och hemsända bit för bit till morsan och k-n skulle sändas efter julaftonen».

2. Volontären nr 14/1 Gustafsson hade under en lektion i modersmålet icke kunnat stava till ordet Jokkmokk. Essén hade då frågat Gustafsson, om han visste vad Mekka vore. Då Gustafsson svarat att Mekka vore Arabiens huvudstad, hade av Essén följande metod använts för att underlätta ihågkommandet av ordets stavning. Gustafsson hade fått krypa under det bord vid vilket han suttit och fram på andra sidan där han sedan, enligt Esséns anvisningar, fått visa den ställning mohammedanerna, vända mot Mekka, intaga då de tillbedja Allah. Denna procedur hade Gustafsson för övrigt fått upprepa under ett exercispass någon dag senare.

3. Under en lektion i matematik hade volontären nr 5/1 Eliasson råkat göra ett fel vid uträknandet av ett tal å svarta tavlan. Detta hade haft till följd, att Eliasson för övnings skull fått bära tavlan runt lektionssalen. Tavlan hade varit av sådant format och så tung, att Eliasson råkat tappa den. Efter anvisningar av Essén hade han emellertid slutligen lyckats med sin uppgift.

4. Volontären nr 28/2 Johansson hade en dag fått tre tänder utdragna. Under de närmast följande timmarna hade Johansson deltagit i tjänstgöringen, men hade genom ansträngningen drabbats av så svåra blödningar efter tandutdragningen, att han blivit blodig i ansiktet. Detta hade föranlett Essén att kalla fram Johansson för plutonen samt påpeka, att Johansson tydligen använt smink.

5. Vid en persedelvisitation hade volontären nr 31/3 Olofsson tillfrågats, vartill han skulle använda sin mössa. Då Olofsson svarat, att han skulle hava den på huvudet, hade Essén frågat: »Vilket huvud?» Olofsson hade genmält, att han endast hade ett huvud, men hade då av Essén erhållit till svar: »Då är volontären f-n ta mig vanskapt.»

6. Borg tillade att liknande händelser synnerligen ofta inträffade. Påpekade borde att Essén använde sig av synnerligen opassande benämningar på volontärrekryterna såsom »dj-a olycka» och liknande.

Karlsson, Gustafsson, Eliasson, Johansson och Olofsson intygade var för sig med sin underskrift riktigheten av den i Borgs skrift lämnade skildringen av de dem rörande episoderna.

Sedan militieombudsmannen samma den 11 januari i skrivelse till chefen för ingenjörskåren anhållit om skyndsamt utredning i ärendet, anförde kårchefen i skrivelse den 14 januari 1937 att vid en av honom verkställd utredning följande framkommit (numreringen av punkterna hänför sig till uppställningen av Borgs anmälan):

1. Essén hade erkänt, att det av Borg återgivna yttrandet fällts av honom; dock hade han icke använt det åsyftade ordet »k-n» utan i stället sagt »det viktigaste». Yttrandet hade fällts, emedan vissa rekryter gjort sig skyldiga till mindre förseelser (slarv), samt hade haft kollektiv innebörd. Essén insåge till fullo olämpligheten av sitt yttrande.

2. *Essén* hade vitsordat riktigheten i stort sett av den anmälda händelsen. Det ifrågavarande stadsnamnet hade kommit på tal, emedan det hört till undantagen från regeln om k-ljudets stavning. *Essén* hade haft den uppfattningen, att rekryterna liksom han själv upptagit det hela som ett skämt, men insåge nu olämpligheten av sitt uppträdande.

3. *Essén* hade på grund av att händelsen låge rätt långt tillbaka i tiden icke i detalj kunnat erinra sig vad som passerat, men hade haft den uppfattningen, att åtgärden icke varit avsedd som en bestraffning av *Eliasson* för det denne räknat fel, utan att den varit motiverad av att ett ombyte av tavla erfordrats. *Essén* hade uppgivit, att *Eliasson* visat sig icke kunna bära tavlan, emedan han fattat den på felaktigt sätt, varför *Essén* själv burit tavlan någon meter, innan han låtit *Eliasson* bära den runt ett varv.

Volontären nr 22/4 Kerslow hade uppgivit, att enligt hans uppfattning *Eliasson* beordrats bära tavlan, emedan han ej kunnat utföra en räkneuppgift, samt att den tavla *Eliasson* burit återställts på sin förutvarande plats på golvet bakom den tavla, på vilken *Eliasson* räknat.

Volontären nr 25/1 Nygren hade uppgivit, att *Essén* visat, huru tavlan skulle bäras, att *Eliasson* därefter fått bära tavlan runt rummet och ställa den på dess förutvarande plats på golvet samt att en handgranat med sina delar funnits ritad å den tavla som burits omkring.

4. *Essén* hade anført: Det hade icke från början varit meningen, att *Johansson* skulle deltaga i ifrågavarande övning. *Johansson* hade emellertid omedelbart före övningen tillfrågats, om han kunnat deltaga i densamma, var till *Johansson* svarat jakande. *Essén* hade därvid sagt: »Det var duktigt.» Samtalet hade ägt rum å expeditionen i skolchefens närvaro. Efter avslutad övning hade det varit *Esséns* avsikt att berömma *Johansson*, varför denne kallats framför fronten. *Essén* hade därvid troligen yttrat: »Se här, så skall en riktig krigare se ut.» *Essén* hade icke kunnat erinra sig hava yttrat ordet »smink»; emellertid hade *Johansson* på grund av det stelnade blodet sett ut som om han varit sminkad.

Furiren nr 15/2 Lindmark hade erinrat sig att *Essén* yttrat något om smink. *Lindmark* hade icke av *Esséns* yttrande fått intryck av att yttrandet utgjort ett beröm åt *Johansson*.

Volontären nr 36/4 Olsson hade uppgivit att *Essén* kallat fram *Johansson* och därefter frågat en man i ledet: »Hur ser han ut?» Då *Essén* erhållit till svar: »Som en krigare, hade *Essén* genmält: »Nej, som ett sminkat fruntimmer.»

5. *Olofsson* hade förklarat, att han för sin del icke förstått, vad *Essén* menat med sitt yttrande samt att *Olofsson* ej uppfattat yttrandet såsom varande för *Olofsson* förklenande.

Essén hade uppgivit, att han icke kunde erinra sig situationen ifråga men att han, utan avsikt att säga något förklenande angående vederbörandes intelligens, ibland brukat begagna sådana uttryck som: »Ni ska inte gå omkring och bära huvudet under armen» och: »Har man fått ett huvud, skall man också använda det.»

Nygren hade från den ifrågavarande persedelvisitationen erinrat sig följande replikskifte:

Essén: »När skall pälsmössan användas?»

Olofsson: »På vintern.»

Essén: »Var skall den sättas?»

Olofsson: »På huvudet.»

Essén: »På vilket huvud?»

Olofsson: »Jag har bara ett huvud.»

Essén: »Då är volontären vanskapt.»

Furiren nr 27/4 Ullefors hade uppgivit, att han trodde sig minnas, att Essén vid en persedelvisitation yttrat till Olofsson något om att »om han inte visste, att han bara hade ett huvud, så var han f-n ta mig vanskapt».

6. *Borg* hade på fråga uppgivit, att han icke hört Essén säga »dj-a olycka», men att Essén kallat volontären nr 2/1 *Backlund* »stor olycka». *Borg* hade vidare förmålt, att Essén under första exercispasset efter julen be- träffande en språngmarsch yttrat: »Det här kunde fyrtiofyra stora grisar gjort bättre.»

Essén hade i denna del uppgivit följande: Han hade hört någon gruppchef använda uttrycket »stor olycka» eller »dj-a olycka» om *Backlund*. Vid ett tillfälle hade han frågat *Backlund*: »Vad har gruppchefen sagt att *Backlund* är?», vartill *Backlund* svarat: »Stor olycka, fänrik.» Gruppchefens uttryck hade icke föranlett någon anmärkning från Esséns sida. Vid det omnämnda exercispasset efter julen hade Essén troligen yttrat: »Nu ska ni inte se ut som julgrisar utan som karlar.»

Backlund hade uppgivit, att han inför truppen beordrats repetera, att han vore en »en stor olycka» och »en dj-a olycka», vilket han ansett vara avsett ibland som skämt och ibland som allvar; uttrycket hade han ansett vara för sig förklenande.

Lindmark hade förmålt, att Essén under exercisen yttrat: »Fyrtiofyra julgrisar kunde ha gjort det här bättre.»

Ullefors hade lämnat en med *Lindmarks* berättelse överensstämmande relation av händelseförloppet.

I sin skrivelse meddelade kårchefen härjämte, att *Karlsson*, *Gustafsson*, *Eliasson*, *Johansson* och *Olofsson* på förfrågan förklarat sig medgiva målets behandlande såsom disciplinmål.

Sedan *Borg* beretts tillfälle att inkomma med påminnelser, anförde han i en den 20 januari 1937 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift bland annat: Av kårchefens utredning framginge icke med önskvärd tydlighet, huruvida någon annan än Essén tillåtits uttala sig om lydelsen av Esséns yttrande till *Karlsson*. Anledningen härtill finge måhända sökas i det förhållandet, att samtliga vid förhöret närvarande, med undantag av Essén, vore ense om att Essén fällt uttrycket sådant det av *Borg* återgivits. Vad anginge Esséns åtgärder mot *Gustafsson* så förefölle det underligt, att sedan Essén inför kårchefen förklarat att Essén låtit *Gustafsson* utföra den beskrivna hälsningen för att *Gustafsson* lättare skulle komma ihåg stav-

ningen av namnet Mekka, Essén låtit Gustafsson upprepa hälsningen under ett exercispass någon dag senare. Att så skett hade icke omnämnts i kårchefens utredning. Av Nygrens och Ullefors utsagor framginge med all önskvärd tydlighet riktigheten av den av Borg lämnade skildringen av replikväxlingen mellan Essén och Olofsson. Esséns version av händelsen gäve endast ett ytterligare belägg för Esséns oförmåga att erinra sig för honom obehagliga händelser. Av kårchefens utredning framginge icke, vilken befälhavare som beordrat Backlund att framför avdelningen repetera uttrycken »stor olycka» och »dj-a olycka». Under utredningen hade framkommit, att Essén vid ett tillfälle i närvaro av Borg underställde volontärrekryter påstått, att Borg ritat »som en dj-a potta», vilket dock icke omtalats i kårchefens skrivelse. Sedan Essén fått kännedom om att kårchefen avlåtit skrivelser, hade han till gruppcheferna på soldatskolan yttrat, att han nu sutte fastare på soldatskolan än tillförne och att han ej hade för avsikt att ändra sina utbildningsmetoder. Anledningen till att volontärrekryterna medgivit att målet behandlades såsom disciplinmål vore säkerligen att söka i det förhållandet, att de icke vore underkunniga om att ett mål kunde behandlas annorlunda. Med anledning av bland annat det i kårchefens skrivelse ej omnämnda för Borg kränkande yttrandet av Essén anhölle Borg att militieombudsmannen måtte hänskjuta målet till krigsrätts prövning.

Med anledning av Borgs i påminnelserna gjorda påståenden, att kårchefens skrivelse icke innehölle en fullständig redogörelse för den av kårchefen verkställda utredningen såtillvida som därvid jämväl skulle hava framkommit, att Essén i närvaro av Borg underställde volontärrekryter fällt för Borg smädligt yttrande, anhöll militieombudsmannen i skrivelse till kårchefen den 22 januari 1937, att han skyndsamt ville inkomma med yttrande ävensom, därest Borgs ifrågavarande påstående vore riktigt, med den utredning i saken som verkställts eller kunde vara erforderlig.

I skrivelse den 25 januari 1937 anförde kårchefen följande:

Vid den av kårchefen verkställda utredningen, för vilken redogjorts i kårchefens skrivelse den 14 januari 1937, hade Borg uppgivit, att Essén vid ett tillfälle, då Borg själv icke varit närvarande, skulle hava yttrat om Borg, att Borg ritade »som en dj-a potta». Den 23 januari 1937 hade kårchefen hållit förnyat förhör, varvid Essén förklarat sig icke vilja bestrida, att han fällt det uppgivna yttrandet, ehuru han icke kunde erinra sig det, samt volontärrekryterna nr 29/1 Sterndal, nr 16/1 Jönsson och nr 32/2 Persson samtliga vitsordat, att Essén, på sätt som angivits, fällt yttrandet ifråga. — Borgs uppgift hade icke omnämnts i kårchefens förut i ärendet avlåtna skrivelse, enär Borg, om han ansett ifrågavarande yttrande vara kränkande och därigenom straffbart, synts hava haft anledning att bringa detta till militieombudsmannens kännedom i sin skrift den 11 januari. Vidare hade yttrandet, ehuru i sig olämpligt, synts kårchefen, eftersom det endast avsett Borgs färdighet i ritning, vara i förhållandet till vad i övrigt utretts utan betydelse vid bedömandet av Esséns tjänsteförseelser.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 30 januari 1937 till krigsfiskalen vid Svea ingenjörkårs krigsrätt:

Av handlingarna i ärendet framginge, att fänriken Essén vid skilda tillfällen från början av november 1936 till mitten av januari 1937 under det han tjänstgjort såsom lärare vid ingenjörkårens soldatskola i andra personers närvaro i tjänsten missfirmat honom underlydande volontärerna Karlsson, Gustafsson, Eliasson, Johansson, Olofsson och Backlund genom smädliga tillmälen eller olämpliga rättelsemetoder ävensom att Essén gjort sig skyldig till smädligt yttrande om Borg i närvaro av Borg underlydande krigsmän. Genom vad Essén sålunda låtit komma sig till last hade han även brustit i anständigt uppförande under tjänstgöring. De förseelser varom i målet vore fråga funne militieombudsmannen vara av den allvarliga beskaffenhet att de icke kunde undgå laga beivran.

Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt krigsfiskalen att ställa fänriken i fortifikationen Ture Raguel Essén, vilken för det dåvarande tillhörde Svea ingenjörkår, under åtal inför kårens krigsrätt för vad han, på sätt ovan angivits, låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet.

* *

*

Till fullgörande av detta uppdrag ställde krigsfiskalen J. G. Johnsson fänriken Essén under tilltal vid Svea ingenjörkårs krigsrätt samt yrkade ansvar å honom jämlikt 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för vad han låtit komma sig till last.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 19 mars 1937 och utlät sig därvid:

Av utredningen framginge, att Essén vid skilda tillfällen från början av november 1936 till mitten av januari 1937, under det han tjänstgjort såsom lärare vid kårens soldatskola, i andra personers närvaro missfirmat honom underlydande volontärerna Karlsson, Gustafsson, Eliasson, Johansson, Olofsson och Backlund i deras tjänst genom smädliga tillmälen eller olämpliga rättelsemetoder ävensom yttrat sig smädligt om korpralen Borg i och för dennes tjänst.

Genom sitt förfarande mot Karlsson hade Essén tillika gjort sig skyldig till brist i anständigt uppförande.

I övrigt vore Essén i åtalat hänseende icke övertygad om förfarande av beskaffenhet att kunna för honom medföra ansvar.

Krigsrätten prövade förty rättvist döma Essén jämlikt 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för missfirmelse mot underordnade krigsmän i och för deras tjänst och brist i anständigt uppförande att hållas i vaktarrest tolv dagar.

Krigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

9. Batterichef har anbefallt en för tjänsteförsummelse anmäld volontär att själv meddela den rapporterade förmannen huru dennes anmälan blivit behandlad.

I två till militieombudsmannen insända skrifter anförde furiren vid Göta artilleriregemente nr 5/4 T. A. Hermansson klagomål över vissa åtgärder, som vidtagits av hans batterichef kaptenen G. E. W. Jakobsson. Hermansson anförde bl. a.: Sedan Hermansson hos batterichefen gjort anmälan mot en volontär, som kommit för sent till morgonrykten, och denna anmälan icke föranlett någon åtgärd av batterichefen, hade volontären av denne fått i uppdrag att personligen meddela Hermansson, att anmälan ej föranlett någon åtgärd. Ett dylikt förfaringssätt ansåge Hermansson vara felaktigt, enär den anmälde därigenom finge en känsla av överlägsenhet gentemot den som rapporterat honom.

I avgivet yttrande anförde Jakobsson beträffande ifrågavarande påstående följande: Den av Hermansson omnämnde volontären, nr 27/4 Emanuelsson, hade anmälts av Hermansson för det han kommit två minuter för sent till morgonrykten. Vid förhör hade Emanuelsson varit mycket ledsen, eftersom det varit första gången han haft någon anmärkning på sig. Förseningen hade av Emanuelsson uppgivits hava kommit sig därav, att Emanuelsson vore mycket »hårdsövd». Emanuelsson hade av Jakobsson erhållit en »skrapa» samt hade beordrats anmäla till Hermansson »att saken var reglerad». Detta kunde enligt Jakobssons mening icke innebära något desavuerande av Hermansson, enär straffsatsens utmätande helt tillkommit Jakobsson.

Vid ett av regementschefen den 8 januari 1937 med anledning av Hermanssons anmälan hållet förhör med Jakobsson yttrade denne: Emanuelsson hade vid det ovannämnda tillfället erhållit förmaning för försummelsen samt tillsägelse, att han skulle organisera väckning genom bestämd kamrat ävensom meddela Hermansson, att Emanuelsson utan att tillrättavisas erhållit förmaning av Jakobsson. Emanuelsson skulle även för Hermansson uppgiva namnet på den kamrat som åtagit sig att väcka honom. Meddelandet till Hermansson avsåge att underrätta denne genom den felande själv, att saken vederbörligen behandlats.

Hermansson anförde vid förhöret: Emanuelsson hade endast meddelat Hermansson, att Emanuelsson icke bestraffats.

Emanuelsson förmälde vid förhöret: Han vitsordade riktigheten av Jakobssons yttrande men tillfogade, att han ej med bestämdhet kunde erinra sig om han meddelat Hermansson, att han förmanats av Jakobsson.

I skrivelse den 18 januari 1937 till regementschefen anförde militieombudsmannen efter redogörelse för vad i ärendet förekommit:

Vad beträffade Jakobssons åtgärd att befalla den av Hermansson för tjän-

steförsummelse rapporterade Emanuelsson att till sin förman meddela, att dennes rapport icke föranlett någon bestraffningsåtgärd, måste framhållas, att ett dylikt förfaringssätt syntes vara ur disciplinär synpunkt i hög grad olämpligt och för Hermansson kränkande, även om åt meddelandet givits den lydelse, som Jakobsson avsett. Då militieombudsmannen emellertid icke funnit vad i ärendet förekommit vara av beskaffenhet att behöva bringas under krigsdomstols prövning, överlämnade militieombudsmannen ärendet till regementschefens avgörande.

* *
*

I skrivelse den 27 januari 1937 anförde *regementschefen* härafter: Jakobs-
sons åtgärd att anbefalla den för tjänsteförsummelse anmälde Emanuelsson
att till den rapporterende förmannen Hermansson meddela hur anmälan
behandlats vittnade om bristande omdöme vid upprätthållandet av militär
tukt och ordning. Regementschefen hade fördenskull jämlikt 210 § straff-
lagen för krigsmakten tillrättavisat Jakobsson med varning, meddelad i di-
visionschefen majoren Ekmans närvaro.

**10. Flottiljintendent har förfarit felaktigt dels i fråga om handhavande
av medel tillhörande enskilda lägerkassan, dels genom att låta sin hustru
leverera varor till flottiljens marketenteri. Osanna uppgifter hava av honom
lämnats vid militieombudsmannens inspektion.**

Vid militieombudsmannens inspektion av flygkrigsskolan den 19 maj 1937
påträffades vid granskningen av kassamedlen dels ett till flygkrigsskolan
ställt den 5 maj 1937 daterat brev från folkskolinspektören teologie doktorn
A. Gierow, vari denne meddelade, att han med brevet överlämnade 500 kro-
nor som utgjordes av kollektmedel avsedda till omkostnader för gudstjänster,
komplettering av manskapsbiblioteket, föreläsningar m. m., dels ett av Gie-
row den 7 maj 1937 dagtecknat reversal å samma belopp. Medlen voro icke
tagna till uppbörd. På fråga om de förvarades i kassaskåpet förklarade flottilj-
intendenten kaptenen Nils Gustaf Daniel Romander, att de ännu icke be-
kommits.

Vid inspektion av Skånska kavalleriregementet påföljande dag iaktogs,
att ett belopp av kollektmedel där upptagits i räkenskaperna för enskilda lä-
gerkassan vid Skånska kavalleriregementet såsom inbetalt av Gierow.

På uppdrag av militieombudsmannen sökte majoren friherre G. von Frie-
sendorff, vilken vid inspektionen biträdde militieombudsmannen såsom sak-
kunnig i förvaltningsärenden, att med anledning av vad som förekommit tele-
fonledes sätta sig i förbindelse med Gierow. Denne kunde emellertid an-
träffas först den 21 maj 1937, under det att militieombudsmannen i Ystad in-

spekterade Södra skånska infanteriregementet. Vid telefonsamtal med Gierow meddelade von Friesendorff att det flygkrigsskolan tillkommande kollektmedelsbeloppet icke, såvitt av där förvarade räkenskaper framginge, inbetalts till skolan, och att Romander på direkt förfrågan uppgivit att penningarna ännu icke bekommit. Härefter uppgav Gierow följande:

Han hade i skrivelse till skolan, dagtecknad den 5 maj 1937, översänt beloppet i en å flygkrigsskolan utställd check. Vid ett besök i Ljungbyhed den 7 i samma månad för hållande av gudstjänst hade Romander tillställt honom kvitto å beloppet utan att han anhållit därom. Romander hade därvid frågat Gierow, huruvida han ville å kvittot erhålla annotation av kassakontrollanten, vartill Gierow svarat, att han icke för sin del hade något behov därav.

Med anledning av vad sålunda inhämtats erhöll byråchefen vid militieombudsmansexpeditionen Bengt Lassen, vilken medföljde militieombudsmannen å hans inspektionsresa, i uppdrag att i Ljungbyhed verkställa ytterligare utredning i ärendet. Härvid förekom följande.

Vid Lassens framkomst till flygkrigsskolan erhöll flottiljchefen *överstelöjtnanten Lundström* del av de gjorda iakttagelserna samt av Romanders och Gierows uppgifter. Därefter berättade Lundström följande:

Ifrågavarande check å 500 kronor hade av Gierow översänts till flygkrigsskolan i ett Lundström tillhandakommet brev. Då brevet dagtecknats den 5 maj 1937 samt påföljande dag varit Kristi himmelsfärdsdag, hade Lundström med all sannolikhet erhållit brevet den 7 i samma månad. När Lundström öppnat brevet och däri funnit checken, hade han överlämnat denna till Romander, så vitt han nu kunde erinra sig under en föredragning sistnämnda dag. Vid överlämnandet hade flera personer varit närvarande. Sedan checken överlämnats till Romander hade Lundström icke haft någon befattning med densamma. Vid militieombudsmannens inspektion den 19 maj hade Lundström frågat Romander, om några anmärkningar framställts. Romander hade då svarat, att anmärkning framställts därom att vissa till upphandlingsprotokollen hörande handlingar blivit inbundna särskilt för sig och icke tillsammans med protokollen. Däremot hade Romander icke nämnt något om checken. Detta kunde möjligen bero därpå att, då Lundström framställt sin fråga till Romander, Gierows reversal ännu icke påträffats. Efter von Friesendorffs samtal med Gierow hade denne uppringt Lundström i ärendet, vilket givit Lundström anledning att fråga Romander om anledningen till att han vid militieombudsmannens inspektion uppgivit, att han icke erhållit checken. Romander hade då sagt, att han glömt att bokföra checken i vederbörlig ordning, samt att han lämnat uppgiften, att han icke erhållit pengarna, för att lätt undgå upptäckt för detta fel. Enligt Lundströms mening vore denna förklaring riktig. Det kunde icke hava varit Romanders mening att behålla pengarna, då ju Lundström själv och även andra vetat om att Romander emottagit dem. Hade Romanders avsikt varit att tillägna sig medlen, hade han ju dessutom kunnat undanskaffa Gierows reversal. Möjligen hade Romander velat använda sig av pengarna några dagar.

Därefter hördes *Romander* i Lundströms närvaro samt uppgav därvid:

Han hade emottagit ifrågavarande check av Lundström vid en föredragning inför denne den 7 maj 1937. Då Romander, efter vad han kunde erinra sig, nämnda dag varit sysselsatt med något brådskanie mobiliseringsarbete, hade han lämnat såväl checken som det medföljande brevet från Gierow till ett skrivbiträde å flottiljexpeditionen för utskrivande av reversal. Checken hade han därefter lagt in i sitt kassaskåp. Kassakontrollanten, kaptenen Hinnersson hade varit närvarande då Lundström överlämnat checken till Romander. Däremot hade Hinnersson på grund av att han varit sysselsatt med förberedelserna till en större idrottstävling icke varit tillstädes, då Gierow senare samma dag kommit till Ljungbyhed och därvid erhållit kvitto å de av honom inlevererade medlen. Sedan checken inlagts i kassaskåpet hade den blivit liggande där några dagar, sannolikt till påföljande måndag, då kaptenen Adlercreutz hade skolat erhålla ett belopp av 200 kronor från enskilda lägerkassan till inköp av idrottspriser avsedda för den förut omnämnda tävlingen.

Lundström anförde härvid, att frågan om inköp av idrottspriserna föredragits för Lundström måndagen den 10 maj.

Romander fortsatte:

För att erhålla penningar till idrottsprisen hade Romander kvitterat checken. Några föreskrifter angående sättet för kvittering av checkar tillhöriga flygkrigsskolan hade Romander sig icke bekanta, och någon fast praxis för tillvägagångssättet hade heller icke utbildat sig, då checkar förekomme ytterst sällan. I detta fall hade Romander ensam kvitterat checken genom att i vanlig ordning teckna sitt namn å densamma. Såvitt han kunde erinra sig hade checken varit ställd till »Flygskolans förvaltning» eller något liknande. Sedan Adlercreutz mot kvitto erhållit de 200 kronorna, hade återstoden av beloppet som lyfts på checken inlagts i Romanders kassaskåp, där pengarna och Adlercreutz' kvitto legat vid militieombudsmannens inspektion. Anledningen till att Romander på von Friesendorffs fråga svarat, att han ännu icke erhållit penningarna från Gierow, hade varit den, att han trott, att han därigenom lätt skulle kunna komma ifrån det hela och att hans försummelse att låta kassakontrollanten erhålla tillfälle att teckna annotation å det av Gierow emottagna kvittot och få kännedom om checkens kvitterande icke skulle upptäckas. — Kassadag för enskilda lägerkassan hölles vanligen en gång i månaden å dag då Riseberga sparbanks kontor i Ljungbyhed vore öppet för insättningar och uttagningar. Kassadag hade icke hållits efter det checken överlämnats till Romander men skulle hållas nästkommande måndag, då räkningarna för matavfall, vilka under den gångna veckan uppgjorts och tillställts emottagarna av avfallet, enligt erhållna utfästelser skulle likvideras. Å denna kassadag hade Romander för avsikt att även bokföra kollektmedlen. — Samma dag militieombudsmannens inspektion av flygkrigsskolan ägde rum, hade Lundström frågat Romander, om några anmärkningar framställts mot hans förvaltning, varvid Romander svarat, att anmärkning framställts därom, att vissa till upphandlingsprotokollen hörande handlingar blivit inbundna för sig och icke tillsammans med

protokollen. Då Lundström framställt sin fråga hade von Friesendorff ännu icke upptäckt det av Gierow utställda reversalet. Efter inspektionens slut hade Romander icke för Lundström omtalat vad som passerat.

Därefter företogs av Lassen inventering av de av Romander innehavda förskottsmedlen.

Enligt förskottsförteckning innehade Romander två förskott, vardera å 1,000 kronor. Enligt sjutton särskilda verifikationer hade utbetalts sammanlagt 1,335 kronor 80 öre. Bland dessa verifikationer fanns ett odaterat kvitto av följande lydelse:

»Kvitto 200: — för fälttävlan kvitteras. Nils Adlercreutz kapten.»

Romander uppgav, att detta kvitto avsåge de till Adlercreutz av kollektmedlen utlämnade pengarna.

Kontant fanns i kassan ineliggande 1,257 kronor 67 öre. Med inräknande av kollektmedlen bland förskotten förefanns sålunda ett överskott å 93 kronor 47 öre. Till förklaring härav uppgav Romander, att bland förskotten icke inräknats ett från Skånska kavalleriregementet insänt belopp å 50 kronor avsett att användas såsom bidrag till inköp av idrottspriser till de förut omnämnda tävlingarna, å vilket belopp reversal nu företeddes, ävensom att ett bland verifikationerna liggande kvitto å 34 kronor, utgörande reseförskott, icke borde medräknas, enär förskottet återbetalts i samband med att reseräkning upprättats och likviderats; den därefter kvarstående skillnaden kunde hava uppstått vid växlingar eller dylikt.

Vid militieombudsmannens inspektion av flygkrigsskolan den 19 maj 1937 iaktogs vidare, att bland verifikationerna till marketenteriets räkenskaper funnos ett flertal räkningar å kola och knäck m. m., kvitterade av »E. Romander». På fråga uppgav marketenteriföreståndaren att ifrågavarande varor levererats av flottiljintendenten kaptenen Romanders hustru, som även uppburet likviderna.

Med anledning härav tillspordes vid förhöret den 21 maj 1937 överstelöjtnanten Lundström, huruvida ifrågavarande leveranser skett med hans medgivande eller kännedom. Lundström uppgav, att han saknade kännedom därom, samt att han, ehuru han icke vore i stånd att utan vidare omedelbart avgöra, huruvida det vore lagligt att flottiljintendentens hustru vore leverantör till marketenteriet, likväl funne detta olämpligt.

I denna del uppgav Romander vid förhöret följande:

Det vore riktigt, att hans hustru vore leverantör av kolakarameller och knäck till marketenteriet. Dessa varor vore tillverkade av henne själv och mycket omtyckta av manskapet. På grund av den stora omsättningen hade marketenteriet gjort sig god vinst på de försålda varorna. Romander hade aldrig reflekterat över huruvida ifrågavarande leveranser, vilka enligt hans mening knappast kunde anses såsom upphandlingar i egentlig mening, vore tillåtna med hänsyn till bestämmelserna i 22 § 3 mom. i gällande upphandlingsförordning. Någon medveten överträdelse av det i nämnda stadgande upptagna förbud hade sålunda icke skett.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 27 maj 1937 till krigsfiskalen vid Skånska kavalleriregementets krigsrätt:

Av utredningen framginge att Romander i åtskilliga hänseenden gjort sig skyldig till tjänstefel.

1) Enligt §§ 4 och 5 i kungl. brevet den 24 november 1922 angående användandet och redovisningen av truppförbandens enskilda lägerkassor skulle beträffande enskild lägerkassa förekommande in- och utbetalningar, penningmedels och värdehandlingars förvaring, kassakontroll m. m. föreskrifterna i gällande kassareglemente i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

På grund av föreskrift i kungl. brevet den 5 november 1926 skulle bestämmelserna i ovannämnda kungl. brev av den 24 november 1922 tills vidare lända till efterrättelse beträffande de vid flygvapnets förband befintliga enskilda lägerkassorna.

I överensstämmelse härmed bleve de i reglementet den 11 oktober 1907 för arméns kassaväsende i fred (kassareglemente) upptagna stadgandena om regementsintendent och kassakontrollant vid regemente tillämpliga å flottiljintendent och kassakontrollant vid motsvarande förband inom flygvapnet.

Jämlikt § 8 mom. 7 i kassareglementet skulle medel, som ej insattes å regementets bankräkning, kontant inbetalas å kassadag till regementets kassa. Därest ordinarie kassadagar vore anordnade och medel emottoges emellan dessa dagar skulle jämlikt § 9 mom. 1 kassareglementet extra kassadag hållas.

Vid flygkrigsskolans enskilda lägerkassa funnes icke några ordinarie kassadagar anordnade, utan kassan hölles öppen då behov därav yppades, dock endast å dag då Riseberga sparbanks kontor i Ljungbyhed, i vilken bank enskilda lägerkassans medel vore insatta, hölles öppet.

Sedan Romander mottagit Gierows check hade det ålegat honom att hos flottiljchefen göra framställning om hållande av kassadag å första därefter inträffande dag då nämnda bankkontor hölles öppet. Intill dess denna kassadag kunnat hållas hade checken jämlikt § 10 mom. 2 kassareglementet bort förvaras under två lås, till vilka Romander förvarade den ena nyckeln och kassakontrollanten den andra.

2) Enligt § 8 mom. 7 kassareglementet skulle — utom i visst angivet fall — vid inbetalning till regementets kassa den som verkställde inbetalningen till regementsintendenten avlämna reversal å beloppet i två exemplar, varav det ena till honom återställdes försett med regementsintendentens kvitto, uti vilket skulle intagas uttryckligt förbehåll därom, att detta icke vore gällande med mindre det försåges med kassakontrollantens annotation.

Kassakontrollanten ålåg jämlikt § 6 kassareglementet att å kassadagarna vara närvarande från kassans öppnande till dess stängande och därvid anteckna in- och utgående medelsbelopp samt att påteckna eller avstämpla alla verifikationer för såväl inkomster som utgifter. Genom föreskrifterna i § 7 mom. 5 och § 9 mom. 3 vore sörjt för att kassakontrollant erhöles kännedom om dagar och tider då kassa hölles öppen.

Genom sitt förfarande att under hand till Gierow å det erhållna kollekt-

medelsbeloppet utlämna kvitto som icke varit försett med kassakontrollantens annotation hade Romander dels brutit mot den ovan omförmälda föreskriften i § 8 mom. 7 kassareglementet och dels förhindrat kassakontrollanten att fullgöra sina i kassareglementet föreskrivna åligganden.

3) Ut i § 8 mom. 8 kassareglementet stadgades att till kassaförvaltning adresserade, med posten ankomna värdeförsändelser skulle från vederbörande postanstalt uttagas mot kvitto av regementsintendenten och kassakontrollanten, samt att assurerade och rekommenderade försändelser finge av regementsintendenten brytas endast i kassakontrollantens närvaro.

I § 11 mom. 1 samma reglemente sådant detta författningsrum lydde enligt kungl. kungörelsen den 22 augusti 1914 stadgades, att uttagningar av regementes å bankinrättning anvisade eller insatta medel skulle äga rum om möjligt allenast å kassadag och endast genom check, undertecknad av regementsintendenten och kassakontrollanten, om vilkas namnteckningar under rättelse skulle vara bankinrättningen meddelad.

Med hänsyn till dessa stadganden finge anses uppenbart att checkar och postremissväxlar, vilka såsom betalningsmedel influtit till kassaförvaltning, ej finge kvitteras av regementsintendenten ensam utan påteckning av kassakontrollanten.

Häremot hade Romander brutit genom att ensam kvittera den av honom från Gierow emottagna checken.

Romander hade uppgivit att han kvitterat checken för att erhålla penningar till ett förskott å 200 kronor från enskilda lägerkassan till kaptenen Adlercreutz för inköp av idrottspriser. Detta syntes anmärkningsvärt med hänsyn till att vid den av byråchefen Lassen företagna inventeringen av de av Romander innehavda förskotten, i hans kassaskåp funnits ineliggande ej mindre än 1,257 kronor 67 öre kontant. Enligt 7 mom. i gällande av flygstyrelsen utfärdade anvisningar angående bokföringen och medelsredovisningen vid flygvapnet hade hinder ej förelegat för Romander att från sitt stående förskott tillfälligtvis bestrida utgifter för enskilda lägerkassans räkning.

4) Vid nyssnämnda inventering hade befunnits, att i kassan ingått ett från Skånska kavalleriregementet insänt belopp å 50 kronor avsett att användas som bidrag till inköp av idrottspris. Då dessa medel uppenbarligen emottagits av Romander utan iakttagande av den i § 8 mom. 7 kassareglementet stadgade ordning, hade han även i detta avseende handlat mot gällande föreskrifter.

5) Romander hade i två avseenden lämnat osanna uppgifter. Dels hade han på fråga vid militieombudsmannens inspektion den 19 maj 1937 svarat att de av Gierow översända medlen ännu ej erhållits. Dels hade han på förfrågan av överstelöjtnanten Lundström om några anmärkningar framställt vid militieombudsmannens inspektion svarat, att anmärkning endast framställt därom, att vissa till upphandlingsprotokollen hörande handlingar blivit inbundna särskilt för sig och icke tillsammans med protokollet, men icke nämnt något om checken. Romander hade vid det av byråchefen Lassen hållna förhöret uppgivit, att då Lundström framställt sin frå-

ga det av Gierow utställda reversalet ännu icke upptäckts av majoren von Friesendorff. Av de under inspektionen förda anteckningarna framginge emellertid att frågan om redovisningen av de av Gierow insända penningarna avhandlats *innan* granskning påbörjats av de upphandlingsprotokoll, till vilka de av Romander till Lundström nämnda anmärkningarna hänfört sig.

6) Jämlikt 22 § 3 mom. i gällande upphandlingsförfordning finge i statens tjänst anställd person ej, utom i de fall då vederbörande överordnad myndighet med hänsyn till statens fördel funne skäl därtill lämna särskilt tillstånd, uppdraga åt medlem av sin familj eller sitt hushåll att leverera gods till eller utföra särskilt betalt arbete för det förråd eller annan sådan anstalt varöver han utövade tillsyn.

Då Romander utan att därtill hava erhållit vederbörande högre myndighets tillstånd låtit sin hustru leverera kola, knäck och dylikt till flygkrigsskolans marketenteri hade han förfarit i strid med nämnda stadgande.

De tjänstefel Romander sålunda begått funne militieombudsmannen vara av den allvarliga beskaffenhet att militieombudsmannen icke kunde undgå att låta lagligen beivra dem. Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt krigsfiskalen att vid regementskrigsrätten vid Skånska kavalleriregementet anhängiggöra och utföra åtal mot Romander för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet.

* *

*

Till fullgörande av detta uppdrag ställde krigsfiskalen G. Thurell kaptenen Romander under åtal vid Skånska kavalleriregementets krigsrätt.

Krigsfiskalen yrkade ansvar å Romander för förskingring av de 300 kronor som icke utbetalts av checkmedlen eller, om detta yrkande ej kunde bifallas, enligt 129 § strafflagen för krigsmakten. Enligt sistnämnda lagrum yrkade krigsfiskalen även ansvar å Romander dels för hans osanna uppgifter vid inspektionen och till Lundström, dels för det Romander låtit sin hustru leverera varor till marketenteriet. I övrigt yrkade krigsfiskalen ansvar å Romander enligt 130 § strafflagen för krigsmakten uti de av militieombudsmannen angivna hänseendena.

Inför krigsrätten anförde Romander i huvudsak följande:

Romander hade redan före Gierows ankomst till flottiljen undertecknat båda exemplaren av reversalet å checkmedlen samt anmodat den å hans expedition tjänstgörande bokföraren att vid Gierows ankomst hjälpa denne med reversalets ifyllande samt lämna Gierow kvittot. Romander hade icke själv träffat Gierow. Kaptenen Adlercreutz hade varit ordinarie kassakontrollant. Kaptenen Hinnersson hade endast tillfälligt tjänstgjort såsom kassakontrollant under de dagar då Adlercreutz på grund av arbete med en förestående fälttävlan varit förhindrad. Att Romander icke låtit förvara checken på föreskrivet sätt samt att annotation å kvittot icke skett hade be-

rott på att Adlercreutz icke kunnat anträffas. Romander hade upprepade gånger under loppet av den 7 maj sökt komma i förbindelse med Adlercreutz, men hade i telefonväxeln fått till svar, att denne icke vore anträffbar. Det från Skånska kavalleriregementet insända beloppet å 50 kronor hade varit avsett för enskilda lägerkassan. Under Romanders tjänstetid hade enskilda lägerkassan icke mottagit någon annan check än den ifrågavarande. — Hustruns försäljning av kola och knäck hade pågått ungefär två år med en årlig omsättning av cirka 300 kronor och ett beräknat netto för henne av mellan 100 och 150 kronor. Flygförvaltningens revisorer hade icke framställt anmärkning mot dessa rekvisitioner. Hade varorna inköpts från annat håll hade de med all sannolikhet betingat ett högre pris. — Romander bestrede att han kunde anses hava gjort sig skyldig till ansvar vare sig för förskingring eller enligt 129 § strafflagen för krigsmakten.

Krighsrätten meddelade utslag i målet den 21 juni 1937 och utlät sig därvid:

Krighsrätten funne i målet utrett: att efter det Gierow med skrivelse den 5 maj 1937 till flygkrigsskolan insänt en check å 500 kronor, och chefen för nämnda skola den 7 i samma månad överlämnat checken till Romander, denne därefter i strid mot gällande föreskrifter dels underlåtit att, i avbidan på hållande av kassadag, förvara checken under två lås, till vilka Romander innehade ena nyckeln och kassakontrollanten den andra, dels ock ensam utan påskrift av kassakontrollanten kvitterat checken, samt att en dag i samma maj ett från Skånska kavalleriregementet till skolan insänt belopp å 50 kronor emottagits av Romander, utan att denna därvid iakttagit den i kassareglementet stadgade ordning.

Vidare vore i målet utrett, att Romander dels lämnat osanna uppgifter i tjänsten vid militieombudsmannens inspektion å Ljungbyhed den 19 maj 1937 ävensom samma dag inför chefen för skolan dels ock i strid mot bestämmelserna i gällande upphandlingsreglemente låtit sin hustru utan erhålllet tillstånd leverera vissa varor till skolans marketenteri.

Då Romander genom vad sålunda låge honom till last måste anses hava gjort sig skyldig till vårdslöshet och försummelse i fullgörande av sina tjänsteplikter, prövade krigsrätten, som med hänsyn till vad i målet blivit upplyst ogillade åklagarens talan i övrigt, lagligt döma Romander, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten jämfört med 38 § samma lag, att undergå disciplinstraff av vaktarrest i tio dagar.

Krighsrättens utslag har vunnit laga kraft.

11. Chef för kommissarieskola har brustit i redovisning av omhänderhaverda förskottsmedel. Förskottsmedel insatta å chefens enskilda bankräkning.

Vid militieombudsmannens inspektion den 4 juni 1937 av den till Rommehed förlagda kommissarieskolan inventerades det förskott å 2,000 kronor som från Dalregementets kassaförvaltning utanordnats till chefen för skolan, kaptenen vid intendenturkåren greve Ernst Johan Creutz till bestridande av utgifter för kommissarieskolans räkning.

Förskottet redovisades av Creutz med

manskapsavlöningslista för maj, varför likvid ännu ej erhå-

lits från Dalregementet	kronor	135: 38
sedlar	»	15: —
postsparbanksbok, utställd å kaptenen E. J. Creutz personligen, å vilken bok innestod ett belopp av	»	1,800:—
postsparbanksbok, utställd å Elsa Maria Catharina Creutz, född den ¹⁴ / ₄ 1917, med dispositionsrätt för Ernst Johan Creutz, å vilken bok innestod ett belopp av	»	31: 33

Summa kronor 1,981: 71.

Det å förstnämnda sparbanksbok förefintliga saldot hade uppkommit på följande sätt:

Insättningar:

den 27 maj 1937	kronor	150: —
den 28 maj 1937	»	60: —
den 2 juni 1937	»	1,680: —
den 3 juni 1937	»	10: —.

Uttagning:

den 1 juni 1937	kronor	100:—.
-----------------------	--------	--------

På frågor som militieombudsmannen vid inspektionstillfället framställde uppgav Creutz: Han hade på grund av brådskande göromål vid inryckningen till skolan den 22 maj 1937 försummat att i tid rekvirera förskottet 2,000 kronor för skolans räkning. Av regementsintendenten vid Dalregementet hade han vid inryckningen erhållit ett belopp av 200 kronor och sedermera vid kassadagen den 1 juni 1937 fyllnad med 1,800 kronor. Den postsparbanksbok som utställts i Creutz' eget namn vore avsedd uteslutande för kommissarieskolans räkning. Den brist å 18 kronor 29 öre som förelåg i kassan täcktes mer än väl av ett belopp som fanns innestående å en för hans hustru utfärdad postsparbanksbok.

Creutz företedde denna bok och befanns densamma vara utställd å Sonja Maria Creutz utan förbehåll om dispositionsrätt för hennes make samt utvisande ett saldo å 550 kronor.

Uppmärksamgjord därå, att han icke hade dispositionsrätt till denna bok uppgav nu Creutz, att han hos kronan å inspektionsdagen hade en motfordran å 30 kronor, utgörande traktamentsersättning av 10 kronor om dagen för tiden den 1—den 3 juni 1937.

I skrivelse till krigsfiskalen vid Dalregementet den 12 juni 1937 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad sålunda förekommit, följande:

Enligt § 13 punkt 1 i gällande kassareglemente finge förskott endast ut-
anordnas för statsutgifter. Jämlikt samma paragraf punkt 5 sista stycket
vore förskottsinnehavare personligen ansvarig för de förskottsmedel han
emottagit och skyldig att vid anfordran uppvisa behållning och verifikatio-
ner för den som äger inventera regementets kassa.

1) Creutz hade såsom framginge av det ovan anförda brustit i redovisning
för det till honom utbetalta förskottet. Då han vid inventeringen uppvisat
kontanter och verifikationer till ett sammanlagt belopp av 1,981 kronor 71
öre men förskottet utgjort 2,000 kronor hade alltså det oredovisade beloppet
uppgått till 18 kronor 29 öre. Såsom täckning härför hade Creutz återopat
en fordran hos kronan å 30 kronor, utgörande Creutz tillkommande trakta-
mentsersättning för tiden den 1—den 3 juni 1937.

Emellertid kunde den av Creutz såsom verifikation återopade postspar-
banksboken å Elsa Maria Catharina Creutz uppenbarligen icke i sådant hän-
seende godkännas. Det å sparbanksboken innestående beloppet avsåge, så-
som av data för insättningarna framginge, helt andra medel än förskotts-
medlen. Vidare tillhörde medlen en i detta sammanhang helt ovidkomman-
de person.

Då militieombudsmannen saknade anledning att bestrida riktigheten av
Creutz' uppgift om sin fordran å traktamentsersättning samt Creutz i allt
fall visat, att han ägde dispositionsrätt över de medel som inestode å Elsa
Maria Catharina Creutz' postsparbanksbok, ville militieombudsmannen, med
hänsyn tagen jämväl till det förhållandet, att det vore fråga om jämförelse-
vis ringa belopp, icke göra gällande, att Creutz genom sitt oriktiga förfogan-
de över förskottsmedlen gjort sig skyldig till förskingring av honom i tjän-
sten anförtrödda medel. Genom att icke kunna lämna nöjaktig redovisning
för förskottsmedlen hade Creutz emellertid gjort sig skyldig till ett allvarligt
tjänstefel.

2) Även i ett annat hänseende hade Creutz genom sitt handhavande av
förskottsmedlen gjort sig skyldig till tjänstefel.

Genom cirkulär den 9 september 1919, nr 3,707, hade arméförvaltningens
civila departement föreskrivit, att därest tjänsteinnehavare, som jämlikt fö-
reskrifterna i § 13 av gällande kassareglemente för armén erhållit förskott,
önskade insätta detsamma eller del därav å bank, insättningen skulle göras i
riksbanken eller, om riksbank ej funnes å platsen, i enskild med Kungl.
Maj:ts oktroj försedd bank, varvid uppkommande ränta borde gottgöras stats-

verket samt författningsenligt uppdebiteras å 4. huvudtitelns allmänna besparingar.

Dessa föreskrifter hade av Creutz blivit åsidosatta genom att de åt honom utbetalta förskottsmedlen, i den mån de icke blivit föremål för andra förfoganden, blivit av honom insatta å en för honom personligen utfärdad postsparbanksbok.

Militieombudsmannen hade icke kunnat undgå att finna det särskilt anmärkningsvärt att det onöjaktiga tillstånd, uti vilket förskottskassan vid militieombudsmannens inspektion av kommissarieskolan befunnit sig, uppkommit så kort tid efter det att förskottsmedlen utbetalts till Creutz. Militieombudsmannens intryck av att Creutz i sitt handhavande av kassan visat en stor vårdslöshet funne militieombudsmannen därav ytterligare bestyrkt. Med hänsyn härtill samt till den synnerliga vikten av att noggrannhet iakttoges vid medelsförvaltningen hade militieombudsmannen ansett sig icke kunna underlåta att vid domstol beivra de tjänstefel, vartill Creutz gjort sig skyldig såsom innehavare av nämnda förskottsmedel.

Militieombudsmannen uppdroge alltså åt krigsfiskalen att vid krigsrätten anhängiggöra och utföra åtal mot Creutz för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet. Då kommissarieskolan vore underställd chefen för Dalregementet, borde åtalet anhängiggöras vid nämnda regementes krigsrätt.

* *

*

Till fullgörande av detta uppdrag ställde krigsfiskalen G. Hallert kaptenen Creutz under tilltal vid Dalregementets krigsrätt samt yrkade ansvar å honom jämlikt 129 § strafflagen för krigsmakten och 25 kap. 16 § allmänna strafflagen eller, därest krigsrätten icke funne dessa lagrum tillämpliga, enligt 130 § förstnämnda lag.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 22 juni 1937 och utlät sig därvid:

Av utredningen i målet framginge, att Creutz i sin egenskap av chef för den till Rommehed förlagda kommissarieskolan vid inryckningen till skolan den 26 maj 1937 av regementsintendenten vid Dalregementet uppburit ett förskottsbelopp av 200 kronor till bestridande av skolans utgifter samt att han den 2 juni 1937 mottagit såsom förskott ett ytterligare belopp av 1,800 kronor för samma ändamål.

Vid inventering, som Riksdagens Militieombudsman i samband med inspektionen av skolan den 4 juni 1937 låtit verkställa, hade Creutz redovisat det till honom utlämnade förskottet bland annat med dels en postsparbanksbok, utställd å honom personligen, med innestående 1,800 kronor, dels ock en å Elsa Maria Catharina Creutz utställd postsparbanksbok, med dispositionsrätt för Creutz, å vilken bok funnits innestående ett belopp av 31 kronor 33 öre.

Enär genom vad i målet förekommit måste anses ådagalagt, att Creutz vid

inventeringstillfället icke kunnat vid anfordran i föreskriven ordning redovisa behållning och verifikationer för de förskottsmedel han uppburit,

ty och som Creutz med hänsyn till föreliggande omständigheter därigenom gjort sig skyldig till vårdslöshet i tjänsten,

alltså och då Creutz genom sin åtgärd att i eget namn å postsparbanksbok insätta uppburna förskottsbelopp måste anses hava visat oförstånd i fullgörande av de tjänsteplikter som av förhållandenas beskaffenhet varit påkallade,

prövade krigsrätten lagligt på det sätt bifalla krigsfiskalens i målet förda talan, att Creutz jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten dömdes att för vad han sålunda låtit komma sig till last undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar.

Krigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

12. Regementsintendent har brustit i redovisning av omhänderhavda förskottsmedel. Oriktiga uppgifter lämnade av intendenten vid militieombudsmannens inspektion.

Den 3 juni 1937 företog militieombudsmannen inspektion av Dalregementet. Därvid granskades av majoren friherre G. von Friesendorff, vilken i egenskap av sakkunnig i förvaltningsärenden biträdde militieombudsmannen vid inspektionen, i närvaro av regementsintendenten majoren i armén, kaptenen vid intendenturkåren O. W. Larsen kassaförvaltningens kassaräkenskaper med tillhörande verifikationer, kassakontrollantens kassakontrollistor ävensom enskilda lägerkassans och marketenteriets räkenskaper m. m.

Då regementsintendentens förskott skulle inventeras uppgav Larsen att han måste fara hem och hämta pengar emedan han begagnat sig av förskottet för en utbetalning för egen räkning. Efter Larsens återkomst vidtog inventeringen som verkställdes av majoren von Friesendorff i närvaro av byråchefen vid militieombudsmansexpeditionen Bengt Lassen. Regementsintendentens förskott utgjordes av 1,000 kronor av statsmedel och 1,000 kronor från enskilda lägerkassan, tillhopa 2,000 kronor. I kassaskåpet i regementsintendentens tjänstelokal befunnos inneligga:

kvitto å förskott till löjtnant A. Bergsman	kronor	200: —
kvitterad räkning från T. Andersson	»	100: —
kvitterad räkning från H. Eriksson	»	5: —
sedlar	»	1,325: —
norska sedlar nom.	»	4: —
växelmynt	»	36: 20
på majoren E. J. Lefrin utställt och av honom kvitterat utbetalningskort å postgiro	»	441: —

Summa kronor 2,111: 20.

Härtill lade Larsen 300 kronor. Han påstod därvid, att av dessa hade 100 kronor legat i kassaskåpet och 200 kronor av honom hämtats vid hans besök i staden. Slutsumman skulle sålunda uppgå till 2,411 kronor 20 öre, eller 411 kronor 20 öre mera än förskottsbeloppet.

Såsom förklaring till nämnda överskott uppgav Larsen, att han nu erinrade sig att det varit med egna medel han föregående dag inlöst Lefrins postgirokvitto. Orsaken till att Lefrin icke direkt vänt sig till postkontoret för utbekommande av remissan hade enligt Larsens uppgift varit den att Lefrin varit upptagen av tjänstgöring i kasernen.

Därest det belopp, som Lefrins kvitto avsåg, frändroges, skulle en brist av 29 kronor 80 öre uppkomma. Med anledning härav meddelade Larsen, att han hade att fordra intjänta arvoden för april och maj månader tillsammans 350 kronor för befattning med lägerkassans svingård och bageri samt marketenteriet. Dessa arvoden plägade visserligen utbetalas kvartalsvis, men intet hindrade att de kunde uttagas månadsvis.

Sedan militieombudsmannen av majoren von Friesendorff blivit underlättad om vad vid inventeringen förekommit lät militieombudsmannen inför sig tillkalla majoren Lefrin.

På framställda frågor uppgav denne följande:

Det i regementsintendentens kassaskåp påträffade av Lefrin utfärdade kvittot, vilket avsåg Lefrin tillkommande pensionsmedel som över postgiro tillsänts Lefrin från statskontoret, hade Lefrin på morgonen samma dag inspektionen ägde rum lämnat till Larsen, varvid överenskommits att Larsen skulle låta hämta pengarna åt Lefrin. Några pengar hade Lefrin ännu icke erhållit av Larsen. Vad Larsen vid inventeringen uppgivit därom att han till Lefrin utbetalt det belopp av 441 kronor därå kvittot lydde vore sålunda felaktigt.

Sedan Lefrin härefter fått avträda företog militieombudsmannen å regementschefens expedition i närvaro av översten Andén förhör med Larsen. Militieombudsmannen redogjorde därvid först för vad som vid den av majoren von Friesendorff företagna kassainventeringen förekommit och för vad Larsen därvid enligt vad av det ovan anförda framgår anför. Därefter tillspordes Larsen om sitt mellanhavande med Lefrin och om det lån av 200 kronor av förskottsmedlen som han medgivit sig hava gjort.

Larsen uppgav härom följande:

Föregående dag hade Lefrin under påstående att saken vore brådskande begärt att Larsen skulle mot erhållande av postgirokvittot lämna honom de 441 kronor varå kvittot lydde. Larsen hade svarat att Lefrin icke genast kunde erhålla pengarna. Larsen hade emellertid omedelbart lämnat Lefrin 100 kronor av egna medel som han haft tillgängliga samt lovat Lefrin att denne skulle få återstoden senare. Då Lefrin fått de 100 kronorna hade Larsen erhållit kvittot. — Det vore riktigt att Larsen för att betala en privat skuld den 2 juni tagit ett belopp av 200 kronor ur förskottsmedlen. Larsen hade emellertid gjort detta medveten om att han å enskilda lägerkassan haft en förfallen fordran å arvode såsom befattningshavare vid marketenteriet

m. m. å ett belopp som överstege 200 kronor. Nämda arvode hade han nämligen icke uppburit för april och maj 1937. Visserligen hade han brukat tillgodoföra sig arvodet endast en gång varje kvartal, men då det förfölle till betalning månatligen vore han berättigad att om han så ville för varje månad uppbära vad som belöpte sig därå.

Härefter fick Larsen avträda, varefter Lefrin ånyo förekallades.

Delgiven Larsens berättelse vidhöll Lefrin till alla delar riktigheten av vad han förut uppgivit.

Sedan militieombudsmannen därefter lämnat regementschefens expedition samt å annat rum påbörjat granskningen av förhørsprotokollen i disciplinmål anmälde sig under det granskningen av dessa handlingar pågick översten Andén under förmälan att Larsen anhölle om företräde för att avgiva en förklaring.

Sedan Larsen fått företräde anförde denne:

Vad han förut uppgivit om anledningen till att det av Lefrin undertecknade postgirokvittot legat bland förskottsmedlen samt om gjorda utbetalningar till Lefrin vore felaktigt. Lefrin hade samma dag inspektionen ägde rum under frukostrasten företett kvittot och begärt att erhålla pengar på detsamma. Larsen hade icke lämnat Lefrin några pengar men lovat att under dagen ordna saken. — Efter inventeringen hade Larsen i kassan påträffat ytterligare 40 kronor i jubileumsfemkronor, vilka inginge i förskottskassan. — Då majoren von Friesendorff begärt att få inventera förskottskassan hade Larsen icke kommit att tänka på att han haft tillgodohavande hos kassan på större belopp än han tagit ur densamma. Därför hade han uppgivit att han först måst skaffa pengar. Han hade blivit förvirrad och fullständigt tappat huvudet, vilket varit anledningen till att han lämnat felaktiga uppgifter om sitt mellanhavande med Lefrin.

Sedan översten Andén och Larsen avträtt uppkom majoren von Friesendorff och anmälde att Larsen till honom avlämnat tvenne av Larsen utfärdade kvitton det ena å 216 kronor 67 öre avseende Larsen tillkommande arvode för månaderna april och maj 1937 för hans befattning med enskilda lägerkassans bageri och svingård och det andra å 133 kronor 33 öre avseende Larsens arvode för samma tid för hans befattning med marketenteriet. Båda kvittona hade av Larsen utskrivits efter inventeringen av förskottsmedlen.

Med anledning av vad som vid inspektionen förekommit vid inventeringen av de av Larsen omhänderhavda förskottsmedlen hölls enligt överenskomelse med militieombudsmannen av översten Andén den 4 juni 1937 förhör med Larsen. Enligt det vid nämnda förhör hållna protokollet uppgav Larsen vid förhöret följande:

I egenskap av regementsintendent hade han åt sig anvisade två förskott, nämligen ett å 1,000 kronor av statsmedel och ett å likaledes 1,000 kronor för enskilda lägerkassan. Redovisning för dessa förskott jämte kontanter förvarades i kassaskåp å regementsintendentens expedition. Den 2 juni 1937 på eftermiddagen hade Larsen haft en utbetalning å 200 kronor för egen

del. Då han icke haft egna kontanter på expeditionen, hade han verkställt utbetalningen av förskottsmedlen. Han hade icke inlagt någon kvittens, då han ämnat följande dag inlägga det felande beloppet. Han hade ansett sig berättigad att göra uttaget, enär han haft tillgodohavande å 350 kronor hos enskilda lägerkassan och marketenteriet avseende outtagna arvoden för april och maj månader. Den dag inspektionen ägde rum hade han mellan kl. 9 och 10.30 varit närvarande vid regementschefens inspektion av ett kompaniförråd och hade sedan icke varit i tillfälle att i förskottskassan inlägga det felande beloppet. Han hade då frågat Lefrin om denne kunde låna honom 300 kronor till följande dag. Lefrin hade icke haft några kontanter men hade erbjudit Larsen en postgiroanvisning å 441 kronor, vilken Lefrin strax förut erhållit, samt bett Larsen att lösa ut anvisningen. Larsen hade emellertid icke fått något tillfälle att skicka bud till staden efter pengarna utan hade lagt in anvisningen i kassaskåpet. Vi inventeringen hade han begärt att få fara hem och hämta pengar emedan han ansett sig ej vilja förete postgiroanvisningen. Ehuru uttaget varit endast 200 kronor hade Larsen till inventeringen medfört 300 kronor för den händelse oförutsett någon mindre brist skulle föreligga. Han hade icke varit i tillfälle att kontrollera kassan före inventeringen. Larsen hade visserligen omedelbart vid inventeringen kunnat skriva ut kvitto å de outtagna honom tillkommande arvoden men han hade icke ansett det lämpligt att lägga ett sådant kvitto som redovisning för ett till honom utlämnat förskott. Då vid inventeringen det redovisade beloppet befunnits uppgå till över 2,400 kronor, hade Larsen yttrat, att postgiroanvisningen kunde tagas bort »då detta var en särskild affär». På majoren von Friesendorffs ytterligare förfrågningar angående postgiroanvisningen hade Larsen tappat besinningen och lämnat upplysningar, vilka icke varit med rätta förhållandena överensstämmande. Larsen hade alltid haft den bestämda uppfattningen, att utlämnade förskott ständigt skulle kunna redovisas med kontanter eller verifikationer, gällande uttag för tjänstebruk, förvarade i kassaskåpet, ehuru angående förvaringsplats intet funnes föreskrivet i författningarna. »Det hade varit just med hänsyn till denna alltid tillförene hävdade princip som Larsen tappat besinningen.»

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 12 juni 1937 anförde militieombudsmannen, efter redogörelse för vad sålunda förekommit, följande:

Gällande bestämmelser angående förskott av statsmedel åt regementsintendent återfunnes uti § 13 kassareglementet den 11 oktober 1907, sådant detta författningsrum lydde enligt kungörelsen den 9 juni 1933. Jämlikt § 5 i kungl. brevet den 24 november 1922 angående användandet och redovisningen av truppförbandens enskilda lägerkassor skulle bl. a. beträffande utlämnande av förskott ur enskilda lägerkassan föreskrifterna i gällande kassareglemente i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Enligt kassareglementet § 13 mom. 1 finge förskott endast utas: ordnas för

statsutgifter. Enligt samma paragraf mom. 5 sista stycket vore förskotts-innehavare personligen ansvarig för de förskottsmedel han emottagit och skyldig att vid anfordran uppvisa behållning och verifikationer för den som ägde inventera regementets kassa.

Då förskott icke finge utanordnas för annat än statsutgifter resp. för utgifter för ändamål därför enskild lägerkassa vore inrättad, följde därav, att av förskottsmedlen inga andra utgifter finge bestridas än de nu nämnda. Genom att den 2 juni 1937 av förskottsmedlen taga ett belopp av 200 kronor för bestridande av enskilda utgifter hade Larsen gjort sig skyldig till överträdelse av vad sålunda gällde.

Huruvida Larsen genom sitt förfogande över förskottsmedlen gjort sig skyldig till förskingring eller ej vore beroende därav, huruvida Larsen, såsom han uppgivit, haft en fordran å enskilda lägerkassan å högre belopp än det, för vilket han vid inventeringen brustit i redovisning, nämligen sammanlagt 229 kronor 80 öre, däri inräknat nyssnämnda belopp å 200 kronor.

För sin befattning med markenteriet och enskilda lägerkassans särskilda inrättningar hade Larsen varit berättigad att uppbära arvode till belopp av, enligt vad som framginge av de handlingar, som för militieombudsmannen varit tillgängliga, 2,100 kronor för år räknat. Det torde vara ostridigt, att Larsen icke plägat uttaga det arvode, som sålunda tillkommit honom, annat än kvartalsvis. Han hade emellertid gjort gällande, att arvodet förfallit till betalning månatligen och att han fördenskull också varit berättigad att, om han så velat, för varje månad utkvittera det å månaden belöpande arvodet. Ut i arméförvaltningens intendents- och civila departements brev den 29 november 1929 till chefen för Dalregementet angående arvoden till befattningshavare vid markenterierörelsen m. m., därigenom frågan om Larsens rätt till ifrågavarande arvoden reglerats, saknades bestämmelser i nu förevarande del. Vid sådant förhållande torde jämlikt allmänna regler arvoden hava kunnat lyftas månatligen. Enligt vad militieombudsmannen hade sig bekant vore det även vid de flesta truppförband praxis att så skedde.

Då Larsen sålunda den 2 juni 1937 haft en förfallen fordran å 350 kronor, syntes han icke genom att han nämnda dag tillgodogjort sig ett belopp av 200 kronor hava gjort sig skyldig till förskingring av honom anförtrödda medel. Ej heller kunde i fråga om den vid inspektionstillfället konstaterade ytterligare bristen av 29 kronor 80 öre förskingringsbrott anses föreligga. Ut i detta förhållande åstadkommes enligt militieombudsmannens mening ingen ändring därav att Larsen då han tillgodogjorde sig de 200 kronorna, enligt vad som framginge av hans egna förklaringar, uppenbarligen icke varit medveten om att han haft rätt att ur förskottsmedlen uttaga intjänta arvoden utan först senare kommit att tänka härpå. Av Larsens försök att före inventeringen uppbära pengar, av hans åtgärder med Lefrins postgiroanvisning samt av hans försök att vid inventeringen genom att lämna falska uppgifter ingiva militieombudsmannen och inventeringsförrättaren en felaktig bild av vad som förekommit framginge nämligen med all tydlighet att Larsen ansett sig hava på ett obehörigt sätt förfogat över förskottsmedlen.

Även om sålunda förskingringsbrott icke föreläge torde i allt fall Larsens förfaringssätt i fråga om förskottsmedlen få anses innebära tjänstefel av beskaffenhet att böra göras till föremål för beivran.

Genom sina försök att med falska uppgifter söka missleda militieombudsmannen och hans biträde vid inspektionen hade Larsen gjort sig skyldig till tjänstefel av synnerligen allvarlig art. Larsen hade vid det av regementschefen den 4 juni hållna förhöret uppgivit att han vid majoren von Friesendorffs ytterligare förfrågningar angående postgiroanvisningen tappat besinningen och därvid lämnat upplysningar vilka icke varit med rätta förhållandena överensstämmande. Om Larsen avsett att därmed förklara anledningen till att han lämnat falska uppgifter så vore denna förklaring uppenbarligen icke riktig. Redan Larsens första redogörelse för omständigheterna kring postgiroanvisningen hade varit felaktig. Därefter hade han undan för undan ändrat sina uppgifter utan att likväl komma fram med sanningen. Icke ens då han jämte regementschefen inställt sig för att förklara sammanhanget och erkänt att han lämnat oriktiga uppgifter hade han förmått att avgiva en sanningsenlig berättelse. Han hade sålunda icke nämnt, vilket kommit fram först vid förhöret den 4 juni, att postgiroanvisningen kommit i hans hand därigenom att han sökt låna pengar av Lefrin för att täcka den brist som, enligt vad han utgått ifrån, förefunnits i förskottskassan, utan hade i stället framställt förhållandet så som om initiativet utgått från Lefrin i det att denne skulle hava bett Larsen om pengar, medan förhållandet i själva verket, enligt Larsens senare berättelse, varit det motsatta.

Jämväl vad som i sistnämnda hänseende förekommit vore av den art att militieombudsmannen icke kunde undgå att beivra detsamma inför domstol.

Militieombudsmannen uppdroge därför åt överkrigsfiskalsämbetet att vid Dalregementets krigsrätt anhängiggöra och utföra åtal mot Larsen för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet.

* *

*

Till fullgörande av detta uppdrag ställde överkrigsfiskalsämbetet genom krigsfiskalen Gunnar Hallert Larsen under tilltal vid regementskrigsrätten samt yrkade ansvar å honom för tjänstefel enligt 129 § strafflagen för krigsmakten och 25 kap. 16 § allmänna strafflagen för vad han enligt militieombudsmannens skrivelse till ämbetet låtit komma sig till last.

Vid krigsrättens sammanträde den 22 juni 1937 anförde Larsen bland annat följande:

Den i militieombudsmannens skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet förekommande uppgiften, att utöver beloppet 2,111 kronor 20 öre ytterligare ett kontant belopp av 100 kronor legat i kassan vore oriktig och hade antagligen tillkommit på grund av något missförstånd. Vid sitt besök i staden hade Larsen nämligen hämtat 300 kronor och vid inventeringen uppvisat

hela detta belopp. På grund av sitt vid inventeringen upprivna sinnestillstånd kunde Larsen icke erinra sig, vad han yttrat vid det tillfälle, då han jämte regementschefen inställt sig för att förklara sig i anledning av de uppgifter, han tidigare haft beträffande postgiroanvisningen. Då Larsen den 2 juni 1937 på eftermiddagen likviderat en privatskuld med 200 kronor av förskottsmedlen, hade han hemma i bostaden haft kontanta medel, överstigande detta belopp. Larsen hade icke tidigare på liknande sätt disponerat förskottsmedlen. Förskottsmedlen hade Larsen alltid haft liggande i ett särskilt plåtskrin, som varit stående i kassaskåpet i hans expeditiionslokal. På morgonen den 3 juni 1937, då Larsen begivit sig till regementet, hade han i sin bostad kvarglömt sin plånbok med inneliggande kontanta medel. Efter ankomsten till sin tjänsteexpedition hade han fått vetskap om, att militieombudsmannen befunnit sig vid regementet i och för inspektion. Till följd därav och då han tillsammans med militieombudsmannen och översten Andén intagit frukost i regementets manskapsmatsal hade han blivit förhindrad att då begiva sig till sin bostad. Larsen hade icke heller vare sig genom telefonpåringning eller budskickning kunnat få plånboken sig tillsänd. Han hade därför själv nödgats begiva sig till staden för att hämta plånboken. Efter frukosten hade Larsen vid 12-tiden besökt majoren Lefrin å inskrivningsexpeditionen för att av honom låna 200 kronor. Larsen hade därvid sagt till Lefrin, att han på morgonen glömt sin plånbok hemma i bostaden samt att han därför behövt låna 200 kronor att lägga i sin förskottskassa. Lefrin hade svarat, att han ej haft några pengar på sig men att Larsen kunde få förfoga över hans postgiroanvisning, som Lefrin bekommit i slutet av maj månad. Larsen hade mottagit denna, därvid han yttrat, att han nog icke hade någon användning för densamma. Anvisningen hade varit kvitterad av Lefrin. Larsen hade ansett, att han icke kunde begagna sig av anvisningen som verifikation. Att Larsen i sin bostad hämtat och därefter till förskottsmedlen lagt 100 kronor utöver det belopp 200 kronor, som han föregående dag uttagit ur kassan, hade berott därpå, att Larsen någon tid före militieombudsmannens besök upptäckt, att han i förskottskassan haft en brist på c:a 89 kronor, vilken brist uppkommit på ett för honom oförklarligt sätt. Då denna brist möjligen kunde hava uppkommit därigenom, att någon verifikation kommit in bland kassaförvaltningens verifikationer, hade Larsen omedelbart efter det han konstaterat bristen anmodat sitt biträde vid kassaförvaltningen löjtnanten Bergsman undersöka, huruvida så kunde vara förhållandet. Huru bristen uppkommit hade Larsen ännu icke lyckats konstatera. Larsen hade åtminstone en gång i kvartalet brukat verkställa överräkning av sina förskottsmedel. Vid dessa överräkningar hade han bland de kontanta medlen även medräknat de i kassaskåpet inneliggande jubileumsfemkronorna. Dessa hade legat i kassaskåpet sedan år 1935, då han inköpt dem.

Uti en vid samma rättegångstillfälle ingiven promemoria anförde Larsen vidare bland annat:

Han hade aldrig ett ögonblick tänkt på att begagna sig av den i kassaskåpet

liggande postgiroanvisningen såsom någon sorts verifikation för tillgång. Att så vore förhållandet finge anses bevisat därav, att Larsen i så fall icke hade behövt hämta några pengar i sin bostad. För övrigt hade Larsen yttrat till Lefrin vid mottagandet av anvisningen, att han nog ej haft användning för den, då han ju lika gärna kunde hämta pengar hemma som på posten.

Såsom förklaring till de vid inventeringen lämnade felaktiga upplysningarna om anvisningen ifråga önskade Larsen anföra följande. Redan vid inträdet i sin expeditiionslokal efter besöket i hemmet, som skett med bil fram och åter, hade Larsen blivit irriterad, då han i lokalen funnit såväl majoren von Friesendorff som byråchefen Lassen. Och denna hans irritation hade stegrats till nervositet, då von Friesendorff i samband med att Larsen öppnat kassaskåpet ostentativt kommit fram till skåpet i tydlig avsikt att kontrollera Larsens förehavanden och synbarligen i tro att Larsen skulle dölja något. Situationen hade på Larsen verkat synnerligen obehaglig, och då Larsen sedan tillfrågats om postgiroanvisningen, hade han tappat besinningen och svängt till med den oriktiga förklaringen till att anvisningen låg i skåpet.

Strax innan Andén och Larsen gemensamt fått företräde för militieombudsmannen vid inspektionen hade Andén sagt till Larsen att Lefrin meddelat militieombudsmannen, att han »bett Larsen lösa ut anvisningen». Detta yttrande av Lefrin hade varit riktigt i och för sig. Det torde därför hava varit Lefrin och icke Larsen som bibragt militieombudsmannen den uppfattningen, att initiativet utgått från Lefrin. Hade Larsen avsett att bibehålla militieombudsmannen i denna uppfattning hade Larsen givetvis vid förhöret följande dag — den 4 juni — icke meddelat, att det varit Larsen som sökt upp Lefrin. Detta Larsens meddelande hade lämnats fullt frivilligt och utan någon fråga från Andéns sida och endast i avsikt att berätta saken som den var. Larsen hade då hunnit besinna sig.

Sedan militieombudsmannen tagit del av vad som sålunda förekommit vid krigsrätten uppdrog militieombudsmannen i skrivelse till krigsfiskalen den 8 juli 1937 att vid det sammanträde till vilket målet uppskjutits anföra följande:

1) Larsen hade inför krigsrätten uppgivit, att den i militieombudsmannens skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet angående anhängiggörande av åtal mot Larsen förekommande uppgiften, att utöver beloppet 2,111 kronor 20 öre ytterligare ett kontant belopp av 100 kronor legat i kassaskåpet, vore oriktig och att den antagligen tillkommit på grund av något missförstånd; vid sitt besök i staden hade Larsen nämligen hämtat 300 kronor och vid inventeringen uppvisat hela detta belopp.

I denna del förhölle det sig på följande sätt. Sedan kassan av majoren von Friesendorff uppräknats, hade Larsen företett några sammanvikta hundrakronesedlar under uppgift att han i sin bostad avhämtat 200 kronor för att täcka det belopp som han föregående dag tagit ur kassan för egen räkning. Då vid genomräkning av sedlarna dessa befunnits utgöra tre stycken, hade Larsen bestämt förklarat att han i sin bostad endast avhämtat 200

kronor och att den tredje hundrakronesedeln måste hava legat i kassaskåpet. Militieombudsmannens ifrågavarande skrivelse återgäve sålunda på denna punkt endast Larsens egna ord. — Uppgiften att han i sin bostad hämtat 300 och icke 200 kronor hade Larsen, såsom även framginge av militieombudsmannens åtalsinstruktion, lämnat först dagen efter inspektionen. Larsens först lämnade uppgift att han endast hämtat 200 kronor finge ses i samband därmed att Larsen icke vid inventeringen omnämmt, att bristen varit större än 200 kronor, vilket belopp han föregående dag tagit ur kassan. Då Larsen sedermera medgav, att han till inventeringen medfört 300 kronor, ehuru uttaget varit endast 200 kronor, hade han uppgivit att han medfört det större beloppet för den händelse oförutsett någon mindre brist skulle hava visat sig föreligga utöver den nyssnämnda å 200 kronor. Enligt vad som framginge av Larsens uppgifter inför krigsrätten hade Larsen emellertid redan vid inventeringen vetat om att en ytterligare brist på 89 kronor förelegat till vars utredande han även vidtagit särskilda åtgärder.

2) Larsen hade såsom förklaring till sina vid inventeringen lämnade upplysningar om den i målet ifrågavarande postgiroanvisningen uppgivit, att han redan vid inträdet i sin expeditionslokal efter besöket i hemmet blivit irriterad då han i lokalen funnit såväl von Friesendorff som byråchefen Lassen, samt att denna irritation stegrats till nervositet då von Friesendorff i samband med att Larsen öppnade kassaskåpet ostentativt kommit fram till skåpet i tydlig avsikt att kontrollera Larsens förehavanden och synbarligen i tro att Larsen skulle dölja något.

Larsens antagande att von Friesendorff vid tillfället avsett att kontrollera Larsens förehavanden och att von Friesendorff trott att Larsen sökt dölja något vore uppenbarligen riktigt. Larsens skildring av vad som tilldragit sig vore emellertid ej heller på denna punkt fullständig. Sedan Larsen kommit in i expeditionslokalen, hade han öppnat kassaskåpet och därur framtagit det kassaskrin i vilket förskottskassan och därtill hörande verifikationer förvarats. I stället för att genast framlämna kassaskrinet till von Friesendorff, som suttit vid Larsens skrivbord, hade Larsen vänt sig mot fönstret intill kassaskåpet, öppnat kassaskrinet och framtagit något ur sina kläder. Huruvida Larsen stoppat något ned i det öppnade kassaskrinet hade icke kunnat iakttagas, men Larsen hade mycket väl haft möjlighet att så göra. Att under dylika förhållanden von Friesendorff, som haft till uppdrag att inventera kassan, funnit sig föranlåten att resa sig från sin stol och gå emot Larsen för att kontrollera hans förehavanden, vore helt naturligt.

3) Larsen hade vidare inför krigsrätten uppgivit att han aldrig tänkt begagna sig av den i kassaskåpet liggande postgiroanvisningen såsom någon sorts verifikation för tillgång. Denna förklaring vore sannolikt icke riktig och syntes hava tillkommit på grund av Larsens senare överväganden. Vid inventeringen hade Larsen nämligen företett postgiroanvisningen såsom verifikation och hade icke haft något att erinra mot den av von Friesendorff upprättade tablå som sedermera intagits i militieombudsmannens åtalsinstruktion för

överkrigsfiskalsämbetet. Då det visat sig att med inräknande av postgiroanvisningen såsom verifikation ett överskott uppstått hade Larsen uppgivit att han dåmera erinrat sig att det varit av egna medel som han inlöst postgiroanvisningen. Ej heller denna uppgift hade emellertid, såsom det senare visat sig, varit med sanningen överensstämmande.

4) Larsen hade inför krigsrätten uttalat att det torde hava varit majoren Lefrin som bibragt militieombudsmannen den uppfattningen att Lefrin och icke Larsen tagit initiativet till att postgiroanvisningen överlämnats till Larsen. Detta vore såsom framginge av militieombudsmannens åtalsinstruktion för överkrigsfiskalsämbetet icke riktigt. Lefrin hade inför militieombudsmannen uttalat sig om tiden då anvisningen överlämnats till Larsen samt om Larsens uppgift att Lefrin mot postgiroanvisningen erhållit pengar av Larsen. Lefrin hade visserligen dessutom uppgivit att det mellan Larsen och Lefrin träffats överenskommelse om att Larsen skulle låta hämta anvisningsbeloppet åt Lefrin, men hade icke nämnt något om huruvida initiativet till transaktionen utgått från den ene eller den andre. Larsen hade däremot uppgivit att Lefrin dagen före inspektionen, under påståendet att saken vore brådskande, begärt att Larsen skulle mot erhållande av postgiroanvisningen lämna honom de 441 kronor varå anvisningen lytt. Det syntes sålunda hava varit fullt befogat att påstå att Larsen ingivit militieombudsmannen den uppfattningen att initiativet utgått från Lefrin. Att Larsen vid förhöret dagen efter inspektionen meddelat att det varit han som uppsökt Lefrin utgjorde intet bevis för att Larsen icke velat bibehålla militieombudsmannen i hans uppfattning. Larsen torde nämligen rätt snart hava insett att hans uppgifter i denna del lätt kunnat kontrolleras, varför han icke ansett det lönt att längre vidhålla sin första version.

Larsen syntes utgå från att vad som i målet låge honom till last vore av mera bagatellartad beskaffenhet. Med anledning därav ansåge militieombudsmannen sig böra erinra om att den omständigheten att den som tillgripit penningmedel, vilka han i kraft av sin tjänst till förvaltning och redovisning emottagit, hade tillgodohavande för intjänt lön eller arvode till samma eller högre belopp, icke i och för sig medförde att den felande icke gjort sig skyldig till förskingring. I detta hänseende ville militieombudsmannen hänvisa till rättsfallet i Nytt juridiskt arkiv 1934 sid. 445 o. ff. Då militieombudsmannen i förevarande mål anförde, att frågan huruvida Larsen genom sitt förfogande över förskottsmedlen gjort sig skyldig till förskingring eller ej torde vara beroende därav, huruvida Larsen, såsom han uppgivit, haft en fordran å enskilda lägerkassan å högre belopp än det, för vilket han vid inventeringen brustit i redovisning, så hade militieombudsmannen därvid tagit hänsyn till den i detta fall föreliggande speciella omständigheten att Larsen kunnat själv tillgodoföra sig det arvode vartill han varit berättigad. Hade så icke varit förhållandet syntes Larsen icke hava kunnat undgå ansvar för förskingring.

Vid krigsrättens sammanträde den 9 juli 1937 medgav Larsen med anledning av vad militieombudsmannen anförde att han redan vid inspektions-

tillfället haft fullt klart för sig att han haft den av honom sedermera omnämnda bristen i förskottskassan å ungefär 89 kronor; att han icke omedelbart nämnt något om denna brist hade berott på att han haft sina tankar riktade huvudsakligen på det av honom dagen förut för egen räkning uttagna beloppet å 200 kronor.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 9 juli 1937 och utlät sig därvid:

I målet vore utrett, att Larsen haft till sig utlämnade för bestridande av löpande utgifter dels av statsmedel ett förskottsbelopp av 1,000 kronor dels ock från enskilda lägerkassan ett förskottsbelopp av likaledes 1,000 kronor, att Larsen för att gälda en privat skuld den 2 juni 1937 av dessa förskottsmedel uttagit 200 kronor, att Larsen dock vid samma tillfälle av förskottsmedlen varit berättigad att för april och maj 1937 uppbära arvoden för sin befattning med enskilda lägerkassans svingård och bageri och för sin befattning med marketenteriet med tillhopa 350 kronor, att Larsen vid inventering, som militieombudsmannen den 3 juni 1937 i samband med inspektion vid Dalregementet låtit verkställa, icke kunnat i behörig ordning uppvisa behållning och verifikationer beträffande de till hans förfogande ställda förskottsmedlen, samt att Larsen vid inventeringen och vid de förhör, som där- efter hållits med honom, genom oriktiga och vilseledande uppgifter sökt förklara vissa vid inventeringen ådagalagda förhållanden.

Genom vad Larsen sålunda låtit komma sig till last kunde han väl icke anses hava gjort sig förfallen till ansvar enligt 129 § strafflagen för krigsmakten och 25 kap. 16 § allmänna strafflagen, men enär Larsen visat försummelse, oförstånd och oskicklighet i fullgörande av de tjänsteplikter, som honom efter allmänna författningar ålegat och av förhållandenas beskaffenhet varit påkallade, prövade krigsrätten lagligt på det sätt bifalla den mot Larsen i målet förda ansvarstalan, att Larsen jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för förseelse i tjänsten dömdes att undergå disciplinstraff av vaktarrest i femton dagar.

Krigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

13. Fråga om pennalism vid skeppsgossekåren.

Modern till en vid skeppsgossekåren i Karlskrona anställd skeppsgosse av yngsta årsklassen framförde den 31 maj 1937 till militieombudsmannen muntliga klagomål i fråga om behandlingen av hennes son från äldre kamraters sida. Med hänsyn till den risk som föreläge för att sonen skulle bliva utsatt för represalier från äldre kamraters sida, därest det bleve bekant, att hans moder gjort anmälan i saken, hemställde modern, att hennes eller sonens namn icke måtte nämnas vid den undersökning, som kunde bliva en följd av hennes anmälan.

Ifrågavarande anmälan innebar bl. a. följande: Sonen hade från äldre kamraters sida blivit utsatt för misshandel och allehanda trakasserier. Dessa äldre kamrater hade på kvällarna, sedan officerare och övrigt befäl avlägsnat sig, tagit honom in i förläggningens bibliotek samt misshandlat och missfirmat honom. Detta tilltag hade förekommit jämväl efter kojningen. De äldre kamraterna hade även under hot om stryk tvingat honom att fullgöra vakter som egentligen ankomme på dem själva ävensom att bädda deras kojor, tvätta och stoppa deras strumpor o. s. v., vilket gjort att han aldrig hunnit uträtta något för egen räkning. Vidare hade förekommit att äldre kamrater tagit ifrån honom brevpapper, gymnastiskor m. m. Han hade icke vågat anmäla övergreppen för befälet, enär han befarat att han då kunde bli utsatt för represalier från kamraternas sida. Då han vore intresserad av sin tjänst och dittills erhållit goda betyg ville han ogärna utan nödtvång avbryta sin bana. Emellertid funne han det nuvarande tillståndet outhärdligt och han befarade att, sedan tjänstgöringen ombord på övningsbriggarna börjat, det kunde bli ännu värre. Den behandling han römt från befälets sida hade däremot varit den allra bästa.

Med anledning av vad sålunda förekommit hemställde militieombudsmannen i skrivelse den 8 juni 1937 till chefen för skeppsgossekåren i Karlskrona, att denne måtte verkställa en noggrann utredning till utrönande av huruvida och i vilken omfattning pennalism förekomme vid skeppsgossekåren.

Sedan kaptenen W. Lindfeldt, som under tiden den 16 maj—den 29 juni 1937 uppehållit befattningen såsom chef för skeppsgossekåren, den 10 juni 1937 för yttrande överlämnat militieombudsmannens skrivelse till *kommandörkaptenen av 1. graden C. E. Måhlén*, som från och med år 1932 till och med den 15 maj 1937 varit chef för skeppsgossekåren i Karlskrona, anförde Måhlén i ett till militieombudsmannen ställt yttrande den 1 juli 1937: Beträffande det fall av övergrepp, som kunde åsyftas i militieombudsmannens skrivelse, kunde Måhlén i saknad av erforderliga uppgifter icke göra något direkt uttalande. Vissa i samband med klagomålen anförda förhållanden syntes Måhlén emellertid vara anmärkningsvärda. Att kamrater under hot om stryk skulle hava tvingat klaganden att fullgöra vakter, som det ålegat andra att utföra, förefölle sålunda osannolikt med hänsyn till arten av den ringa vaktgöring, som ifrågakomme för gossarna under förläggningen i land. Den yngsta årskursens vakttjänst, om detta uttryck toges i dess vidsträcktare bemärkelse, bestode i viss handräckningstjänst, tjänst såsom ordonnans, telefonpost och såsom logementsvakt å det logement, där vederbörande själv vore förlagd. För dessa tjänster avsåges i tur och ordning en avdelning gossar tillhörande samma årskurs. Skulle en gosse tillhörande annan årskurs än den, som för tillfället hade att utföra här berörd tjänst, insättas i densamma skulle detta omedelbart uppmärksammas, enär gossen då skulle saknas i sin utbildningsavdelning eller där han eljest skulle finnas. Den vaktgöring, varom här vore fråga, vore nämligen huvudsakligen förlagd till den tid av dagen, då övningar påginge. Den dagliga bäddningen skedde

under kontroll av logementsbefälhavare förlagd i varje logement. Gossarna vore dessutom logementsvis förlagda så, att de olika årskurserna låge var för sig, de äldsta och yngsta t. o. m. i olika våningar. Måhlén ansåge det till följd därav, än mera som bäddning påginge samtidigt i alla logement, vara bra nära uteslutet, att trakasseri i detta avseende skulle hava förekommit. Vad som i skrivelsen omförmäldes därom att klagandens son skulle hava till den grad belastats med tvättning och stoppning av äldre kamraters strumpor att han ej hunnit uträtta något för egen räkning kunde icke vara med verkligheten överensstämmande, när gossarna under förläggningen i kasernen varken tvättade eller lagade sina kläder eller strumpor själva utan allt dylikt arbete ombesörjdes för gossarna kostnadsfritt genom örlogsstationens tvättinrättning och vad beträffade lagning av särskilt anställd civil personal. Inlämning av begagnade kläder vore obligatorisk och skedde för varje vecka. Att någon misshandel kunnat förekomma i kasernens bibliotek kunde också ifrågasättas, då där alltid funnes en ordningsman under den tid biblioteket vore tillgängligt för gossarna. Ytterligare vore i förevarande fall såsom egendomligt att anmärka, att klagandens son, trots den förmenta misshandeln, syntes trivas med sitt arbete och väl fullgjorde sina arbetsuppgifter. Detta plägade nämligen alls icke vara fallet med sådana oftast veka ynglingar, som reagerade för och därför också lättast bleve utsatta för eventuellt översitteri från äldre kamraters sida. Det vore slutligen också ägnat att förvåna, att modern icke under samma förbehåll, som nu skett, gjort någon anmälan till Måhlén eller vederbörande kompanibefäl vid tiden för det inträffade, utan att anmälan gjorts först så lång tid därefter, att gossarna redan omkring en månad varit embarkerade å övningsfartygen. Kompanibefälet uppehölle eljest en personlig och mycket intim kontakt både med gossarna och deras målsmän och plägade på grund därav känna till de bekymmer, som möjligen kunde förefinnas å någondera sidan. Det borde också erinras om, att de yngre gossarna vid upprepade tillfällen till-sades att de skulle göra anmälan om de utsattes för obehag i form av trakasseri från de äldres sida eller eljest då något för deras tillvaro störande förekomme. För att någon undersökning i förevarande fall skulle kunna verkställas hade det tydligen varit nödvändigt, att klagandens son vid tiden för det inträffade gjort anmälan och angivit namn på den eller de gossar, som förgripit sig mot honom ävensom den tidpunkt, då det anmärkta skulle hava inträffat. Nu kunde till följd av det egendomliga sättet för klagomålets ingivande någon undersökning icke verkställas utan en kostsam och mycket omfattande apparat, när den årskurs, som under senaste utbildningsåret i land varit den äldsta, redan i slutet av april månad genom karlskrivning överförts till sjömanskåren. Dessa ynglingar vore nu för tjänstgöring placerade på båda örlogsstationerna och för närvarande kommande på ett flertal av kustflottans fartyg. Måhlén ansåge sig i detta sammanhang böra meddela, att han vid tidigare tillfälle mottagit anmälan från en moder om att hennes gosse skulle hava blivit illa behandlad, då det vid företagen undersökning visat sig att gossen själv stått främmande för det

hela. Fall hade också förekommit, då mödrar, vilkas gossar under många år varit överlämnade till vård hos kommunala försörjningsanstalter, framställt klagomål utan orsak och grund, när de erfarit, att deras gossar vunnit anställning vid skeppsgossekåren. Det kunde också vara berättigat att här framhålla, att det ingalunda vore enbart anmärkningar som framfördes från gossarnas föräldrar och målsmän. Det förekomme också både muntligt och skriftligt erkännande för den omsorg och omvårdnad i olika avseenden som ägnades gossarna. Alltifrån den tidpunkt — den 1 oktober 1932 — då Måhlén tillträtt chefskapet för skeppsgossekåren, hade han ägnat bl. a. frågan om gossarnas uppträdande gent emot varandra stor uppmärksamhet. Föreskrifter hade utfärdats och åtgärder i olika avseenden vidtagits i syfte att förhindra, att de yngre gossarna skulle utsättas för trakasserier från de äldres sida. Där fall av övergrepp från de äldres sida ändock förekommit hade vederbörande skyldige bestraffats och jämväl i vissa fall avskedats från kåren. Det hade under den tidsperiod, varom Måhlén kunde uttala sig, rått god anda vid skeppsgossekåren och vederbörande befäl, underbefäl och civila lärare liksom också gossarna hade med få undantag utfört sina åligganden med intresse och glädje. Under den omfattande idrottsliga verksamhet, som bedrivits liksom i andra fall, då det gällt att hävda kårens anseende, hade gossarna av olika årskurser samarbetat för erhållande av goda prestationer och detta hade skett på sådant sätt som vittnat om god påkamratskap grundad sammanhållning. Fall av översitteri komme sannolikt alltid att förekomma, där pojkar voro sammanförda. Vad skeppsgossekåren beträffade måste denna fråga bedömas dels mot bakgrunden av förläggningens egenart, dels med hänsyn till att de närmare 300 friska och till alldeles övervägande antal hurtiga gossar, varav kåren utgjordes, vore väsentligt olika både i fråga om ursprung och karaktärsanlag. Om trots all möjlig övervakning och i övrigt vidtagna åtgärder fall av trakasserier kunde förekomma vid skeppsgossekåren, så måste det dock rättvisligen och dess bättre konstateras att dessa fall vore sällsynta. Det hade också kunnat konstateras, att de fall av här berörd företeelse som iakttagits icke haft sin rot i illvilja utan fast mera i mer eller mindre renodlad pojkaktighet. Måhlén ansåge sig med stöd av egna iakttagelser kunna göra det uttalandet, att pennalism i detta ords mening *icke* förekomme vid skeppsgossekåren i Karlskrona.

Måhléns yttrande, som inkommit till chefen för skeppsgossekåren den 5 juli 1937, vidarebefordrades emellertid icke av den som då tjänstgjorde såsom t. f. chef, kommandörkaptenen av andra graden greve A. Wachtmeister, enär omständigheter framkommit, som utvisade att den av Måhlén förebrogta utredningen, vilken huvudsakligen beröft förhållandena under vintern 1936—1937, enbart för sig icke kunde anses vara tillfyllest.

Den 1 juli 1937 hade Wachtmeister sålunda verkställt kompletterande förhör med sju från skeppsgossefartygen Najaden och Jarramas rymda skeppsgossar, vilka efter en kortare tids bortovaro anmält sig själva hos myndigheterna i land dagen efter det Najaden och Jarramas den 27 juni 1937 av-

seglat till England. Dessa gossar hade redan den 28 och 29 juni underkastats förhör och därvid såsom anledning till rymningen samtliga uppgivit orsaker vilka kunde sammanfattas med uttrycket »vantrevnad ombord». Enär det emellertid syntes Wachtmeister egendomligt att skeppsgossar rymt omedelbart före en utlandsresa, hade han låtit gossarna undergå kompletterande förhör rörande de närmare orsakerna till rymningarna. Vid förhöret hade gossarna uppgivit bland annat:

1) 2 skg¹ 58 *Wåger* (å Najaden): Orsaken till rymningen hade varit, att han redan från början icke känt sig passa för det militära yrket. I fråga om behandlingen från de äldre kamraternas sida hade *Wåger* själv aldrig blivit utsatt för några obehag, men han hade dock med vämjelse sett den behandling, som ombord å fartygen af Chapman och Jarramas de äldre kamraterna låtit de yngre och särskilt de små och svaga undergå (bl. a. 2 skg 28 *Grönkvist*). Såsom särskilt svåra hade utmärkt sig 1 skg 34 *Byman* och 1 skg 48 *Hellman*.

2) 2 skg 66 *Persson* (å Najaden): Orsaken till att han velat undandraga sig krigstjänsten hade varit, att han icke uthärdat den behandling, som han ombord fått utstå från de äldre kamraternas sida. På af Chapman hade han tvingats att till äldre kamrater (*Hellman*, 1 skg 115 *Löf* och 1 skg 118 *Nilson*) lämna ifrån sig ett av de två wienerbröden till kaffet. Av nyssnämnda äldre kamrater hade han fått stryk (slag med dagg, örfilar), emedan han vid avlöningarna icke till dem lämnat från sig pengar. *Persson* ansåge de äldre kamraterna på af Chapman som regel »väldigt bra» utom de nyssnämnda, vilka satt utpressningen i system. *Persson* ansåge sig icke såsom särskilt offer utan hade sett många andra, bland dem *Grönkvist*, bliva värre behandlade. På *Najaden* hade allt varit bra. *Persson* hade haft för avsikt att låta straffa ut sig, enär han icke uthärdat behandlingen från de äldre kamraternas sida. Han hade trivts bra i land och skulle säkert trivts bra även ombord, om icke systemet med misshandeln från de äldre kamraternas sida förekommit. Han skulle under fritiden ombord hellre tagit ordentligt arbete än att därunder låta sig tyranniseras av de äldre kamraterna. Numera skulle han egentligen vilja stanna kvar i kåren om icke förhållningsboken varit »förstörd».

3) 2 skg 82 *Lindberg* (å Najaden): Han hade för egen del icke varit utsatt för obehag från de äldre kamraternas sida, men han hade ombord å af Chapman sett huru andra skeppsgossar, bland andra *Grönkvist*, blivit mycket illa behandlade av sina äldre kamrater, av vilka *Hellman* varit den värste och tyckts vara något slags anförare, när det gällt att utöva penalism.

4) 2 skg 38 *Östling* (å Jarramas): Han hade icke haft för avsikt att undandraga sig krigstjänsten utan hade endast velat komma bort från *Jarramas*, där han icke trivts. Orsaken därtill hade varit den behandling, som han rönt från äldre kamraters sida. Dagen för avseglingen från *Karlskrona* hade 5 skg 73 *Blomberg* och en annan skeppsgosse — enligt anteck-

¹ Skg förkortning för skeppsgossekompani.

ning i förhöringsprotokollet 5 skg 16 Heurlin — tilltvingat sig pengar av Östling. Blomberg hade fått 50 öre och Heurlin hade betingat sig pengar till nästa avlöning. Midsommarafton hade Blomberg sökt tvinga Östling och 2 skg 84 Engström att falla på knä för en besökande person och be denne sjunga en sång. Då Östling vägrat, hade han fått stryk med en dagg av Blomberg och en marstrandspojke, som Östling icke känt till namnet. Misshandeln hade ägt rum i närvaro av flera äldre kamrater. Östling hade känt sig icke passa för sjölivet och därför vantrivts och hade på grund av längre tids sjukdom haft svårt att orka med tjänsten. Han skulle dock icke ha rymt, om han icke haft svårt att stå ut med behandlingen från äldre kamraters sida.

5) 2 skg 54 Israelsson (å Jarramas): Han hade avvikit i avsikt att undandraga sig krigstjänsten och i tron att han därigenom skulle komma att erhålla avsked. Han hade emellertid helst velat komma bort från Jarramas, där han icke trivts, och i stället komma ombord på af Chapman. Orsaken till vantrevnaden hade varit den behandling han rönt från äldre kamraters sida. Vid ett tillfälle hade Israelsson av en äldre kamrat, 1 skg 108 Wicksell blivit tillsagd att »läsa upp sin knäpp». (Enligt uppgift av chefen för skeppsgossekåren avsåges med »knäpp» en harang, som de yngre pojkar av de äldre tilldelats att kunna utantill för att på tillsägelse kunna rabblas upp.) Då Israelsson vägrat att efterkomma tillsägelsen, eftersom han känt sig generad, hade han av Wicksell fått ett par örfilar. Vidare hade Israelsson på Jarramas fått tvätta kläder åt förut nämnde Hellman, så att han icke kunnat sköta sitt eget; några äldre marstrandspojkar hade försökt att få pengar av Israelsson, som dock vägrat att lämna några. I övrigt uppgav Israelsson, att han aldrig funnit sig riktigt till rätta med tjänsten samt att han haft svårt för att orka med vaktgöringen och följa med läsningen.

6) 2 skg 74 Möller (å Jarramas): Han hade icke haft för avsikt att undandraga sig krigstjänsten utan endast velat komma bort från Jarramas, där han icke trivts. Orsaken till vantrevnaden hade varit den behandling han rönt från äldre kamraters sida. Vid ett tillfälle hade ett antal äldre kamrater från marstrandskåren under ledning av en pojke, som ginge under namnet »kråkan» (5 skg 96 Östman) sökt tvinga Möller att äta rutten potatis. Då Möller vägrat att göra detta, hade han fått stryk med dagg. (Möller uppvisade vid förhöret en sårskorpa på ryggen och påstod, att den härörde från detta tillfälle.) Möller hade icke känt allmän vantrevnad vid kåren utan hade tvärtom velat stanna kvar, om han blott sluppit misshandeln från de äldre kamraternas sida.

7) 2 skg 84 Engström (å Jarramas): Han hade icke haft för avsikt att undandraga sig krigstjänsten utan endast velat komma bort från Jarramas, där han icke trivts. Orsaken till vantrevnaden hade varit den behandling han rönt från äldre kamraters sida. Vid ett tillfälle, under det att besök ombord varit medgivet, hade Engström jämte några andra backlagsmän diskat backlagskärnen på gångbordet. En marstrandspojke, som möjligen tjänstgjort såsom vaktens korpral, hade då givit Engström stryk

(knytnävsslag på hakan) och frågat, om han icke visste, att det vore förbjudet att diska backlaget under besökstid. En annan besöksdag hade Engström under hot om stryk av 5 skg 89 Sjöström blivit tvingad att falla på knä för en besökande och bedja denne sjunga en sång. Desutom hade Engström då och då utan för honom begriplig anledning blivit tilldelad slag i ansiktet av äldre kamrater, bland andra Hellman samt en del marstrandspojkar, vilka sistnämnda i regel varit de värsta. Engström hade, med undantag av tjänstgöringen å Jarramas, alltid haft det bra vid kåren och hade aldrig velat komma därifrån.

Wachtmeister överlämnade den 6 juli 1937 till chefen för Karlskrona örlogsstation militieombudsmannens skrivelse den 8 juni 1937 samt protokollet över förhören med de sju rymda skeppsgossarna under anhållan att stationschefen ville anmoda chefen för skeppsgosseavdelningen samt fartygschefen å af Chapman att *dels* verkställa utredning rörande den eventuella förekomsten av pennalism i allmänhet ombord å skeppsgossefartygen *dels* hålla förhör med anledning av de uppgifter som de nämnda sju skeppsgossarna lämnat. Efter anmodan av stationschefen verkställdes härefter utredningar ombord å skeppsgossefartygen Najaden, Jarramas och af Chapman.

I fråga om de av de sju rymda skeppsgossarna lämnade uppgifterna framkom vid utredningen följande:

I anledning av Wågers och Lindbergs uppgifter (1 och 3).

Grönkvist förnekade vid förhör till en början, att han blivit illa behandlad av sina äldre kamrater men ändrade sig sedan och förklarade att så varit fallet. Grönkvist sade sig icke kunna angiva någon orsak därtill.

Byman uppgav: Han hade ombord å af Chapman observerat, att Grönkvist med en hönsfjäder petat håll på det papper, med vilket skeppsgossarnas klädskaup invändigt vore klädda och som vore åtkomligt genom lufthåll i skåpsdörrarna. Byman hade då tillhållit Grönkvist det olämpliga häri och tilldelat honom ett lätt slag på hakan, därvid Grönkvist brustit i gråt. Byman hade aldrig misshandlat sina yngre kamrater men såsom natthamn-vaktskorpral eller dylikt någon gång givit dem ett slag i »baken».

Wicksell som varit närvarande vid det tillfälle, då Byman tilldelat Grönkvist ett slag på hakan, vitsordade Bymans därom lämnade uppgifter.

Fartygschefen å Jarramas, kaptenen greve E. P. Hamilton antecknade i ett av honom upprättat förhørsprotokoll: Vid förhör hade framgått, att Wågers och Lindbergs påståenden rörande Hellman i stort sett vore sanna. Grönkvists egna kamrater liksom befäl och underbefäl hade observerat, att Grönkvist blivit illa behandlad av äldre kamrater, vilket kraftigt beivrats av befälet. Såväl befäl som kamrater ansågo behandlingen av Grönkvist hava berott på Grönkvists mindre begåvning och valhanta sätt att sköta sin tjänst.

Fartygschefen å af Chapman, kaptenen E. T. Hauffman anförde: Enligt Hauffmans uppfattning vore Grönkvist särdeles olämplig för yrket; han hade fått underbetyg i samtliga ämnen och visat sig långsam och tafatt. Huruvida Byman och Hellman utövat pennalism eller icke kunde icke ut-

redas å fartyget, eftersom de skeppsgossar, som vid den tiden tjänstgjort å fartyget, blivit avpolletterade. Hauffman ville emellertid framhålla, att han uppfattat Byman som en särdeles skicklig, rask och plikttrogen skeppsgosse.

I anledning av Perssons uppgifter (2).

Hellman erkände, att han tagit wienerbröd från Persson men bestred att han tagit pengar från Persson eller givit denne stryk.

Löf erkände, att han vid olika tillfällen ombord å af Chapman tillägnat sig ett av de två wienerbröden till kaffet från Persson och andra skeppsgossar tillhörande första årskursen och uppgav vidare: Trossbottenskorpralen högbåtsmannen vid 1. matroskompaniet nr 164 Johansson, som observerat saken, hade tillsagt Löf att sluta därmed, varefter något dylikt icke vidare förekommit. Löf hade icke tilltvingat sig pengar vare sig av Persson eller annan yngre kamrat. Däremot hade han låtit 2 skg 12 Berlin bjuda på kaffe från marketenteriet. Såsom vaktens korpral hade Löf vid något tillfälle givit någon yngre kamrat en örfil, då denne icke »förfångat» i tid. Ombord å Najaden hade något av vad Löf nu anfört icke förekommit från hans sida.

Berlin uppgav, att han själv erbjudit sig att bjuda Löf på kaffe.

Hauffman anförde: Persson hade den 5 juni 1937 rymt från fartyget. Då han genom polismyndighetens försorg återförts, hade han vid förhör ombord uppgivit, att han icke trivts ombord. På ytterligare förfrågan om de närmare skälen till vantrivseln hade han uppgivit, att han haft för litet att göra ombord. Efter utståndet straff hade Persson lovat, att han, därest han bleve kommenderad å de seglande fartygen, skulle sköta sig exemplariskt. Blott någon dag senare hade han emellertid rymt från sitt nya fartyg.

I anledning av Östlings uppgifter (4).

Blomberg erkände, att han lånat 50 öre av Östling men bestred att han tilltvingat sig pengarna. Blomberg sade sig icke hava kunnat återställa pengarna, eftersom Östling rymt samma kväll Blomberg fått pengarna.

Heurlin förnekade, att han tilltvingat sig pengar av Östling men uppgav, att han vid samma tillfälle som Blomberg lånat 50 öre av Östling. Heurlin påstod, att Östling hos honom deponerat 1 krona utan att därför angiva något skäl.

Hauffman uppgav, att Östling, som sannolikt icke passade för yrket, på af Chapman blivit underkänd i flera ämnen.

I anledning av Israelssons uppgifter (5).

Wicksell bestred att han tvingat Israelsson att läsa upp sin »knäpp» men medgav att han vid ett par tillfällen då Israelsson legat med strumporna på i kojen eller enligt Wicksells uppfattning icke skött sina åligganden som båtgest tillfredsställande tilldelat Israelsson en örfil.

Hellman förklarade sig icke komma ihåg att han tvingat Israelsson att tvätta Hellmans kläder men medgav, att det vore möjligt, att så varit fallet.

I anledning av Möllers uppgifter (6).

Östman erkände, att han beordrat Möller att äta en kall kokt potatis, som dock icke varit rutten, samt att han, då Möller vägrat äta densamma, tilldelat honom en örfil. Östman förnekade, att han slagit Möller med dagg.

I anledning av Engströms uppgifter (7).

Sjöström förnekade, att han gjort sig skyldig till vad Engström lagt honom till last och sade sig icke heller hava sett någon annan utsätta yngre kamrat för dylik behandling.

Hellman medgav, att han vid ett tillfälle givit Engström en örfil och uppgav som orsak härtil, att Engström varit mindre påpasslig vid ett arbete, som utförts under Hellmans ledning.

Beträffande frågan, huruvida pennalism förekomme vid skeppsgossekåren avgåvo fartygscheferna å Najaden, Jarramas och af Chapman särskilda yttranden.

Fartygschefen å *Najaden*, kaptenen *G. E. Lind* uppgav: Samtliga ombordvarande gossar hade varit förekallade och tillfrågats om de

- 1) erhållit stryk av äldre kamrater,
- 2) tvingats lämna från sig pengar,
- 3) tvingats anskaffa cigarretter och dylikt eller för egna medel inköpa varor åt de äldre eller
- 4) tvingats förrätta vakttjänst eller arbete för de äldre.

Samtliga gossar hade besvarat dessa frågor nekande. Flera gossar hade uppgivit, att om de gjort något fel det förekommit, att de äldre slagit till dem. 2 skg 22 Sigurdson hade vid ett par tillfällen lånat ut några småslantar till äldre kamrater, bland vilka han erinrade sig 1 skg 26 Brandt och 1 skg 28 Hultman, men han hade alltid fått sina pengar tillbaka. Samtliga yngre gossar hade som sin åsikt uppgivit, att förhållandet mellan årskurserna varit gott. Allt ombord tjänstgörande vaktgörande befäl och underbefäl hade varit förekallat och såsom sin bestämda uppfattning uttalat, att ombord väl förekommit att de äldre gossarna vid enstaka tillfällen slagit till de yngre, men att intet förekommit, som kunnat rubriceras som pennalism. Lind ansåge på grund av berörda uttalanden och egna iakttagelser, att pennalism icke förekommit ombord å *Najaden* under pågående expedition.

Fartygschefen å *Jarramas*, kaptenen greve *Hamilton* anförde: Samtliga ombordkommenderade av yngsta årskursen hade varit förekallade och tillfrågats, om de fått stryk, om de fått lämna ifrån sig pengar till äldre, om de för egna medel fått inköpa varor till äldre och om de fått förrätta vakttjänst eller annat arbete åt äldre. Samtliga gossar hade besvarat dessa frågor nekande. Samtliga yngre gossar hade uppgivit, att de ansett förhållandet mellan kurserna gott. Samtliga ombord tjänstgörande underofficerare, flaggkorpraler och korpraler hade jämväl varit förekallade och såsom sin uppfattning uttalat, att intet förekommit, som kunnat rubriceras såsom penna-

lism. Hamilton förklarade sig biträda åsikten, att förhållandet mellan kurserna i stort sett varit mycket gott.

Fartygschefen å *af Chapman*, kaptenen *Hauffman* åberopade för bedömande av frågan, huruvida pennalism förekommit ombord å fartyget, ett protokoll över förhör, som han hållit ombord enskilt och i tur och ordning med samtliga ombord varande skeppsgossar av yngre årskursen. I protokollet finnes antecknat, att i ändamål att gossarna vid förhöret såvitt möjligt skulle känna med sig att kunna och vilja tala fritt och öppet förhöret hållits inom lyckta dörrar enskilt med varje gosse, därvid protokollsförarens närvaro icke varit för den förhörde känd. Vid förhöret hade varje gosse tillfrågats enligt nedanstående ungefärliga schablon:

Har du personligen varit utsatt för pennalism ombord å *af Chapman* i form av:

- 1) stryk
att du tvingats att
- 2) lämna ifrån dig pengar
- 3) åt de äldre på ett eller annat sätt anskaffa (»fixa») cigaretter eller annat
- 4) för egna medel åt äldre köpa varor i fartygets markenteri eller eljest
- 5) förrätta vakttjänst åt de äldre
- 6) tvätta kläder åt dem
- 7) beslå koj åt dem
- 8) uträtta arbete av annat slag åt dem?

Härefter hade skeppsgossen tillfrågats, huruvida någon viss av hans kamrater eller dessa i allmänhet varit

- 9) utsatta för översitteri enligt 1)—8) ovan.

10) Till de skeppsgossar av yngre årskursen, som tillhörde skeppsgosse-kåren i Karlskrona, hade dessutom ställts frågan, huruvida pennalism förekommit vid förläggningen i kasernen. Med undantag för ett eller två fall, avseende att yngre skulle hava fått bädda upp säng för en äldre samt ett av en gosse mera allmänt gjort påstående, utan att namn kunnat angivas, att yngre skulle hava måst låna ut pengar till äldre, hade uppgivits, att pennalism i kasernen praktiskt taget icke förekommit och att förhållandena där varit goda. Äldsta kompaniet hade hållit de yngsta om ryggen och på grund därav hade den nuvarande äldre kursen icke haft tillfälle till maktutövning mot de yngre.

Vid förhöret hade i övrigt i anslutning till ovan angivna frågor avgivits i huvudsak följande berättelser.

A. Fall då uppgifter om att pennalism förekommit styrkts genom erkännanden.

1) 2 *skg 69 Larsson*: Han hade fått »smörj» av 1 *skg 13 Silving*, 1 *skg 6 Hallberg* och 1 *skg 64 Johansson*. Han hade vidare fått gå en vakttörn för Hallberg och fått ge bort cigaretter, till vem mindes han icke. 2 *skg 51 Persson* hade också varit utsatt från de äldres sida.

2) 2 *skg 39 Larsson*: Visst översitteri hade förekommit, ibland i form av

något »smörj» utan egentlig orsak. Larsson kände icke till påtryckning av ekonomisk art. Han hade en gång fått beslå kojen för en äldre skeppsgosse, vars namn han icke kunde uppgiva. Han hade varit vittne till att Silving slagit nr 51 Persson och bränt denne med en cigarrett på händerna och i ansiktet. Även Hallberg hade brukat slåss.

3) 2 *skg 51 Persson*: Till en början förklarade Persson, att han ej kände till något översitteri från de äldres sida. Sedan han fått del av vad nr 39 Larsson yttrat, medgav han, att Johansson snoppat av cigarrettglöd på hans ben, då han legat och vilat på däck. Han hade icke fått »smörj» och hade icke utsatts för obehag från Silvings sida.

I anledning av ovan under 1—3 lämnade uppgifter hördes Silving, Hallberg och Johansson.

Silving erkände, att han efter en måltid slagit till nr 69 Larsson och angav som orsak här till, att Larsson stått i vägen, då Silving skolat gå upp på däck. Silving bestred däremot nr 39 Larssons uppgifter om Silving.

Hallberg kunde icke erinra sig att han rört nr 69 Larsson, som han icke kände till namn eller utseende. Han vidgick däremot att han vid flera tillfällen slagit till yngre, då han varit vaktens korpral och de yngre brustit i påpasslighet och icke i tid infunnit sig vid uppställningar etc. Vidare medgav Hallberg, att han vid ett tillfälle bytt ut sitt postställe på däck mot ett annat under däck men bestred, att han i övrigt överlåtit vaktgöring.

Johansson: Han kunde icke erinra sig att han rört nr 69 Larsson men vidgick, att han vid några tillfällen »smällt till» yngre, då de varit ouppmärksamma vid förfångningar och icke passat på sina åligganden. Vidare hade han ingripit såsom rengöringsförman eller såsom vaktens korpral. Vid ett tillfälle hade han släppt cigarrettglöd på nr 51 Perssons ben men det hade han gjort på lek och icke av illvilja.

4) 2 *skg 59 Bengtsson*: Till en början förnekade Bengtsson att pennalism förekommit men medgav sedan att yngre ibland på fritid fått »smörj». Särskilt hårdhänta hade Hallberg och 1 *skg 102 Fröjd* varit. Bengtsson hade vidare sett, då Silving tilltvingat sig 25 öre av 2 *skg 25 Nilsson* och 50 öre av 2 *skg 57 Frick*. Bengtsson hade då anmält detta för trossbottenskorpralen högbåtsmannen vid 5. matroskompaniet nr 604 Johansson, varefter pengarna blivit återbetalda till ägarna.

5) 2 *skg 25 Nilsson*: Han intoge sina måltider i 10 backlaget tillsammans med bland andra Frick. På grund av vantrivsel, orsakad av obehag från de båda äldre skeppsgossarna i samma backlag Silving och 1 *skg 33 Gustavsson*, hade han lämnat fartyget den 29 juni men blivit dit återförd genom polisens försorg. Det obehag varför Nilsson och Frick varit utsatta hade bestått dels däri, att de tvingats avstå från det ena av de båda wienerbröd som utspisades till kaffet och dels däri, att de dagligen och i allmänhet vid måltider fått stryk av Silving och Gustavsson. Nilsson hade dessutom vid ett tillfälle tvingats att »låna ut» till Silving 50 öre och till Gustavsson 25 öre. Silving hade måst lämna tillbaka pengarna, enär han upptäckts av vakthavande trossbot-

tenskorpralen. Nilsson hade icke tvingats uträtta arbete eller tjänst för någon äldre gosse.

Silving medgav, att han »lånat» de båda beloppen om 50 öre och 25 öre, som han samma dag efter tillsägelse av trossbottenskorpralen återlämnat.

Trossbottenskorpralen hördes och uppgav därvid såsom skäl till att han icke inrapporterat det inträffade till fartygsbefälet, att uppgifterna om episoden varit så svävande, att han haft anledning giva tilltro åt Silvings uppgift, att denne fått låna pengarna; dessutom hade Silving vid tillfället återlämnat vad han lånat.

6) 2 skg 57 Frick: Han hade liksom Nilsson vantrivts så, att han beslutat försöka komma ifrån fartyget. Efter permission den 29 juni hade han icke återvänt utan tillsammans med Nilsson vandrat mot Kristianopel, där han anmält sig för landsfiskalen, då hans pengar tagit slut. Liksom Nilsson uppgav Frick att Silving och Gustavsson tagit deras wienerbröd samt att han av de båda sistnämnda fått stryk, då han icke frivilligt velat lämna sina bröd. Han hade sålunda dagligen fått slag med flathanden, med knytnäve eller med sladd. Han kände däremot icke till något slag av ekonomisk påtryckning och han hade icke fått förrätta arbete eller tjänst för de äldre.

7) 2 skg 71 Appelkvist: För egen del hade han icke varit utsatt för hårdhänthet, »smörj» eller ekonomiska påtryckningar. Han hade icke fått tvätta kläder för äldre, gå vakter för dem eller i övrigt utföra annat arbete åt dem. Vid ett tillfälle hade han dock fått beslå en koj. Han hade sig emellertid bekant, att Nilsson och Frick varit elakt behandlade av Silving.

8) 4 skg 83 Hultgren: Pennalism hade egentligen icke förekommit mot honom. Han hade icke fått »smörj», icke haft ekonomiska mellanhavanden med de äldre gossarna och ej heller fått göra arbeten eller tjänst åt dem. Såsom elaka i äldre årskursen namngåvos Silving, nr 33 Gustavsson och Fröjd. Det hade förekommit att de äldre slagit Frick. Hultgren hade sett, när nr 33 Gustavsson och Fröjd slagit Frick. Silving hade tilltvingat sig cigaretter av yngre gossar.

9) 2 skg 19 Håkansson: Till en början förnekade Håkansson att översiteri förekommit men medgav senare, att vissa av de äldre vore hårda mot en del yngre. Sålunda hade nr 33 Gustavsson vid upprepade tillfällen bråkat med de rymda gossarna Nilsson och Frick. Även Silving, Hallberg och nr 64 Johansson vore hårda. Håkansson hade själv icke blivit utsatt för påtryckning av ekonomisk art.

Silving anförde: Han medgäve, att han en gång ombord burit hand å Nilsson. Orsaken hade varit att Silving såsom vaktens korpral funnit att Nilsson icke förfångat vid visst postställe för måltid, varför Silving slagit till Nilsson. Ombord å af Chapman hade Silving icke slagit Nilsson vid något ytterligare tillfälle. Däremot medgäve Silving, att han under förra delen av sommaren ombord å Najaden slagit Nilsson utan egentlig orsak. Vid två tillfällen hade Silving av två gossar av yngre årskursen »fått» sammanlagt fyra wienerbröd. Vid det ena av dessa båda tillfällen hade han fått bröden av Nilsson och Frick. Silving gjorde gällande att bröden lämnats helt

frivilligt. Silving förnekade, att han slagit Frick. De gånger han slagit en yngre (nr 25 Nilsson, 2 skg 43 Gustavsson och nr 69 Larsson) hade det skett med flata handen i ansiktet. Slutligen medgav Silving, att han ombord å Najaden tillsagt yngre att »fixa» cigaretter. Något sådant hade icke från hans sida förekommit ombord å af Chapman.

Nr 33 Gustavsson erkände, att han vid flera tillfällen slagit Nilsson, då denne icke förfångat i tid och Gustavsson varit vaktens korpral. Vidare erkände Gustavsson att han vid ett eller två tillfällen från de yngre tagit wienerbröd på så sätt, att han tagit bröden ur det gemensamma fatet. Där- emot bestred Gustavsson, att han lånat pengar av Nilsson. I anledning av Fricks uppgifter förnekade Gustavsson till en början att han slagit Frick men vidgick senare, att han »kanske» gjort detta. Gustavsson erinrade sig, att han icke begagnat sladd men tillstod sedan, att han vid ett tillfälle slagit till en yngre med sladd. Gustavsson medgav slutligen att det förekommit, att han tillsagt yngre — han erinrade sig icke vilka — att »fixa» cigaretter.

Fröjd medgav att det inträffat ungefär fyra gånger att han slagit till yngre, då han varit vaktens korpral och de yngre icke passat på vid förfångningar. Fröjd medgav även att han vid ett tillfälle slagit till 4 skg 103 Pukema för att denne legat kvar i kojen efter purring.

10) 4 skg 98 *Andersson*: Han hade icke varit utsatt för handgripligheter men hade vid två tillfällen fått lämna 25 öre till Fröjd och vid ett tillfälle 10 öre till 1 skg 44 *Lundkvist*. *Andersson* kände icke till något om »fixning» eller att yngre fått förrätta arbete eller tjänst åt äldre.

11) 4 skg 108 *Nordensson*: Han hade vid något tillfälle fått »smörj» av Fröjd; denne hade även velat låna pengar utan att dock få några. I övrigt hade *Nordensson* icke varit utsatt för obehag, men han hade fått beslå koj åt Fröjd och nr 33 *Gustavsson*. På fråga om någon viss av de yngre varit särskilt utsatt förklarade *Nordensson* att så varit förhållandet med 4 skg 109 *Dumky*.

12) 4 skg 109 *Dumky*: Han hade själv egentligen icke fått »smörj». Vid ett tillfälle hade han fått lämna 10 öre till *Lundkvist*. (Denna sistnämnda uppgift ändrade *Dumky* sedermera därhän, att han endast blivit anmodad av *Lundkvist* att låna honom 10 öre. *Dumky* hade emellertid vägrat. *Dumkys* vägran hade icke lett till någon åtgärd från *Lundkvists* sida.) *Dumky* hade i marketenteriet fått köpa saker till äldre gossar, men han hade icke fått göra arbeten eller förrätta tjänst åt äldre. Anmodad uppgiva namn på äldre gossar som visat sig hårda uppgav *Dumky* Fröjd och nr 33 *Gustavsson*.

Fröjd medgav, att han »fått» pengar av yngre, bland annat 25 öre av nr 98 *Andersson*. Han uppgav att han fått ytterligare tre sådana »gåvor» å samma belopp; han medgav, att »gåvan» i grunden måhända ej givits av helt fri vilja. (Jmfr jämväl Fröjds ovan antecknade yttrande).

Lundkvist medgav, att han av två yngre fått »låna» pengar men gjorde gällande, att han icke tvingat sig till lån utan fått dem frivilligt. (Nr 98 *Andersson* förklarade på fråga härom, att frivilligheten sannolikt icke varit helt fri från risk.)

Nr 33 Gustavsson medgav, att det någon gång inträffat, att han tillsagt en yngre att beslå hans koj.

13) 4 skg 88 Wide: Han hade fått något »smörj» och hade vid något tillfälle fått tvätta plagg åt äldre, åt vem kunde han dock icke erinra sig. Han hade även »lånat ut» pengar till en äldre gosse men kunde icke erinra sig till vem. Nr 33 Gustavsson hade låtit honom »fixa» några cigarretter.

14) 4 skg 105 Lakso: Han hade någon gång fått »smörj». Nr 33 Gustavsson hade en gång tillsagt honom att »fixa» en cigarrett, men Lakso hade icke lytt.

Nr 33 Gustavsson medgav, att han tillsagt någon yngre att »fixa» cigarretter, men mindes icke vem.

15) 4 skg 103 Pukema: Han hade en gång, då de äldre trott, att han undandragit sig en vaktörn, fått »smörj» av flera äldre, vilka kunde han icke uppgiva. Vid ett tillfälle hade han fått »smörj» av nr 64 Johansson. Han hade vidare varit utsatt för försök från äldre att få »låna» pengar, men han hade icke lämnat några. Däremot hade andra fått lämna, bland andra Dumky. På fråga om någon äldre utmärkt sig framför de andra uppgav Pukema, att Silving varit »svår». Slutligen uppgav Pukema, att 4 skg 30 Nordkvist fått tvätta kläder åt äldre.

16) 4 skg 30 Nordkvist: Han hade icke varit utsatt för något slag av penna-lism. Han hade icke fått smörj och icke utsatts för ekonomiskt tvång. På särskild fråga förnekade han bestämt, att han fått tvätta kläder eller göra tjänst för äldre ombord å af Chapman. Han hade dock vid något tillfälle beslagit koj för någon äldre.

17) 4 skg 53 Tungström: Någon penna-lism hade förekommit och de yngre hade fått örfilar, om de nekat villfara äldres önsksningar. En sådan äldre som givit örfilar vore 5 skg 71 Åström. Tungström kände däremot icke till förekomsten av »fixning» ombord å af Chapman.

5 skg 71 Åström: Han medgäve, att han någon gång slagit till yngre; det hade förekommit då de icke stigit upp utan legat kvar i kojen vid purrningar och hade bestått däri, att han med »näven» slagit under kojen. Dessutom hade han vid ett tillfälle slagit Pukema, emedan denne lagt sig i segelkojen. då han rätteligen skulle haft post. Vid detta tillfälle hade flera av de äldre tuktat Pukema, bland andra nr 64 Johansson.

Nr 64 Johansson: Han medgäve, att han vid samma tillfälle som Åström och av samma skäl som denne slagit till Pukema på näsan med en revsejsing. Han hade känt sig upprörd över att Pukema handlat okamratligt mot sina egna kurskamrater, då han sökt »smita» från sin skyldighet att diska eget backlags effekter och därjämte undandragit sig posttjänst. (I anslutning här-till antecknades: Pukema hade enligt egen uppgift vid ett tidigare tillfälle ifrågavarande dag fullgjort den posttjänst, som senare skulle hava ålegat honom, något som Pukema själv trodde att de äldre icke ägt kännedom om eller givit tilltro åt. Vidare antecknades: Enligt uppgift av en officer från Marstrand hade Pukema därstädes ertappats med att hava utsatt kamrater

ur egen årskurs för dålig behandling, vilket kunde förklara viss ovilja mot Pukema överhuvud taget.)

18) 2 skg 61 *Karlsson*: Han hade ibland fått »smörj» av de äldre; han kunde dock icke uppgiva någon särskild. Det hade i allmänhet förekommit på WC. Vidare hade de yngre blivit tillsagda att »fixa» cigarretter och pengar till de äldre. Den 1 juli hade Karlsson blivit tillsagd att skaffa en cigarrett till en äldre gosse vid namn Lindberg, men Karlsson hade sedermera fått tillbaka densamma. Karlsson hade även fått tvätta kläder och borsta för äldre, vilka kunde han icke uppgiva. Den 1 juli hade han gömt sig undan ombord, eftersom han vantrivts och den 2 juli hade han av nr 64 Johansson fått »smörj», dels emedan han den 1 juli icke fullgjort honom åliggande postgöring utan gömt sig undan och dels emedan han varit ouppmärksam vid uppställning den 2 juli.

Nr 64 Johansson erkände, att han slagit Karlsson av skäl och under omständigheter Karlsson angivit.

19) 2 skg 9 *Cöster*: Visst översitteri hade förekommit. Han hade vid ett tillfälle utan särskild anledning fått »smörj» av en äldre gosse, vilken kunde han icke uppgiva. Cöster hade den 1 juli lånat 1 skg 47 Danielsson 50 öre efter upprepade påstötningar av denne, som sagt att Cöster kunde lita på att få igen pengarna. Cöster hade icke haft särskild lust att låna ut pengarna, eftersom han vid ett tillfälle förliden vinter i kasernen lånat ut ett mindre belopp, som han icke återfått. Cöster hade emellertid fått igen de till Danielsson utlånade pengarna den 3 juli. Vidare hade Cöster till olika äldre gossar, vilka kunde han icke uppgiva, fått bjuda på sammanlagt ungefär 20 cigarretter. De äldre hade brukat »smälla till» yngre, när dessa gjort sig skyldiga till felaktigheter vid rengöring.

Nr 47 Danielsson erkände, att han lånat 50 öre av Cöster, och uppgav, att han dagen efter återbetalat beloppet.

B. Uppgifter i övrigt om att pennalism förekommit.

20) 4 skg 65 *Ljungmark*: Han hade själv icke utsatts för något som helst obehag eller för påtryckning, men han hade sett, att nr 25 Nilsson varit utsatt för drift av Fröjd. På fråga om några av de äldre gossarna varit särskilt hårda namngav Ljungmark Silving, nr 33 Gustavsson och Hallberg.

21) 4 skg 87 *Tallgren*: Han hade själv icke fått »smörj», men de som varit slöa hade varit utsatta därför. Tallgren trodde sig veta, att de yngre fått tvätta kläder åt äldre. Sålunda visste han säkert, att 4 skg 48 Ringblom fått sådant uppdrag.

22) 4 skg 48 *Ringblom* bestred, att han blivit ålagd att tvätta kläder och uppgav vidare: Enligt Ringbloms åsikt hade någon pennalism förekommit. Han hade egentligen icke fått »smörj» och hade icke haft ekonomiska mellanhavanden med de äldre. Han hade någon gång fått »fixa» saker, men dessa hade han återfått.

23) 4 skg 106 *Larsson*: Han hade icke varit utsatt för någon form av pennalism. Vissa andra av de yngre hade däremot haft obehag. På fråga

vilka av de äldre som varit svåra namngav Larsson Silving, nr 33 Gustavsson och nr 64 Johansson.

24) 2 *skg* 29 *Hultberg*: Han ansåge att pennalism icke förekomme. Det hade emellertid inträffat att de yngre fått »smörj». Själv hade Hultberg vid några tillfällen fått bjuda på cigarrett. Han hade sett att nr 33 Gustavsson slagit till nr 25 Nilsson.

25) 2 *skg* 3 *Redin*: De äldre hade icke varit särskilt hyggliga. De hade slagit till yngre, om dessa icke skaffat dem tvål, tandkräm o. dyl.

26) 2 *skg* 21 *Karlsson*: Han hade icke varit utsatt för annat än att få springa några ärenden och hade icke anmodats »skaffa» saker till de äldre. Han hade sett Frick få »smörj».

27) 2 *skg* 23 *Nyström*: Han hade icke varit utsatt för något slag av obehag. På fråga om hans kamrater varit utsatta för dylikt, uppgav Nyström, att nr 25 Nilsson nog icke »haft det bra», eftersom de äldre drivit med honom.

28) 4 *skg* 95 *Ökvist*: Några äldre gossar vore litet hårdhänta, men Ökvist hade själv icke råkat ut för dem. Däremot trodde han att nr 25 Nilsson haft det obehagligt.

29) 2 *skg* 27 *Dahlkvist*: Han hade icke varit utsatt för annat än att få bjuda på cigarrett. Av hans kamrater hade Frick haft det otrevligt.

30) 4 *skg* 14 *Pettersson*: Han hade icke varit utsatt för något slag av påtryckning eller obehag. Han hade hört talas om att äldre gossar tagit mat från nr 25 Nilsson och Frick.

31) 2 *skg* 43 *Gustavsson*: Pennalism hade egentligen icke förekommit, men Gustavsson trodde sig veta, att det hänt att de yngre fått låna ut pengar till de äldre. Han hade själv fått »smörj» av Silving, då han vägrat »fixa» cigarrett till denne.

Silving förnekade, att han rört Gustavsson och påstod, att då han en gång tillsagt Gustavsson »fixa» en cigarrett och detta avböjts, Silving svarat att det i så fall finge vara.

32) 2 *skg* 53 *Lindgren*: Han hade icke fått »smörj». Däremot hade det förekommit att äldre tillsagt yngre att »fixa» pengar, tvål eller dylikt. Småkitslighet hade även förekommit.

33) 2 *skg* 63 *Eriksson*: Pennalism hade enligt Erikssons förmenande icke förekommit. Det hade dock inträffat, att de äldre slagit till yngre och varit »dumma» mot dem. Dessutom hade »fixning» förekommit. Eriksson menade icke att någon viss av de äldre särskilt utmärkt sig för övergrepp.

34) 2 *skg* 65 *Månsson*: Det hade ibland inträffat att äldre slagit till yngre och dessa senare hade stundom fått beslå koj åt de äldre. Månsson hade själv en gång fått »fixa» tandkräm. »Fixade» saker återställdes stundom.

35) 2 *skg* 75 *Persson*: Han hade tidigare seglat å Najaden och hade då fått låna ut pengar. De äldre tillsade stundom de yngre att »fixa» saker. I stort sett hade Persson icke varit utsatt för hårdhänthet, men han hade någon gång fått beslå koj åt äldre.

36) 2 *skg* 79 *Grekö*: Enligt Grekos mening kunde man icke säga att penna-

lism förekommit, men det hade hänt att yngre fått stryk utan särskild anledning. Själv kände han icke till förekomsten av »fixning» eller tvångslån av pengar.

37) 2 skg 87 *Ljungkvist*: Han hade icke fått smörj och icke utsatts för ekonomiskt tvång men »fixning» av cigaretter och tidningar hade förekommit. De äldre hade varit »tätiga» mot de yngre.

38) 4 skg 28 *Johnsson*: Pennalism i egentlig mening hade icke förekommit. Det hade hänt, att de äldre kallat de yngre till ärenden. Nr 61 Karlsson hade varit utsatt för drift från de äldres sida.

39) 4 skg 22 *Lindkvist*: Han hade icke utsatts för pennalism eller obehag. Han hade icke fått »fixa» några saker men hade några gånger fått beslå koj åt äldre.

40) 4 skg 70 *Wassén*: Pennalism hade enligt Wasséns uppfattning icke förekommit å af Chapman, men de yngre hade stundom fått utföra dumma skämt bestående i uppläsande av ramsor. De äldre hade icke slagit de yngre. Anledningen till att nr 61 Karlsson vid ett tillfälle dolt sig ombord hade troligen varit den, att Karlsson varit rädd att visa upp sina smutsiga kläder, som han dagen förut fått åläggande av en styrman att tvätta upp men likväl icke tvättat.

41) 4 skg 107 *Blomkvist*: Han hade någon gång fått något »smörj» men i övrigt icke haft kännning av någon art av påtryckning.

42) 4 skg 120 *Gustavsson*: Han hade själv icke haft kännning av något slag av pennalism. De av de yngre som vore »mesiga» hade varit mera utsatta.

43) 4 skg 122 *Strömbäck*: Han menade, att pennalism icke förekommit gentemot honom. Han hade dock vid ett tillfälle fått köpa och bjuda för 5 öre.

C. Uppgifter om att pennalism icke förekommit.

44—51) 2 skg 7 *Forsman*, 2 skg 45 *Bengtsson*, 2 skg 81 *Persson*, 2 skg 83 *Andersson*, 4 skg 18 *Nordström*, 4 skg 60 *Hellgren*, 4 skg 68 *Persson* och 4 skg 94 *Berlinde* förklarade sig icke hava varit utsatta för någon som helst form av pennalism och kände ej till någon pennalism.

52) 2 skg 37 *Hildor*: Någon pennalism hade icke förekommit. Vissa av de yngre hade varit efterhållna av de äldre; nr 25 Nilsson och Frick hade icke varit särskilt utsatta.

53) 4 skg 93 *Söderberg*: De äldre hade varit hyggliga och det enda bråk som förekommit hade varit att de yngre tvingats läsa upp »ramsor».

Kaptenen Hauffman anförde i sitt utlåtande: Den å af Chapman verkställda undersökningen finge anses hava ådagalagt att två gossar av yngre årskursen, nr 25 Nilsson och Frick, vilka efter permission från fartyget den 29 juni icke återvänt ombord, varit utsatta för pennalism och förföljelse av Silving och nr 33 Gustavsson. Det hade även framkommit att — ehuru i mindre omfattning — ett antal andra, yngre årskursen tillhörande gossar fått slag sig tilldelade eller varit utsatta för viss art av ekonomisk påtryckning under sken av lån eller s. k. »fixning». Utredningen syntes emellertid även giva vid handen, att förseelserna begåtts av ett ganska begränsat antal äldre

gossar. I stort sett vore Hauffman av den uppfattningen, att det varit Silving och nr 33 Gustavsson, som utfört dåliga handlingar och samtidigt utgjort smittohärd, dit dock även lämpligen torde kunna hänföras den allmännare »låntagaren» Fröjd. Vad utdelat »smörj» beträffade vore ju detta i varje fall förkastligt, men det borde likväl göras åtskillnad om det gällde en korrigerings (oavsett att den äldre alls icke ägde befogenhet därtill) av en yngre kamrats slöhet, olydnad eller ovilja till arbete, mot om det överhuvud taget i grunden icke skulle givas annan anledning därtill än översittarens önskan att visa makt eller att plåga. Ehuru väl Silving och nr 33 Gustavsson velat göra gällande, att deras maktmissbruk i hänseende till handgripligheter mot nr 25 Nilsson och Frick skett mot bakgrunden av visst motiv, angivet såsom bristande påpasslighet i tjänsten, utvisade de båda äldre gossarnas övergrepp i övrigt sådan natur att det finge anses klarlagt, att de överhuvud taget utövat särdeles klandervärt översitteri. De övriga äldre i protokollet namngivna gossar, som handgripligt förgått sig mot yngre, torde sannolikt icke hava gjort detta för att avsiktligt pennalisera utan hade i stort sett ansett det från deras synpunkt motiverat. Så kunde dock icke hava varit fallet, där det rört sig om ekonomiskt mellanhavande i form av »lån» av penningar eller s. k. »fixning», för vilka obehagliga företeelser intet skäl torde kunna föreläggas. Enär samtliga skeppsgossar ombord vore nyembarkerade sedan blott några veckor tillbaka, ägde Hauffman ingen ingående kännedom om vederbörandes karaktär; Hauffman hade dock angående de berörda förhållandena vid förhören fått ett allmänt ogynnsamt intryck av Silving och nr 33 Gustavsson och även, ehuru i mindre grad, av Fröjd. Däremot hade Hauffman icke något direkt ogynnsamt intryck av övriga i protokollet namngivna äldre gossar, ej heller angående nr 64 Johansson, vilkens hårdhänthet torde kunna hänföras till ett något hetsigt humör och som — likt Hallberg och Åström samt, vad avsåge handgripligheter, även Fröjd — icke torde hava handlat av illvilja utan i harm över förekommande slöhet. Med avseende på de åtgärder som tidigare eller med anledning av vad som framkommit blivit av Hauffman företagna ombord till förebyggande av risker för ogrannlaga maktutövning från äldre mot yngre hade dessa åtgärder varit följande. I anslutning till besättningens embarkering ombord i april hade Hauffman inför fartygets samlade officerare, underofficerare, flaggkorpraler och korpraler av däcksavdelningen uttalat sitt bestämda avståndstagande mot allt vad som till pennalism kunde hänföras. Hauffman hade även därvid beordrat honom underlydande personal av sagda grader att med uppmärksamhet biträda i berört hänseende samt att omedelbart inrapportera eventuella överträdelser. Vidare hade Hauffman utfärdat föreskrift om att dörar till WC och tvättrum städse skulle vara öppna; med sagda föreskrift avsåges att för insyn hålla öppna de enda prång i fartyget, där gossar eljest kunde undandra sig observation. Hauffman hade även övervägt att till äldre årskursen göra ett uttalande i hithörande frågor, men avstått därifrån av den anledningen att han haft intrycket från landtjänstgöringen i Karlskrona, att pennalism i ordets egentliga mening icke hade ägt rum därstädes,

varför han icke velat »väcka den björn som sover». — Antalet korpraler som vore förlagda till trossbotten på af Chapman vore mycket stort och praktiskt taget lika med antalet gossar av äldre kursen och Hauffman betvivlade icke att korpralerna därstädes skulle hava fullgjort Hauffmans order. Att ordna fullt effektiv övervakning syntes näppeligen utförbart ombord efter vad som ville synas hava framkommit. Sedan förhören med skeppsgossarna nu avslutats hade Hauffman inför de äldre av dem med skärpa uttalat sig angående det föraktliga i överträdelse som förekommit samt jämväl förutskickat konsekvenser av det passerade. Hauffmans uppfattning i stort om sådana förekommande utväxter på kamratuppfostrans område vore, att de i det långa loppet tyvärr icke kunde helt undvikas, upplysning och förebyggande åtgärder till trots. Det borde även uppmärksammas, att kåren årligen förnyats med över en tredjedel av sitt totala antal gossar. En bidragande orsak till svårigheten att kunna ingripa låge även däri, att de yngre, oavsett om de uppmanades därtill av befälet, icke inrapporterade eventuella missförhållanden annat än undantagsvis, då rättelse givetvis skedde. En yngres underlåtenhet att inrapportera något passerat torde dock rättvisligen icke böra hänföras enbart till tanke på represalier, ty gott kamratskap rådde förvisso i kåren även oberoende av kurs. Oavsett huruvida de i chefens för skeppsgossekåren tilläggsprotokoll vid förhör med de från Najaden och Jarramas rymda gossarna förekommande uppgifterna angående pennalism komme att visa sig äga riktighet eller icke, finge Hauffman dock såsom sin uppfattning ifrågasätta om den primära orsaken till rymningarna varit att de åberopade förhållandena ombord varit svåra. I samband med besättningsbytena den 21 juni mellan de seglande fartygen och af Chapman hade några gossar beviljats avsked efter anhållan därom. Det vore en känd sak att när så skett uppstode även hos andra tanken på avsked, varvid de toge saken i egen hand och rymde. Den beslutade indragningen av kåren och därvid i pressen synliga debatter kunde knappast hava uppmuntrat en kanske redan tvehågsen gosse, och slutligen borde även nämnas att den civila marknaden vid nuvarande högkonjunktur omedelbart beredde en avskedstagen gosse sysselsättning. I de nu inträffade många fallen av rymning från Najaden och Jarramas vore det icke heller otroligt, att rymlingarna även velat undrandraga sig den mera påfrestande tjänstgöringen vid dessa fartygs förestående långsegling i Nordsjön eller måhända även hyst ängslan därför jämfört med att få tjänstgöra å till ankars liggande af Chapman. Vid rekryteringen av alla yrken måste alltid en viss procent hava »kommit fel», så även här och det visade sig, att gossar som saknade gry alltid vore mer utsatta för kamraters uppmärksamhet än det stora flertalet.

Chefen för skeppsgosseavdelningen *kommendörkaptenen av andra graden B. Lindgren* anförde i ett den 18 juli 1937 ombord å fartyget Najaden, som då låg i Harwich, avgivet yttrande följande: Av fartygschefernas utredningar framginge att å Najaden och Jarramas endast några smärre förseelser förekommit, medan å af Chapman ett flertal övergrepp varit för handen. Detta

måste ses mot bakgrunden av de olika tjänstgöringsförhållandena. Tjänsten å de seglande fartygen, Najaden och Jarramas, vore betydligt mera omväxlande, mera intresseväckande men även mera ansträngande än å det stillaliggande logementsfartyget af Chapman. Å de seglande fartygen till sjöss vore varje skeppsgosse upptagen dygnet runt. Hade han icke vakt eller annan tjänst, ville han vila och sova och finge på så sätt icke tid, ej heller lust att sysselsätta sig med sina yngre kamrater. Den ansträngande tjänsten till sjöss, särskilt i hårt väder, framtvingade att varje skeppsgosse gjorde sitt bästa, och individen lärde sig förstå, att han betydde något ombord. Detta skapade sammanhållning och god kamratanda. Under uppehållet i hamnarna, särskilt de utländska, brukade dessutom en hel del ordnas för skeppsgossarnas bildning och trevnad i form av utfärder, besök å kända orter m. m., nu senast en dagslång färd genom London för samtliga skeppsgossar, varigenom allt intresse komme att bliva inriktat härå. På annat sätt utövades tjänsten å af Chapman. Denna bleve mera ensidig, säkerligen mången gång långsam och framför allt betydligt mindre ansträngande, givande mera tillfällen för skeppsgossarna att ställa till ofog av olika slag. Det vore tydligt att från äldre skeppsgossar mot yngre förekommit en del övergrepp och då dessa vore absolut förbjudna hade Lindgren anmodat fartygscheferna att ytterligare hava uppmärksamheten riktad härå. Ingen möda lämnades emellertid osparad att å avdelningen söka rätta till varje missförhållande i förekommande fall. Fartygscheferna hade upprepade gånger anmodats att hava uppmärksamheten riktad härpå och det vore Lindgrens bestämda övertygelse att alla ombord av befäls grad, officerare, underofficerare, flaggkorpraler och korpraler, ej blott kände till bestämmelsen att inga övergrepp från skeppsgossars sida finge förekomma utan även alla med allvar och till det yttersta sökte fullgöra sina åligganden. Att helt och hållet komma dessa ynglingars övergrepp till livs torde vara nära nog omöjligt. En del av dessa övergrepp kunde även rubriceras som dumma pojkstreck, vilka torde förekomma inom varje internat. Nu måste man även hava i sikte, att dessa skeppsgossar rekryterades från mycket olika samhällsskikt. Det stora flertalet hade utomordentligt goda och starka karaktärer, under det att det alltid hade funnits i skeppsgossekåren dels dåliga element av de äldre, dels sådana svaga och undermåliga individer, vilka snarast borde bortföras från kårerna. Det vore emellertid dessa båda senare kategorier, som åstadkomme alla obehagligheter i form av övergrepp enligt en erfarenhet som Lindgren grundade på flerårig kompanitjänst, treårig kårchefstjänst i Marstrand samt under en mångfald sjökommenderingar med skeppsgossar. Vad då först de äldre, dåliga elementen beträffade brukade dessa naturligt nog hållas efter av befälet. Som någon slags hämnd för detta brukade det taga sig uttryck i kitslighet nedåt, d. v. s. mot de yngre skeppsgossarna, vilket lade i dagen mycket dåliga karaktärsegenskaper. Beträffande den svaga och undermåliga kategorien av de yngre torde det vara en ganska allmän regel — icke blott bland skeppsgossarna utan även inom alla pojkskolor — att dessa trakasserades på ett eller annat sätt icke blott av de äldre kamraterna utan även av sina

jämnåriga. Dessa svaga pojkar kände naturligtvis att de icke passade i miljön, och det vore så befälets sak att antingen söka höja dem upp på ett högre plan eller också låta dem lämna kåren. Detta gjordes även med den takt och urskillning som vore möjlig. Men man finge i detta sammanhang icke glömma att bland dessa yngre och svagare funnes dåliga karaktärer, och man borde därför icke alltid taga för gott de uppgifter de lämnade om övergrepp från äldre, exempelvis då de angåve dessa övergrepp såsom orsak till verkställd rymning. Lindgren ville i detta sammanhang anföra ett exempel. Vid Najadens och Jarramas avsegling från Karlskrona till England sistlidne juni hade sista dagen i Karlskrona icke mindre än fem skeppsgossar av yngsta årskursen rymt under ledning av en äldre. Dessa pojkar hade roat sig med att från en skogsdunge i närheten av ankarplatsen åse fartygens avsegling för att sedan belåtna gå till kasernen och anmäla sig, därigenom undandragande sig den ordentliga utbildningen ombord å Jarramas för att i stället fortsätta den bekvämare tjänsten å af Chapman. Att orsaken till rymning i detta fall skulle hava varit att gossarna utsatts för kitslighet vore icke möjligt, enär å af Chapman förekommit mera övergrepp än å Jarramas. Oavsett vad som förekommit å skeppsgosseavdelningens fartyg under sommaren 1937 vore det Lindgrens övertygelse, att förhållandena mellan skeppsgossarna i stort sett vore mycket gott. Skeppsgossarna vore till största delen unga, hurtiga ynglingar, som med nit, intresse och glädje fullgjorde sina åligganden. Några besvärligheter från befälets sida att omhänderväsa dessa pojkar funnes knappast och många gånger hade gossarna genom sitt vårdade och putsade uppträdande utomlands framkallat ett smickrande omdöme.

Uti en senare skrivelse den 10 augusti 1937 meddelade Lindgren, att följande bestraffningar och tillrättavisningar meddelats:

1 skg. kompaniet:

»3» Hallberg för våld å likställd krigsman, vaktarrest i två dagar med tjänstgöring;

13 Silving för våld å likställd krigsman samt bristande i anständigt uppförande, vaktarrest i sex dagar med tjänstgöring;

33 Gustavsson för våld å likställd krigsman samt bristande i anständigt uppförande, vaktarrest i sex dagar med tjänstgöring;

34 Byman för fel mot militär tukt och ordning, varning;

44 Lundkvist för bristande i anständigt uppförande, vaktarrest i två dagar med tjänstgöring (då Lundkvist sedan den 30/7 icke återvänt till fartyget af Chapman efter permission, hade sagda beslut ännu icke meddelats);

47 Danielsson för oförstånd, varning;

48 Hellman för fel mot militär tukt och ordning, 20 dagars vägran av landpermission;

64 Johansson för våld å likställd krigsman, vaktarrest i två dagar med tjänstgöring;

102 Fröjd för våld å likställd krigsman samt bristande anständighet i uppförande, vaktarrest i fyra dagar med tjänstgöring;

108 Wicksell för fel mot militär tukt och ordning, varning;

115 Löf för fel mot militär tukt och ordning, 15 dagars vägran av landpermission.

5 skg. kompaniet:

71 Åström för våld å likställd krigsman, vaktarrest i två dagar med tjänstgöring;

96 Östman för fel mot militär tukt och ordning, 10 dagars vägran av landpermission.

Uti yttrande till militieombudsmannen den 25 augusti 1937 anförde tillförordnade chefen för skeppsgossekåren vid Karlskrona örlogsstation, *kommendörkaptenen greve Wachtmeister* bland annat följande: Sommartiden finnes inga skeppsgossar i land, utan samtliga gossar från såväl Karlskrona som Marstrands skeppsgossekårer vore sjökommenderade, ena hälften å de seglande övningsfartygen Najaden och Jarramas samt andra hälften å det till ankars i Karlskrona skärgård liggande övningsskeppet af Chapman, samtliga dessa fartyg lydande under chefen för skeppsgosseavdelningen, kommendörkaptenen Lindgren, embarkerad å Najaden. Sedan senaste ordinarie chef för skeppsgossekåren i Karlskrona, kommendörkaptenen Måhlén avgått från sin befattning med den 15 maj 1937, hade chefskapet över kåren, i avvaktan på nästa ordinarie chefs tillträde den 1 oktober, tillfälligt uppehållits av kaptenen W. Lindfeldt under tiden den 16 maj—den 29 juni samt av Wachtmeister från och med den 30 juni och tills vidare. Att observera vore således, att vid tiden för militieombudsmannens förfrågan inga skeppsgossar funnits landkommenderade i Karlskrona samt att chefskapet över kåren tillfälligt utövats av annan befälhavare vid sidan av dennes ordinarie tjänst, under det att gossarna å andra sidan vore direkt underställda det sjögående befälet. Dessa förhållanden hade givetvis inverkat försvårande och fördröjande på den av militieombudsmannen begärda utredningen.

Den av militieombudsmannen ställda frågan, huruvida pennalism förekomme vid skeppsgossekåren i Karlskrona, måste mot bakgrund av de gjorda utredningarna och förhören besvaras jakande, i det att förekomsten av pennalism konstaterats bland skeppsgossar, tillhörande såväl Karlskrona som Marstrands skeppsgossekårer. Av allt att döma syntes pennalism huvudsakligen hava förekommit å skeppsgossefartygen under sommaren 1937. Att pennalism skulle hava förekommit vid kårerna iland under vintern hade vid de verkställda utredningarna eller på annat sätt icke framkommit. Uteslutet att under denna tid pennalism kunde hava förekommit vore det dock icke. Skulle så hava varit fallet, torde emellertid förseelserna varken varit omfattande eller av allvarligare beskaffenhet. Beträffande omfattningen av pennalism ombord vore ett jämförelsevis stort antal fall konstaterade. Förseelserna syntes emellertid hava begåtts av ett relativt begränsat antal äldre gossar. Själva utövandet av pennalism hade som regel skett i form av örfilar — någon gång knytnävslag — slag med sladd, tilltvingande under hot om stryk av pengar — större summa än 50 öre finnes dock icke nämnd i förhørsprotokollen — samt av cigaretter, bullar m. m. Misshandel av all-

varligare beskaffenhet torde icke hava förekommit. Bevekelsegrunderna för pennalismutövning torde i de flesta fall hava varit någon av följande:

att bestraffa — bestraffningsrätten givetvis självtagen — bristande påpasslighet och småförseelser begångna av yngre kamrater enligt regeln: välj mellan rapport och stryk;

elakhet — pojkgrymhet — i avsikt att göra livet surt för sådana yngre kamrater, understundom även kurskamrater, vilka det visat sig vara lätt att rå på och vilka det överhuvud taget varit tacksamt att reta eller göra till föremål för gyckel, enär den plågade till följd av sin veka natur icke kunnat bära de äldres översitteri; samt

under hot om stryk tilltvinga sig egna fördelar genom utpressning av penningar eller varor eller av arbete för egen räkning, t. ex. beslagning av koj, tvättning av kläder.

Pennalism vore icke någon ny företeelse. Den torde i större eller mindre omfattning förekomma inom varje pojkindernat. Ibland grasserade den svårare, ibland mindre, men att utrota den för alltid torde vara svårt, enär den hängde samman med pojknaturen. Pennalism vore ett utslag av ynglingens begär att vilja härska. Men som denne ingen hade att härska över, komme alltid uttrycken för maktbegäret att röra sig på förbjudna områden. Att pennalism, i den utsträckning som visat sig vara fallet, kunnat förekomma trots att samtliga vederbörande befälhavare redan från första början vidtagit preventivåtgärder i form av övervakning, föreskrifter, instruktioner och upplysning samt oaktat det intresse, som från allt befälet, såväl det högre som lägre, alltid visats och alltjämt visades skeppsgossarna, kunde förklaras endast med omöjligheten att utöva övervakning i varje ögonblick samt de yngres obenägenhet — det må vara av fruktan för represalier eller i känslan av kamratskapet — att anmäla mot dem begånget översitteri. Att generellt anse den konstaterade pennalismen som ett utslag av dålig anda inom skeppsgossekårerna torde icke vara rättvist. Pennalism, vars alla former visserligen vore ur alla synpunkter fördömliga, vore dock oftast ett utslag av pojkaktighet, i de flesta fall utan bakgrund av dålig karaktär i egentlig bemärkelse hos utövaren. Att i sammanhang med det skedda söka förneka såväl både dåliga som fula karaktärsdrag hos ett flertal pojkar läte sig emellertid ingalunda göra särskilt med hänsyn till de vidrigaste uttrycken för de påtalade oarterna, utpressningen, om man kunde begagna detta uttryck. Såsom ett förklarande men icke försvarande moment vid uppkomsten av pennalism borde särskilt framhållas det faktum, att sådana yngre kamrater och jämväl kurskamrater, som icke kunde finna sig tillrätta med yrket utan skötte sig valhänt och tafatt i tjänsten och därtill vore veka naturer, med andra ord de som kommit in på fel levnadsbana, alldeles särskilt frestade pojknaturen hos kamraterna, i synnerhet hos de äldre, till att spela översittare och att trassera. Uppdagade förseelser hade emellertid beivrats och sannolikt sutte oarterna icke djupare inrotade än att de med de utdelade straffen och tillrättavisningarna skulle i fråga om de skyldiga individerna visa sig vara borta för alltid.

Militieombudsmannen meddelade den 2 december 1937 följande beslut i ärendet:

I ärendet vore utrett att pennalism förekommit å skeppsgossefartygen under sommaren 1937 bland skeppsgossar tillhörande såväl Karlskrona som Marstrands skeppsgossekårer. Förseelserna syntes hava begåtts huvudsakligen mot skeppsgossar av yngsta årsklassen. Enligt beslut av 1936 års riksdag skulle skeppsgosseinstitutionen avvecklas. Någon antagning av skeppsgossar komme sålunda icke vidare att äga rum. På grund härav och då de skeppsgossar, vilka blivit förvunna att hava gjort sig skyldiga till pennalism i någon form, blivit bestraffade eller meddelade tillrättavisning, företoge militieombudsmannen icke vidare åtgärd i ärendet.

B. Mål, som ännu icke varit föremål för prövning av domstol eller annan myndighet.

14. Regementschef har fällt smädliga yttranden och använt kränkande tillmälen till honom underlydande personal. Han har vidare underlåtit att vid sjukdom som varat viss längre tid avlämna befälet över regementet. Befälselever hava använts för viss handräckning i stället för att undergå befälsutbildning.

Uti en den 8 september 1937 dagtecknad skrift anhöll löjtnanten vid Hallands regemente N. A. R. Strömbom att få fästa militieombudsmannens uppmärksamhet på vissa händelser och förhållanden beträffanden disciplinen vid regementet. I skrivelsen anförde Strömbom bland annat:

Regementschefen, översten friherre A. W. C. Gyllenkrok hade med anledning av en vid regementet inträffad olyckshändelse entledigat kaptenen E. Tham från chefskapet över 2. kompaniet samt på andra sätt så trakasserat Tham att denne nödgats begära avsked från aktiv stat. Mot chefen för 6. kompaniet, kaptenen E. G. Wickström hade Gyllenkrok uppträtt på ett sådant sätt att Wickström föranletts att före regementsövningarna 1937 begära entledigande från kompanichefskapet. Vid dessa regementsövningar hade Gyllenkrok med förbigående av Strömbom placerat två yngre löjtnanter såsom ordinarie kompanichefer. På grund av sjukdom hade Gyllenkrok varit urståndsatt att delta i regementets övningar från och med den 19 augusti till den 1 september 1937 utan att likväl anteckna sig såsom sjukledig eller avlämna befälet över regementet. Vid det dagliga samtalet med underlydande i tjänsten använde Gyllenkrok sig flitigt av smädliga uttryck, svordomar, andra råheter och slanguttryck. Slutligen hade Gyllenkrok i åtskilliga hänseenden åsidosatt gällande utbildningsbestämmelser beträffande första årets befälselever.

Med anledning av den inkomna anmälan hölls den 23 och den 24 september 1937 förhör i Halmstad med Strömbom och åtskilliga andra av personalen

vid Hallands regemente. Vid dessa förhör kompletterade Strömbom sin anmälan i vissa hänseenden. Strömbom uppgav bland annat att Gyllenkrok obehörigen ingripit i utbildningsföreskrifterna genom att använda befäls-elever till viss handräckningstjänst. Den 14 oktober 1937 inställde sig Strömbom å militieombudsmansexpeditionen samt gjorde därvid ytterligare tillägg till sin anmälan.

Sedan Tham den 13 oktober 1937 undergått förhör å militieombudsmans-expeditionen samt Strömbom på sätt ovan angivits fullständigt sin anmälan anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 15 oktober 1937, med översändande av handlingarna i ärendet, Gyllenkrok att senast den 5 november 1937 inkomma med förklaring. Sistnämnda dag inkom till militieombudsmans-expeditionen ett av Gyllenkrok undertecknat yttrande, åtföljt av 15 bilagor. Då Gyllenkrok i sitt yttrande förbigått åtskilliga av de mot honom riktade anmärkningarna anställdes den 12 november 1937 å Hallands regementes kasernetablissemment nytt förhör i saken.

Strömbom avgav påminnelser i ärendet den 19 november 1937.

Vid prövning av vad i ärendet förekommit fann militieombudsmannen att Gyllenkrok *dels* vid ett stort antal tillfällen fällt smädliga yttranden och använt kränkande tillmälen till honom underlydande personal, *dels* underlåtit att vid sjukdom som varat viss längre tid avlämna befälet över regementet, *dels* i strid med gällande föreskrifter använt befäls-elever till handräckningstjänst. I skrivelse den 29 november 1937 uppdrog militieombudsmannen åt överkrigsfiskalsämbetet att anhängiggöra och utföra åtal mot Gyllenkrok för de tjänstefel vartill han sålunda gjort sig skyldig.

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd.

1. Fråga om innebörden av bestämmelsen i 15 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes att krigsrätts första sammanträde skall utsättas att äga rum så snart lämpligen ske kan.

Vid granskning av fångförteckningarna för juli och augusti månader 1936 från Svea trängkår uppmärksammades, att i ett flertal fall, då efter förhör inför vederbörande befälhavare mål hänskjutits till krigsrätt, avsevärd tid förflutit från förhöret till krigsrättens första sammanträde. Sålunda hade i sex inför krigsrätten den 3 juli 1936 första gången förekommande mål förhör hållits i fyra av målen den 17 juni 1936 samt i de två övriga den 19 i sistnämnda månad. I tre inför krigsrätten den 11 augusti 1936 första gången förekommande mål hade förhör hållits i två den 28 juli 1936 och i det tredje redan den 24 i sistnämnda månad.

Med anledning av vad sålunda iakttagits anhöll militieombudsmannen i skrivelse till krigsdomaren vid Svea trängkårs krigsrätt B. F. Hallberg om hans yttrande, huruvida något hinder förelegat att i angivna fall hålla krigsrättens första sammanträde tidigare än som skett.

I sin svarsskrivelse anförde krigsdomaren följande:

Beträffande de i militieombudsmannens skrivelse avsedda mål, som första gången förekommit den 3 juli 1936:

Befälhavarens anmälan, att krigsrätt erfordrades, hade inkommit till krigsdomaren måndagen den 22 juni 1936. Omedelbart efter skrivelsens mottagande hade krigsdomaren efter vanligheten förhört sig å kårexpeditionen om lämplig dag för krigsrätt och hade då erhållit det besked, att samtliga sex svarande tillhörde ett kompani, som hade övningsuppehåll med hemförloving från och med den 23 till och med den 28 juni. Måndagen den 29 juni hade således varit den första dag, till vilken krigsrättens sammanträde kunnat utsättas. Men den dagen hade krigsrättens civila ledamöter varit av sin tjänstgöring i rådhusrätt — krigsdomaren vore tillförordnad borgmästare och auditören rådman — hindrade att delta i krigsrättssammanträde. Tisdagen den 30 juni hade de civila ledamöterna likaledes varit förhindrade på grund av ett tidigare utsatt krigsrättssammanträde vid ett annat truppförband. Till onsdagen den 1 juli skulle det ifrågavarande krigsrättssammanträdet möjligen kunnat utsättas, men då så ej blivit fallet, torde något hinder förelegat, om vars beskaffenhet anteckning ej skett och som krigsdomaren ej heller kunde erinra sig. Torsdagen den 2 juli hade krigsrättens civila ledamöter

varit hindrade av tjänstgöring i rådhusrätten. Fredagen den 3 juli hade krigsrätten hållits. Krigsdomaren ansåge sig hava visat, att hinder förelegat att i nu angivna fall hålla krigsrättens sammanträde tidigare än som skett.

Beträffande de i skrivelsen avsedda mål, som första gången förekommit den 11 augusti 1936.

Befälhavarens skrivelse med begäran om krigsrätt hade ankommit till krigsdomaren onsdagen den 29 juli. Enligt av krigsdomaren å denna skrivelse gjorda anteckningar hade från kårexpeditionen till krigsdomaren anmälts, att samtliga svarande för militära övningar vistades å annan ort under tiden från och med måndagen den 3 till och med lördagen den 8 augusti. Någon dag eller några dagar måste ju förflyta från den dag, då vederbörande befälhavares anmälan om behovet av krigsrätt inkommer, och till dagen för krigsrättens sammanträde. Krigsdomaren måste bland annat förvissa sig om att krigsfiskalen, som vore landsfogde i länet och således mycket ofta uppehölle sig på andra orter inom länet, vore tillgänglig den föreslagna dagen. Tid för anskaffande av prästbetyg och utdrag ur straffregistret måste i förekommande fall beräknas. Den nu ifrågavarande krigsrätten hade därför lämpligen icke kunnat utsättas till torsdagen den 30 juli (som för övrigt varit en rättegångsdag vid rådhusrätten) eller till fredagen den 31 juli och ej heller till lördagen den 1 augusti. Måndagen den 10 augusti hade krigsrättens civila ledamöter varit hindrade av tjänstgöring i rådhusrätten. Den 11 augusti hade krigsrätten hållits. Krigsdomaren ansåge sig hava visat, att hinder förelegat att även i nu angivna fall hålla krigsrättens sammanträde tidigare än som skett.

Krigsdomaren ville framhålla, att han alltid låtit sig angeläget vara att utsetta sammanträde med krigsrätt till tidigast möjliga och lämpliga dag, och att han komme att därvid förbliva. Han hade icke kunnat räkna ut vad som för honom vore att vinna genom ett onödigt uppskjutande av målens behandling vid krigsrätt. Den tid mellan förhörsdagen och dagen för målets första handläggning vid krigsrätt, som fångförteckningarna utvisade, kunde naturligtvis ibland förefalla onödigt lång. Men det kunde finnas många förklaringar till detta förhållande. Några sådana hade krigsdomaren i det föregående berört. Krigsrättens civila ledamöter kunde vara hindrade av sina ordinarie och viktigare domarsysslor. Det hade inträffat, att dessa ledamöter icke på en hel vecka haft någon dag tillgänglig för krigsrättssammanträde: Ordinarie rättegångsdag på måndagen, sammanträde för en vidlyftig exekutivauction på tisdagen, själva auktionen på onsdagen, ordinarie rättegångsdag på torsdagen, rannsaking med häktade personer på fredagen, och på lördagen mottagning för den allmänhet, som förgäves under hela veckan förut sökt komma i förbindelse med vederbörande tjänsteman. Sedan en dag för krigsrättssammanträde föreslagits, kanske krigsfiskalen vore hindrad just den dagen genom någon av sina ofta förekommande resor. Man hade också att taga hänsyn till de militära övningarna. Just den dag, som krigsdomaren föreslagit för krigsrättssammanträde, förekomme en övning, som kanske vore den enda i sitt slag under hela utbildningstiden. Det kunde

då ej vara rätt att för ett sammanträde, som lika väl kunde hållas en annan dag, taga vederbörande ur tjänsten, och sammanträdet flyttades då till en från övningssynpunkt lämpligare dag. I många fall ansåge krigsfiskalen ytterligare utredning erforderlig. Det måste då vara mer praktiskt att vänta till dess denna utredning vore färdig, om det bleve så inom rimlig tid, än att sammanträda blott för att meddela ett uppskovsbeslut. Krigsdomaren komme vid utsättandet av krigsrättssammanträden i fortsättningen att tillämpa samma principer som hittills. Han hade funnit dessa principer förnuftiga och icke stridande mot lagens mening och icke heller mot dess ordalydelse, som ju föreskreve, att krigsrätts första sammanträde skulle utsättas att äga rum så snart lämpligen ske kunde.

I skrivelse den 5 mars 1937 till krigsdomaren Hallberg anförde militieombudsmannen härefter följande:

Till krigsdomarens tolkning av bestämmelsen i 15 § rättegångslagen, att krigsrätts första sammanträde skulle utsättas att äga rum så snart lämpligen ske kunde, ansåge militieombudsmannen sig icke kunna giva sin anslutning. Krigsdomarens resonemang, som byggde på den principen, att krigsrättsgöromålen alltid skulle stå efter varje civilt domargöromål, skulle kunna leda därtill, att ett krigsrättssammanträde icke kunde utsättas på flera veckor, då ju det schema som krigsdomaren skisserat för en vecka givetvis kunde hava avseende på jämväl den nästa.

Det torde ligga i sakens natur, att vid utsättande av tid för krigsrätts sammanträde hänsyn finge tagas till domares och åklagares övriga tjänstegöromål. Vid remissen till lagrådet den 18 juli 1913 av förslaget till lag om krigsdomstolar och rättegången därstädes hade föredragande departementschefen bland annat anfört:

I avseende å frågan vem som skulle äga bestämma tid och plats för krigsrätts sammanträde finge till en början framhållas, hurusom redan den omständigheten, att krigsrätterna enligt det föreliggande förslaget skulle inrättas vid krigsmaktens särskilda avdelningar i stället för att utgöra för flera avdelningar gemensamma distriktskrigsrätter, syntes tala för en förändring i det av kommittén föreslagna sättet för krigsrätternas sammankallande. Visserligen skulle krigsrätternas civila ledamöter intaga en mera sidoordnad ställning till de särskilda truppförbanden, och den omständigheten, att dessa ledamöter i allmänhet samtidigt skulle vara anställda vid flera olika krigsrätter, gjorde det nödvändigt, att vid utsättande av tid för krigsrätts sammanträde hänsyn toges därtill, att krigsdomare och auditörer ej vore upptagna av tjänstgöring vid annan krigsrätt eller av andra ämbetsgöromål. För att tillbörligt avseende skulle fästas vid dessa förhållanden, syntes det därför vara riktigast, att det överlämnades åt krigsdomaren att i sista hand bestämma tid för krigsrättssammanträdet, dock under förutsättning, att han i denna fråga samrådde med befälhavaren, så att sammanträdet icke utan tvingande skäl utsattes på en för den militära tjänstgöringen olämplig tid.

Huruvida med detta uttalande avsetts att framhålla, att hänsynen till domstolsledamöternas och åklagarens *civila* tjänstegöromål kunde föranleda att tiden för ett krigsrättssammanträde något jämkades, kunde vara tvek-

samt, men det torde ligga i sakens natur, att en viss hänsyn alltid måste tagas därtill, att den juridiskt utbildade krigsrättspersonalen i allmänhet beklädde civila ämbeten och tjänster. Därifrån vore emellertid steget långt till den av krigsdomaren förfäktade åsikten, att de göromål vilka sammanhänge med krigsrättssammanträde generellt skulle intaga en andrahandsställning i förhållande till övriga domar- och åklagargöromål. Att så icke vore fallet torde jämväl framgå därav, att enligt 7 § rättegångslagen vice krigsdomare, om sådan förordnats, skulle inträda i krigsdomarens ställe vid förfall för denne, samt att om jämväl vice krigsdomare vore förhindrad annan ställföreträdare skulle förordnas av krigshovrätten. Motsvarande bestämmelser vore i fråga om auditör givna i 13 § rättegångslagen. Beträffande krigsfiskal föreskrevs i 33 § rättegångslagen att vice krigsfiskal, om sådan förordnats, skulle inträda i krigsfiskals ställe, om denne vore förhindrad tjänstgöra, samt att, om hinder föreläge jämväl för vice krigsfiskal, justiekanslern eller för visst fall vederbörande befälhavare ägde att förordna vikarie.

Beträffande tolkningen av uttrycket »så snart lämpligen ske kan» erinrades om att enligt det till grund för lagen liggande kommittéförslaget rättens första sammanträde skulle utsättas att *ofördröjligen* äga rum. Vid lagrådsremissen hade föredragande departementschefen anfört, att då detta uttryck föranlett den uppfattningen, att ej ens så långt dröjsmål med sammanträdet hållande vore medgivet, som erfordrades för nödig utredning i målet samt inkallande av parter och vittnen, i stället uti det remitterade förslaget såsom allmän regel stadgats, att det första sammanträdet skulle utsättas att äga rum så snart lämpligen ske kunde.

Såsom torde framgå utav de av departementschefen nämnda exemplen hade det avsetts, att krigsrättssammanträde skulle kunna utsättas senare än »ofördröjligen» dels då någon handläggning icke kunde komma till stånd vid ett omedelbart hållet krigsrättssammanträde, dels då handläggningen väsentligt främjades genom uppskovet, till exempel genom att nödig utredning hunne anskaffas. Dröjsmål med första krigsrättssammanträdet skulle sålunda vara tillåtet, när den processuella ändamålsenligheten så krävde.

Militieombudsmannen ansåge sig böra låta bero vid att delgiva krigsdomaren sin uppfattning i ämnet.

2. 7 kap. 4 § allmänna strafflagen skall icke åberopas då straff ådömes uteslutande efter strafflagen för krigsmakten. Fråga huruvida straffhöjning likväl må äga rum på den grund att brottet blivit begånget å sabbatstid.

Sedan militieombudsmannen i anledning av iakttagelse vid granskning av fångförteckningar från depåfartyget Svea för 2. kvartalet 1937 infordrat avskrift av särskilda krigsrättens vid kustflottan utslag den 8 maj 1937 i mål

mot 2. klass sjömannen vid 5. matroskompaniet nr 539 Erik Svante Olsson, inhämtade militieombudsmannen av utslaget att krigsrätten dömt Olsson jämlikt 52 och 129 §§ strafflagen för krigsmakten, jämförda med 7 kap. 4 § allmänna strafflagen, att undergå disciplinstraff av vaktarrest i 8 dagar.

I skrivelse den 18 oktober 1937 till vice krigsdomaren F. W. Flensburg, som vid utslagets meddelande fört ordet i krigsrätten, anförde militieombudsmannen bl. a. följande:

Enligt 7 kap. 4 § allmänna strafflagen skulle den omständigheten, att ett brott begåtts å sabbatstid, anses såsom försvårande. Då strafflagen för krigsmakten icke innehölle någon hänvisning till nämnda lagrum, torde detsamma icke böra återopas, när straff ådömdes allenast enligt strafflagen för krigsmakten. Med anledning av vad sålunda anmärkts anmodade militieombudsmannen Flensburg inkomma med yttrande för egen del ävensom av krigsrättens övriga ledamöter.

Uti ett gemensamt den 29 oktober 1937 dagtecknat yttrande anförde krigsrättsledamöterna:

På grund av anmärkningen hade ledamöterna funnit strafflagen för krigsmakten, såsom militieombudsmannen framhållit, icke innehålla någon hänvisning till 7 kap. 4 § allmänna strafflagen, varför nämnda lagrum icke hade bort återopas i förevarande fall. Emellertid ansåge sig krigsrättens ledamöter böra framhålla att det för Olsson tilltänkta straffet icke i någon mån höjts genom återopande av 7 kap. 4 § allmänna strafflagen utan att krigsrätten därigenom endast velat utmärka att krigsrätten icke förbisett att brottet skett å sabbatstid.

Med anledning av vad krigsrättsledamöterna sålunda yttrat anförde militieombudsmannen i skrivelse den 8 november 1937 till Flensburg bland annat:

7 kap. 4 § allmänna strafflagen hade följande lydelse: »Begår någon brott å sabbatstid, varde den omständighet såsom försvårande ansedd.»

Strafflagen för krigsmakten innehölle i 33 § en bestämmelse därom, att vad i allmän lag funnes stadgat om särskilda grunder som uteslöte, minskade eller upphävde straffbarhet skulle lända till efterrättelse vid tillämpning av strafflagen för krigsmakten, likväl med iakttagande av de ytterligare eller skiljaktiga stadganden som däri förekomme. Däremot innehölle strafflagen för krigsmakten icke någon hänvisning till de bestämmelser i allmänna strafflagen vilka föreskreve att vissa angivna omständigheter skulle anses som försvårande antingen i allmänhet eller i fråga om särskilda brott.

De intressen, vilka motiverat tillkomsten av stadgandet i 7 kap. 4 § allmänna strafflagen, kunde givetvis göra sig gällande även då det gällde utnämmande av straff för brott vilka skulle bestraffas enligt annan lag än allmänna strafflagen. Då domstolen vore skyldig att vid straffmätning taga hänsyn till samtliga omständigheter av beskaffenhet att böra inverka på straffets höjd och — inom vederbörliga strafflatituder — avväga straffet därefter, vore det därför icke uteslutet att vid bedömande av brott som skulle bestraffas allenast efter strafflagen för krigsmakten betrakta den omständigheten såsom

försvårande att brottet blivit begånget under sabbatstid. En annan sak vore att på grund av den nämnda avsaknaden av hänvisning i strafflagen för krigsmakten till 7 kap. 4 § allmänna strafflagen nämnda lagrum icke skulle åberopas då endast strafflagen för krigsmakten och icke jämväl straffbestämmelse i allmänna strafflagen vore tillämplig. Då man av krigsrättsledamöternas yttrande kunde utläsa att ledamöterna i denna del hade en avvikande mening hade militieombudsmannen velat giva uttryck åt sin uppfattning i ärendet. Militieombudsmannen anmodade Flensburg att giva övriga ledamöter av krigsrätten del av skrivelsens innehåll.

3. Fråga om innebörden av stadgandet i § 40 militär bestraffningsföreskrift att då någon begått förseelse, som anses påkalla tillrättavisning, vederbörande befälhavare må omedelbart meddela tillrättavisningen, såvitt han själv iakttagit förseelsen.

Uti en den 24 april 1937 till militieombudsmannen inkommen skrift anhöll andra klass sjömannen vid 1. yrkeskompaniet nr 184 Hansson att få bringa följande under militieombudsmannens prövning:

Lördagen den 17 april 1937 hade Hansson utanför biografen Skandia i Karlskrona mött sin kompanichef, kaptenen Y. Dahl. Denne hade anmodat Hansson att uppgiva nummer och namn samt, sedan Hansson lämnat de begärda uppgifterna, beordrat Hansson att gå till kasernen, vilken order Hansson omedelbart åttlytt. Hansson hade anmält sig i sjömansgårdens högvakt. Kaptenen Dahl hade vid tillfället varit civilklädd. Hansson hade trott att Dahl skickat honom till kasernen emedan Hansson icke observerat Dahl och hälsat på honom. På Hanssons klädsel hade icke funnits något att anmärka. Måndagen den 19 april hade Hansson kallats till förhör inför chefen för sjömansgårdens skolor kommandörkaptenen av andra graden greve A. Wachtmeister. Denne hade uppläst en rapport från Dahl av innehåll att Hansson, då han mött Dahl, haft sin kavaj hopfäst nedtill med en nål. Då Hansson icke haft någon nål, hade han icke kunnat erkänna rapportens riktighet. Kavajen hade granskats av skolchefen, varvid inga märken efter någon nål kunnat upptäckas. Ett protokoll hade skrivits, vilket Hansson undertecknat. Rapporten hade gått vidare till kårchefen, vilken icke vidtagit några åtgärder. På tisdagen, den 20 april, hade Hansson kallats till kaptenen Dahl, som frågat huruvida Hansson haft någon nål i kavajen. Hansson hade förnekat att så varit förhållandet. Dahl hade då, trots Hanssons nekande, meddelat Hansson tillrättavisning av 12 dagars förbud att vistas utom kasernområdet samt sänkt hans uppförandebetyg 2 enheter. — Hansson vore beredd att med ed bekräfta att han icke haft någon nål i kavajen.

Med anledning av innehållet i Hanssons skrift anhöll militieombudsmannen i skrivelse den 24 april 1937 till stationsbefälhavaren vid Karlskrona örlogsstation, att denne ville inkomma med yttrande av chefen för underoffi-

cers- och sjömanskårerna samt av kommendörkaptenen Wachtmeister och kaptenen Dahl.

Uti yttranden, vilka den 12 maj 1937 inkommo till militieombudsmansexpeditionen, anförde kårchefen, Wachtmeister och Dahl följande.

Kårchefen kommendören Friis: Sedan förhørsprotokoll beträffande den av Dahl rapporterade, av Hansson begångna förseelsen inkommit till Friis, hade denne ansett sig icke kunna ålägga Hansson vare sig tillrättavisning eller bestraffning utan hade, efter att i ärendet hava rådgjort med örlogsstationens auditor, återförvisat ärendet till kompanichefen för att av honom avgöras, därvid Friis hänvisat honom till bestämmelserna i §§ 39 och 40 militär bestraffningsförfordning.

Skolchefen kommendörkaptenen Wachtmeister: Omedelbart efter det kompanichefens rapport å Hansson inkommit, hade förhör med Hansson verkställts. Då Hansson förnekade rapportens riktighet, hade rapporten jämte förhørsprotokoll överlämnats till kårchefen. Enär från kompanichefshåll framhållits att anbringande av nålar, häkter och hyskor å kavajerna, såsom varande extra knäppanordningar, vore att anse såsom ändring å beklädnadspersedel, hade Wachtmeister gjort en undersökning av den kavaj Hansson vid tillfället varit iförd och som Hansson uppgav sig hava burit jämväl vid mötet med Dahl. Wachtmeister hade icke kunnat upptäcka märken efter vare sig nål eller hake och hyska å kavajflikarna, om vilket förhållande han omedelbart efter förhöret telefonledes underrättat Dahl. Den av Wachtmeister undersökta kavajen hade varit märkt med Hanssons nummer.

Kaptenen Dahl: Ett missbruk som för det dåvarande florerade bland manskapet vore att kavajens snibb nedtill fästes med särskild knäppanordning eller med säkerhetsnål. Sedan Dahl vid mötet med Hansson den 17 april iakttagit en nål nedtill i dennes kavajsnibb, hade han skrivit rapport därom till skolchefen. Som Hansson vid förhör inför denne den 19 april förnekade riktigheten av Dahls rapport och då vittne till förseelsen icke fanns, hade skolchefen icke kunnat tillrättavisa Hansson utan hade överlämnat målet till kårchefen. Sedan kårchefen hänvisat Dahl till militär bestraffningsförfordning § 40, hade Hansson med stöd av denna paragraf blivit av Dahl tillrättavisad, enär Dahl själv iakttagit förseelsen i fråga.

Vid kårchefens skrivelse hade fogats

dels en avskrift av den av Dahl till skolchefen avgivna rapporten, enligt vilken Hansson den 17 april på eftermiddagen påträffats av Dahl, varvid Hansson haft »kavajen hopfäst nedtill med en säkerhetsnål, som dessutom var så slarvigt ditsatt att den gick genom tyget och syntes på framsidan av detta»,

dels ett av torpedstyrmannen av andra graden G. A. Höglund till kasernbefälhavaren vid sjömanskåren avgivet skriftligt yttrande av innehåll att då Hansson den 17 april anmält sig i sjömanskårens kasernvakt, intet funnits att anmärka på Hanssons klädsel.

Uti avgivna påminnelser anförde Hansson bland annat:

Mot kårchefens, skolchefens och Höglunds yttranden hade Hansson intet

att erinra. Vad anginge Dahls yttrande, så ville Hansson framhålla såsom egendomligt att Dahl icke, då han beordrade Hansson att inställa sig å kaserne, angivit att anledningen till denna order var att han observerat att Hansson haft en nål fäst i kavajen. Att den kavaj som Hansson vid mötet med Dahl varit iförd var densamma som Hansson burit vid förhöret inför skolchefen framginge därav att Hansson vid tillfället endast haft ute en av de två kavajer vilka tillhörde hans beklädnad, medan den andra förvarats på 1. yrkeskompaniets rustkammare.

I skrivelse den 22 juli 1937 till chefen för Sydkustens marindistrikt anförde tjänstförrättande militieombudsmannen:

Militär bestraffningsförfordning innehöller i §§ 39 och 40 bestämmelser dels angående vilka befälhavare som hade rätt att tilldela tillrättavisning, varom förmäldes i 210 § strafflagen för krigsmakten, dels angående sättet och ordningen för meddelande av dylik tillrättavisning. I sistnämnda hänseende föreskrevs i § 40, att då någon begått förseelse, som ansåges påkalla tillrättavisning, vederbörande befälhavare ägde omedelbart meddela tillrättavisning, såvitt han själv iakttagit förseelsen, samt att befälhavaren i annat fall skulle vid förhör med den felaktige lämna denne tillfälle att förklara sig.

Såsom en huvudregel i all straffprocess gällde att straff icke finge ådömas med mindre det blivit styrkt att den tilltalade begått det brott för vilket han tilltalats. I detta avseende intogs den militära disciplinprocessen eller det militära tillrättavsningsförfarandet principiellt icke någon särställning. Föreskrifter angående utrednings förebringande vore givna, för disciplinmålen i 18 kap. strafflagen för krigsmakten och i militär bestraffningsförfordning samt för tillrättavsningsförfarandet i den nyss citerade § 40 militär bestraffningsförfordning. Då det i sistnämnda författningsrum medgäves vederbörande befälhavare att omedelbart meddela tillrättavisning, såvitt han själv iakttagit förseelsen, finge detta icke uppfattas såsom åsyftande ett avsteg från grundsatsen att förseelsen skulle vara erkänd eller åtminstone bevislig; stadgandet innebure endast ett undantag från paragrafens huvudregel att förhör med den felande skulle hållas.

Enligt den äldre militära rättegångslagstiftningen hade i fråga om bevisvärdet av vissa tjänsterapporter gällt särskilda regler. Sålunda hade i 34 § förordningen den 11 juni 1868 om krigsdomstolar och rättegången därstädes stadgats, att officers eller underofficers tjänsterapport angående underlydande skulle, utom i fråga om oförrätt emot officerens eller underofficerens egen person, äga vitsord, där ej skäl eller omständigheter förekomme, som förringade rapportens tillförlitlighet. En bestämmelse av samma innehåll hade även upptagits i 61 § av det till grund för nu gällande lag om krigsdomstolar och rättegången därstädes liggande kommittéförlaget men hade — i överensstämmelse med två kommittéledamöters reservationsvis framförda mening — uteslutits i den kungl. propositionen år 1914 med den av föredragande departementschefen angivna motiveringen, att det syntes föga överensstämma med de grundsatser på vilka lagförslaget i övrigt vilade att låta den

militära processen i ett så viktigt hänseende avvika från vad som vore stadgat i fråga om processen vid de allmänna domstolarna.

Vid lagförslagens föredragning i lagrådet hade lagrådet beträffande 61 § i kommittéförslaget yttrat bland annat följande:

Att utan vidare borttaga denna bestämmelse syntes kunna medföra vissa vådor för disciplinen inom krigsmakten. Man kunde ej bortse från faran att i så fall den tilltalade, i förlitande på att full bevisning icke kunde åstadkommas, mången gång skulle neka till en förseelse, som ej åsetts av annan än den officer eller underofficer, som i enlighet med sin tjänsteplikt givit rapport om förseelsen. I den reservation till kommittéförslaget, däri yrkandet om stadgandets borttagande framställdes, syntes reservanterna hava utgått ifrån att den, som avgivit rapporten, skulle vara ojävig att vittna mot den, rapporten avsåge. För lagrådet syntes det dock synnerligen tveksamt, huruvida icke rapportgivaren vore att i detta hänseende likställa med en angivare och således jävig att vittna. De betänkligheter, som anförts mot stadgandets bibehållande, vore väl icke så stora, som i reservationen ansetts. Rapporten utgjorde en av en ämbets- eller tjänsteman under ämbetsansvar avgiven utsaga i en tjänsteangelägenhet. Dess vitsord vore beroende därav, att skäl och omständigheter icke förekomme, som förringade rapportens tillförlitlighet. Nämda restriktion innebure, att rapporten förlorade sitt vitsord, så snart domstolens övertygelse om rapportens sanningsenlighet blivit på något sätt rubbad, och ej, såsom i äldre lagstiftning föreskrivits, att dess riktighet skulle genom fullständig motbevisning vederläggas. Av högsta domstolen, på vars framställning förevarande lagrum erhållit sin nuvarande lydelse, hade även i dess yttrande över det förslag till rättegångsordning, som låge till grund för gällande rättegångslag, framhållits att genom ett dylikt stadgande å ena sidan officers eller underofficers tjänsterapport erhöles allt det avseende, som den rimligen borde äga, och å andra sidan icke borde äventyras, att någon oskyldig bleve saker ansedd. Då emellertid de gjorda invändningarna icke saknade allt berättigande, ville lagrådet hemställa, att bestämmelsen ersattes med ett stadgande, som uttryckligen angäve att en befälhavare, utan hinder därav att han å tjänstens vägnar angivit en förseelse till åtal, finge, där ej förseelsen innebure oförrätt mot hans egen person, höras såsom vittne inför den domstol, som bedömde förseelsen.

Det av lagrådet föreslagna stadgandet hade influtit i 58 § av nu gällande lag om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

Såge man vad som förekommit i ärendet mot bakgrunden av det sålunda anförda, torde man finna att Dahl förfarit felaktigt genom att under förhandenvarande omständigheter meddela Hansson tillrättavisning och som en följd därav sänka hans uppförandebetyg. Hansson hade bestritt att han gjort sig skyldig till den förseelse, för vilken han rapporterats, och den verkställda utredningen hade icke lämnat något resultat. Under sådana förhållanden hade Friis handlat riktigt då han förklarat sig icke kunna ålägga Hansson vare sig tillrättavisning eller bestraffning; men det syntes å andra sidan klart att Friis genom att återförvisa målet till Dahl och hänvisa denne

till bestämmelserna i §§ 39 och 40 militär bestraffningsförfordning vilselett Dahl i fråga om hans befogenhet i målet. Om Friis icke ansett sig böra låta saken förfalla, torde endast hava kvarstått möjligheten att begära målets hänskjutande till krigsrätt, inför vilken, jämlikt stadgandet i 58 § rättegångslagen, Dahl kunnat höras såsom vittne angående vad som passerat.

Med anledning av det sålunda anförda översände tjänstförrättande militieombudsmannen handlingarna i ärendet till chefen för Sydkustens marindistrikt under anhållan att marindistriktschefen ville infordra samt till militieombudsmannen inkomma med förnyade yttranden av kommandören Friis och kaptenten Dahl ävensom själv avgiva yttrande. Då, enligt vad av kommandören Friis' yttrande framginge, Friis före målets återförvisande till Dahl rådgjort sig med örlogsstationens auditör, skulle jämväl yttrande av denne infordras och insändas.

De begärda yttrandena inkommo den 6 september 1937. Däri anförde

Kommandören Friis: Då rapport jämte förhørsprotokoll från chefen för sjömanskårens skolor rörande Hanssons förseelse inkommit till Friis hade Friis rådgjort med stationens auditör härom. Enär Hansson nekat till förseelsen hade enligt såväl Friis' som auditörens åsikt bestraffning eller tillrättavisning icke kunnat av Friis åläggas Hansson. Då Friis icke ansett den begångna förseelsen vara av den natur att den bort bestraffas utan endast bli va föremål för tillrättavisning hade Friis icke heller begärt målets hänskjutande till krigsrätt. I samband härmed hade Friis inhämtat auditörens åsikt angående tolkningen av § 39 militär bestraffningsförfordning beträffande kompanichefs tillrättaviseringsrätt. Friis hade därvid funnit att auditören haft samma åsikt som han, nämligen att en kompanichef skulle hava tillrättaviseringsrätt gent emot manskapet tillhörande honom underlydande kompani även då detta manskap tjänstgjorde i sjömanskårens skolor. Vid sådan tjänstgöring stode nämligen manskapet i visst avseende (ekonomi, klädsel etc.) direkt under respektive kompanichefs befäl varför kompanichefen på den grund måste anses hava rätt att tilldela honom underlydande manskap tillrättavisning. Härefter hade Friis tillkallat Dahl och meddelat honom att Friis icke ansett den av Hansson begångna förseelsen böra föranleda bestraffning men väl tillrättavisning samt att Friis på grund av Hanssons nekande icke ansett sig kunna tilldela honom sådan tillrättavisning. Vidare hade Friis tillfrågat Dahl huruvida han med säkerhet själv iakttagit förseelsen, vilket Dahl bejakat. Dahl hade samtidigt meddelat att han icke trott sig äga rätt att meddela tillrättavisning till sådant hans kompani tillhörande manskap som tjänstgjort i sjömanskårens skolor. Friis hade då meddelat Dahl att han ansett att Dahl jämlikt § 39 militär bestraffningsförfordning haft rätt att i detta fall tilldela Hansson tillrättavisning enligt 210 § strafflagen för krigsmakten. Slutligen hade Friis hänvisat Dahl till 40 § militär bestraffningsförfordning enligt vilket författningsrum Dahl själv omedelbart kunnat meddela tillrättavisning för denna förseelse som Dahl själv iakttagit. — Friis kunde icke finna att 40 § militär bestraffningsförfordning kunde tolkas på annat sätt eller att Friis genom detta sitt påpekande på något sätt vilselett Dahl, som enligt

Friis' åsikt varit i sin fulla rätt att tilldela Dahl tillrättavisning utan att själv anställa förhör med Hansson. Dahl kunde möjligen sägas hava handlat obehörigt genom att icke själv, sedan han iakttagit förseelsen, tillrättavisa Hansson i stället för att, såsom han nu gjort, rapportera den begångna förseelsen till annan befälhavare, men detta hade sin förklaring i att Dahl icke ansett sig hava tillrättavisningsrätt gent emot Hansson vid tillfället ifråga. Dahl borde även hava meddelat Hansson varför Hansson beordrats begiva sig till kasernen. I förevarande fall vore förseelsen otvivelaktigt varken erkänd eller dåmera bevislig. Fallet syntes Friis dock vara just ett sådant som angåves i lagrådets i tjänstförrättande militieombudsmannens skrivelse citerade yttrande, i det den tilltalade i förlitande på att full bevisning för den begångna förseelsen icke kunde åstadkommas nekade till densamma, vilken icke såvitt bekant vore åsatts av någon annan än Dahl. Sannolikt hade Hansson, som torde hava misstänkt att nålen i kavajen varit orsaken till att han beordrats till kasernen, före ankomsten dit borttagit nålen varigenom full bevisning icke längre kunnat åstadkommas. Att Hansson sagt sig kunna med ed styrka att han vore oskyldig till förseelsen kunde Friis på grund av Hanssons förut bevisade opålitlighet icke tillmäta avgörande betydelse eller anse såsom full bevisning för att Hansson icke begått förseelsen ifråga.

Kaptenen Dahl: Enligt generalorder nr 1088/1932 hade chefen för sjömanskårens skolor tillrättavisningsrätt i fråga om den personal tillhörande manskapet som stode under hans befäl. Dahl veterligt hade detta dittills i tillämpningen inneburit att kompanicheferna till skolchefen överlämnat till behandling alla mål rörande det av kompaniernas manskap som stått under skolchefens befäl. Härav hade kommit sig att Dahl vid ankomsten till expeditionen måndagen den 19 april 1937 icke omedelbart meddelat Hansson tillrättavisning. Att sedermera efter kårchefens direktiv till Dahl angående kompanichefens tillrättavisningsrätt även beträffande skolornas manskap ett streck strukits över den dittills företagna proceduren (rapport till skolchefen och förhör inför denne) och målet alltså återgått till utgångspunkten, med andra ord till fortsatt behandling av Dahl, hade icke förefallit Dahl felaktigt då Dahl återupptagit ärendet. Dahl hade ansett Hanssons förseelse vara bevislig enligt innebörden i 40 § militär bestraffningsförordning därigenom att Dahl själv iakttagit förseelsen ifråga. Att med hänsyn till sistnämnda förhållande förseelsen icke varit erkänd hade Dahl ansett icke vara vidare rekommenderande för Hansson. Att Dahl vid mötet med Hansson icke angivit anledningen till ordern att Hansson skulle inställa sig å kasernen förklarades på följande sätt. Dahl hade ansett det så uppenbart att Hansson förstått att nålen varit orsaken till ordern och att Hansson handlat med berätt mod vid nålens användande, att Dahl icke behövt upplysa honom därom. Dahl hade det intrycket att det vore impopulärt att civilklädda officerare gjorde anmärkningar på manskapet på gatorna, och då platsen där Dahl mött Hansson vore en av de mest trafikerade i Karlskrona, hade Dahl icke velat i onödan väcka uppmärksamhet genom samtal med Hansson. Allt orande om vilken kavaj det varit fråga om och att det icke varit någon an-

märkning på Hanssons klädsel vid ankomsten till kasernen ansåge Dahl fullständigt betydelselöst, då det måste anses ganska naturligt om Hansson före ankomsten till kasernen avlägsnat såväl nålen som eventuellt märke efter densamma. Vad beträffade Hanssons villighet till edgång ville Dahl framhålla, att Dahl hade en synnerligen god synskärpa, och skulle nålen icke hava funnits i kavajen, hade Dahl varit utsatt för en fullständigt oförklarlig synvilla på ett sätt som tidigare aldrig hänt honom.

Auditören B. de Maré: Vad Friis anfört angående de Marés yttrande om att Hansson icke av kårchefen kunde åläggas någon bestraffning eller tillrättavisning vore såvitt de Maré ville minnas fullt riktigt. Likaså erinrade de Maré sig att han såsom sin åsikt uttalat — och vilken åsikt de Maré vidhölle — att kompanichef ägde tillrättaviseringsrätt gent emot manskapet tillhörande honom underlydande kompani. Detta de Marés senare uttalande till Friis vore emellertid icke att anse såsom något tjänsteuttalande från de Marés sida, när de Maré enligt § 19 mom. j) och k) instruktionen för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler icke — då annan person, advokatfiskalen, vore skyldig biträda vederbörande när tillgång till juridisk insikt kunde behövas — vore skyldig avgiva yttrande utöver vad 203 § strafflagen för krigsmakten stadgade.

Marindistriktschefen konteramiralen K. G. Bjurner: Vad först Dahl beträffade syntes det Bjurner ofrånkomligt att det riktiga varit att Dahl, då han vid ifrågavarande tillfälle funnit Hanssons kavaj nedtill hopfäst med en nål, bort underrätta Hansson *varför* han beordrat denne att gå till kasernen och därmed i Hanssons närvaro hava konstaterat att ett brott mot ordningsföreskrifterna förelegat. Dahl hade emellertid uppgivit att han underlåtit detta dels därför att han ansett det uppenbart att Hansson förstått att nålen varit orsaken till den av Dahl givna ordern, dels därför att Dahl icke velat i onödan väcka uppmärksamhet genom samtal med Hansson på öppen gata. Detta finge betraktas såsom för Dahl förmildrande omständigheter. Det framginge vidare av Dahls yttrande att han från början icke ansett sig hava tillrättaviseringsrätt beträffande Hansson, vilken uppfattning Dahl dock ändrat sedan kårchefen återremitterat målet till Dahl att av honom avgöras. För egen del ansåge Bjurner det ställt utom tvekan att Dahl i ett fall sådant som det förevarande, då det gällt en ordningsfråga beträffande klädsel varöver kompanicheferna skulle utöva tillsyn, haft rätt att tilldela tillrättavisning jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten, därest sådan ansetts böra ifrågakomma. Den av Dahl uttalade uppfattningen att genom återremissen ett streck strukits över den dittills företagna proceduren — rapport till skolchefen och förhör inför denne jämte målets överlämnande till kårchefen — kunde måhända vid ett första påseende synas motiverad. Då emellertid Hansson vid förhör inför skolchefen bestämt förnekat förseelsen och någon bevisning utöver Dahls personliga iakttagelser icke stått att vinna syntes det kunna ifrågasättas om det icke varit riktigast av Dahl att låta saken förfalla med hänsyn till dess relativt bagatellartade natur. Då Dahl emellertid ansett sig vara säker på den av honom gjorda iakttagelsen angående nålen syntes dock ett visst fog hava förefunnits

för Dahl att med tillämpning av 40 § militär bestraffningsförrättning tilldela Hansson tillrättavisning. — Vad Friis beträffade syntes den av honom avgivna förklaringen vara tillfyllest. Med stöd av denna ansåge Bjurner sig icke kunna dela den av tjänstförrättande militieombudsmannen uttalade uppfattningen att Friis vilselett Dahl i fråga om hans befogenhet i målet, då det väl finge anses givet att Friis förutsatt att Dahl vid målets förnyade behandling skulle taga hänsyn till samtliga på frågan inverkan omständigheter samt handla därefter.

Sedan yttrandena inkommit anförde tjänstförrättande militieombudsmannen i skrivelse den 5 oktober 1937 till chefen för Sydkustens marindistrikt bland annat följande:

Bestämmelserna i § 40 militär bestraffningsförrättning innebure att, då fråga uppstode om meddelande av tillrättavisning jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten, förhör skulle hållas rörande förseelsen. Undantag från denna regel medgaves dock för det fall att befälhavaren som vore behörig att meddela tillrättavisning själv iakttagit förseelsen; denne ägde då »omedelbart» meddela tillrättavisning.

Av vad som förekommit i ärendet framginge att Friis och Dahl ansett bestämmelserna innefatta något mera, nämligen tillerkännande av vitsord åt befälhavarens iakttagelse såsom ett slags bevismedel, och detta så att befälhavaren skulle vara berättigad att meddela tillrättavisning även i det fall att saken blivit föremål för undersökning och förhör i den ordning 202 § strafflagen för krigsmakten angåve samt det därvid befunnits att varken disciplinär bestraffning eller tillrättavisning lagligen kunnat åläggas av högre befälhavaren i följd av otillräcklig utredning.

Avfattningen av § 40 inbjöde måhända till den tolkningen att en befälhavare skulle vara berättigad att meddela tillrättavisning för en förseelse som han iakttagit utan att därvid behöva fästa avseende vid att ingen annan än han själv bevittnat förseelsen och att denna bestredes. I sin skrivelse den 22 juli 1937 hade tjänstförrättande militieombudsmannen emellertid anført vissa skäl som synts göra en dylik tillämpning betänkelig, sedan de tidigare gällande lagbestämmelserna om vitsord åt befälhavares tjänsterapport upphävts genom 1914 års lagstiftning. Det föreliggande fallet syntes utgöra ett exempel på att en sådan tillämpning kunde i vissa situationer vara ägnad att ingiva föreställningen att militärbefälets disciplinära befogenheter icke utövades med tillbörlig övöld. Det torde hava varit synpunkter av detta slag som motiverat 1914 års lagändring och det syntes vara av vikt att de vederbörligen beaktades även vid tillämpning av föreskrifterna i militär bestraffningsförrättning om meddelande av tillrättavisning, ehuru de icke kommit till direkt uttryck i denna författning.

Den uppfattningen kunde i vart fall icke gillas, att i ett fall som det förevarande en högre befälhavare, som fått rapport från en lägre, skulle kunna visa åter frågan om tillrättavisningens meddelande till den lägre befälhavaren då han av brist på bevis ej själv kunde meddela tillrättavisning. När den lägre

befälhavaren en gång valt att icke själv omedelbart meddela tillrättavisning utan i stället rapportera saken, måste han anses hava frånträtt den opartiska ställning som vore en förutsättning för att han skulle kunna själv döma. Det olämpliga i återförvisningsbeslutet framstode desto klarare som skälet till återförvisningen i detta fall varit att den rapporterade förseelsen icke mot Hanssons bestridande kunnat anses bevisad. Friis hade sålunda icke bort återförvisa ärendet till Dahl och denne hade icke bort meddela tillrättavisning.

Tjänstförrättande militieombudsmannen delade den av Bjurner uttalade meningen att Dahl bort, då han iakttagit förseelsen, hava påpekat för Hansson varför Dahl beordrat honom att gå till kasernen. Om en tillsägelse av tillrättavisning skulle grundas på eget iakttagande, borde befälhavaren klart och påtagligt övertyga både sig själv och den som begått förseelsen om föreliggande fakta. Ett sådant konstaterande vore ägnat att göra ett bestridande utsiktslöst. Om förseelsen likväl bestredes borde — enligt vad tjänstförrättande militieombudsmannen förut anfört — fakta kunna på annat sätt styrkas. Tjänstförrättande militieombudsmannen läte bero vid vad i ärendet förekommit. Marindistriktschefen skulle delgiva Friis och Dahl innehållet i skrivelsen.

4. Försummelse att verkställa anteckningar om arrestants insättande i och uttagande ur arresten. Bristande kontroll från dagbefälets sida rörande arrestantlistas förande.

Vid en av tjänstförrättande militieombudsmannen Hagander den 17 augusti 1936 förrättad inspektion av Svea ingenjörkår inhämtades vid granskning av regementskrigsrättens protokoll för den 5 mars 1934 att sedan löjtnanten Granqvist den 27 februari 1934 tillsagt vicekorpralen nr 12/4 Ekberg förvarsarrest för vägran att åtlyda förmäns i tjänsten givna befallning, dåvarande kårchefen, översten S. E. Bjuggren genom beslut den 28 februari 1934 hänskjutit målet mot Ekberg till krigsrätt. Det anmärktes att av beslutet icke framginge, huruvida Ekberg fått kvarsitta i förvarsarresten eller ej. Vidare saknades i kårens arrestantjournal varje anteckning om Ekbergs intagande i förvarsarrest.

Med anledning av berörda anmärkning meddelade regementskvartermästaren vid kåren i skrivelse den 6 november 1936, att enligt dagbeskedet från kasernvakten den 27—28 februari 1934 vicekorpralen nr 12/4 Ekberg insatts i förvarsarrest kl. 13.25 den 27 februari och uttagits ur arresten samma dag kl. 15.50 för förhör, insatts kl. 16.15 samt uttagits kl. 16.25 varefter han försatts på fri fot.

I skrivelse den 28 november 1936 avgav regementsväbeln fanjunkaren G. R. Thyrstedt infordrat yttrande i ärendet och anförde därvid: Thyrstedt kunde icke erinra sig några detaljer om bemälda arrestant. Förhållandet hade troligen varit, att Ekberg utan Thyrstedts vetskap blivit insatt och uttagen ur arresten av kårdagunderofficern, som vore väbelns biträde. Thyrstedt

kunde icke erinra sig, att han blivit underkunnig härom, vilket möjligen berott på, att Thyrstedt under dessa timmar utfört annat tjänsteuppdrag i egenskap av kasernunderofficer och bränsleuppbördsman. Detta förhållande torde delvis bestyrkas därav, att Thyrstedt icke varit närvarande vid förhöret den 27 februari ävensom att anteckningarna å dagbeskedet angående Ekbergs insättande och uttagande ur arresten icke passerat Thyrstedt. Dagbeskedet inlämnades av kårdagunderofficeren till daglöjtnanten före ordinarie tjänstens början. Att anteckning angående Ekberg ej skett i arrestantjournalen samt i februari månads arrestant- och fångförteckning torde enligt Thyrstedts förmenande förorsakats av här anförda omständigheter.

Förutvarande kårchefen översten Bjuggren anförde i infortrat yttrande den 4 januari 1937: Bjuggren hade numera icke säkert minne av målets handläggning, men med ledning av de i handlingarna angivna data syntes förloppet med stor visshet böra hava varit följande: Sedan tjf. majoren avslutat förhöret hade han kl. 16.15 återsänt Ekberg i arresten för att därefter dels sammanfatta målet, dels sannolikt på telefon konferera med auditören, dels föredraga målet för kårchefen. Därvid hade Bjuggren tydligen beslutit, att Ekberg skulle frigivas ur arresten, vilket skett kl. 16.25. Anledningen till att anteckning icke skett i arrestantjournalen kände Bjuggren ej; förmodligen hade det skett av förbiseende därigenom, att väbeln ej själv verkställt in- och uttagningen och ej heller haft tillfälle att göra anteckning från vaktens dagbesked. I så fall syntes fel vara begånget av kårdagunderofficeren, som ej till väbeln anmält vad som under dennes frånvaro passerat. Frånvaro av anteckning i arrestantjournalen hade sedermera föranlett, att uppgift om Ekbergs arrestering icke heller införts i nästföljande rapport till krigshovrätten.

Daglöjtnanten vid ifrågavarande tillfälle, löjtnanten H. E. A. Tollbom, anförde i yttrande den 14 januari 1937: Enligt kårinstruktionen skulle daglöjtnanten senast kl. 9.00 av väbeln mottaga och granska arrestantlistan. För den 27—28 februari 1934 hade emellertid icke någon arrestantlista inlämnats till Tollbom. Huruvida Tollbom vidtagit undersökningar, varför den icke kommit honom tillhanda, kunde han icke nu erinra sig.

Slutligen anförde f. furiren S. H. Strand, vilken varit kårdagunderofficer vid tillfället i fråga: Då väbeln icke anträffats vid det tillfälle då Ekberg skulle insättas i försvarsarrest, hade Ekberg av Strand blivit insatt och uttagen ur arresten. Det hade icke varit rådligt att göra några anteckningar förrän vederbörande väbel själv fått delgivning om arrestanten. När väbeln följande dag påtecknat arrestantlistan, troligen utan att anmärka på densamma, hade Strand icke gjort någon anmärkning antagligen i den tron att vakten meddelat förhållandet med arrestanten. Hade anteckning saknats på dagens arrestantlista, hade daglöjtnanten icke kunnat undgå att se misstaget.

I skrivelse den 5 februari 1937 till chefen för Göta ingenjörkår anförde militieombudsmannen härefter:

I ärendet vore utrett följande.

Den 27 februari 1934 hade vicekorpralen nr 12/4 Ekberg av löjtnanten R. Granqvist blivit tillsagd förvarsarrest för vägran att lyda förmans i tjänsten givna befallning. Enligt dagbeskedet från kasernvakten hade Ekberg insatts kl. 13.25, uttagits ur arresten för förhör samma dag kl. 15.50, återinsatts kl. 16.15 samt klockan 16.25 försatts på fri fot. Insättandet och uttagandet av Ekberg hade verkställts av tjänstgörande kårdagunderofficeren furiren S. H. Strand, enär regementsväbeln fanjunkaren G. R. Thyrstedt vid nämnda tillfälle icke varit tillstädes. Vederbörliga anteckningar i arrestant- och i fångjournalen samt i arrestantlistan om Ekbergs insättande i arresten och uttagande därur hade emellertid icke verkställts av Strand, och ej heller syntes denne hava till Thyrstedt avgivit rapport om det passerade.

Enligt kårinstruktionen § 16 mom. 4 ålåde det regementsväbeln att med de undantag, som i § 17 mom. 4 angåves, verkställa insättning i och uttagning ur arrest. Undantagen i § 17 mom. 4 avsåge att kårdagunderofficeren skulle enligt väbelns bestämmande uttaga och insätta arrestanter, som vore ålagda arrest med tjänstgöring, före och efter denna samt därvid visitera enligt för väbeln gällande bestämmelser. I § 16 mom. 4 föreskrevs vidare, att väbeln skulle föra arrestant- och fångjournal samt upprätta arrestantlista. I § 17 mom. 1 stadgades slutligen, att kårdagunderofficeren skulle förrätta väbelns tjänst vid dennes tillfälliga frånvaro.

På grund av nu anförda bestämmelser hade det ålegat Strand, som i regementsväbelns tillfälliga frånvaro skolat upprätthålla dennes tjänst, att verkställa vederbörliga anteckningar om Ekbergs insättande i och uttagande ur arresten eller i varje fall avgiva rapport därom till väbeln vid dennes återkomst. Genom sin underlåtenhet härutinnan hade Strand gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse.

Enligt § 16 mom. 4 i kårinstruktionen skulle arrestantlistan lämnas till daglöjtnanten senast kl. 9. Daglöjtnanten, som enligt § 15 mom. 13 mottagit dagbeskedet från vakten $\frac{3}{4}$ timme efter revelj, skulle granska väbelns arrestantlista och, sedan han i daglöjtnantens arrestantlista infört uppgifterna över arrestanter, lämna den förra listan senast vid kårappen till kårexpeditionen.

Ehuru daglöjtnanten vid tillfället i fråga, löjtnanten Tollbom, av dagbeskedet från kasernvakten blivit underrättad om Ekbergs intagande i och uttagande ur arresten, syntes han hava underlåtit att framställa anmärkning därom, att arrestantlista med uppgifter om berörda förhållande ej överlämnats till honom. Även Tollbom hade i angivet hänseende gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse.

Då emellertid de försummelser, vartill löjtnanten Tollbom och furiren Strand enligt vad ovan anförts gjort sig skyldiga, icke åstadkommit någon skada och felen i och för sig vore av ringa beskaffenhet låte militieombudsmannen bero vid vad i ärendet förekommit.

Militieombudsmannen anhölle att Tollbom och Strand genom kårchefens försorg skulle få del av skrivelsen.

5. Efterspaningssedel jämlikt kungörelsen den 18 juni 1926 angående hämtning av värnpliktiga som uteblivit från tjänstgöring m. m. (hämningskungörelsen) har felaktigt utfärdats av kompanichef i stället för av regementschefen.

Vid en av militieombudsmannen den 27 juli 1937 förrättad inspektion av Bodens artilleriregemente anmärktes vid granskningen av förhørsprotokollen i disciplinmål att i ett flertal fall efterspaningssedlar angående värnpliktiga som haft att fullgöra tjänstgöring vid regementet men uteblivit å inställeldagen undertecknats av kompanicheferna.

I skrivelse den 23 augusti 1937 till regementschefen anförde militieombudsmannen med anledning härav följande:

Enligt § 2 i kungörelsen den 18 juni 1926 (nr 291) angående hämtning av värnpliktiga, som uteblivit från tjänstgöring m. m. (hämningskungörelsen) skulle vederbörande befälhavare (truppförbandschef, depåchef, bevaringsbefälhavare eller landstormsområdesbefälhavare), efter prövning av möjligen inkomna intyg om förfall, upprätta efterspaningssedel särskilt för varje värnpliktig som skolat vara tillstädes men utan anmält laga förfall uteblivit. Då upprättandet av efterspaningssedel ålagts truppförbandschefen torde därav följa att kompanichef icke i denna egenskap ägde befogenhet att upprätta dylik handling.

Med anledning av vad sålunda anmärkts anmodade militieombudsmannen regementschefen att infordra och inkomma med yttrande av kompanicheferna ävensom själv avgiva yttrande.

Uti inkomna yttranden anförde kompanicheferna sammanställande:

Vid regementet hade så långt de kunnat utreda efterspaningssedlar upprättats av kompanichef utan att anmärkning däremot blivit gjord. På grund därav hade de vid de tillfällen då efterspaning av personal varit ifrågasatt icke beaktat innebörden av det av militieombudsmannen åberopade författningsrummet.

Regementschefen, översten S. Bergelin anförde i sitt yttrande:

Så långt han kunnat utreda hade, alltsedan kungörelsen den 18 juni 1926 trätt i kraft, kungörelsens bestämmelser angående upprättande av efterspaningssedel icke författningsriktigt beaktats utan hade det så småningom blivit en tradition att kompanichef upprättade efterspaningssedel. Vederbörliga åtgärder för rättande av dessa felaktigheter hade vidtagits.

Tjänstförrättande militieombudsmannen lät genom beslut den 2 oktober 1937 bero vid avgivna förklaringar och utlovad rättelse för framtiden.

6. Vid upprättande av inskrivningsbok har uppgiften om tilldelning till truppslag uteglömts. Fråga om betydelsen av att denna uppgift funnits å inskrivningssedeln.

Med anledning av iakttagelser vid granskning av fångförteckningar infordrade militieombudsmannen i skrivelse den 4 februari 1937 från t. f. chefen för Hälsinge regemente avskrift av protokoll den 13 juni 1936 vid förhör med värnpliktige nr 601 60/35 Karl Erik Åke Jäder. Av protokollet samt de därtill hörande handlingarna framgick bland annat följande.

Jäder hade haft att fullgöra värnpliktstjänstgöring vid regementet med inryckning den 26 maj 1936. Då han uteblivit hade t. f. regementschefen den 28 i samma månad utfärdat efterspaningssedel. Sedan Jäder gripits hade han av landsfiskalen i Högbo distrikt införpassats till regementet i Gävle, dit han ankommit den 12 juni. Vid förhöret hade Jäder uppgivit, att han väntat personlig order angående inställelsen, att han känt till att han varit pliktig att börja sin värnpliktstjänstgöring den 26 maj, men att han icke vetat var inställelse skolat ske, då någon anteckning därom icke funnits i hans inskrivningsbok. Vid förhöret företeddes en den 13 juni 1936 dagtecknad skrivelse från befälhavaren för Gävle rullföringsområde nr 60 majoren E. A. W. Lindh till befälhavaren för Gävleborgs inskrivningsområde, däri Lindh anmälde att genom förbiseende å rullföringsexpeditionen vid upprättandet av Jäders inskrivningsbok uppgiften om tilldelningen (till truppslag) uteglömts. Lindh tillade, att enligt vad den vid inskrivningsförättningen år 1935 förda nummerlistan utvisade, Jäder tilldelats infanteriet, samt att den vid inskrivningstillfället Jäder tilldelade inskrivningssedeln med all säkerhet hade angivit, att Jäder voro tilldelad infanteriet.

Å protokollet hade majoren C. O. Boman i egenskap av regementsbefälhavare samma dag förhöret hållits tecknat det beslutet att vad mot Jäder i målet förekommit icke föranledde någon åtgärd.

I skrivelse den 13 februari 1937 anmodade militieombudsmannen rullföringsbefälhavaren att inkomma med yttrande med anledning av den på rullföringsexpeditionen förelupna försummelsen att vid upprättande av värnpliktsbok för Jäder införa uppgift om tilldelningen (till truppslag).

Med anledning härav anförde Lindh i skrivelse den 1 april 1937 bland annat: Vad anginge uraktlåtenheten att i Jäders inskrivningsbok införa anteckning om tilldelningen till infanteriet, så vore Lindh i egenskap av rullföringsbefälhavare ansvarig för arbetet på rullföringsexpeditionen. Emellertid ville Lindh anföra vissa omständigheter, vilka enligt hans mening visade, att Jäder måste hava varit medveten om att han vore tilldelad infanteriet. Jäder hade nämligen vid förhöret å regementet uppgivit, att han känt till, att han varit pliktig att börja sin tjänstgöring den 26 maj 1936 och, då enligt den utfärdade kungörelsen intet annat truppslag än infanteriet haft inryckning

den dagen, måste Jäder hava haft klart för sig, att han tilldelats infanteriet. Dessutom hade inskrivningsnämnden för Gävle rullföringsområde pr post tillställt Jäder, som prövats inom Västerås rullföringsområde, en inskrivningsedel, varå det fullt tydligt angivits, att han tilldelats infanteriet. Vid förhöret hade Jäder än vidare uppgivit, att han väntat personlig order om inställelsen. Då i den utfärdade kungörelsen icke funnits angivet, att personlig order vore att förvänta, hade Jäder icke haft något stöd för en sådan förmodan.

Vid sin skrivelse hade Lindh fogat en avskrift av den till Jäder utfärdade inskrivningssedeln, varav framgick bland annat, att Jäder vid inskrivningen uttagits till linjetjänst samt tilldelats infanteriet.

Vad i ärendet förekommit gav militieombudsmannen anledning att i skrivelse till Lindh den 12 april 1937 framhålla den stora vikten av att arbetet på rullföringsexpeditionerna fullgjordes med den största noggrannhet till undvikande av felaktigheter och misstag. I skrivelsen anförde militieombudsmannen vidare:

Visserligen torde Jäder, såsom Lindh i sin skrivelse anført, genom den till honom utfärdade inskrivningssedeln hava blivit underkunnig om att han tilldelats infanteriet, liksom han också, då han känt till dagen, då han haft att inrycka till tjänstgöring, haft möjlighet att räkna ut att han tillhört nämnda vapenslag. Handlingarna i ärendet syntes icke heller lämna stöd för att Jäder haft grundad anledning antaga att han komme att inkallas genom personlig order. Man kunde emellertid likväl knappast undgå att anse, att den å rullföringsexpeditionen förelupna försummelsen, för vilken Lindh medgivit sig vara ansvarig, måste hava varit den främsta anledningen till Jäders uteblivande från tjänstgöring. Sedan inskrivningsbok utfärdats, torde nämligen en värnpliktig hava att helt rätta sig efter vad inskrivningsboken innehöller i fråga om tjänstgöring m. m. På blanketterna till inskrivningssedel hade alltsedan 1932 införts följande meddelande: »Sedan inskrivningsbok erhållits, må denna inskrivningssedel såsom icke längre giltig av den värnpliktige förstöras.» Självklart vore slutligen att man icke kunde hava rätt att ställa synnerligen stora krav på självverksamhet från den värnpliktiges sida för undanröjande av oklarhet eller otydlighet som kunde föreligga på grund av att inskrivningsbok genom försummelse av den utfärdande myndigheten innehållit allenast ofullständiga uppgifter till den värnpliktiges ledning.

På grund av de i ärendet föreliggande omständigheterna funne militieombudsmannen sig dock kunna underlåta att, sedan de erinringar som innefattades i det ovan anförda framställts, vidtaga några ytterligare åtgärder med anledning av vad som förevarit.

7. Första klass sjöman (hantverkare) har befordrats till korpral senare än andra av samma årskurs enär han icke haft tillfälle att erhålla det för korpralsbefordran nödvändiga betyget för tjänstgöring i egen yrkesgren ombord. Fråga huruvida kompanichefen gjort sig skyldig till försummelse genom att icke tillse att erforderlig ombordkommendering skett.

I en till militieombudsmannen den 14 april 1937 inkommen skrift anförde 1. klass sjömannen vid 2. yrkeskompaniet nr 745 Nilsson följande:

Hösten 1936 vid korpralsbefordringarna inom sjömanskåren hade Nilsson icke kommit i åtanke, trots att han vid korpralskolans början placerat sig som andre man bland hantverkarna med avseende på tjänstbarhet. I korpralskolan hade han utgått som tredje man och i yrkeskursen hade han erhållit samma betyg som sina kamrater. På grund härav hade han bort vara med bland de fem man hantverkare, som hösten 1936 befordrats till korpraler på stat. Då så icke skett, ansåge han sig förbigången av anledning, som han icke själv rädde för. Straff av något slag eller ens varning hade han icke ådragit sig, varför han anhölle om militieombudsmannens utredning av fallet. Den uppfattning Nilsson själv fått vid förfrågan i saken vore följande. Då samtliga timmermän av hans årsklass slutat rekrytyrkeskursen den 20 augusti 1934, hade de kommenderats på logementsfartyget Freja för arbete på den under utbyggnad varande måldepån. Härifrån hade han avpolletterats i början av oktober samma år för kommendering till Göteborgs örlogsdepå. Eftersom tjänstgöring å Freja infördes såsom sjökommendering hade han för tjänstbarhet ombord erhållit betyget 7. Efter sin tjänstgöring vid örlogsdepån, som avbrutits vid korpralskolans början, hade han fått tjänstbarheten höjd till 9. Denna siffra hade hösten 1936 honom veterligt icke överträffats av någon av hans kamrater. Som hans tjänstgöring å örlogsdepån varit tjänstgöring i land hade han härigenom under sin tid som 2. klass sjöman icke någon som helst tjänstbarhet ombord. Vid befordran till korpral hösten 1936 hade alltså tjänstbarheten från hans några veckor långa tjänstgöring å Freja kommit att jämföras med hans kamraters årslånga och betydligt senare sjökommenderingar som 2. klass sjömän. Som reglementet föreskrev att senast möjliga tjänstbarhet skulle räknas samt dessutom tjänstbarhet från tjänstgöring i egen yrkesgren i land för hantverkare och hornblåsare skulle medräknas, ansåge han, att hänsyn bort tagas till arten av hans kommenderingar, då han icke själv rädde för att hans utbildning ombord försumrats. Som det vore ett livsintresse för all personal att kunna känna sig rättvist behandlad, anhölle Nilsson att, i fall rättelse icke kunde ernås, ett upprepande av fallet i möjligaste mån förhindrades.

I skrivelse den 14 april 1937 anmodade militieombudsmannen chefen för underofficers- och sjömanskårerna vid Stockholms örlogsstation att inkomma med yttrande.

Med skrivelse den 20 april översände kårchefen yttrande av chefen för 2. yrkeskompaniet jämte kompetensförslag.

Kompanichefen kaptenen E. Söderhielm anförde följande. Nilsson hade antagits som timmerman den 1 november 1933. Den 28 augusti 1934 hade Nilsson tillsammans med övriga timmermän (tre st.) i samma årskull erhållit sin första sjökommendering å Freja. Vid avgången från nämnda kommendering hade Nilsson erhållit betyget 7 i tjänstbarhet. Efter avlagd korpralskoleexamen den 2 april 1936 hade Nilsson erhållit betyget 8. Den 31 oktober 1936 hade Nilsson varit kompetent till korpral men ej kunnat befordras på grund av att endast fem korpralslöner funnits disponibla och Nilssons poängsumma, summan av ovannämnda två betyg enligt reglemente för marinen del I A § 23: 11, endast givit honom platssiffran 6. Nilssons påstående, att reglementet föreskrev att senaste tjänstbarhetsbetyg i land skulle ingå i ovannämnda poängsiffra vore felaktig, och torde vara beroende på att han ej rätt tytt § 23: 11 b, varest kompetensfordringarna för befordran från menig till korpral funnes angivna. Beträffande sjökommenderingen hade Nilsson endast en mot hans kamraters två, och vore detta beroende på, dels det ringa antal fartyg, som vore rustade, och dels att timmermän ej inginge i besättningslistan för samtliga fartyg tillhörande Stockholms örlogsstation.

Ärendet utställdes till påminnelser av Nilsson, som den 29 april 1937 inkom med dylika och därvid anförde: Det vore icke blott skillnad i antalet sjökommenderingar mellan honom och hans kamrater; den mest markanta skillnaden bestode i att den för hans del enda sjökommenderingen varit såsom 3. klass sjöman den korta tiden av omkring 1½ månad, en tjänstgöring som icke ens varit tjänstgöring ombord utan arbete på depån, vilket för övrigt stode anmärkt i förhållningsboken. Hans tjänstbarhetsbetyg från denna tjänstgöring fastställdes för övrigt utan uppbördstimmermans, flaggkvartermästare Erikssons hörande, när denne för tillfället varit på permission. De sjökommenderingar från vilka hans kamrater räknade tjänstbarhet för befordran vore som 2. klass sjöman under en tid upp till ett år. För övrigt ansåge han det orätt att hans under dessa förhållanden som rekryt erhållna tjänstbarhet skulle behöva vara utslagsgivande för hans befordran, då tjänstgöring ombord kunnat ordnas som 2. klass sjöman genom att han sommaren 1935 utbytts mot någon sjökommenderad timmerman av äldre eller av hans egen årsklass. Eftersom han icke varit den ende av sin årsklass, som erhållit 7 i betyg som 3. klass sjöman, men, trots att det kunnat undvikas, blivit den ende, som vid befordran till korpral blivit beroende av denna tjänstbarhet, hade han knappast anledning känna sig rättvist bedömd. Det torde i varje fall kunnat anses som en mycket rimlig och med hänsyn till omständigheterna befogad åtgärd, att inom reglementsens tid efter hans embarkering å flygplankryssaren Gotland därifrån infordra uppgift å tjänstbarhet. Då logementsfartyget varit hans förlägnings-, icke tjänstgöringsplats (som fartygets timmerman hade varit kommenderad en 1. klass sjöman) hade, om paragraphen tjänstbarhet ombord strängt avsetts, denna åtgärd bort vara nödvändig, när han före sin kommendering å detta fartyg icke varit som timmerman ombord kommenderad enligt besättningslistan. Å Freja hade fyra 3. klass sjöman (timmermän) varit inmönstrade å skeppsnummer, avsedda

för däcksmatrosar, och tjänstgjort efter arbetstidens slut som sådana å vaktkvarteret, följaktligen utöver besättningslistan. Att han misstolkat fordringarna för befordran till korpral berodde på att meningen med undervisning för manskapet vid flottan 1 A bilaga 2 mom. 2 punkt b förefölle något oklar. Då enligt chefens för 2. yrkeskompaniet yttrande endast tjänstbarhet ombord avsåges, ansåge Nilsson sig i fråga om sjökommendering försummad.

I skrivelse den 13 maj 1937 anhöll militieombudsmannen att chefen för marinstaben ville i ärendet avgiva utlåtande och därvid angiva 1) huruvida underlåtenheten att sjökommendera Nilsson efter den 13 oktober 1934 — varigenom Nilsson berövats möjligheten att erhålla högre tjänstbarhetsbetyg än det grundbetyg, som satts vid hans första sjökommendering — varit i överensstämmelse med gällande föreskrifter samt 2) vilka åtgärder som lämpligen borde vidtagas för att för framtiden förebygga de med klagomålen avsedda missförhållandena.

I skrivelse den 17 juni 1937 anförde chefen för marinstaben, viceamiralen de Champs följande. Enligt reglemente för marinen del I A § 111 mom. 1 punkt g) ålåg chef för kompani av sjömansskåren, »att till tjänstgöring kommendera korpraler och meniga till det antal samt inom de tjänstegrader, sjömansklasser och yrkesgrenar, som kunde vara särskilt föreskrivet eller eljest ansåges erforderligt, med iakttagande att envar må i sin tur så tidigt ske kan erhålla tillfälle att förvärva behörighet för befordran eller för uppflyttning i sjömansklass». Enligt samma paragraf punkt a) ålåg det vidare kompanichef att »söka främja varje underlydandes rätt och bästa». Mot bakgrunden av dessa föreskrifter ansåge chefen för marinstaben därför, att den kompanichefens underlåtenhet, som omförmåls i militieombudsmannens skrivelse punkt 1), icke stode i överensstämmelse med gällande föreskrifter. Det finge med hänsyn till de åberopade reglements föreskrifterna i stället anses hava varit kompanichefens skyldighet att föranstalta om att Nilsson blivit sjökommenderad lämplig tid under sommaren 1935, varigenom han givits tillfälle att erhålla det för korpralsbefordran nödvändiga tjänstbarhetsbetyget för tjänstgöring i egen yrkesgren ombord. Emellertid borde vid bedömandet av kompanichefens åtgöranden i förevarande fall hänsyn tagas till den omständigheten, att ett förhållandevis stort antal timmermän antagits år 1933, vilket haft till följd, att dessa icke med hänsyn till det ringa antal timmermansbefattningar, som förefunnits på rustade fartyg tillhörande Stockholms örlogsstation, kunnat sjökommenderas i erforderlig utsträckning. Kompanichefens åtgöranden syntes chefen för marinstaben också kunna i viss mån förklaras ur den synpunkten, att timmermansbefattningarna av praktiska skäl icke borde ombytas alltför ofta, enär kontinuiteten i timmermännens arbete därigenom äventyrades och vederbörande befälhavare vid kortvariga kommenderingar ej kunde bilda sig en fullständig uppfattning om vederbörandes tjänstduglighet. Med hänsyn till befintligheten av ovan åberopade gällande reglements föreskrifter kunde skäl icke anses föreligga för vidtagande av åt-

gärder i form av ytterligare föreskrifter med anledning av vad som i ärendet framkommit.

I skrivelse den 22 oktober 1937 till chefen för Stockholms örlogsstation anförde militieombudsmannen därefter, med en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Såsom chefen för marinstaben erinrat hade det såsom tjänsteplikt ålegat chefen för 2. yrkeskompaniet kaptenen Söderhielm att föranstalta därom, att Nilsson under sommaren 1935 blivit sjökommenderad, varigenom tillfälle givits honom att erhålla det för korpralsbefordran nödvändiga tjänstgöringsbetyget för tjänstgöring i egen yrkesgren ombord. Av handlingarna i ärendet framginge, att därest Nilsson, vars sjökommendering vid tiden för förslagets ingivande inskränkt sig till tiden den $28/8$ —den $13/10$ 1934, blivit i tillfälle att endast med en enhet höja sitt tjänstbarhetsbetyg ombord, hans betygssumma skulle föranlett hans placering på tredje rummet i stället för på sjätte. Den underlåtna kommenderingen hade således direkt orsakat att Nilssons befordran blivit fördröjd. Då emellertid enligt vad handlingarna i ärendet gäve vid handen vissa svårigheter yppats att placera samtliga timmermän på de vid Stockholms örlogsstation rustade fartygen hade militieombudsmannen, efter inhämtande av att Nilsson, som den 30 juni 1937 befordrats till korpral, uppsagt sitt kontrakt om anställning vid flottan, funnit sig kunna låta bero vid vad i ärendet förekommit. Militieombudsmannen hemställde emellertid, att stationschefen ville för Söderhielm framhålla vikten av att han i framdeles förekommande fall noggrant följde givna föreskrifter och att, därest i något fall föreskriven kommendering icke kunde av honom verkställas, han genom anmälan bringade förhållandet till högre chefs kännedom.

8. Sedan chef för underofficers- och sjömanskårerna vid örlogsstation bifallit ansökan från korpral om anställning över stat jämlikt kungl. brevet den 3 september 1936 (för att förbereda civilanställning) har korpralen, sedan ombyte av kårchef skett, av den nye kårchefen utan sitt medgivande befordrats till flaggkorpral på stat, varigenom förmånen av anställning över stat bortfallit.

Genom kungl. brev den 3 september 1936 förordnades bland annat, att fast anställd beställningshavare av manskapet vid marinen, med vilken vid anställningstidens utgång under tiden den 30 september 1936—den 31 januari 1937 icke träffats avtal rörande förlängd anställning på aktiv stat, kunde erhålla anställning över stat från och med den 1 november 1936 eller dag därefter högst till och med den 30 april 1937, att avtal om anställning över stat finge träffas allenast med beställningshavare, som vunnit befordran till korpral eller ock uppfyllt fordringarna för dylik befordran och som vid utgången av löpande anställningsår kunde räkna minst sex års väl vitsordad

anställning vid marinen, dock under förutsättning att vederbörande under de sista tre åren närmast före samma tidpunkt innehaft fast anställning under en sammanlagd tid av minst två år, *att* den, som önskade träffa avtal om anställning över stat, skulle till vederbörande chef göra ansökan därom före den 19 september 1936, *att* det skulle åligga vederbörande chef att senast den 26 i sistnämnda månad lämna besked, huruvida anställning kunde erhållas, *att* den anställd under tiden för anställningen över stat skulle äga åtnjuta enahanda förmåner i kontant och in natura som i beställningen på aktiv stat senast tillkommit honom, *att* den anställd skulle vara underkastad samma skyldigheter som beställningshavare på aktiv stat men äga att på ansökan beviljas tjänstledighet — utöver vad som eljest vore medgivet — för förberedelse till vinnande av civilianställning, *att* under tiden för ledigheten den anställd skulle vid varje månads utgång avlämna intyg om ledighetens användande, *att* den anställd under tjänstledighet i civilianställningssyfte skulle med vissa angivna undantag äga bibehålla oavkortade avlöningsförmåner *samt att* över stat anställd icke skulle äga uppbära intjänt avskedspremie förrän efter avgång från anställningen.

Av handlingarna i ett av Kungl. Maj:t genom beslut den 11 december 1936 avgjort ärende angående ansökan av förre flaggkorpralen vid flottan O. H. Andersson om anställning över stat på grund av bestämmelserna i omförmälda kungl. brev framgick bland annat följande.

Andersson hade varit anställd vid flottan sedan den 28 oktober 1927 och hade den 30 juni 1936 av chefen för underofficers- och sjömanskårerna vid Stockholms örlogsstation befordrats till flaggkorpral över stat. I skrivelse den 24 juli 1936 till kårchefen hade Andersson anmält, att han vid tjänstetidens utgång den 31 oktober 1936 önskade avgå från sin anställning och hade samtidigt anhållit att vinna anställning över stat under sex månader från och med den 1 november 1936. Den 29 september hade kårchefen kommendören greve A. G. Mörner bifallit Anderssons ansökan om anställning över stat. Den 17 oktober hade chefen för 2. yrkeskompaniet, vid vilket Andersson varit anställd, antytt för Andersson, att det kunde ifrågakomma att han före anställningstidens utgång komme att bliva befordrad till flaggkorpral på stat samt att Andersson i och med en sådan befordran icke kunde räkna med anställning över stat från och med den 1 november, eftersom den förmån, som i sagda hänseende kunde på grund av berörda kungl. brev erhållas, icke vore medgiven flaggkorpral på stat. Den 20 oktober hade emellertid Andersson från kompanichefen erhållit ett meddelande med uppmaning att under tiden för anställningen över stat vid varje månads utgång till kompanichefen insända intyg om ledighetens användande. Genom kårchefsorder den 22 oktober hade Andersson befordrats till flaggkorpral på stat från och med den 10 i samma månad. Den 27 oktober hade Andersson erhållit meddelande om att han icke kunde erhålla anställning över stat från och med den 1 november.

I skrivelse den 21 november 1936 till Konungen anförde Andersson bland annat: Vid samtalet med kompanichefen den 17 oktober hade Andersson uppmanats att sätta sig i förbindelse med kårchefens 2. adjutant för erhållande

av vidare upplysningar. Denne hade emellertid icke kunnat lämna bestämt besked utan uppgivit, att han ämnade rådgöra med kårchefen i ärendet. Då Andersson den 20 oktober erhållit berörda meddelande från kompanichefen, hade han av detsamma dragit den slutsatsen, att någon ändring av beslutet om anställningen över stat icke skulle ifrågakomma. Den 23 oktober hade Andersson kallats till kompanichefen, som emellertid då icke kunnat lämna besked, huruvida någon ändring i fråga om Anderssons anställning skulle komma till stånd. Kompanichefen hade meddelat, att han skulle i skrivelse till kårchefen anhålla om besked, huruvida Anderssons anställning över stat skulle gälla eller icke. Därefter hade Andersson den 27 oktober fått meddelande om att han icke kunde erhålla anställningen över stat. Genom att Andersson gått miste om anställningen över stat hade han försatts i ett bekymmersamt läge. Andersson följde enligt av kårchefen den 8 oktober lämnat medgivande undervisningen i visst ämne vid underofficersskolan, varigenom Andersson beräknade kunna avlägga kompletteringsexamen, vilket vore nödvändigt för erhållande av behörighetsbevis som maskinist. Andersson hade härunder ingen inkomst och då kårchefen ansåge, att avskedspremie icke kunde tilldelas avgående flaggkorpral på stat, hade Andersson ej heller genom avskedspremien erhållit något ekonomiskt stöd. Den befordran, Andersson erhållit, hade icke medfört någon fördel utan endast nackdelar. Därest Andersson kunnat förutse att han, trots att han beviljats avsked, skulle ifrågakomma till befordran på stat, hade han otvivelaktigt hemställt att icke ifrågakomma till dylik befordran. En dylik hemställan torde kårchefen med hänsyn till de särskilda förhållandena icke kunnat avslå. Under åberopande av vad sålunda förekommit hemställde Andersson, att Kungl. Maj:t måtte med hänsyn till de föreliggande särskilda omständigheterna medgiva Andersson att vinna anställning över stat under tiden den 1 november 1936—den 30 april 1937.

I utlåtande den 2 december 1936 till Konungen avstyrkte stationsbefälhavaren vid Stockholms örlogsstation den gjorda framställningen under åberopande av skäl som anförts i ett vid utlåtandet fogat, här nedan intaget yttrande den 30 november 1936 av chefen för 2. yrkeskompaniet kaptenen O. F. E. Söderhielm.

Genom sitt beslut den 11 december 1936 medgav emellertid Kungl. Maj:t, att Andersson finge, oavsett berörda befordran, erhålla anställning såsom korpral över stat jämlikt bestämmelserna i omförmälda kungl. brev den 3 september 1936, räknat från och med den 1 november 1936.

I skrivelse den 11 december 1936 till militieombudsmannen anförde Andersson bland annat följande. Genom kårchefens åtgärd att befordra Andersson till flaggkorpral på stat hade Anderssons möjligheter att ordna övergången till civil verksamhet avsevärt försämrats. Andersson hade därför hos Konungen hemställt att få vinna anställning över stat. I fråga om avskedspremie hade en av Anderssons avgångna kamrater hos marinförvaltningen anfört besvär över kårchefens beslut. Oavsett om Anderssons hem-

ställan till Konungen bleve bifallen, syntes frågan, huruvida befordran på stat i ett fall som det förevarande borde meddelas, vara av viss principiell betydelse. Liknande fall kunde även i framtiden beräknas uppkomma och det syntes Andersson icke rimligt, att befordran skulle meddelas under sådana förhållanden, att den komme att medföra menliga ekonomiska konsekvenser för den befordrade. Andersson hade därför ansett sig böra genom hänvändelse till militieombudsmannen söka få klarlagt, huru i liknande situationer lämpligen borde förfaras.

I ett den 12 januari 1937 över Anderssons klagomål avgivet yttrande anförde chefen för underofficers- och sjömanskårerna vid Stockholms örlogstation kommendören J. H. Söderbaum bland annat: På ett den 12 oktober 1936 dagtecknat befordringsförslag från kompanichefen hade Andersson varit upptagen för befordran till flaggkorpral på stat. Det vore icke brukligt och ansåges icke tillhöra god militär ordning att kårchefen, med förbigående av kompanichefen, genom direkt hänvändelse till dennes personal undersökte huruvida kompanichefens uppgifter vore riktiga. Någon anledning att frångå denna sedvänja hade icke förelegat i fallet Andersson. Mycket ingående överläggningar hade ägt rum mellan Andersson och hans kompanichef beträffande de förhållanden som skulle inträffa om Andersson befordrades till flaggkorpral på stat. Andersson kunde icke hava varit i tvivelsmål om att han genom befordran på stat förlorade möjligheten till överstatsanställning och att han, om han icke önskade erhålla denna befordran, måste göra anmälan därom. Någon sådan anmälan hade icke gjorts av Andersson. Anderssons kompanichef hade icke ens kunnat förmå Andersson att lämna ett bestämt muntligt besked. Det av Andersson uppgivna samtalet med kårchefens 2. adjutant hade icke före Anderssons befordran kommit till kårchefens kännedom. 2. adjutanten, kaptenen Ahlmark, uppgåve emellertid med bestämdhet, att han till Andersson meddelat att denne icke kunde erhålla s. k. överstatsanställning, om han bleve befordrad till flaggkorpral på stat. Även här hade Andersson alltså, liksom av kompanichefen, erhållit klart besked. Det återstode alltså den frågan, huruvida kårchefen, liksom varje annan militär befälhavare, som hade att besluta i befordringsmål, vore skyldig att tillfråga den föreslagne, om han önskade emottaga befordran. Lämpligheten av ett sådant tillvägagångssätt kunde åtminstone ifrågasättas. Vad Andersson beträffade så vore det osannolikt, att kårchefen kunnat erhålla ett klarare besked än det, som kompanichefen lyckats erhålla av Andersson. — Andersson hade icke hos kårchefen gjort framställning om att erhålla avskedspremie. Något beslut hade av kårchefen alltså icke kunnat meddelas honom i denna sak. Då Andersson likväl uppgivit, att kårchefen skulle hava förvägrat honom avskedspremie, därest framställning därom gjorts, finge beskyllningen stå för vad den vore värd. Till kårchefen hade på sin tid inkommit anhållan om avskedspremie från de ur tjänst avgångna flaggkorpralerna 2 yk 417 Ramström »111» Andersson¹ och 205 Jernberg. Då

¹ Kommendören Söderbaum torde avse nr 93 Andersson; nr 111 Andersson är nämligen klaganden i ärendet.

kårchefen därvid funnit bestämmelserna om avskedspremie till flaggkorpral på stat i vissa avseenden oklara, hade kårchefen ansett sig icke utan vidare böra påtaga sig det ekonomiska ansvaret för sådan utbetalning. Kårchefen hade därför ringt upp 1. revisorn i marinförvaltningen och frågat honom till råds. Det hade då visat sig, att kårchefen icke på den vägen kunde erhålla något giltigt uttalande. Efter överenskommelse med 1. revisorn hade kårchefen i stället avslagit framställningen och anvisat de sökande att hos marinförvaltningen överklaga detta beslut. Så hade också skett, varvid de sökande meddelades om avsikten härmed och om kårchefens önskan, att de så snart som möjligt skulle överklaga beslutet. Kårchefen ville med skärpa framhålla, att denna kårchefens åtgärd icke avsett att förvägra flaggkorpralerna deras avskedspremie, om de därtill vore berättigade, utan endast att i ekonomiskt avseende skydda sig och dem för följderna av en oriktig utbetalning. Med kännedom härom hade därefter kompanichefen vidtagit den fullt riktiga åtgärden att i avvaktan på marinförvaltningens beslut vänta med övriga framställningar om avskedspremie för avgångna flaggkorpraler.

Vid kårchefens yttrande hade fogats två skrivelser från kompanichefen kaptenen Söderhielm, dagtecknade den ena den 30 november 1936 och den andra den 7 januari 1937.

I den förra skrivelsen, som synes vara föranledd av Anderssons framställning till Konungen, anförde Söderhielm: Andersson hade av kompanichefen blivit den 17 oktober 1936 meddelad, att han, som i skrivelse, dagtecknad den 24 juli 1936, till kårchefen gjort anmälan om, att han vid tjänstetidens utgång den 30 oktober 1936 önskade avgå från sin anställning vid sjömanskåren, antagligen före sistnämnda dato kunde påräkna att bli befördrad till flaggkorpral på stat. Vid samma tillfälle hade kompanichefen påpekat att i och med befordran på stat Andersson ej kunde påräkna överstatsanställning från och med den 1 november, då denna förmån enligt kungl. brev av den 3 september 1936 ej vore medgiven flaggkorpral på stat, varför Andersson uppmannades att taga under noggrann omprövning, huruvida han ej borde kvarstå i tjänst efter den 1 november, då han genom befordran till flaggkorpral på stat kunde räkna med att hava sin framtid tryggad, vilket ej torde vara fallet, om han lämnade sin anställning vid flottan. Den 20 oktober hade samtliga, som erhållit överstatsanställning från och med den 1 november, tillställts ett meddelande, att under tiden för överstatsanställningen vid varje månads utgång till kompanichefen insända intyg om ledighetens användande. På grund av att Andersson vid ovannämnda dato ej blivit befördrad hade ett dylikt meddelande även tillställts honom. Genom kårchefsorder den 22 oktober hade Andersson blivit befördrad till flaggkorpral på stat från och med den 10 oktober. Om Andersson i och för att säkerställa sin överstatsanställning ej önskat bli ifrågakommen för befordran på stat, hade han efter samtalet med kompanichefen den 17 oktober, då han torde hava haft situationen fullt klar för sig, kunnat göra framställning härom till kårchefen.

I den senare skrivelsen, som syntes vara föranledd av militieombudsmannens remiss till kårchefen, yttrade Söderhielm: Av vad som framkom vid

de i skrivelsen den 30 november 1936 nämnda överläggningarna hade Söderhielm den uppfattningen, att Andersson med tanke på eventuell befordran ej hade bestämt sig för, huruvida han ämnade kvarstå i tjänst eller ej. Detta framginge bland annat därav, att då Söderhielm framhöll för Andersson, att för den händelse han hade för avsikt att kvarstå i tjänst, han borde lämna definitivt besked härom genom att i skrivelse till kårchefen anhålla om att få återtaga sin tidigare inlämnade anmälan om avgång ur tjänsten vid kontraktstidens utgång den 31 oktober 1936, Andersson svarat att detta behövde han ej göra, då han genom eventuell befordran till flaggkorpral på stat vore, om han så önskade, berättigad att kvarstå efter ovannämnda kontraktstids utgång. Det hade varit Andersson bekant, att han upptagits på kompanichefens befodringsförslag, och att han, därest han icke ville erhålla befordran på stat, hade att göra anmälan därom. Som det alltså ej varit möjligt att av Andersson erhålla definitivt besked om hans önskemål, hade Söderhielm ansett det vara till Anderssons eget bästa, att någon ändring å det befodringsförslag, dagtecknat den 12 oktober, som av kompanichefen inlämnats till kårchefen, ej gjordes. Det vore Söderhielms bestämda uppfattning, att om Andersson vid detta tillfälle ej befodrats till flaggkorpral på stat, han hade anfört klagan härom.

I avgiven påminnelseskrift anförde slutligen Andersson: Såväl kårchefen som kompanichefen syntes i sina yttranden vilja göra gällande, att Andersson, redan innan befordran till flaggkorpral på stat hade meddelats, ägt full kännedom om att han skulle komma att bliva befordrad och att detta skulle medföra, att det honom tidigare meddelade tillståndet att vinna anställning över stat därigenom måste upphävas. Vidare gjorde de båda nämnda cheferna gällande, att Andersson på grund av vankelmod icke velat giva något bestämt besked, huruvida han under sådana förhållanden hellre ville kvarstå i anställningen som flaggkorpral på stat. Riktigheten av de uppgifter, som härutinnan lämnats, måste Andersson dock bestämt bestrida. Att hans tidigare lämnade redogörelse för händelseförloppet vore riktig bestyrktes bland annat därav att kompanichefen genom skrivelse till kårchefen den 23 oktober anhållit, att kårchefen skulle meddela direktiv i frågan om Anderssons överstatsanställning. Den 26 oktober hade kårchefens beslut i ärendet meddelats, vilket beslut delgivits Andersson påföljande dag. Först härigenom hade frågan om överstatsanställningen blivit definitivt avgjord. Det vore visserligen sant, att kompanichefen redan vid samtalet den 17 oktober antytt, att ett upphävande av kårchefens tidigare beslut beträffande överstatsanställningen kunde befaras som en konsekvens av att Andersson befodrades på stat. Något bestämt besked härom hade Andersson dock icke då kunnat erhålla. När vidare kårchefen nu i sitt yttrande upplyst, att 2. adjutanten, kaptenen Ahlmark, uppgåve sig hava meddelat Andersson, att Andersson icke kunde erhålla överstatsanställning, så vore detta riktigt så till vida, att denna upplysning erhållits vid Anderssons *andra* samtal med kapten Ahlmark, vilket ägt rum den 23 oktober. Av de samtal, som förts mellan Andersson och kompanichefen i denna angelägenhet hade Andersson bibringats närmast det intrycket, att kompanichefen gärna önskade, att Andersson skulle återkalla sin tidigare in-

givna anmälan om att Andersson önskade avgå ur tjänsten, varigenom frågan om överstatsanställningen icke längre hade någon aktualitet. Att en sådan önskan förelegat från kompanichefens sida hade Andersson anledning att antaga också därför, att de frivilliga avgångarna bland maskinistflaggkorpralerna ökat och tagit sådan omfattning, att vakanser kunde befaras uppstå. Själv hade Andersson dock fullt klart för sig, att han helst önskade avgå ur tjänsten, men alldeles givet måste Andersson ställa sig mera tveksam, om han på grund av befordran på stat icke skulle komma att erhålla den beräknade överstatsanställningen. Något bestämt besked på denna punkt hade Andersson emellertid icke kunnat erhålla. Det syntes Andersson egendomligt, att kompanichefen nu ville göra gällande, att Andersson *innan* befordran till flaggkorpral på stat meddelats på kårchefsorder bort hava klart för sig konsekvenserna härav, när kompanichefen själv *efter* denna tidpunkt icke vetat, huruvida den meddelade befordran skulle komma att omintetgöra överstatsanställningen. Den åsyftade kårchefsordern hade nämligen utgivits den 22 oktober och den 23 oktober hade kompanichefen genom ovan nämnda skrivelse begärt att kårchefen »behagade resolvera, huruvida bifallet till den gjorda framställningen (ang. överstatsanställningen) skall upphävas». Kompanichefen framhölle vidare, att det varit Andersson bekant, att Andersson upptagits på ett av honom avgivet befodringsförslag, dagtecknat den 12 oktober, samt att kompanichefen ansett det vara till Anderssons eget bästa, att någon ändring ej gjordes av detta förslag, eftersom det icke vore möjligt att av Andersson erhålla bestämt besked om hans önskemål. Härtill förtjänade anmärkas, dels att Andersson vid befodringsförslagens avgivande varit sjökommenderad, dels att Andersson kunnat hava anledning räkna med att icke bliva föreslagen till befordran vid eventuellt uppkommande befodringsrum, eftersom Andersson anmält sig vilja avgå ur tjänst, dels att Andersson kallats till kompanichefen för överläggning i den förevarande frågan först den 17 oktober, då befodringsförslaget redan varit fastställt. Av vad Andersson anfört syntes fullt tydligt framgå att man icke rimligen kunde begära, att Andersson skulle vidtaga några åtgärder, vare sig genom begäran att icke bliva befordrad på stat eller i annan form, så länge Andersson icke kunde få definitivt besked på vilka följder befordran skulle få. Denna sak hade blivit fullt klarlagd först sedan befordran meddelats på order och alltså varit ett fullbordat faktum. Ingen kunde rimligen hava behövt vara tveksam om Anderssons önskan att under de tidigare förutsättningarna avgå ur tjänst. Med hänsyn till dessa förhållanden syntes det Andersson hava varit rätt naturligt om kompanichefen icke uppfört Andersson på befodringsförslaget. Kompanichefens bestämda förmodan, att Andersson i så fall skulle hava »anfört klagan härom» vore enligt Anderssons förmenande fullkomligt omotiverad. Därest Andersson strävat efter att vinna befordran till flaggkorpral på stat, hade Andersson ju icke haft någon anledning att begära avsked ur tjänsten; såvitt Andersson kunde bedöma borde han, om han kvarstått i vanlig ordning, haft mycket goda möjligheter att — även om några oförutsedda avgångar ej inträffat — inom relativt kort tidrymd vinna befordran till flaggkorpral på stat. Vad gällde frågan om avskedspremien hade kårchefen i sitt yttrande upp-

lyst, att Andersson icke gjort någon framställning om att erhålla sådan premie. Däremot hade kårchefen uppgivit, att anhållan om premie inkommit från tre ur tjänst avgångna flaggkorpraler på stat. Den första uppgiften vore riktig, men den senare syntes i vart fall hava givits en missvisande formulering. Det vore nämligen icke brukligt, att till avskedspremie berättigade, avgående underbefäl gjorde framställning om att erhålla premie. Däremot ingåve kompanichefen förslag om utbetalande av premie till dem, som ansåges vara därtill berättigade. Att Andersson icke ansökt om avskedspremie vore sålunda fullt naturligt, eftersom knappast något underbefäl vid stationen torde hava gjort detta i andra fall, än när det gällt att begära dispens från något av de för premiens erhållande uppställda villkoren. Sedan de tre ovannämnda flaggkorpralerna av kårchefen förvägrats avskedspremie, hade givetvis ingen anledning förefunnits för kompanichefen att ifrågasätta premies utbetalande till andra avgående beställningshavare av samma kategori. Kårchefen hade ju för övrigt själv i sitt yttrande betecknat kompanichefens åtgärd att »vänta med övriga framställningar om avskedspremie för avgångna flaggkorpraler» såsom »fullt riktig». Något tvivel kunde ju dock icke råda om att kårchefen, därest Andersson företagit den icke brukliga åtgärden att göra direkt framställning om avskedspremie, hade måst avslå densamma. För övrigt förtjänade anmärkas, att Andersson — sedan det blivit klarlagt, att Andersson icke kunde påräkna överstatsanställning — på kompaniexpeditionen undertecknat den sedvanliga försäkran, att Andersson icke sökt eller vunnit annan statsanställning, som måste avgivas före utbetalande av avskedspremie. Undertecknandet av denna försäkran vore den enda åtgärd, som den avskedspremieberättigade brukade behöva vidtaga för att frågan om avskedspremie skulle komma under prövning. I så måtto kunde Andersson alltså anses hava använt det sedvanliga förfaringssättet för ansökning om avskedspremie.

Vid påminnelsekriften hade Andersson fogat avskrift av en så lydande handling:

»Chefen 2 yk
N:r 9:163

Ankom till chefen för und. o. sjömanskårernas exp.
Sthlm den ²⁶/₁₀ 1936. D:N:r Y:96

Till Kårchefen.

Jämlikt KC:s res. D.Nr 9: 84e den ²⁹/₉ 1936 erhöll dåvarande flk över stat 111 Andersson, vilken på egen begäran avgår ur tjänst f. o. m. den ¹/₁₁ 1936, enligt Kungl. brev av den 3 sept. 1936 tillstånd att kvarstå över stat under 6 månader f. o. m. den ¹/₁₁ 1936. Som emellertid A. den 10 dennes befordrats till flk på stat och till följd härav enligt ovannämnda Kungl. brev ej är berättigad till att erhålla 6 månaders anställning, får jag vördsamt anhålla att kårchefen behagade resolvera, huruvida bifallet till den gjorda framställningen skall upphävas.

Stockholm den 23 okt. 1936.

E. Söderhielm.

Res. KCS res. D:N:r 9:84e rörande anställning över stat jämlikt Kungl. brev av den ³/₉ 1936 upphäves för flk 2 yk 111 Andersson, enär A den 10 dennes

befordrats till flk på stat och till följd härav ej är berättigad till erhållande av 6 månaders anställning vilket meddelas:

Chefen för 2 yk för kännedom och för vederbörandes delgivning.

Stockholm den 26 oktober 1936.

På befallning

P. Ahlmark

Adjutant.»

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 17 mars 1937 till kommandören Söderbaum:

Av handlingarna i ärendet framginge att Andersson i skrivelse den 24 juli 1936 till kårchefen gjort anmälan om att han vid tjänstetidens utgång den 30 oktober 1936 önskade avgå från sin anställning vid sjömanskåren och samtidigt anhållit om vinnande av anställning över stat under sex månader från och med den 1 november 1936 ävensom att denna ansökan den 29 september 1936 bifallits av dåvarande kårchefen. Då Anderssons kontraktsenliga anställning upphörde med utgången av oktober 1936 hade hans anmälan om avgång allenast inneburit meddelande om att han icke ämnade ingå avtal om förlängd anställning. Ett dylikt meddelande vore en förutsättning för erhållandet av anställning över stat enligt kungl. brevet den 3 september 1936. Anderssons anställningstid på stat skulle sålunda upphöra med oktober månads utgång. Han hade självfallet därför icke bort upptagas å det befodringsförslag, som kompanichefen avgav den 12 oktober 1936. En befordran av Andersson till flaggkorpral torde nämligen endast kunnat ifrågakomma, därest Andersson skolat kvarstå i tjänst efter utgången av oktober 1936. Då något medgivande icke förelegat från Anderssons sida om anställning vid sjömanskåren efter utgången av oktober 1936 utan tvärtom en förklaring som inneburit att Andersson ämnade lämna sin anställning vid flottan, hade en befordran av Andersson till flaggkorpral allenast kunnat hava avseende å tiden mellan den 10 oktober¹ och månadens slut. Befordringen hade nämligen väl konstituerat rättighet för Andersson att kvarbliva i tjänst men ej skyldighet för honom härutinnan. Kompanichefen syntes vid befodringsförslagets avgivande hava förutsatt att Andersson, om han ej önskat befordran, skulle hos kårchefen hava gjort invändningar mot den ifrågasatta utnämningen. Kompanichefen hade vidare anført att då det ej varit möjligt att av Andersson erhålla definitivt besked om hans önskemål i nämnda hänseende, kompanichefen ansett det vara till Anderssons eget bästa att någon ändring i befodringsförslaget ej gjordes. Då såsom ovan nämnts förutsättningen för Anderssons upptagande å befodringsförslaget varit medgivande från Anderssons sida om förlängd anställning, torde det i stället hava varit kompanichefen som bort förskaffa sig medgivande av Andersson att denne varit villig kvarstanna i tjänst och därmed avstå från de förmåner, som han i vederbörlig ordning erhållit genom kårchefens beslut den 29 september 1936. För Andersson hade det givetvis icke kunnat vara likgiltigt om han

¹ Andersson befordrades till flaggkorpral på stat från och med den 10 oktober 1936.

skulle fortsätta sin militärtjänst efter den 1 november 1936 eller övergå till civilt yrke. Andersson hade uppgivit att han själv haft klart för sig att han helst önskade avgå ur militärtjänst. Anledning att betvivla denna uppgift saknades.

Beträffande Söderbaums egna åtgöranden i saken hade Söderbaum framhållit att det icke vore brukligt och ej ansåges tillhöra god militär ordning att kårchefen med förbigående av kompanichefen genom direkt hänvändelse till dennes personal undersökte huruvida kompanichefens uppgifter vore riktiga. Vidare hade Söderbaum ifrågasatt skyldigheten för den befälhavare, som hade att besluta i befodringsmål, att tillfråga den till befodran föreslagne huruvida han önskade emottaga befodran.

Vad Söderbaum sålunda anført torde i princip kunna anses vara riktigt. I det föreliggande fallet ställde sig saken emellertid något annorlunda. På sätt framginge av det ovan sagda hade Andersson av Söderbaums företrädare erhållit förmånen av anställning över stat i sex månader efter anställningstidens slut. Andersson finge med andra ord under berörda tid uppbära avlöning utan att fullgöra någon tjänst vid försvarsväsendet. Under denna tid skulle Andersson utbilda sig i civilt yrke för att såmedelst bereda sig på övergången till civilanställning. Genom Söderbaums åtgärd att medan Anderssons anställning på stat ännu fortfarit befodra honom till flaggkorpral hade Söderbaum omintetgjort möjligheten för Andersson att på angivet sätt bereda sig för civilanställning. Därest ändring i Söderbaums beslut icke skett, hade således Andersson haft att välja mellan att kvarstå i militär tjänst eller att med utgången av oktober 1936 lämna sin militära anställning utan möjlighet till anställning över stat jämlikt berörda kungl. brev. Väl hade Söderbaum såsom framginge av vad militieombudsmannen tidigare anført vid bedömandet av frågan om behandlingen av Andersson blivit i hög grad missledd av kompanichefen, men detta hade icke kunnat fritaga Söderbaum från skyldigheten att, innan han vidtog åtgärden att upphäva det av hans företrädare i behörig ordning fattade beslutet angående Andersson, själv förvissa sig därom att Andersson med frångående av sin tidigare ståndpunkt velat kvarstanna i militär tjänst. Ingenting hade härvid hindrat Söderbaum att vid inhämtande av erforderliga upplysningar från Andersson begagna sig av den militära tjänstevägen. Någon direkt framställning från Söderbaum till Andersson med förbigående av hans kompanichef hade sålunda ej varit nödvändig.

Då Kungl. Maj:t emellertid genom sitt ovannämnda beslut den 11 december 1936 medgivit, att Andersson finge, oavsett berörda befodran, erhålla anställning såsom korpral över stat jämlikt bestämmelserna i kungl. brevet den 3 september 1936, räknat från och med den 1 november 1936, hade någon skada av de fel som enligt militieombudsmannens mening förelupit icke drabbat Andersson. Militieombudsmannen hade därför ansett sig icke behöva vidtaga annan åtgärd i ärendet än att delgiva Söderbaum sin uppfattning i saken. Söderhielm skulle genom kårchefens försorg erhålla del av militieombudsmannens skrivelse.

9. Oriktig tillämpning av bestämmelserna om visst företräde för militärt underbefäl till erhållande av civilanställning i statens tjänst.

I Kungl. Maj:ts cirkulär den 11 september 1936 (SFS nr 505) till statsmyndigheterna angående beredande av civilanställning åt visst militärman-skap föreskrives i punkt 1 att vid tillsättande av statlig civil eller civilmilitär befattning skall sökande, som innehar eller innehaft fast anställning vid försvarsväsendet och därvid undergått underbefälsutbildning, vid lika lämplighet i övrigt beredas företräde framför sökande, som icke är eller varit anställd i statens tjänst.

I punkt 4 i samma cirkulär föreskrives följande: »I syfte att bereda här avsett militärman-skap tillfälle att anmäla sig såsom sökande skall myndighet, som har att tillsätta ledig befattning, för vilken dylikt manskap må kunna besitta kompetens, eller som äger att vidtaga förberedelser för tillsättande av sådan befattning, lämna uppgift till försvarsväsendets centrala civilanställningsbyrå om avsedd nyantagning ävensom angående anställningsvillkor och dylikt; börande sådan uppgift vara civilanställningsbyrån tillhanda helst 30 dagar och i varje fall senast 15 dagar före den tidpunkt, då sökande skall hava inkommit med ansökningshandlingar.»

Enligt punkt 6 i cirkuläret skall vad ovan sagts i tillämpliga delar gälla jämväl i fråga om förordnande av vikarie å befattning eller anställande av extra personal.

I en till militieombudsmannen den 20 februari 1937 inkommen skrift förklarade förre korpralen vid flottan kontoristen K. G. Swärdh sig vilja fästa militieombudsmannens uppmärksamhet på de närmare omständigheterna vid tillsättandet av en i Försvarsväsendets centrala civila anställningsbyrås meddelande ledigförklarad befattning såsom kontorist (lönegrad E. o. 8) vid Roslagens flygflottilj. Swärdh anförde därvid följande. Enligt vad Swärdh erfarit hade flottiljen vänt sig till offentliga arbetsförmedlingen för att erhålla ifrå-gavarande kontorist, vilket enligt Swärdhs mening innebure ett åsidosättande av bestämmelserna angående företrädesrätt för f. d. underbefäl till anställning i statens tjänst. På nämnda sätt hade erhållits en man, som för att tillträda befattningen slutat en liknande anställning i Stockholm. Den anställd hade icke varit fast anställd vid försvaret. När sedermera flottiljens myndigheter gjorts uppmärksamma på gällande föreskrifter, hade platsen visserligen utlysts genom ovannämnda meddelande, men numera hade den dock definitivt besatts med den tidigare antagne. I det uppkomna läget hade måhända ingenting annat varit att göra för de ansvariga, om de velat undgå ekonomiska konsekvenser. Swärdh ville fästa uppmärksamheten på ovanstående för att därmed bidra till förebyggande av ett upprepande. Enligt vad Swärdh erfarit hade en liknande händelse för någon tid sedan förekommit vid samma flottilj. Såsom kompetens till kontoristplatsen kunde för Swärds del åberopas Påhlmans handelskurs, som Swärdh genomgått

1935/1936, samt kontorsvana. En medsökande från flottan hade studentexamen, handelskurs vid Stockholms stads handelsskola samt kontorsvana. Övriga militära sökandes meriter kände Swärdh icke, men han kunde ej tro annat, än att för platsen lämplig kraft funnes på flera håll bland allt platsökande f. d. underbefäl. För övrigt torde även den mest rutinerade kontorist behöva någon tid att sätta sig in i förhållandena på en ny plats, vartill finge läggas, att en kontorist i här ifrågavarande löneställning icke gärna kunde vara självständig och ledande. Med stöd av det anförda anhölle Swärdh, att undersökning måtte företagas för konstaterande av, huruvida vederbörande militära myndigheter åsidosatt gällande föreskrifter i här berörda sammanhang, samt att militieombudsmannen måtte vidtaga de åtgärder i övrigt, som kunde anses påkallade.

Sedan chefen för Roslagens flygflottilj genom skrivelse den 20 februari 1937 anmodats inkomma med yttrande i ärendet, anförde flottiljchefen majoren H. Sundin i skrivelse den 24 februari 1937 följande.

För tillsättande av befattningar, varom här vore fråga, gällde Kungl. Maj:ts ovannämnda cirkulär den 11 september 1936 samt chefens för flygvapnet skrivelse den 18 augusti 1936 angående tillsättande av extra ordinarie personal. Enligt den senare skrivelsen skulle för tillsättande av i gällande stater för flygförbanden under rubriken Extra ordinarie personal upptagna beställningar — utom beträffande sjuksköterska angående vars anställning vore särskilt föreskrivet — tills vidare följande provisoriska bestämmelser lända till efterrättelse. Anställning av personal i nämnda beställningar verkställdes av vederbörande förbandschef efter ansökan. För vinnande av sådan anställning fordrades att innehava den fackkunskap, yrkesskicklighet och praktiska erfarenhet, som ansåges erforderlig för beställningen. Anställning skedde enligt bestämmelserna i Kungl. Maj:ts kungörelse med avlöningsbestämmelser för vissa icke-ordinarie befattningshavare vid försvarsväsendet. I övrigt iakttoges i tillämpliga delar föreskrifterna i tjänstgöringsreglementet för flygvapnet.

Flottiljchefen anförde vidare: Vad ovannämnda cirkulär beträffade stadgade punkt 4 att uppgift om nyantagning skulle lämnas till försvarsväsendets centrala civilanställningsbyrå. Detta stadgande hade efterföljts genom skrivelse den 7 januari 1937. Vid ansökningstidens utgång den 23 januari 1937 hade 38 ansökningar inkommit. Vid prövning av ansökningshandlingarna hade i enlighet med chefens för flygvapnet ovanberörda skrivelse främst beaktats fordran på fackkunskap, yrkesskicklighet och praktisk erfarenhet. Härvid hade kontoristen Strand befunnits för befattningen mest lämpad. Då någon *lika lämplig* sökande, som innehade eller innehaft fast anställning vid försvarsväsendet, icke funnits, och någon företrädesrätt jämlikt cirkuläret sålunda icke kunnat komma ifråga, hade Strand av flottiljchefen antagits till befattningen ifråga. Kontoristen Ström, vilken tidigare beklätt omskrivna kontoristbefattning, hade den 1 december 1936 erhållit plats som kontorskrivare i flygförvaltningen. Då arbetsförhållandena krävt att ersättare omedelbart anställdes, hade kontoristen Strand utsetts att tillfälligt tillsvidare

uppehålla befattningen intill dess att ordinarie innehavare utsetts. Härvid hade tydligt framhållits anställningens tillfälliga karaktär. Att såsom kontoristen Swärdh ville göra gällande Strand slutligen anställts för att de ansvariga, sålunda flottiljchefen och tygofficeren, skulle undgå »ekonomiska konsekvenser» saknade sålunda varje grund.

Sedan ärendet utstälts till påminnelser av Swärdh, anförde Swärdh i skrivelse den 16 mars 1937 följande. Flottiljchefen hänvisade till att stadgandet i ovannämnda cirkulär efterföljts genom att uppgift om kontoristbefattningen i fråga lämnats till försvarsväsendets centrala civilanställningsbyrå den 7 januari 1937. Redan i början av december 1936 hade dock den numera fast anställde kontoristen utsetts »att tillfälligt tillsvidare uppehålla befattningen intill dess att ordinarie innehavare utsetts». Även vid dylik tillfällig anställning skulle jämlikt ovannämnda cirkulär centrala civilanställningsbyrån anlitas, men det framginge icke av flottiljchefens förklaring, att han förvissat sig om, huruvida byrån vid tidpunkten i fråga hade haft lämplig arbetskraft att föreslå. Enligt Swärdhs förmenande hade detta bort ske, innan tillfällig innehavare av befattningen utsetts. Att arbetsförhållandena krävt ersättare omedelbart vore knappast förklaring nog, då det icke toge längre tid att telefonledes vända sig till centrala civilanställningsbyrån än till offentliga arbetsförmedlingens kontor. Den omständigheten, att flottiljchefen vänt sig till offentliga arbetsförmedlingen före centrala civilanställningsbyrån, kunde ej tyda på annat än bristande kännedom om gällande författningar, men förfarandet vittnade också om föga intresse för den för försvaret så betydelsefulla frågan om de avgående fast anställdas placering i civil verksamhet.

Sedan militieombudsmannen genom skrivelse den 23 mars 1937 anhållit, att försvarsväsendets centrala civilanställningsbyrå ville inkomma med yttrande i ärendet, anförde nämnda byrå i skrivelse den 3 maj 1937. Av de remitterade handlingarna framginge, att den ifrågavarande befattningen vid Roslagens flygflottilj, då den jämlikt föreskrifterna i nådiga cirkuläret av den 11 september 1936 till statsmyndigheterna angående beredande av civilanställning åt visst militärmanskap genom flottiljchefens skrivelse till byrån av den 7 januari 1937 anmälts ledig, redan sedan en tid tillbaka uppehållits av vikarie. Denne hade anskaffats utan att civilanställningsbyrån beretts tillfälle att ledigförklara vikariatet eller att överhuvud taget inkomma med förslag till flottiljchefen å lämpliga sökande, vilka enligt föreskrifterna i nådiga cirkuläret den 11 september 1936 vore berättigade att få ifrågakomma till anställningar i statens tjänst framför vissa andra sökande. Det syntes sålunda byrån vara uppenbart, att de i punkten 6 av förenämnda cirkulär till statsmyndigheterna meddelade föreskrifterna om att jämväl vikariat skulle anmälas till byrån blivit åsidosatta. Byrån kunde dock icke nu uttala sig om, huruvida byrån vid ifrågavarande tidpunkt kunde hava haft möjlighet att föreslå sökande med erforderliga kvalifikationer, men detta syntes i varje fall icke hava varit uteslutet, då byrån i andra liknande fall kunnat praktiskt taget omgående översända förslag å lämpliga civilanställnings-

berättigade sökande. Av flottiljchefens till militieombudsmannen i ärendet avgivna utlåtande framginge, att den förordnade vikarien icke givits sådan anställning, att han icke kunnat omedelbart entledigas, sedan den av honom uppehållna extra ordinarie befattningen ledigförklarats i den ordning, som i förenämnda cirkulär angåves, och sedan de till följd härav inkomna ansökningarna från civilanställningssökande prövats och det därvid möjligen kunde hava befunnits, att någon av dessa sökande bort erhålla befattningen före den förordnade vikarien. Det syntes därför byrån, att de civilanställningssökandes intressen icke blivit så eftersatta genom meddelande av vikariatsförordnandet utan att vikariatet ledigförklarats i föreskriven ordning, att skada därav kunde sägas hava uppkommit. Även om byrån ansåge, att flottiljchefen eller honom underställd befattningshavare, på vilken det kunnat ankomma att meddela byrån om behovet av vikarie i kontoristbefattningen, underlåtit att ställa sig till efterrättelse föreskrifterna i punkten 6 av civilanställningscirkuläret, så ansåge byrån likväl vad som sålunda underlåtit icke hava medfört någon förlust av civilanställningsmöjligheter. Vid befattningens senare tillsättande med extra-ordinarie innehavare hade nämligen civilanställningssökande militärmanskap (f. d. militärmanskap) varit föremål för bedömande, men de hade då befunnits icke kunna i fråga om kvalifikationer mäta sig med den i befattningen förordnade, vilken tidigare uppehållit densamma såsom vikarie. På grund härav finge byrån som sin uppfattning uttala, att vad som förekommit icke syntes böra föranleda någon annan militieombudsmannens åtgärd, än att vederbörande myndighets uppmärksamhet fästes därpå, att skyldighet föreläge att till civilanställningsbyrån jämväl anmäla uppkommande behov av vikarie å befattning.

Över flottiljchefens beslut att antaga Strand till kontorist vid Roslagens flygflottilj anförde en av Swärdhs medsökande, flaggkorpralen i flottans reserv N. G. Nilsson, besvär hos Kungl. Maj:t. Genom beslut den 9 juli 1937 fann Kungl. Maj:t besvären ej föranleda någon ändring i överklagade beslutet.

Den 9 september 1937 avlät militieombudsmannen en skrivelse i ärendet till chefen för flygvapnet, i vilken skrivelse militieombudsmannen, efter redogörelse för vad i ärendet förekommit, anförde:

Såsom försvarsväsendets centrala civilanställningsbyrå anført i sitt i ärendet avgivna utlåtande syntes det uppenbart att den i cirkuläret den 11 september 1936 meddelade föreskriften att myndighet skulle före meddelande av förordnande för vikarie å statlig civil eller civilmilitär befattning eller anställande av extra personal lämna uppgift till civilanställningsbyrån om avsett förordnande blivit åsidosatt.

Berörda bestämmelse vore enligt militieombudsmannens mening av grundläggande betydelse för den genom ifrågavarande cirkulär införda principen om viss förtursrätt för avskedad militärt underbefäl till erhållande av civilanställning i statens tjänst. Huvudbestämmelsen om förtursrätt vid i övrigt lika lämplighet för militärpersonal framför civila personer bleve säkerligen

tämligen illusorisk om ej redan då fråga vore om vikariat å befattning eller om anställande av extra personal enahanda princip tillämpades. Den som erhållit förordnande såsom vikarie eller blivit anställd såsom extra torde nämligen i allmänhet komma att då befattningen skulle slutgiltigt tillsättas hava större utsikter att ifrågakomma än den som icke blivit i tillfälle att förvärva någon erfarenhet å tjänsten i fråga.

Med hänsyn till vad civilanställningsbyrån anført därom att den försummelse, vartill flottiljchefen i förevarande fall gjort sig skyldig, icke medfört någon förlust av civilanställningsmöjligheter hade militieombudsmannen med stöd av 5 § i den för militieombudsmannen utfärdade instruktionen funnit sig kunna låta bero vid vad i ärendet förekommit.

Militieombudsmannen anhölle att flottiljchefen genom chefens för flygvapnet försorg skulle delgivas innehållet av militieombudsmannens skrivelse.

10. Underlåtenhet av regementsläkare att verkställa föreskrivna anteckningar om inträffat sjukdomsfall. Fråga jämväl huruvida den sjuke blivit riktigt behandlad.

Axel Persson i Ågarp anförde i en till militieombudsmannen ställd, den 22 januari 1937 dagtecknad klagoskrift följande.

Den 15 oktober 1936 hade hans son värnpliktige nr 392 8/36 Ivar Konrad Persson varit inkallad att fullgöra värnplikt vid Hallands regemente. Då sonen ej känt sig fullt frisk och klagat över smärtor i magen hade klaganden följt med honom till provinsialläkaren Y. C. H. Bohm i Halmstad för undersökning. Denne hade uppmanat klagandens son att sjukanmäla sig vid inställelsen å regementet. Då klaganden till Bohm framkastat den frågan, om det vore blindtarmsinflammation, hade denne svarat, att om så vore fallet, sonen finge sjukhusvård och bleve sänd till lasarettet för operation. Uppkommen till regementet hade sonen enligt doktor Bohms tillsägelse sjukanmält sig varefter han, enligt vad kaptenen Erik Tham uppgivit, på kvällen den 15 oktober sänts till regementsläkaren Kindström för undersökning. Kindström förnekade numera, att klagandens son inställt sig hos Kindström den 15 oktober och påstode, att han först den 16 oktober inställt sig för undersökning. Enligt egen uppgift hade han ej blivit undersökt på kvällen den 15 oktober utan blott sänts till kasernen för natten. Under natten hade sjukdomen förvärrats, varför han den 16 oktober åter sänts till Kindström för undersökning och hade då inlagts å regementets sjukhus. Den undersökning Kindström företagit hade bestått däri, att han tryckt på magen och förklarat, att det snart ginge över. Därefter hade Kindström ej varit hos klagandens son någon gång och således ej verkställt någon ytterligare undersökning. Söndagen den 18 oktober hade sjukdomen ytterligare förvärrats,

varför sjuksystemen underrättat Kindström om försämringen. Kindström hade först då kommit upp till sjukhuset och remitterat klagandens son till lasarettet omkring kl. 1 e. m. Därstädes hade operation omedelbart verkställts, därvid visat sig, att fråga vore om sprucken blindtarm och bukhinneinflammation. På måndagen hade tre doktorer gått ronden och då meddelat, att man finge bereda sig på det värsta, då sjukdomen varit för långt gånge. Den 30 oktober hade sonen avlidit å lasarettet. Klaganden anhöll om militieombudsmannens hjälp för undersökning om Kindström brustit i sin plikt mot patienten och hemställde, att sonens kamrater måtte höras i saken.

Med anledning av skrivelsen anmodade militieombudsmannen chefen för Hallands regemente att inhämta yttrande från regementsläkaren E. J. Kindström samt att själv avgiva utlåtande.

Uti yttrande till regementschefen den 5 februari 1937 anförde Kindström:

Klagandens son hade inryckt på eftermiddagen den 15 oktober 1936 för att fullgöra sin första värnpliktstjänstgöring vid regementet. Klaganden uppgåve att sonen samma dag sjukanmält sig, men denne förekomme ej upptagen å kompaniets sjukbesked. Kindström hade samma dag på e. m. haft mottagning och undersökning å regementssjukhuset av sjukanmälda nyinryckta men kunde ej erinra sig hava sett eller undersökt värnpliktige Persson. Den 16 oktober hade denne enligt vad som framginge av kompanisjukbeskedet varit sjukanmäld och inlagts å regementets sjukhus. Han hade uppgivit sig hava varit sjuk sedan den 12 oktober, haft smärtor i magen, kräkningar och diarré. Han hade vid undersökning företett palpationsömhet i maggropen, eljest intet objektivt: temperaturen hade varit på morgonen 37.8 och på kvällen 38.2. Kindström hade ansett honom lida av en akut mag-tarm-katarr. Persson hade följande dag varit bättre. Objektivt hade kvarstått uttalad tryckömhet i maggropen liksom föregående dag. Han hade icke haft smärtor eller kräkningar; temperaturen hade varit 36.9 på morgonen och 37.1 på kvällen. Han hade känt sig så bra att han t. o. m. talat om att bliva friskskriven till söndagen. Diarrén hade dock fortfarit. Även följande dag, söndagen den 18 oktober, hade diarrén fortsatt och Persson hade på morgonen känt sig litet illamående och ej ätit något; temperaturen hade på morgonen varit 37.1 och pulsen 70. Så hade Persson helt plötsligt på f. m. fått häftiga smärtor i buken. Sjukvisitation på söndagarna ägde rum kl. 10.00. Av ett olycksfall, som Kindström mött i dörren när han varit på väg att fara upp till visitation, hade han blivit något fördröjd. Vid Kindströms ankomst till sjukhuset hade Perssons temperatur varit 37.8 och pulsen 120 och Persson hade företett utom då alltjämt kvarstående ömhet i maggropen även betydlig ömhet i högra sidan av buken över blindtarmen och även tecken på bukhinneinflammation; han hade skyndsammast möjligt förts i ambulans till lasarettet. Vid framkomsten till lasarettet hade temperaturen ytterligare stigit till 39.1 och Persson hade underkastats operation. Vid denna hade blindtarmen befunnits vara brandig, omgiven av sammanväxningar bland annat oment samt i buken inflammation. Angående tiden för Perssons insändande till lasarettet hade den varit långt tidigare än kl. 1 som angäves

i klagoskriften. Tyvärr hade Kindström ej antecknat tiden för patientens avgång till lasarettet. Kindström hade förgäves försökt få uppgift om tiden för ambulansens körning och å lasarettet om tiden för operationen (ej antecknad). Överläkaren hade dock erinrat sig att underläkaren ringt till honom i bostaden om fallet under hans frukostrast, mellan kl. 11.00 och 12.00. Olyckligtvis hade utbrottet av Perssons svåra sjukdomssymtom skett just på en söndag med sen sjukvisitation. Hade det inträffat på en vardag hade Kindström sett Persson tidigare på dagen vid sjukvisitation innan de svåra symtomen kommit till utbrott och hade då möjligen kunnat konstatera den förändrade sjukdomsbilden och fått honom in tidigare på lasarettet. På de förhärskande symtomen som Persson allt intill söndagen den 18 oktober företett, ömhet i maggropen och diarré samt den 17 och även den 18 på morgonen normal puls och temperatur, ansåge Kindström det hava varit omöjligt att misstänka än mindre konstatera blindtarmsinflammation. Under december 1936 hade Kindström blivit av en juridisk byrå, dit klaganden vänt sig, tillfrågad angående värnpliktige Perssons sjukdomsförlopp och även sammanförd med klaganden. Denne hade då yrkat att Kindström skulle skaffa intyg från överläkaren på Halmstads lasarett och en utredning angående kapten Thams sändande av sonen till Kindström. Intyget hade skaffats men någon utredning hade Kindström ej kunnat anskaffa utan endast påpekat att han ej sett värnpliktige Persson förrän den 16 oktober.

Vid Kindströms yttrande hade fogats följande bilagor:

1) Avskrifter av 5. kompaniets sjukbesked för den 15 och den 16 oktober 1936; och fanns värnpliktige Persson icke upptagen å sjukbeskedet den 15 oktober, varemot av sjukbeskedet den 16 oktober framgick, att Persson då sjukskrivits å sjukhuset med anteckning »Gastroenterit. ac. 37.8».

2) Avskrift av sjukjournal angående Persson med följande anteckningar:

Diagnos: Gastroenterit ac + Peritonit ac (e. appendicit. gangr.).

Temperatur: (Överensstämmande med de i Kindströms skrift lämnade uppgifterna.)

Anteckningar: Insjuknad i hemmet den 12 oktober 1936, diarré, kräkningar och smärtor i magen; inryckt den 15 oktober. Illamående; palpationsömhet måttlig, obestämd mest i maggropen. ¹⁸/₁₀ kände sig mycket bättre i går; diarrén fortfar och i dag på morgonen haft lös afför., kväljningar, ej kräkts. I dag på f. m. på fastande mage plötsligt fått hastigt insättande smärtor i buken. St. smärtor i buken Puls 120 Stark palpationsömhet mest i fsa il dext. defence Lasarett Kindström.

3) Ett av lasarettsläkaren vid Halmstads lasarettets kirurgiska avdelning, F. Högman den 18 december 1936 utfärdat intyg, däri Högman uttalade, att han, som beretts tillfälle att taga del av den å regementets sjukhus vårdade värnpliktige Perssons sjukjournal för tiden den 16—den 18 oktober 1936, kunde intyga, att den sjukas symtom avgjort talade för en akut mag- och tarmkatarr och att de icke vore överensstämmande med de sjukdomssymtom, som brukade vara karakteristiska för en blindtarmsinflammation, varför det vore Högmans bestämda uppfattning, att det varit förenat med stora svårig-

heter för att icke säga omöjligt att under de två första sjukdomsdagarna ställa diagnosen blindtarmsinflammation.

Regementschefen, översten G. Bratt anförde i yttrande den 11 februari 1937: Av Bratt verkställd utredning gäve vid handen att värnpliktige Persson den 15 oktober på eftermiddagen utan att vara upptagen å sjukbeskedet inställt sig vid sjukvisitationen å sjukhuset. Dagkorpralen vid 5. kompaniet, vilken varit närvarande vid sjukvisitationen, hade uppgivit, att då undersökningen av de å kompaniets sjukbesked upptagna värnpliktiga varit avslutad, en värnpliktig från 5. kompaniet anmält sig för undersökning. Regementsläkaren hade undersökt mannen ifråga, men då denne ej sjukskrivits, hade dagkorpralen tagit honom med till kompaniet. Denne person hade befunnits vara värnpliktige Persson. Regementsläkaren hade, såsom av hans förklaring framginge, ej kunnat påminna sig hava undersökt Persson, men hade icke velat bestrida, att så kunde hava varit fallet. Regementsläkaren hade städse visat stort intresse för och varit mån om sina patienter, varom Bratt vid sina nästan dagliga inspektioner å regementssjukhuset kunnat förvissa sig. Beträffande behandlingen av det fall utredningen gällde hänvisade Bratt till lasarettsläkarens intyg. Den av Bratt gjorda utredningen syntes icke giva vid handen, att regementsläkaren på något sätt åsidosatt sina skyldigheter eller brustit i sin plikt mot patienten.

Sedan klaganden tagit del av Kindströms och Bratts yttranden, anförde han i påminnelser den 8 mars 1937 följande: Hans son hade haft anställning hos telegrafverket, som hade Bohm till tjänsteläkare. Sonen hade haft sin arbetsplats i Småland och hade kommit hem natten mellan den 13 och den 14 oktober för fullgörande av sin värnplikt. Den 14 oktober på morgonen hade han klagat över smärtor i magen. Smärtorna hade sedermera förvärrats och på morgonen den 15 oktober hade både klaganden och hans son varit på det klara med att det onda haft med blindtarmen att göra. Klaganden hade i närmaste telefon rekviderat bil för besök hos doktor Bohm i avsikt att få sonen remitterad till lasarettet för behandling för blindtarmsinflammation. Hos Bohm hade klaganden framfört sin önskan härom, men Bohm hade ansett, att då de värnpliktiga haft att inställa sig vid regementet samma dag, det varit riktigast, att klagandens son inställt sig vid regementet enligt kallelsen och att han därifrån, därest operation skulle visa sig erforderlig, remitterades till lasarettet. Bohm hade sagt, att klagandens son skulle sjukanmäla sig med detsamma efter inställelsen å regementet. Så hade det också blivit och samma bil hade kört med klagandens son till regementet. Sina påståenden vore klaganden beredd att styrka genom hörande av handlanden N. P. Larsson i Ågarp, chauffören Fritz Pålsson i Halmstad och Bohm. Sedan klagandens son inställt sig å regementet hade han sjukanmält sig i överensstämmelse med Bohms anvisningar. Man hade emellertid ej trott honom utan beskyllt honom för att vara berusad, eftersom han haft kräkningar. Klagandens son hade emellertid ej förtärt någon sprit och hade överhuvud taget ej smakat sprit. Klaganden ansåge det förvånansvärt, att regementsläkaren den 15 oktober lämnat sjukdomsfallet utan avseende. Den

undersökning som ägt rum den 16 oktober hade endast bestått däri, att Kindström tryckt klagandens son på magen och förklarat, att det snart skulle gå över. Den 17 oktober hade Kindström ej besökt klagandens son. Att Kindström ej besökt honom på sjukhuset från den 16 oktober på f. m. till den 18 oktober på middagen kunde styrkas av två personer, som hört värnpliktige Persson på sjukbädden uttala sig därom. Att ankomsten till lasarettet den 18 oktober inträffat kl. 1 e. m. framginge därav att klaganden vid sin ankomst till lasarettet iakttagit att lasarettets klocka visat $\frac{1}{2}$ 3. Klaganden hade omedelbart träffat den sjuksköterska som varit närvarande vid operationen och hon hade uppgivit, att operationen som tagit en timme i anspråk då varit verkställd. Klaganden beräknade att transporten till lasarettet tagit $\frac{1}{2}$ timme, varför sonen lämnat regementets sjukhus vid 1-tiden.

Med skrivelse den 9 mars 1937 anmodade militieombudsmannen arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse att efter införskaffande av den ytterligare utredning, som för bedömande av sjukdomsfallets behandling kunde finnas erforderlig, avgiva utlåtande i ärendet.

Sedan sjukvårdsstyrelsen härefter hemställt om medicinalstyrelsens yttrande i ärendet anmodade medicinalstyrelsen Bohm att till medicinalstyrelsen inkomma med beskrivning över Ivar Konrad Perssons tillstånd vid den undersökning, som underkastades honom av Bohm i medio av oktober 1936.

Bohm anförde i yttrande den 25 mars 1937: Inryckningsdagen den 15 oktober 1936 hade å Bohms mottagningsrum 10 minuter före kl. 14 Axel Persson i Ågarp inställt sig i sällskap med sin son Ivar Konrad med anhållan att få ett intyg, att sonen på grund av sjukdom icke kunde inställa sig på regementet, där han enligt kallelsen skulle infinna sig kl. 14. Då de anamnestiska uppgifterna i förening med Ivar Konrad Perssons till synes opåverkade allmäntillstånd vid tillfället i fråga icke givit anledning misstänka något allvarligare sjukdomstillstånd hade Bohm tillrätt klagandens son — alldenstund endast några minuter återstått till tidpunkten för hans inställelse — att fortsätta upp till kasernen och där sjukanmäla sig. Någon undersökning hade under förhandenvarande omständigheter icke blivit ifrågasatt eller av Bohm företagen och någon närmare diskussion om sjukdomens natur kunde Bohm icke erinra sig hava förekommit. Någon annan befattning med fallet i fråga hade Bohm icke haft.

Uti yttrande till sjukvårdsstyrelsen den 5 augusti 1937 återopade medicinalstyrelsen såsom eget yttrande i ärendet vad medlemmen av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd, professorn G. Söderlund anförde i en den 27 juli 1937 dagtecknad promemoria.

I denna promemoria anförde Söderlund, efter en redogörelse för vad handlingarna i ärendet utvisade, följande: I detta fall hade uppenbarligen, vilket ytterligare intygades av doktor Högman, en blindtarmsinflammation med i viss mått atypiskt förlopp förelegat. Symtomen erinrade mera om en akut mag-tarm-katarr, vilken diagnos också ställts av Kindström vid hans undersökning av den sjuke den 16 oktober. Temperaturen hade då på morgonen

varit 37.8, på kvällen 38.2, och då febern följande dag gått ned till 36.9 på morgonen och 37.1 på kvällen, hade sjukdomen syntts vara stadd på tillbakagång. Diagnosen akut mag-tarm-katarr hade denna dag syntts ytterligare bestrykt genom att diarrén alltjämt fortsatt. Även följande dag hade temperaturen på morgonen varit låg och tillståndet icke på något sätt oroande. De plötsligt insättande smärtorna något senare denna dag hade uppenbarligen berott på en perforation av den sjuka blindtarmen, vilken sannolikt haft ett sådant läge, att någon palpationsömlhet utifrån tidigare icke funnits eller varit mycket svår att påvisa. Det kunde måhända för en lekman synas egendomligt, att en blindtarmsinflammation kunde föreligga i flera dagar utan att diagnosen vore möjlig att ställa förrän blindtarmen brustit och en bukhinneinflammation inträtt. Med den skiftande sjukdomsbild som blindtarmsinflammationen understundom erbjöde och där tillika symptomen kunde vara sådana, att diagnosen av en annan sjukdom, i detta fall mag-tarm-katarr, låge långt närmare till hands, torde emellertid dylika fall aldrig kunna helt elimineras. Det vore ju för övrigt en av alla kirurger känd och omvitnad sak, att understundom t. o. m. på en kirurgisk avdelning under annan diagnos inneliggande patient plötsligt kunde få en perforation av ett förut icke diagnostiserat inflammerat blindtarmsbihang. Någon invändning mot det sätt, på vilket sjukvårdspersonalen och särskilt Kindström skött detta fall, syntes Söderlund icke med fog kunna göras. Fallet syntes Söderlund dock giva anledning till en viss erinran eller undran från hans sida. Persson hade inryckningsdagen besökt provinsialläkare Bohm och enligt faderns uppgift skulle därvid såväl sonen som fadern varit ängsliga för att blindtarmsinflammation förelegat. Persson hade emellertid av Bohm fått det riktiga beskedet, att han bort låta undersöka sig av Kindström, då han ändå få minuter senare skulle rycka in. Beträffande undersökningen av Kindström inryckningsdagen funnes i handlingarna utsagt, nämligen i överste Bratts skrivelse, att »regementsläkaren kan, såsom av hans förklaring framgår, ej påminna sig, att han undersökt Persson, men ville ej bestrida, att så kan ha varit fallet», och i Kindströms skrivelse, att han ej kunde erinra sig denna dag hava sett eller undersökt Persson. Om en person, uppgivande sig hava ont i magen, sökte å ett civilt sjukhus, t. ex. en poliklinik, bleve han givetvis bokförd och tillika skreves några ord om undersökningsresultatet; någon tvekan huruvida en person som sökt å en poliklinik en viss dag blivit undersökt av läkare eller vilken läkare som undersökt patienten i fråga kunde sålunda ej uppkomma. Visserligen vore det så, att det stora flertalet fall, som sökte läkare för ont i magen och som misstänkte sig hava blindtarmsinflammation, i själva verket ej lede av dylik sjukdom. Med hänsyn till blindtarmsinflammationens skiftande karaktär och vikten av att undersökningsresultatet — och detta gällde ej minst i tidigt skede av sjukdomen — så mycket som möjligt preciserades, vore det dock av vikt att anteckning om detta alltid gjordes. Söderlund hade sig ej bekant vilka bestämmelser som härvidlag gällde inom den militära sjukvården, men han kunde väl tänka sig att därstädes, på grund av klienteletets särskilda beskaffenhet, vissa svårigheter kunde göra sig gällande. Så

mycket syntes dock rimligen kunna framhållas, åtminstone som ett önskemål, att en värnpliktig eller annan militär person, som uppgåve sig vara sjuk och bleve undersökt av resp. militärläkare, bleve vederbörligen bokförd, så att något tvivel eller diskussion om eller när eller av vem han blivit undersökt ej behövde förekomma. För Söderlund såsom kirurg tedde det sig också av ovan anförda skäl som viktigt, att särskild anteckning gjordes angående bukstatus hos de personer som klagade över buksmärtor.

Sedan sjukvårdsstyrelsen härefter från I. arméfördelningen begärt ytterligare utredning rörande anledningen till att Ivar Konrad Persson vid undersökningen å sjukvisitation den 15 oktober 1936 av Kindström icke journalförts, inkom Kindström till fördelningens stabsexpedition med ett den 6 september 1937 dagtecknat yttrande i denna fråga.

I yttrandet anförde Kindström: Som han förut framhållit kunde han så långt efteråt ej erinra sig hava undersökt Persson vid visitationen av de nyinryckta den 15 oktober. Att denne ej upptagits i sjukrullan och å sjukbeskedet för denna dag vore kompaniets fel, närmast dagkorpralens. Dagkorpralen hade emellertid uppgivit att Persson kommit efter sjukvisitationen och att han av Kindström undersökts. Fast Kindström ej kunde minnas det vore ju dock möjligt att så varit fallet och hade Kindström väl då vid undersökningen ej funnit något särskilt objektivt, kanske intet annat än måttlig palpationsömhets i maggropen såsom vid undersökningen på morgonen den 16 oktober. Även temperaturen, som toges på alla invärtes fall, hade väl sannolikt varit normal och hade Kindström väl ansett att Persson kunnat ligga på kompaniet över natten till den ordinarie sjukvisitationen på morgonen den 16 oktober. Kindström brukade vid sina visitationer å sjukbesked och i sjukrulla eljest införa sådana som kommit efteråt eller ej införts av dagkorpralen med införande av anteckningar å besked och i många fall även å läkarkorten. Om han den 15 oktober undersökt Persson beklagade han, att han ej infört honom å beskedet och i kompanisjukrullan. En sådan lapsus kunde dock förklaras. Ofta vore det ett stort antal sjukanmälda som skulle undersökas på begränsad tid. Så hade vid sista inryckningen den 1 september 1937 Kindström och bataljonsläkaren arbetat forcerat från kl. 13 till kl. 19 (med en knapp timmes rast för middag) på undersökning av sjukanmälda nyinryckta.

Tillförordnade fördelningsläkaren Otto Wistrand anförde i yttrande den 14 september 1937 till sjukvårdsstyrelsen: Alla sjukanmälda som besökte sjukhuset skulle vara rullförda i kompaniets (skvadronens etc.) sjukrulla, i vilken vederbörande läkare sedan hade att införa anteckningar om diagnos, tid för sjukskrivning etc., samtidigt som han införde patienten i sjukhusets sjukjournal. I förevarande fall hade så ej skett. Felet måste i första hand vara kompaniets, men även om patienten ej funnes i dess rulla skulle han av Kindström hava införts där. Att han ej införts i sjukhusjournalen förklarades därav, att Kindström ansett honom så obetydligt sjuk, att han den dagen ej behövt sjukskrivas. Ett förbiseende hade ägt rum såväl av kompaniet som av Kindström, ett förbiseende som av Kindström ansetts bero på de många

nyinryckta sjukanmälda. På utgången av sjukdomen hade Kindströms handlingssätt, enligt uttalande av professor Söderlund, ej inverkat.

Sedan sjukvårdsstyrelsen anmodat Kindström att avgiva yttrande i anledning av klagandens påstående, att hans son den 17 oktober 1936 icke skulle hava blivit undersökt av Kindström, anförde Kindström uti yttrande till sjukvårdsstyrelsen den 1 oktober 1937: Några detaljer från ronden å sjukhuset nämnda dag, nu snart ett år efteråt, kunde Kindström omöjligt erinra sig. Kindström vore dock övertygad om att han vid ronden undersökt Ivar Konrad Persson, men då denne varit bättre, hade han ej funnit anledning att göra några daganteckningar. Då fadern sett sjukhusjournalen, hade det måhända varit denna omständighet som givit honom anledning tro, att sonen ej blivit denna dag undersökt av Kindström. Kindström hade förrättat sjukvisitationen den 17 oktober. Under hela sin tjänstetid visste Kindström sig icke hava uraktlåtit att i samband med sjukvisitation även gå rond å sjukhuset. Hade svårare sjuka där funnits intagna, hade Kindström ofta sett till dem både en och två gånger ytterligare under dagens lopp. En möjlighet vore att Persson vid ronden den 17 oktober sovit och att Kindström därför gått förbi honom, på grund av temperaturfall etc. anseende honom på bättringsvägen, men vore detta ej troligt. Det vore ju ej ovanligt vid de ofta rätt så tidiga ronderna å sjukhuset, att en och annan patient somnat om, men hade Kindström som regel (även före fallet Persson) i och för undersökning låtit väcka de sovande, även om de varit konvalescenter eller lindrigt sjuka.

Sjukvårdsstyrelsen anförde i sitt till militieombudsmannen den 1 oktober 1937 avgivna utlåtande: Utav den av styrelsen i ärendet verkställda utredningen framginge, att värnpliktige Persson redan vid inryckningen lidit av sådan åkomma, som till en början tett sig helt oskyldig, men som sedermera och för sent avslöjat sig som dödlig sjukdom. Den värnpliktige hade inställt sig, i enlighet med uppgift av hans fader, på sjukhuset för undersökning på inryckningsdagen den 15 oktober 1936. Att han denna dag icke blivit införd i kompaniets sjukbesked och sålunda redovisad torde i första hand hava berott på förbiseende vid kompaniet, något som ej heller uppmärksamrats av Kindström. Detta förhållande torde i hög grad få tillskrivas den stora brådska, som i allmänhet vore rådande vid nyinryckning av värnpliktiga. Sjukvårdsstyrelsen ansåge tillförlitligen utrett, att värnpliktige Persson blivit undersökt av Kindström varje dag under tiden från och med den 15 till och med den 18 oktober 1936. Då Kindströms handlingssätt — enligt medicinalstyrelsens och professor Söderlunds uttalande — icke kunde anses hava inverkat på sjukdomens utgång, och då utredningen i övrigt givit vid handen, att någon befogad anmärkning icke kunde framställas mot det sätt, på vilket vederbörande sjukvårdspersonal utövat sin tjänst och handhaft här ifrågavarande sjukdomsfall, hemställde sjukvårdsstyrelsen, att förevarande ärende icke måtte till någon vidare åtgärd föranleda.

Med anledning av vad i ärendet förekommit hölls å militieombudsmansexpeditionen den 18 oktober 1937 förhör med kaptenen Erik Tham, vilken vid ifrågavarande tid varit chef för 5. kompaniet vid Hallands regemente. Tham

uppgav på frågor följande: Inryckningsdagen den 15 oktober 1936 hade inställt sig en kontingent värnpliktiga, som blivit tilldelade kompaniet. Omedelbart efter kontingentens ankomst hade bataljonschefen majoren Döös infunnit sig på kompaniet och utvalt ett antal, som skulle tilldelas kulsprutekompaniet. De sålunda utvalda, bland vilka även Persson befunnit sig, hade därefter marscherat till kulsprutekompaniet. Enligt uppgift av kompaniadjutanten å sistnämnda kompani, fanjunkaren J. S. Omming hade man på kulsprutekompaniet, då Persson därstädes uppgivit att han haft ont i magen, befarat att Perssons sjukdom skulle komma att förorsaka obehag och därför skickat Persson tillbaka såsom mindre lämplig. Då Persson kommit tillbaka till 5. kompaniet hade de sjukanmälda redan marscherat till sjukhuset, därvid sjukrulla och sjukbesked i vederbörlig ordning medförts. I anledning härav hade någon på kompaniet skickat Persson till sjukhuset för att själv anmäla sig där. Persson hade inställt sig sedan 5. kompaniets sjukanmälda blivit undersökta och hade, enligt vad dagkorpralen furiren Sten Sture Emanuel Sjöquist uppgivit sig tydligt minnas, undersökts av Kindström.

I skrivelse den 1 november 1937 till Kindström anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Vad beträffade frågan huruvida anmärkning kunde framställas mot Kindströms sätt att sköta det sjukdomsfall, varom i ärendet vore fråga, föreläge oklarhet, huruvida Kindström den 17 oktober undersökt Persson. Anteckning därom saknades i annan mån än att Kindström i sjukjournalen den 18 oktober verkställt anteckning, syftande jämväl på Perssons tillstånd föregående dag. Kindström hade medgivit, att det vore möjligt, att Persson vid rondan den 17 oktober sovit och att Kindström därför gått förbi honom, på grund av temperaturfall etc. anseende honom på bättringsvägen. Under beaktande av vad de sakkunniga medicinska myndigheterna uttalat funne militieombudsmannen emellertid utredningen i ärendet icke giva stöd för någon anmärkning mot Kindström beträffande vården av värnpliktige Persson.

Såsom av utredningen framginge hade anteckning om att Persson skulle hava undersökts av Kindström den 15 oktober ej skett. I de av Kindström avgivna yttrandena hade denne uttryckt tvekan, huruvida han undersökt Persson sistnämnda dag. Den i ärendet verkställda utredningen finge emellertid anses giva vid handen att så varit förhållandet. Förklaringen till att anteckning om undersökningen den 15 oktober och dess resultat ej verkställts skulle ligga däri, att Persson ej inställt sig tillsammans med den övriga kontingenten sjuka från kompaniet och ej upptagits i kompaniets sjukrulla och sjukbesked.

Medlemmen av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd professor Söderlund hade i sitt i ärendet avgivna utlåtande anført bland annat: Om en person, uppgivande sig hava ont i magen, sökte å ett civilt sjukhus, t. ex. en poliklinik, bleve han givetvis bokförd och tillika skreves några ord om undersökningsresultatet; någon tvekan huruvida en person som sökt å en poliklinik en viss dag blivit undersökt av läkare eller vilken läkare som undersökt

patienten i fråga kunde sålunda ej uppkomma. Visserligen vore det så, att det stora flertalet fall, som sökte läkare för ont i magen och som misstänkte sig hava blindtarmsinflammation, i själva verket ej lede av dylik sjukdom. Med hänsyn till blindtarmsinflammationens skiftande karaktär och vikten av att undersökningsresultatet — och detta gällde ej minst i tidigt skede av sjukdomen — så mycket som möjligt preciserades, vore det dock av vikt att anteckning om detta alltid gjordes.

Till detta professor Söderlunds uttalande ville militieombudsmannen helt ansluta sig. Härtill komme att Kindströms underlåtenhet i berörda hänseende stode i direkt strid med gällande bestämmelser. I tjänstgöringsreglementet för armén stadgades nämligen i § 131 mom. 9 att regementsläkare vore ansvarig för att anteckningar fördes, berörande varje sjukdomsfall. Mot denna bestämmelse hade Kindström i förevarande fall brutit. Någon anledning att lägga det huvudsakliga ansvaret på kompanibefälet saknades då såsom av utredningen framginge Persson inställt sig direkt hos Kindström utan att medfölja kompanikontingenten.

Då emellertid Kindströms försummelse icke syntes hava inverkat på sjukdomsfallet hade militieombudsmannen funnit sig kunna låta bero vid att för Kindström framhålla angelägenheten av att för framtiden iakttaga noggrannhet i fråga om verkställande av anteckningar vid sjukvisitationer.

11. Fråga om lämpligheten av radioutsändning rörande militära övningar i Stockholms skärgård.

I tidningen Dagens Nyheter för den 11 augusti 1937 förekom en artikel av följande lydelse:

Pressen och det militära diskuterades nyligen med anledning av en anmärkning av överste Sune Bergelin. Han påstod att pressen nu i många fall blottade saker som borde vara hemliga i sina redogörelser för militära övningar och förhållanden. Särskilt riktades kritiken mot vissa militära tidsskrifter, men även dagspressen ansågs skyldig till omdömeslösa indiskretioner. Det tycks under den nämnda heta diskussionen blivit klargjort att i den mån onödiga och kanske farliga upplysningar lämnats i pressen detta inte så mycket varit pressens eget fel, utan fastmera de militära myndigheternas, vilka animerat pressen i syfte att göra försvaret och det militära arbetet mera populära. Det är ju också känt att de olika vapnen nu hålla sig med särskilda pressofficerare, som göra påstötningar till redaktionerna när något nytt och intressant förekommer på försvarsområdet. Det är en god och riktig tanke att allmänheten skall hållas underkunnig om försvarets utveckling och betydelse, men det gäller också att se till att främmande makters underrättelseväsen inte får det alldeles för lätt, med andra ord att inte blotta detaljer vilkas hemlighållande kan vara en försvarstillgång i allvarets stund. Till det, enligt Dagens Nyheters mening, avgjort olämpliga upplysningsarbetet hör det radioreportage som på måndagskvällen utsändes rörande vissa kustartilleriets övningar. Det skildrade försvarsarbetet vid en position i havsbandet, där en av de viktigaste infartslederna till Stockholm löper förbi. Man fick där i detalj redogörelse för bevakningens ordnande,

antalet strålkastare och deras dimensioner, distansen på vilken eld öppnades, man fick lyssna till posternas rapporter, allt med angivande av öarnas och skärens verkliga namn. Utsändningen bör ha varit ett 'gefundenes fressen' för alla främmande makters underrättelseintresserade, som just beträffande dylika detaljer, vilka inte finnas i militära uppslagsböcker, ha svårt om ej omöjligt att vinna bestämda upplysningar. Radiotjänst kan näppeligen lastas för saken, men väl den militärmyndighet som kommit med uppslaget eller tillåtit reportaget och som bort ha bättre omdöme.

Med anledning av de i notisen förekommande uppgifterna om radioutsändning från vissa övningar vid kustartilleriet anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 11 augusti 1937 chefen för kustartilleriet att inkomma med upplysningar i saken.

Med anledning härav anförde chefen för kustartilleriet i skrivelse den 31 i samma månad: Radioreportaget hade ägt rum efter det chefen för Vaxholms kustartilleriregemente hos tjf. chefen för kustartilleriet inhämtat medgivande därtill. Vid medgivandets lämnande hade särskilt framhållits att de övningar, som skulle bli föremål för reportage, självklart måste så anordnas, att intet, som vore av betydelse för försvaret, därigenom röjdes. Chefen för kustartilleriet hade själv varit förhindrad att avlyssna reportaget. Med anledning av militieombudsmannens skrivelse hade chefen för kustartilleriet emellertid inhämtat upplysningar från regementschefen i ärendet. De lämnade upplysningarna syntes giva vid handen, att reportaget icke innefattat något, som kunde anses innebära ett röjande av kustartilleriförsvaret i Stockholms skärgård eller av något inom kustartilleriförsvaret i dess helhet, som icke kunde givas offentlighet. Den karaktär, som meddelaren till Dagens Nyheter ville förlåna radioutsändningen, syntes densamma således icke hava ägt. Den syntes fastmer hava hållits inom snävt legitima gränser. Reportaget torde därför få anses tillhöra den utanför den militära sekretessen liggande upplysningsverksamhet, som numera förekomme vid de olika försvarsgrenarna.

Vid yttrandet hade fogats en av chefen för Vaxholms kustartilleriregemente den 24 augusti 1937 avgiven förklaring, vari anfördes följande: Chefen för regementets signal- och minskola, majoren W. Englund hade föreslagit regementschefen, att en radioutsändning från en av skolans övningar i sjöbevakning och stridsbelysningstjänst skulle få äga rum. Regementschefen hade ansett uppslaget gott och givit sitt tillstånd till dess förverkligande sedan han hos tjf. chefen för kustartilleriet, översten Engblom inhämtat, att intet vore att erinra mot den planerade radioutsändningen under förutsättning dock att något, som borde hemlighållas, icke röjdes. Regementschefen hade låtit majoren Englund i stora drag för sig angiva de olika moment, som skulle göras till föremål för radioutsändning, samt ålagt honom övervaka att inga militära hemligheter röjdes vid radioupptagningen. Själv hade regementschefen icke varit närvarande vid denna men åhört utsändningen och därvid kunnat konstatera, att den måste hava varit en besvikelse för de lyssnare tillhörande främmande makters underrättelseintresserade, vilka hoppats att genom densamma erhålla upplysningar, som icke lätt kunde vinnas på an-

nat sätt. Majoren Englund hade i en vid förklaringen fogad skrift lämnat en redogörelse för radioutsändningens tillkomst och innehåll, vilken redogörelse lämnade de av militieombudsmannen önskade upplysningarna. Som komplement till redogörelsen ville regementschefen framhålla följande. Artikeln i Dagens Nyheter sade rörande radioreportaget: »Man fick där i detalj redogörelse för bevakningens ordnande, antalet strålkastare och deras dimensioner, distansen på vilken eld öppnades, man fick lyssna till posternas rapporter, allt med angivande av öarnas och skärens verkliga namn. Ut-sändningen bör ha varit ett 'gefundenes fressen' för alla främmande makters underrättelseintresserade, som just beträffande dylika detaljer, vilka icke finnas i militära uppslagsböcker, ha svårt om ej omöjligt att vinna bestämda upplysningar». Vad först beträffade den påstådda »detaljredogörelsen» för bevakningens ordnande måste med allt eftertryck framhållas, att någon sådan ingalunda lämnades. Majoren Englund hade givit en mycket kortfattad redogörelse för huru sjöbevakning i allmänhet ordnades. Utförliga bestämmelser härför återfunnes i VII kap. av Korpralsundervisning för kustartilleriet, en bok, som så litet torde röja några militära hemligheter, att den utan tvekan skulle överlämnas till en främmande stats militärattaché, därest denne gjorde vederbörlig framställning därom. Huru bevakningen av infartslederna i närheten av Korsö vid krigstillfälle komme att ordnas, därom nämndes helt naturligt intet. Det vore riktigt att i radioreportaget influtit en uppgift rörande antalet vid övningen använda strålkastare, ävensom att dessas diameter angivits. Men därav kunde icke dragas några som helst riktiga slutsatser beträffande ordnandet av ifrågakvarande inlopps stridsbelysning. Härför torde komma till användning strålkastare, som såväl beträffande antal som storlek och uppställningsplatser skiljde sig från de vid övningen använda. I tidningsartikeln sades vidare, att man »fick i detalj redogörelse för distansen, på vilken eld öppnades». Den genom sprängning av dynamitpatroner mycket illusoriskt markerade artillerielden hade öppnats på ett fullkomligt godtyckligt valt avstånd. Intet hade nämnts rörande det fingerade försvarsartilleriets kaliber, skjutegenskaper eller placering. Det gjordes gällande, att man fått »lyssna till posternas rapporter, allt med angivande av öarnas och skärens verkliga namn». Såvitt regementschefen kunde erinra sig hade reportaget endast innehållit en bevakningsrapport, och denna hade icke varit formulerad på sätt, som vore föreskrivet beträffande bevakningsrapporter. Öarnas och skärens verkliga namn förekomme icke i något sammanhang, som kunde innebära en militär indiskretion. Dagens Nyheter farhågor att främmande makters underrättelseintresserade genom radioreportaget fått inblick i några detaljer, vilka icke funnes i militära uppslagsböcker, vore fullständigt ogrundade.

Majoren Englunds redogörelse, som var dagtecknad den 17 augusti 1937, var av följande innehåll:

I. Reportagets tillkomst.

1. Tanken på lämplighet av ett radioreportage från signal- och minskolans övningar hade uppkommit hos Englund redan under minskolan 1936 men

hade då icke kunnat genomföras. Genom lyckliga omständigheter, bl. a. därigenom att vid Radiotjänst anställde underlöjtnanten Brunius sommaren 1937 fullgjort repetitionsövning vid signal- och minskolan hade tanken kunnat taga fast form och sedan representanter från Radiotjänst följt en nattövning, hade de ansett densamma väl lämpa sig såsom integrerande del i ett reportage.

2. Reportaget hade till uppgift att lämna några glimtar från övningarna vid Vaxholms kustartilleriregementes signal- och minskola särskilt i dessa dagar, då försvarsintresset ökats och således en intimare kontakt mellan försvaret och allmänheten vore önskvärd. Kustartilleriets verksamhet och möjligheter vore enligt Englunds mening ganska litet kända av en större allmänhet, i synnerhet som beträffande sjöförsvaret i regel endast flottans betydelse framhävdes.

3. För signal- och minskolan fordrades vid övning i sjöbevakning och strålkastartjänst ett särskilt anordnat övningsfält, utan anslutning till fasta försvarsanstalter eller gällande planer, för att kunna få fram alla de olika övningsmoment, vilka borde övas.

På grund av skolans förläggning till Korsö hade ett sådant övningsfält anordnats med utnyttjande av vattenområdet utanför Korsö. Strålkastarna stode uppställda på platser, helt tillgängliga för allmänheten på allmän mark, varför deras storlek av vem som helst kunde bedömas.

De använda strålkastarna vore av äldre modell och huvudsakligen användbara endast såsom övningsmateriel.

Anföras kunde, att övningsfältet varit så anordnat, att anfall mot detsamma även kunde äga rum *inifrån*, varav tydligt framginge, att det *icke* hade samband med försvaret av Sandhamnsleden.

4. Radiotjänst hade i vederbörlig ordning utverkat tillstånd hos chefen för Vaxholms kustartilleriregemente beträffande reportaget.

II. Reportagets innehåll.

1. Revelj.
2. Representanternas ankomst ombord å logementsfartyget *Blenda*.
3. Intervju med chefen, varvid denne lämnade en orientering angående sjöbevakning och stridsbelysning i allmänhet, utgörande ett koncentrat av i officiella böcker, t. ex. Korpralsundervisning för kustartilleriet, och reglementen tillgängliga uppgifter.

Orientering angående den kommande övningen. Utdrag ur *Blendas* historik.

4. Avlämning av truppen till övningsledaren.
5. Utrustning av båtar och avgång.
6. Reporterns ankomst till övningsplatsen.
7. Reporterns beskrivning av vattenområdets fyrar, vilka voro utmärkta å alla allmänna sjökort.

8. Intervju med löjtnant Nilsson, som anförde, att utposter och strålkastare vore utsatta utan angivande av namn på platserna. Beträffande strålkastare hade angivits, att de vore fyra stycken, 2 st. 90 cm. och 2 st. 60 cm. (strålkastarkonerna syntes vid användningen, varför både deras platser

och storlek vore kända för alla, som nattetid passerade vattenområdet utanför Korsö).

Löjtnant Nilsson hade vidare nämnt, att till de olika enheterna funnes såväl tråd- som radioförbindelser.

Några uppgifter angående materielens räckvidder hade icke lämnats.

9. Intervju med löjtnant Sandberg angående radioförbindelserna, varvid denne sagt sig tro på radion och nämnde, att man sökte sig fram såväl med telegrafi som telefoni för att söka nå bästa möjliga resultat.

10. Sökandet av radioförbindelse mellan tvenne radiotelefonstationer, inspelat före övningen och infogat i reportaget.

11. Fingerad rapport från en utpost, inspelat före övningen. Rapporten hade icke varit formulerad på reglementerat sätt, utan omskriven för att bli förståelig av allmänheten.

12. Order till strålkastarna att träda i verksamhet.

13. Order till fingerade batterier att beskjuta av strålkastarna belysta mål. Dessa senare hade inspelats före övningen, enbart för att lämna en mera levande bild av kustartilleriets verksamhet. De använda avstånden för eldöppnandet hade varit godtyckligt valda och mindre än de, på vilka eld i verkligheten skulle ha öppnats.

Skottlossningen hade markerats genom sprängning av dynamitpatroner.

Alla använda kommandoord återfunnes i officiella reglementen.

14. Besök i gunrummet ombord å Blenda efter övningens slut, varvid en historiett berättats.

15. Besök i underofficersmässen, varvid sergeant Eneström föredragit »Blendas visa».

16. Musik av förläggningens musikkapell.

17. Tystnadssignal.

III. Slutsatser.

1. Reportaget vore jämförbart med de reportage, vilka ägt rum vid arméns fälttjänstövningar, luftförsvarsövningar m. m.

Den övning, som varit föremål för reportaget, torde enklast kunna jämföras med de övningar, som ägde rum å flottans fartyg under »Flottans dag», vartill allmänheten inbjödes.

2. Det vore således alldeles absurt att påstå, att några militära hemligheter röjts.

Skulle, såsom skribenten i Dagens Nyheter förmodade, någon underrättelseintresserad för främmande makt hava dragit slutsatser angående det tänkta verkliga försvaret av inloppen vid Sandhamn genom denna rena övningsposition, vore detta ett »gefundenes fressen», enär en missuppfattning beträffande det verkliga försvaret måst bli följd, det ville säga raka motsatsen mot vad skribenten i Dagens Nyheter befarade skulle hava inträffat.

I skrivelse den 10 september 1937 till chefen för försvarsstaben anhöll militieombudsmannen att denne ville avgiva utfåtande huruvida, för såvitt numera kunde utrönas, några militära hemligheter yppats genom ifrågava-

rande radioutsändning samt, även om så icke skulle hava skett, huruvida dylikt radioreportage likväl kunde anses lämpligt ur försvarets synpunkt.

Med anledning härav avgav chefen för försvarsstaben den 17 september 1937 följande utlåtande:

Utan tillgång till radioutsändningens bokstavliga lydelse vore det omöjligt att kontrollera, huruvida den önskvärda sekretessen till fullo bevarats. Efter vad de militära myndigheterna i ärendet anført funnes emellertid ingen anledning att betvivla detta. Vad sakens principiella sida anginge, ville chefen för försvarsstaben såsom sin uppfattning framhålla att det syftemål, som legat till grund för utsändningens anordnande, nämligen vinnandet av ökad kontakt med den civila allmänheten i och för sig vore behjärtansvärt ur allmän försvarssynpunkt, men att valet av plats syntes mindre välbetänkt. Havsbandslinjen i Stockholms skärgård hade en påtaglig militär betydelse. Uppmärksamheten borde icke i onödan dragas till militära förhållanden på platser sådana som den ifrågavarande. Risker för att vid demonstrationer eller förevisningar å dylika platser gränsen mellan vad som borde hemlighållas och vad som utan olägenhet kunde meddelas allmänheten överskredades syntes jämväl så pass stor, att radioutsändning helst icke borde där anordnas.

I skrivelse den 15 oktober 1937 till chefen för marinen anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

På grund av vad i ärendet blivit upplyst företog militieombudsmannen ej vidare åtgärd däri.

Vad chefen för försvarsstaben i sitt till militieombudsmannen avgivna utlåtande anført därom att vid demonstrationer och förevisningar av militära anordningar noggrant borde iakttagas att allmänhetens uppmärksamhet icke i onödan riktades på förhållanden av påtaglig militär betydelse, vore enligt militieombudsmannens mening värt särskilt beaktande; och ville militieombudsmannen fördenskull hemställa att vad chefen för försvarsstaben i sitt utlåtande anført måtte genom chefens för marinen försorg bringas till vederbörandes kännedom.

12. Rapporter om flyghaverier och haveritillbud beträffande flygplan av typen Sk 10 hava ej vederbörligen diarieförts. Viktiga erfarenhetsrön beträffande nämnda flygplantyp hava först efter avsevärd tid bringats till vederbörandes kännedom.

Enligt kontrakt den 12 och den 27 februari 1932 inköpte flygstyrelsen av Aktiebolaget Svenska Järnvägsverkstäderna 25 tvåsitsiga flygplan av typ Sk 10. Flygplanen avsågos huvudsakligen skola användas för elevutbildning vid flygskolan.

Sedan de första exemplaren av Sk 10 färdigställt och satts i tjänst, inträffade vid första flygkåren den 8 juni resp. den 7 juli 1933 två haverier med flygplan av denna typ under utförande av manövern ryggsprin. Vid haveriet

den 8 juni förolyckades föraren löjtnanten Palmblad. Vid flygolyckan den 7 juli förolyckades löjtnanten von Rosen, vilken medföljde som passagerare. På grund av omständigheterna vid haverierna framkommo förmodanden att haverierna orsakats av fel hos flygplanen.

Den 28 juli 1933 tillsatte Kungl. Maj:t en kommission — 1933 års flygkommission — med uppdrag att verkställa en ingående undersökning av de båda flygolyckorna och därmed sammanhängande omständigheter. Flygkommissionen avgav sitt betänkande den 25 september 1934.

Med anledning av vissa erinringar från flygkommissionen bestämdes att flygplantypen skulle tillsvidare med undantag för kontrollflygning o. d. användas uteslutande som skolflygplan i utbildningen å Ljungbyhed. Innan flygplanen insattes i tjänst blevo de med hänsyn till vissa å dem vidtagna ändringar underkastade förnyad kontrollflygning vid flygvapnets försöksavdelning å Malmslätt. Därvid inträffade den 27 november 1934 ett haveritillbud under ett av kaptenen N. Söderberg företaget prov i ryggspin med flygplanet nr 5528 av typ Sk 10. Sedan flygplanen insatts i tjänst vid flygskolkåren för utförande av anbefalld instruktionsflygning för flyglärarna inträffade den 11 och den 12 mars 1935 tre fall av svårurkomlig spin. Med anledning härav blevo på begäran av chefen för flygskolkåren ändringar den 15 april 1935 gjorda i utbildningsplanen, innebärande att övningar i ryggspin under elevutbildningen förbjödos.

Sedermerna har flygning i ryggspin med Sk 10 ej förekommit i annan mån än såsom flygning i dubbelkommando för orientering i ryggspin. Under dubbelkommandoutbildning i spin den 23 oktober 1935 inträffade vid flygplan nr 5528 av typ Sk 10 ytterligare ett fall av svårurkomlig spin. Härom avgavs rapport den 17 december 1935. Den 5 oktober 1936 inträffade två flyghaverier med flygplan av typ Sk 10 vid flygskolans övningar i manövern halvroll. Under utförande av denna manöver i enkelkommando kommo eleverna löjtnanten Edlund och furiren Lundberg ofrivilligt i ryggspin och lämnade då resp. flygplan medelst fallskärm.

Genom flygvapenorder den 10 oktober 1936 förbjöds avancerad flygning med Sk 10.

På grund av ett den 25 juli 1935 å Malmen inträffat haveri med flygplanet nr 5541 av typ Sk 10, fört av kaptenen Söderberg, uppdrog chefen för flygvapnet den 23 augusti samma år åt särskilda sakkunniga, vilka sedermera antogo benämningen Sk 10-utredningen, att *dels* fastställa anledningen till sagda haveri och *dels* verkställa fortsatt teknisk undersökning rörande egenskaperna hos flygplan av ifrågavarande typ. Under utredningens gång erhöill Sk 10-utredningen bemyndigande att jämväl verkställa undersökning angående de särskilda fall av svårurkomlig spin, som förekommit å Ljungbyhed den 11 och den 12 mars och den 23 oktober 1935 samt av de två därstädes den 5 oktober 1936 inträffade flyghaverierna. Sk 10-utredningen avgav betänkande den 2 november 1936.

I skrivelse den 14 december 1936 anhöll militieombudsmannen att chefen för flygvapnet ville i sinom tid meddela militieombudsmannen underrättelse

om det beslut vartill utredningens betänkande kunde föranleda från chefens för flygvapnet sida. Med anledning härav erhöll militieombudsmannen sedermera en avskrift av en av chefen för flygvapnet i mars månad 1937 avlåten underdånig skrivelse med anledning av betänkandet, i vilken skrivelse bl. a. anfördes:

Uppfattningen om ifrågavarande flygplantyps användbarhet avveke i följande hänseenden från vad chefen för flygvapnet tidigare anfört. Vissa egenskaper hos flygplantypen, särskilt dess villighet under vissa förhållanden för ingång i ofrivillig ryggsin, gjorde den ur säkerhetssynpunkt mindre lämplig för utbildning i avancerad flygning. Typen kunde därigenom icke längre anses uppfylla de fordringar, vilka måste ställas på ett skolflygplan typ II för flygskolan, där omfattande övningar i detta slag av flygning förekomme. Den vore emellertid fortfarande fullt användbar för övning i normal flygning (bl. a. förbandsflygning, navigeringsflygning o. dyl.) för personal, vilken efter genomgången flygskola och särskilt flygutbildning erhållit grundlig utbildning i flygning. Här avsedd personal måste dock, i samband med skolningen på typen, i dubbelkommando erhålla orientering angående flygplantypens förhållande i överstegrad tillstånd, vikning och normal spin. Flygplantypen användes för det dåvarande av vissa personalkategorier vid flygskolan ävensom av 1936—1937 års officerskurs vid övningar omfattande normal flygning. — Med anledning av de riktlinjer som av Sk 10-utredningen angivits för förbättring av flygplantypens egenskaper hade chefen för flygvapnet såsom en åtgärd som gäve ett påvisbart positivt resultat och medförde minsta kostnad och tidsutdräkt anbefallt fenans neutralställande, varjämte övriga av Sk 10-utredningen föreslagna åtgärder i övrigt såsom sträckning av roderlinor m. m. beaktats. Med hänvisning till vad sålunda anförts anmälde chefen för flygvapnet till Kungl. Maj:t huru befintligt bestånd av flygplan av typen Sk 10 komme att för framtiden användas ävensom att för flygplantypen erforderliga särskilda föreskrifter för urgang ur spin vore under utarbetande inom flygstaben i samråd med flygförvaltningen.

Av innehållet i Sk 10-utredningens betänkande uppmärksammade militieombudsmannen särskilt vad som anförts angående de tre fall av svårurkomlig spin som förekommit å Ljungbyhed den 11 och den 12 mars 1935. I denna del inhämtade militieombudsmannen bland annat följande:

Vid flygskolans övningar i mars 1935 hade förekommit tre fall av svårurkomlig rättvänd spin vid flygning med plan av typen Sk 10. De ifrågavarande flygningarna hade utförts

1) och 2) den 11 mars 1935 med flygplanen nr 5530 och 5529, förda av löjtnanten C. O. Hugosson samt

3) den 12 mars 1935 med flygplanet nr 5530, fört av underlöjtnanten N. H. Höök-Nilsson.

Över händelserna den 11 mars 1935 hade Hugosson avgivit en samma dag dagtecknad rapport till chefen för skolavdelningen och överlämnat densamma till löjtnanten Thunberg. Rapporten hade emellertid icke diarieförts. Över

flygningen den 12 mars 1935 hade Höök-Nilsson samma dag avfattat skriftlig rapport, vilken ej heller blivit diarieförd.

Sedan Sk 10-utredningen inhämtat, att ifrågavarande rapporter icke diarieförts, ehuru diaries över inkommande handlingar fördes, infordrade utredningen i skrivelser den 17 december 1935 och den 30 januari 1936 till chefen för skolavdelningen, kaptenen Söderberg vissa upplysningar om hans åtgärder vid den av Hugosson avgivna rapportens mottagande och vidarebefordran.

I skrivelse till utredningen den 20 januari och den 28 februari 1936 anförde Söderberg bland annat följande: Han hade antagit att om det inträffade kommit till chefs för flygvapnet kännedom, det icke skulle hava medfört övningarnas avbrytande. Fördenskull hade han ansett sin uppgift vara att dels förebygga återupprepande, dels tillse att förtroendet för flygplantypen icke spolerades. Med anledning härav hade han icke önskat skriftlig rapport utan hade han endast erhållit en muntlig redogörelse för rapportens innehåll. För erhållande av fullständigare upplysningar hade han bland annat hållit förhör med personalen. I muntlig anmälan till kårchefen hade Söderberg redogjort för allt vad som i saken förekommit.

Av betänkandet framgick vidare, att chefen för flygvapnet med anledning av skrivelse den 13 mars 1935 från chefen för flygskolkåren den 5 nästföljande april hållit förhör vid kåren bl. a. angående nu ifrågavarande flygningar.

Rörande den underlåtna diarieföringen anförde Sk 10-utredningen: Enligt vad som blivit upplyst hade vederbörande flygförare omedelbart efter händelserna genom förste flygläraren avgivit skriftlig rapport till chefen för skolavdelningen. Dessa rapporter hade denne förklarat sig icke önska mottaga utan ansett tillfyllest, att muntlig redogörelse rörande händelserna avgäves av förarna. I anledning härav hade rapporterna icke införts i vederbörligt diarium. Enligt Sk 10-utredningens mening hade uppenbarligen de avgivna rapporterna bort mottagas samt diarieföras och i vederbörlig ordning vidarebefordras. I 74 § 2 mom. av tjänstgöringsreglementet för flygvapnet funnes uttryckligen föreskrivet, att tjänstemeddelanden skulle diarieföras. Det måste för en var stå klart, att genom det omnämnda förfarings-sättet just skapades den misstro i fråga om flygplanet, som chefen för skolavdelningen befarat och genom sitt förfaringssätt velat undvika, då ju under alla förhållanden det inträffade genom hörsägen skulle komma till elevernas kännedom. Självfallet måste varje försök att förhindra kännedomen om händelser av ifrågavarande slag anses i hög grad förkastligt.

Med anledning av vad sålunda inhämtats anhöll militieombudsmannen i skrivelse till chefen för flygvapnet den 22 mars 1937 om uppgift, huruvida i nu förevarande del ytterligare utredning införskaffats utöver den som innefattades i betänkandet ävensom om de åtgärder som chefen för flygvapnet med anledning av det inträffade kunde hava vidtagit mot den för behandlingen av ifrågavarande rapporter ansvarige.

I skrivelse den 21 april 1937 anförde chefen för flygvapnet som svar härå följande.

De fall av svårurkomlig spin, vilka inträffat å Ljungbyhed den 11 och den 12 mars 1935 hade kommit till hans kännedom genom chefs för flygskolkåren skrivelse den 13 mars 1935. Vid sammanträde på Ljungbyhed den 5 april 1935 hade Söderberg redogjort för de inträffade spinfällen och framhållit, att det vore synnerligen osannolikt, att dylik onormal spin i fortsättningen skulle inträffa, då härför erfordrades särskilda roderrörelser (medskevning), vilka icke normalt komme till användning vid övandet av spin och vilka icke vidare komme att särskilt övas i spin. På förfrågan, om spininstruktionen behövde revideras med hänsyn till det inträffade, hade Söderberg svarat, att sådan åtgärd icke vore nödvändig. Någon ytterligare utredning hade chefen för flygvapnet icke ansett sig böra anbefalla med hänsyn till de speciella förhållanden, under vilka dylik onormal spin skulle framkallas. Förfarings-sättet vid den interna rapporteringen inom flygskolkåren rörande ifrågava-rande spinnfall hade kommit till chefs för flygvapnet kännedom först genom Sk 10-utredningens utlåtande i november 1936. Vid övervägande av innehåll i det av militieombudsmannen återgivna avsnittet av betänkandet hade chefen för flygvapnet emellertid funnit, att vad där emot Söderberg förekommit icke varit av beskaffenhet att för Söderberg föranleda ansvar. Ledd av denna uppfattning hade chefen för flygvapnet icke företagit åtgärd för vidare utredning eller för bestraffning. Skälen härför hade varit följande. Söderberg hade varit chef för flygskolkårens skolavdelning. Expedition för denna avdelning hade kårexpeditionen varit. 72 § i tjänstgöringsreglementet för flygvapnet föreskreve nämligen icke förande av särskild expedition vid skolavdelningen. Föreskriften i 73 § av tjänstgöringsreglementet angående förande av diarium hade således icke heller varit tillämplig. Det »diarium», som verkligen förts, hade varit att anse såsom icke föreskrivna minnesanteckningar. I följd härav hade föreskriften i 74 § 2 mom. av tjänstgöringsreglementet blivit att tillämpa för handlingar, som ankommit till kårexpeditionen, men icke för meddelanden inom skolavdelningen. Såsom chef för skolavdelningen hade Söderberg haft att, i vad på honom ankommit, ordna undervisningen och tjänstgöringen inom avdelningen. Han hade i detta hänseende kunnat bestämma, huruvida tjänstemeddelanden skulle göras skriftligen eller muntligen (62 § i tjänstgöringsreglementet). Vad beträffade iakttagelser under elevflygning rörande flygplanens förhållande hade av praktiska skäl icke kunnat tillåtas skriftliga rapporter — det skulle hava blivit för stort antal mestadels helt obetydliga ärenden. Därtill hade kommit, att Söderberg, med sitt levande intresse för flygutbildningen, önskat att behandla allt sådant muntligen med eleverna. Av dessa för chefen för flygvapnet väl kända skäl hade Söderberg velat erhålla endast muntliga rapporter i berörda frågor. När sålunda Söderberg mottagit de nu avsedda skriftliga rapporterna hade han icke överbragt dem till vederbörlig expedition (kårexpeditionen) enär de utgjort meddelanden inom skolavdelningen. Däremot hade han varit fullt medveten om sin skyldighet att genast föra kännedomen om det in-

träffade vidare till sin chef, kårchefen. Detta hade han gjort muntligen. Hans skäl för att icke giva rapporten skriftlig form hade måhända varit oriktiga, men hade utan tvivel uppburits av de bästa avsikter, och uppenbart syntes framgå, att Söderberg icke ansett sig skyldig att offentliggöra det inträffade och icke velat själv påtaga sig ansvar för ett offentliggörande. Hans anmälan hade emellertid utan dröjsmål föranlett den i ärendet omförmälda (öppna) rapporten från kåren till chefen för flygvapnet. Av det som förekommit hade chefen för flygvapnet icke kunnat finna annat än att Söderbergs uppfattning om vådan av att skriftligen inrapportera de ifrågavarande händelserna icke lett till överträdelse av givna föreskrifter, och som den felaktiga åsikten i och för sig ju blivit eftertryckligt korrigerad, hade chefen för flygvapnet såsom förut nämnts låtit bero vid vad som förekommit. Såsom bidragande orsak till sitt ställningstagande ville chefen för flygvapnet framhålla följande. Frågan om Sk 10 flygplanens egenskaper och användbarhet hade vid upprepade tillfällen visat sig vara en stridsfråga, som medfört oenighet och motsättningar bland flygvapnets personal. Genom sitt beslut den 8 mars 1937 om Sk 10 flygplanens ändrade användning hade chefen för flygvapnet önskat helt avföra denna stridsfråga ur vapnet. Av psykologiska skäl skulle det varit olämpligt att ånyo riva upp händelser rörande detta flygplan, vilka legat ett och ett halvt år tillbaka i tiden.

Vad chefen för flygvapnet sålunda anfört föranledde militieombudsmanen att i skrivelse den 2 juni 1937 till nämnde chef, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, göra följande erinringar.

Av chefens för flygvapnet uttalanden framginge icke tydligt huruvida chefen för flygvapnet ansåge att Söderberg förfarit rätt eller felaktigt genom sin underlåtenhet att diarieföra och vidarebefordra ifrågavarande rapporter. Jämlikt tjänstgöringsreglementet för flygvapnet § 74 mom. 2 skulle tjänstemeddelanden ofördröjligen efter ankomsten till vederbörande expedition samt före avsändandet därifrån diarieföras. Undantag vore gjort beträffande dagbesked, i § 67 av reglementet omförmälda order, sådana meddelanden, som skulle införas i särskilda journaler, ävensom meddelanden av mindre betydelse enligt chefens bestämmande. Såsom chefen för flygvapnet anfört föreskreve 72 § av reglementet icke förande av särskild expedition vid skolavdelningen varför kårexpeditionen utgjort expedition för denna avdelning. Detta kunde emellertid icke medföra att det diarium, som förts å skolavdelningen, finge karaktären av allenast privata »minnesanteckningar». Ej heller kunde saknaden av föreskrift om skyldighet att föra särskilt diarium vid en till ett truppförband förlagd skolavdelning medföra befrielse för truppförbandet att föra diarium beträffande denna avdelning. Därest dylika handlingar icke registrerades i särskilt å skolavdelningen fört diarium skulle de införas i vederbörligt diarium å kårexpeditionen, vilken ju, då särskild expedition icke funnits föreskriven för eller anordnad vid skolavdelningen, varit expedition jämväl för denna avdelning.

Chefen för flygvapnet hade i sin skrivelse uppgivit att Söderberg av två anledningar icke önskat emottaga skriftliga rapporter angående haverierna. För det första skulle det av praktiska skäl icke kunna tillåtas att rapporter rörande iakttagelser under elevflygning angående flygplanens förhållande avfattades skriftligen emedan rapporternas antal då skulle bli alltför stort och rapporterna mestadels komme att röra helt obetydliga ärenden. För det andra hade Söderberg, med sitt av chefen för flygvapnet vitsordade levande intresse för flygutbildningen, en önskan att med eleverna muntligen diskutera allt som under flygutbildningen föreföll, varför skriftliga rapporter icke skulle vara av någon nytta.

Det först anförda skälet kunde visserligen hava sitt berättigande då det gällde ringare ting men kunde givetvis icke åberopas till stöd för vägran att i nu ifrågavarande fall, då det varit fråga om allvarliga olyckstillbud, emottaga skriftlig rapport. Vad det andra till stöd för Söderbergs vägran att emottaga skriftlig rapport anförda skälet anginge finge framhållas att diariet föring och vidarebefordran av rapport givetvis icke uteslöte muntlig diskussion om fallet. Om meningen med förfarandet varit att genom vägran att mottaga rapporten söka uppehålla förtroendet för flygplantypen i fråga, måste åtgärden betecknas såsom synnerligen olämplig. Genom densamma torde i stället för tillit snarare skapats ökad misstro mot flygplantypen Sk 10. Även om frågan om det fortsatta användandet av flygplantypen Sk 10 med hänsyn till de många haverierna och haveritillbudet måste anses hava varit synnerligen ömtålig, hade det dock bort stå klart för envar att intet kunnat vinnas genom att söka hemlighålla viktiga erfarenhetsrön.

Söderberg hade även tidigare gjort sig skyldig till anmärkningsvärd underlåtenhet att bringa erfarenhetsrön beträffande flygplan av typen Sk 10 till vederbörandes kännedom. Militieombudsmannen åsyftade härmed förfarandet vid det allvarliga haveritillbudet den 27 november 1934. Enligt Sk 10-utredningens utlåtande hade Söderbergs rapport om haveritillbudet först den 9 januari 1935 inkommit till flygstyrelsen. Söderberg hade nämligen kommit överens med förste flygingenjören P. F. C. Koch att ej lämna in den upprättade rapporten förrän »senare».

Då militieombudsmannen oaktat vad i ärendet inhämtats likväl ansåge sig kunna underlåta att bringa vad som förekommit under domstols prövning berodde det därpå att militieombudsmannen av handlingarna i ärendet erhållit den uppfattningen att Söderberg handlat i överensstämmelse med vad han trott att hans överordnade önskat eller gillat. I denna sin uppfattning hade militieombudsmannen ytterligare styrkts av följande förhållande.

Flygkommissionen hade i sitt betänkande den 25 september 1934 i fråga om flygplantypen Sk 10 uttalat bland annat: Beträffande flygplanets allmänna flygegenskaper och dess användbarhet för utbildningsändamål föreläge i vissa närmare angivna hänseenden divergerande åsikter mellan å ena sidan chefen för flygvapnet och vissa personalkategorier i Sverige, samt å andra sidan Englands Air Ministry och andra personalkategorier i Sverige. Med hänsyn till den uppfattning angående Sk 10, som hävdats av såväl de

engelska provflygarna som av ett flertal svenska flygare måste kommissionen ställa sig betänksam i fråga om typens användbarhet såsom skolflygplan vid utbildning i flygskolan. Det kunde dragas i tvivelsmål huruvida elever vid flygskolan på utbildningsstadiet ägde den med hänsyn till Sk 10 typens svårighetsgrad erforderliga flygskickligheten.

Kommissionen hade vidare i anslutning till dessa omdömen anfört: Då typens lämplighet för användning av personal med en viss utbildningsståndpunkt icke på förhand genom noggranna prov fastställts och dessutom från olika håll starkt ifrågasatts, föresloge flygkommissionen, att i detta särskilda fall det förfaringssättet tillgreps, att genom praktiska prov fastställdes den utbildningsståndpunkt, som borde erfordras av den personal i vilkens händer Sk 10 finge sättas. Genom en sådan utprovning borde jämväl erhållas svar på frågan för vilket ändamål flygplantypen lämpligen borde finna användning. Vid dessa prov borde tillika undersökas möjligheten att genom förändringar av flygplantypen undanröja de bristfälligheter, som typen förett eller kunde visa sig förete.

Några prov av det slag flygkommissionen förordat hade emellertid icke blivit anställda. I skrivelse till Konungen den 13 december 1934 hade chefen för flygvapnet, jämväl i egenskap av chef för flygstyrelsen, anmält, att flygplantypen Sk 10 insatts i ordinarie utbildningen vid flygskolan å Ljungbyhed. I skrivelse till chefen för flygskolan samma dag hade chefen för flygvapnet anbefallt att instruktionsflygning med flyglärarna skulle utföras å flygplan Sk 10 och att sedan flyglärarna sålunda blivit influgna å typen, denna skulle insättas som skolflygplan 2 i utbildningen.

Icke minst med hänsyn till vad sålunda förekommit kunde det enligt militieombudsmannens uppfattning icke anses med billighet överensstämmande att söka ernå en fällande dom å en underordnad för det denne, med vetskap om flygledningens nu berörda ställning till saken, underlåtit att, på sätt han bort, sörja för att till honom ingivna skriftliga rapporter rörande olyckstillbud med flygplan av typen Sk 10 bleve diarieförda och vidarebefordrade till överordnad myndighet. Militieombudsmannen hade därför ansett sig böra låta bero vid uttalande av sitt ogillande av Söderbergs förfaringssätt i anmärkta hänseenden.

I detta sammanhang kunde militieombudsmannen icke underlåta att jämväl beröra det fall av svårurkomlig rättvänd spin som inträffat den 23 oktober 1935 vid flygning med flygplan av typen Sk 10 under flygskolans övningar. Ehuru Sk 10-utredningen tillsatts redan två månader tidigare med uppdrag att bland annat verkställa fortsatt teknisk undersökning av ifrågasvarande flygplantyp hade likväl chefen för flygskolkåren underlåtit att bringa det inträffade till chefens för flygvapnet kännedom förrän genom en den 17 december 1935 dagtecknad rapport, däri han redogjort för resultatet av vissa provflygningar, som han låtit verkställa för utrönande av orsakerna till det inträffade. Det borde hava stått klart för vederbörande att det varit av största vikt att skyndsamt avgiva rapport i ärendet så att Sk 10-utredningen kunnat erhålla del av vad som förekommit. Enligt chefens för flygvap-

net egna uttalanden vid det förhör som hållits den 5 april 1935 i anledning av de i mars samma år inträffade olyckstillbudena hade chefen för flygskolkåren för övrigt oavsett det nu sagda icke ägt befogenhet att föranstalta om de omförmälda provflygningarna.

Militieombudsmannen anhöll att chefen för flygvapnet ville delgiva Söderberg och chefen för flygskolkåren innehållet i militieombudsmannens skrivelse.

13. Angående sättet för handläggande av klagomål rörande utspisningen vid regemente.

I tidningen Folkets Dagblad för den 30 januari 1937 förekom en artikel, som innehöll bl. a. följande:

»En matkontrovers har i dagarna uppstått vid Svea livgarde. Manskaper har ansett sig ha en hel del berättigade anmärkningar att göra och klagomål har framförts till befälet av den tillsatta s. k. utspisningskommissionen.

För Folkets Dagblad har uppgivits att kommissionens medlemmar blivit nedskälda när de framförde sina synpunkter. Ett ganska egendomligt sätt att föra underhandlingar från befälets sida! Har man från det hållet en sådan inställning är det ju ganska onödigt med några utspisningskommissioner.»

Med anledning av uppgifterna i berörda tidningsartikel anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 3 februari 1937 sekundchefen för regementet att till militieombudsmannen inkomma med yttrande:

I yttrande den 11 i samma månad anförde sekundchefen bl. a.: Enligt uppgifter av ordföranden i regementets utspisningsnämnd samt regementsintendenten hade vid det i tidningsartikeln åsyftade tillfället tillgått på följande sätt. En av manskaper, en elev vid korpralskolan, hade fredagen den 29 januari 1937 på eftermiddagen infunnit sig hos ordföranden i utspisningsnämnden samt anhållit att få framföra några önskemål och anmärkningar i fråga om utspisningen. Ordföranden, som påföljande dag skolat börja tjänstledighet, hade velat dessförinnan få ärendet behandlat, varför han omedelbart tagit den klagande med sig till regementsintendentens expedition, där den klagande under omkring en halv timme fått framföra sina och kamraternas synpunkter, önskemål och anmärkningar i tur och ordning. I samband med varje detaljfråga hade den klagande punkt för punkt lämnats vissa upplysningar. Ehuru flertalet anmärkningar varit oberättigade, hade likväl intet som helst hårt ord fallit vare sig från utspisningsnämndens ordförandes eller från regementsintendentens sida.

Sedan sekundchefen därefter redogjort för de framställda anmärkningarna samt de svar som därå lämnats av utspisningsnämndens ordförande och regementsintendenten, tillade sekundchefen i sin skrivelse, att han, sedan klagomålen och de därå lämnade svaren kommit till hans kännedom, beordrat vederbörande kompanichef att samtidigt som han skulle framhålla, att rimliga önskemål och sakliga anmärkningar städse liksom tidigare kom-

me att upptagas till prövning, med skärpa inför manskapet påtala den bortskämdhet och brist på god uppfattning som några av de gjorda anmärkningarna ådagalagt.

I skrivelse den 22 februari 1937 till sekundchefen anförde militieombudsmannen härefter:

Den behandling de framförda klagomålen erhållit gäve militieombudsmannen anledning till vissa erinringar.

Bestämmelser om utspisningsnämnd vore meddelade i tjänstgöringsreglemente för armén § 122 mom. 2. Ifrågavarande stadgande hade, enligt generalorder nr 1021/1935, i hithörande delar följande lydelse:

»Regementschef inhämtar manskapets önskemål rörande förplägnaden genom en utspisningsnämnd. Denna består av en regementsofficer eller kapten såsom ordförande, en underofficer, tre fast anställda av manskapet samt minst tre värnpliktiga. Officer och underofficer beordras av regementschefen; övriga utses bland portionstagare in natura enligt regementschefens bestämmande.

Nämnden sammanträder på kallelse av ordföranden efter order av regementschefen eller efter hemställan till ordföranden av medlem i nämnden. Protokoll skall föras över nämndens sammanträden och inlämnas till regementschefen.

Regementschef inforrdar nämndens yttrande vid uppgörande av nya utspisningsstater och matsedlar samt sedan dessa under viss tid tillämpats ävensom då så finnes påkallat.»

Nu gällande bestämmelser om utspisningsnämnd hade tillkommit på grund av en av militieombudsmannen den 1 september 1933 avlåten framställning till Konungen. (Se militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1934 års riksdag, s. 201 ff.). I nämnda underdåniga framställning hade militieombudsmannen anfört bland annat:

Inrättande av utspisningsnämnder (matkommissioner) vid truppförbanden hade givetvis stor betydelse för att möjliggöra för befälet att erhålla kännedom om manskapets önskemål beträffande mathållningen ävensom för att hos manskapet åstadkomma en rätt förståelse för vad som med beviljade anslag vore möjligt att i mathållningsväg åstadkomma. Ett förtroendefullt samarbete mellan befäl och manskap härutinnan vore ovillkorligen till största nytta. Att klagomål kunde förekomma även vid en välskött matinrättning torde vara ofrånkomligt, men om samarbetet mellan de för mathållningen ansvariga myndigheterna och manskapet vore riktigt ordnat, borde anledningen till klagomål kunna undanröjas i tid och onödig irritation undvikas.

Klagomål över utspisningsförhållandena vid ett truppförband kunde givetvis, förutom genom utspisningsnämnden, även framföras i vanlig tjänsteväg. Före tillkomsten av bestämmelserna om utspisningsnämnder torde sistnämnda ordning hava varit den enda som stått öppen för dylika klagomål. Genom att utspisningsnämnderna tillkommit såsom särskilda organ i utspisningsfrågor hade givetvis möjligheten att i tjänsteväg direkt till vederbörande befälhavare framföra anmärkningar mot utspisningsförhållanden icke beskurits. Emellertid torde det framgå av vad som anförts som motivering för meddelandet av enhetliga bestämmelser om utspisningsnämnder ävensom

av ifrågavarande bestämmelsers lydelse att meningen varit, att manskapets önskemål i fråga om utspisningen, vare sig de haft formen av klagomål eller ej, i regel skulle förmedlas till regementschefen genom utspisningsnämnden. Iakttagandet av en sådan ordning hade varit förutsättningen för den uttalade förväntan, att genom utspisningsnämndernas tillskapande anledningar till klagomål skulle kunna i tid undanröjas och onödig irritation undvikas.

I nu förevarande fall syntes emellertid utspisningsnämnden icke hava fått träda i funktion. Visserligen hade klagomålen framförts till utspisningsnämndens ordförande, men då något sammanträde med utspisningsnämnden icke hållits, hade utspisningsnämndens övriga ledamöter icke varit i tillfälle att taga del av klagandens önskemål och taga på sig ansvaret för tillbakavisandet av anmärkningarna i den mån dessa varit obefogade. Även om klaganden icke uttryckligen påfordrat, att utspisningsnämnden skulle sammankallas, syntes nämndens ordförande för att tillgodose de syften som man avsett att uppnå genom utspisningsnämnderna hava bort föranstalta om ett dylikt sammanträde. Uppenbart torde vara, att i de fall, då regementschefen icke givit order att nämnden skulle sammanträda, ordföranden, då skäl därtill prövades föreligga, ägde och borde sammankalla nämnden, även om ingen annan ledamot av nämnden därom framställt begäran. Ordföranden kunde nämligen i nu ifrågavarande hänseende icke hava mindre befogenhet än övriga ledamöter i nämnden.

I militieombudsmannens förut omförmälda underdåniga skrivelse hade jämväl anförts följande.

En synpunkt, värd att framhållas, torde även vara, att utspisningsnämnden icke borde till avsevärd del bestå av befälspersoner, som fallet för det dåvarande syntes vara vid några av arméns truppförband. Ej heller borde i utspisningsnämnden såsom ledamöter ingå personer, som hade till tjänsteåliggande att handhava mathållningen, såsom regementsintendent, köksföreståndare, husmoder m. fl. Det syntes nämligen uppenbart, att då det väl ofta vore just dessa befattningshavares åtgöranden, som kunde bli till föremål för utspisningsnämndens anmärkningar, nyttan av utspisningsnämndernas inrättande skulle minskas, därest sagda befattningshavare inginge såsom ledamöter.

I förevarande fall hade utspisningsnämndens ordförande tagit klaganden med sig in på regementsintendentens expedition, där klaganden fått redogöra för sina anmärkningar och önskemål. Säkerligen hade nämndens ordförande avsett att härigenom snabbt kunna vinna fullständig utredning i saken samt dels låta klaganden få kännedom om regementsintendentens synpunkter och dels giva regementsintendenten tillfälle att i den mån anmärkningarna kunde befinnas berättigade fortast möjligt vidtaga erforderliga åtgärder.

Emellertid framstode i belysning av militieombudsmannens nyss anförda yttrande ordförandens förfarande att låta klagomålen framföras inför regementsintendenten såsom felaktigt. Från de klagandes eller utomståendes sida kunde lätt det påståendet framkastas, att regementsintendenten på så sätt blivit i tillfälle att döma i egen sak. Även om klagomålen varit oberät-

tigade, kunde, om de avvisades, vid ett sådant förfarande den misstanken lätt uppstå, att de avvisats på orättmätig grund.

Av sekundchefens yttrande i ärendet syntes framgå, att sekundchefen genom regementsintendenten erhållit underrättelse om vad som passerat. Enligt den ovannämnda reglementsbestämmelsen hade emellertid avsikten varit att meddelande om klagomål rörande mathållningen skulle delgivas regementschefen genom utspisningsnämndens protokoll. Det sätt på vilket förevarande ärende handlagts hade emellertid föranlett, att något protokollfört beslut av utspisningsnämnden icke förelegat, vadan sekundchefen för att erhålla ett objektivt omdöme i saken ansett sig böra höra utspisningsnämndens ordförande.

Militieombudsmannen anmodade sekundchefen att giva utspisningsnämndens ordförande del av skrivelsens innehåll.

14. Regementsintendent vid ingenjörkår har i strid med kassareglementets föreskrifter mottagit kontanta inbetalningar till kåren (enskilda lägerkassan) mellan kassadagarna.

Vid en av militieombudsmannen den 28 juli 1937 förrättad inspektion av Bodens ingenjörkår iaktogs följande beträffande redovisningen av statsmedlen.

Tillsammans med regementsintendentens stående förskott och ett förskott från enskilda lägerkassan å 100 kronor förvarade regementsintendenten dels badavgifter 183 kronor 50 öre som inlevererats av förrådsförvaltaren J. Ringdahl, dels räkningar från baderskan E. Karlsson å tillsammans 83 kronor 50 öre. I kassaskåpet förvarades vidare under regementsintendentens och kassakontrollantens lås följande medel,

från A. K. Persöfjärden	kronor 100: —
» I. 19:s enskilda lägerkassa	» 25: —
» Strand för portioner	» 5: 40
» Ing. 3:s enskilda lägerkassa för tygverkstäderna	» 4: 62
» fanjunkaren Hasselberg	» 15: 48

Summa kronor 150: 50.

Med anledning härav anmärktes följande:

Enligt § 8 mom. 7 kassareglementet skedde inbetalning av till regemente (kår) inflytande, av arméförvaltningens civila departement ej tillhandahållna medel antingen genom insättning av beloppet å regementets (kårens) bankräkning eller genom kontant inbetalning å kassadag till regementets (kårens) kassa. Därest det skulle befinnas olämpligt att hänvisa inbetalare till ordinarie kassadag, vore regementschef (kårchef) oförhindrad att förordna om extra kassadag enligt föreskrift i § 9 mom. 1 andra stycket. Kassareglementets föreskrifter härutinnan gällde även beträffande enskilda lägerkassan enligt § 5 i kungl. brevet den 24 november 1922 angående användandet och redovisningen av truppförbandens enskilda lägerkassor.

Genom skrivelse den 23 augusti 1937 anmodade militieombudsmannen kårchefen att infordra och till militieombudsmannen inkomma med yttranden av regementsintendenten och kassakontrollanten ävensom själv avgiva yttrande.

Med skrivelse den 13 september 1937 insände kårchefen gemensamt yttrande av regementsintendenten och kassakontrollanten samt avgav själv yttrande i ärendet.

Regementsintendenten löjtnanten Erik Tynelius samt kassakontrollanten kaptenen Axel Welin anförde i skrivelse den 4 september 1937 bland annat.

Angående 183 kronor 50 öre utgörande badavgifter.

Influtna badavgifter redovisades kvartalsvis av förrådsförvaltaren. På grund av dennes semester hade regementsintendenten mottagit redovisningen till förvaring i avvaktan på kassadagen. En dylik förvaring måste anses säkrare än att beloppet omhänderhades av förvaltaren under dennes semester.

Angående 150 kronor 50 öre, förvarade under regementsintendentens och kassakontrollantens lås.

Dessa medel hade utgjorts av av enskilda inbetalade ersättningar för portioner, arbeten vid tygverkstäderna, persedlar m. m. Då det icke vore möjligt att anordna kassadag vid varje tillfälle då enskild person önskade göra inbetalning av mindre belopp, hade dessa inlagts under kassakontrollantens och regementsintendentens lås för att å närmaste kassadag uppdebiteras. De hade härvid betraktats såsom medel, vilka jämlikt § 10 mom. 2 kassareglementet tillfälligtvis måst förvaras å kassalokal. Då ett flertal inbetalningar till kårens kassaförvaltning verkställdes av personer, bosatta utom orten, vore det icke möjligt att anvisa dessa att återkomma å ordinarie kassadag. Icke heller skedde dylika inbetalningar alltid före bankens stängningstid, varför hänvisning till insättning i bank enligt § 8 mom. 7 ofta icke vore möjlig. En bidragande orsak härtill vore det stora avståndet från kåren till banken.

I sin skrivelse anförde kårchefen följande. De av regementsintendenten och kassakontrollanten framlagda synpunkterna på svårigheten att begränsa inbetalningar till kassadagar eller till insättning i bank utgjorde enligt kårchefens förmenande vägande skäl för ett begagnande av den i § 10 mom. 2 kassareglementet medgivna möjligheten att tillfälligtvis å kassalokal kvarhålla medel under två lås. Vid kåren vore antalet inbetalningar från enskilda avsevärt, beroende på dels inbetalande av slitningsersättningar vid bro- med flera arbeten för enskildas räkning, dels inbetalande av ersättning för arbeten som utförts vid kårens tyganstalt. Då det i fråga om tyganstalten gällde affärsmässig verkstadsdrift, borde också möjlighet finnas för betalande av räkningar på ett smidigt, affärsmässigt sätt. Med anledning av ovanstående anhölle kårchefen, att anmärkningarna icke måtte föranleda någon åtgärd.

Genom skrivelse den 21 september 1937 anhöll militieombudsmannen att arméförvaltningens civila departement ville avgiva utlåtande i ärendet.

I skrivelse den 26 oktober 1937 anförde departementet: Det påtalade tillvägagångssättet stode i strid med de i kassareglementet givna bestämmelserna rörande uppbördens handhavande. Därest regementsintendenten mellan kassadagarna personligen emottog uppbörd, äventyrades den kontroll, som föreskrifterna i § 8 mom. 7 kassareglementet avsåge att säkerställa. Ehuru onekligen vissa olägenheter kunde vara förbundna med tillämpningen av kassareglementets stadganden om inbetalning av uppbördsmedel, ansåge sig departementet dock under inga förhållanden kunna godtaga, att nämnda stadganden eftersattes. Av praktiska skäl kunde det understundom visa sig mindre lämpligt att anordna extra kassadag för uppbörd av ringa omfattning. Departementet ansåge sig emellertid böra framhålla, att i regel en redogörare måste förutsättas på förhand äga kännedom om de uppbördsmedel, som komme att inflyta till kassaförvaltningen. Uppgifter om uppbördsmedel skulle jämlikt § 1 mom. 5 bokföringscirkuläret den 31 oktober 1933 insändas till departementets kameralbyrå. Det förelåge sålunda en möjlighet för redogöraren att reglera medlens inleverering, så till vida, att han, då han tillställde vederbörande, som hade att fullgöra en inbetalning, i förenämnda författningsrum omförmälda reversal, kunde meddela, att medlen skulle antingen inbetalas till kassaförvaltningen å angiven kassadag eller insättas å truppförbandets räkning i bank. Vad särskilt anginge den i ärendet omnämnda uppbörden, syntes hinder icke hava bort föreligga för förrådsförvaltaren att å dag före semestern insätta angivna uppbördsmedel å kårens bankräkning. Beträffande övriga uppbördsmedel torde regementsintendenten hava kunnat träffa anstalter, på sätt ovan angivits, med medlens inleverering i författningsenlig ordning.

Vad arméförvaltningens civila departement sålunda anført bringade militieombudsmannen i skrivelse den 11 november 1937 till kårchefens kännedom, samt tillade därvid, att då militieombudsmannen ansåge sig kunna förutsätta att kårchefen sedan han erhållit del av civila departementets utlåtande i ärendet tillsåge att det anmärkta förfarandet för framtiden icke upprepades utan att kassareglementets ifrågavarande bestämmelser i berörda hänseende noga efterlevdes, militieombudsmannen hade låtit bero vid vad i ärendet förekommit.

15. Reservofficersaspirant har bötfällts för utebliven inställelse vid inskrivningsförrättning 1936 ehuru han inskrivits redan 1934. Felaktigheter hava förelupit vid granskning av inskrivningslistan.

I en den 27 januari 1937 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde disponenten A. Lundström i Ludvika bland annat följande:

Lundströms son, Carl-Axel Atle Lundström, vilken vore född år 1916, hade år 1934 inskrivits i förtid samt hade därefter undergått utbildning till reserv-

officer vid Svea artilleriregemente. Icke förty hade han i Ludvika av polismyndigheten blivit eftersökt såsom ådömd böter för utebliven inställelse till »värnpliktstjänstgöring». Lundström hade meddelat polisen att ett misstag säkerligen förelåge samt att sonen just då fullgjorde reservofficerskursen å Karlberg. Den 26 januari 1937 hade polisen ånyo med samma handlingar sökt Lundströms son under uppgift att denne icke anträffats å Karlberg. Att Lundströms son icke vid ifrågavarande tillfälle anträffats å Karlberg vore naturligt då han blivit sökt där efter uttryckningen. Sonen studerade numera vid Stockholms högskola. Då det inträffade måste bero på misstag vid rullföringen samt dessa åsamkade statsverket kostnader och blottade brister i rullföringen som vid allvarligare tillfällen kunde förorsaka oreda hade Lundström velat meddela förhållandet till militieombudsmannens kännedom.

Sedan militieombudsmannen med anledning av innehållet i skriften anmodat befälhavaren för Falu västra rullföringssområde nr 57 att inkomma med yttrande anförde denne, majoren N. G. H. Westman, i skrivelse den 4 februari 1937:

Värnpliktige Lundström hade år 1934 inskrivits såsom underårig och i inskrivningslängden införts på Ludvika stad under rubriken »Tillkomna vid förrättning». Enligt upplysning från inskrivningsexpeditionen och pastor hade värnpliktige Lundström blivit införd å inskrivningslistan för Ludvika stad för år 1934. Emellertid syntes pastor i Ludvika hava underlåtit att göra erforderliga anteckningar i församlingsboken, eftersom ifrågavarande värnpliktige blivit införd såsom inskrivningsskyldig i inskrivningslistan och inskrivningslängden för år 1936. Vid inskrivningsförrättningen sistnämnda år hade värnpliktige Lundström antecknats såsom utan laga förfall frånvarande. I kol. 50 i inskrivningslängden stode antecknat »okänd vistelseort», vilken uppgift tydligen lämnats av kronobetjäningen. På grund härav hade den värnpliktige jämlikt inskrivningsförordningen § 28 I a 5) uppsatts å bötesförteckning. Någon felaktighet hade sålunda icke förelupit vid rullföringen.

Med översändande av handlingarna i ärendet anmodade militieombudsmannen därefter pastorsämbetet i Ludvika att inkomma med yttrande. I skrivelse den 12 februari 1937 anförde pastorsämbetet allenast att värnpliktige Lundström inskrivits såsom underårig år 1934 samt blivit i vederbörlig ordning införd i inskrivningslängden, vilket reglementsenligt antecknats i församlingsboken samma år. Under hänvisning till rullföringssbefälhavarens uppgift att värnpliktige Lundström blivit oriktigt uppförd såsom inskrivningsskyldig å inskrivningslistan och inskrivningslängden för år 1936, anmodade militieombudsmannen pastorsämbetet att så snart ske kunde inkomma med förnyat, fullständigt yttrande. Med anledning härav anförde komministern V. A. Björkengren i egenskap av vice pastor i församlingen i skrivelse den 26 februari 1937 bland annat:

Vid mantalsskrivningen 1935 hade de, som vore födda 1916, skolat antecknas såsom värnpliktiga. Att värnpliktige Lundström, som vore född sistnämnda år, blivit antecknad och därmed införd i inskrivningslistan för 1936 trots att han blivit inskriven redan 1934 kunde möjligen — Björkengren

hade nämligen icke tidigare haft med ärendet att skaffa — hava berott på tvenne orsaker; dels att man icke observerat det redan befintliga inskrivningsnumret, vilket kunde förklaras därav, att förtidiga eller underåriga inskrivningar förekomme så sällan, att man icke räknade med eller förutsatte förekomsten av dylika, dels att måhända någon tvekan uppstått, huruvida värnpliktige Lundström som inskrivits 1934 skolat kvarstå i nämnda årsklass eller överflyttas till årsklassen »1916», som han rätteligen bort tillhöra. För att vara på den säkra sidan samt lämna avgörandet till vederbörande militära personer hade Lundström blivit antecknad. Om detta varit ett misstag eller förbiseende, hade dock bristen rättats till, när 1936 års inskrivningslista granskats å pastorsexpeditionen, ty då hade i anteckningskolumnen — kol. 21 — å inskrivningslistan införts det värnpliktsnummer, som värnpliktige Lundström erhållit 1934, vilken anteckning näppeligen kunde hava undgått dem, som haft hand om nämnda lista vid inskrivningen av 1936 års värnpliktiga. Hur värnpliktige Lundström under dylika omständigheter kunde anses såsom frånvarande förefölle mindre förklarligt. Att Lundström blivit uppförd på inskrivningslistan för 1936 kunde såsom Björkengren sökt visa näppeligen läggas någon vid mantalsskrivningen tjänstgörande till last, och enär värnpliktige Lundströms inskrivningsnummer för år 1934 blivit antecknat i församlingsboken samt å inskrivningslistan för år 1936, hade pastorsämbetet fullgjort sin skyldighet.

I ett med anledning av pastorsämbetets uppgifter infordrat förnyat yttrande anförde rullföringsbefälhavaren:

Då enligt Björkengrens yttrande redan efter värnpliktige Lundströms inskrivning 1934 vederbörlig anteckning av Lundströms inskrivningsnummer verkställts i församlingsboken, skulle Lundström på grund av bestämmelserna i 1925 års inskrivningsförfordning aldrig för år 1936 hava upptagits vare sig i mantalslängden eller inskrivningslistan såsom inskrivningsskyldig. Så hade emellertid skett, visserligen med anteckning i inskrivningslistan om Lundströms inskrivningsnummer. Då pastor vid sin granskning av inskrivningslistan vetat, att Lundström redan varit inskriven och således icke inskrivningsskyldig, syntes det rullföringsbefälhavaren hava varit riktigtast att stryka Lundström ur listan och att icke endast anteckna numret. Hade strykning skett, hade Lundström säkerligen aldrig blivit uppförd i längden, vilket nu blivit fallet synbarligen därför, att anteckningen om Lundströms inskrivningsnummer förbisetts av den som å inskrivningsexpeditionen upprättat inskrivningslängden.

Sedan militieombudsmannen härefter, med översändande av samtliga handlingar i ärendet, anhållit att befälhavaren för Kopparbergs inskrivningsområde, översten och chefen för Dalregementet A. H. Andén ville däri avgiva utlåtande, anförde denne i skrivelse den 31 mars 1937 följande:

Enligt Björkengrens skrivelse den 26 februari 1937 hade värnpliktige Lundström vid mantalsskrivningen år 1935 antecknats såsom inskrivningsskyldig och med anledning därav införts i inskrivningslistan för 1936. Detta vore enligt 1925 års inskrivningsförfordning § 14: 2 a) felaktigt och utgjorde

grundorsaken till den av disponenten Lundström påtalade oriktiga bötespåföringen. Den av pastor sedermera vidtagna åtgärden att i inskrivningslistans anteckningskolumn införa inskrivningsnumret ansåge Andén icke hava varit tillfyllest särskilt som numret icke införts i därför avsedd kolumn 12. En oriktigt upptagen värnpliktig borde för undvikande av misstag *strykas* från listan. Vid upprättandet av inskrivningslängden hade anteckningen om inskrivningsnumret tydligen icke uppmärksammats, oaktat kollationering ägt rum. Detta vore givetvis ett förbiseende och hade i andra hand förorsakat bötespåföringen. Slutligen ville Andén framhålla, att upprättandet av inskrivningslängderna vore ett mycket omfattande arbete, för vars utförande erfordrades en extra personalstyrka å inskrivningsexpeditionen av 15 underofficerare och underbefäl under 10—12 dagar. Tydligt uppgjorda inskrivningslistor vore under sådana förhållanden grundvillkoret för undvikande av felaktigheter, som kunde förorsaka oreda beträffande de värnpliktigas inskrivning och redovisning.

På militieombudsmannens förfrågan uppgav länsstyrelsen i Kopparbergs län *dels* att länsstyrelsen, på begäran av befälhavaren för Falu västra rullföringsområde nr 57, den 8 februari 1937 till utmätningsmannen i Ludvika översänt skrivelse angående inhiberande av vidare åtgärder för indrivande av de böter, som påförts värnpliktige Lundström i anledning av att denne av rullföringsbefälhavaren uppförts i förteckning över värnpliktiga, som år 1936 utan anmält laga förfall uteblivit från inskrivningsförrättning, *dels ock* att Lundström genom resolution den 25 februari 1937 befriats från utgivande av böterna.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 28 april 1937 till pastorsämbetet i Ludvika bland annat följande:

Enligt inskrivningsförrordningen den 23 november 1925, vilken i förevarande fall varit att tillämpa, hade det ålegat vederbörande mantalsskrivningsförrättare och pastorsämbete att, sedan mantalsskrivningarna för året avslutats, församlingsvis upprätta inskrivningslista, avsedd att läggas till grund för de värnpliktigas inskrivning (§ 14 mom. 1). Med ledning av mantalslängd och församlingsbok skulle i inskrivningslistan införas samtliga i församlingen kyrkobokförda, som det år mantalslängden avsåge vore skyldiga att inställa sig till inskrivning, nämligen bland andra de som nämnda år fyllde tjugo år och icke dessförinnan blivit inskrivna (§ 14 mom. 2). Vid inskrivningslistas upprättande skulle mantalsskrivningsförrättaren först i det för listan fastställda formuläret i därför avsedda kolumner införa uppgift om de inskrivningsskyldigas namn, yrke, hemvist och födelsetid samt därefter, före årets utgång, översända inskrivningslistorna till vederbörande pastorsämbeten. Pastorsämbete hade att granska mottagen inskrivningslista med ledning av församlingsboken samt föregående års inskrivnings- och inskrivningstilläggslista, samt därvid verkställa de rättelser, vartill granskningen kunde giva anledning. Därjämte skulle pastorsämbetet fullständiga listan

med uppgifter om de inskrivningsskyldigas födelseort, avlagda examina m. m. ävensom i listan införa de inskrivningsskyldiga, som av mantalsskrivningsförrättaren icke upptagits, m. fl. (§ 14 mom. 4). Sedan inskrivningslistan och övriga handlingar inkommit till inskrivningsbefälhavaren hade denne att låta upprätta inskrivningslängd (§ 18) till efterrättelse vid inskrivningsförrättning. Därest vid inskrivningsförrättning underårig anmält sig till inskrivning skulle han i inskrivningslängden för vederbörande församling införas under rubriken »tillkomna vid förrättning» (§ 28 mom. 2 st. 2 g). Efter inskrivningsförrättningens slut hade pastorsämbete att med ledning av återbekomna inskrivnings- och inskrivningstilläggslistor verkställa anteckningar i församlingsböckerna bland annat angående vilka som blivit såsom värnpliktiga inskrivna jämte deras inskrivningsnummer, samt att därefter förvara listorna för att tjäna till ledning vid granskningen eller upprättandet av nästföljande års inskrivningslista (§ 76, jfr § 11 mom. 1).

I nu föreliggande fall hade, enligt vad handlingarna utvisade, tillgått på följande sätt:

Vid inskrivningsförrättningen år 1934 i Ludvika hade Carl-Axel Atle Lundström, som vore född år 1916 och fördenskull varit inskrivningsskyldig först år 1936, på egen begäran blivit inskriven såsom underårig. Han hade därvid i vederbörlig ordning blivit införd i inskrivningslängden under rubriken »tillkomna vid förrättning». Efter inskrivningsförrättningens slut hade pastor i Ludvika i enlighet med därom givna föreskrifter i församlingsboken anmärkt, att Lundström blivit såsom värnpliktig inskriven ävensom antecknat Lundströms värnpliktsnummer. Då inskrivningslista för år 1936 upprättats hade vederbörande mantalsskrivningsförrättare i listan uppfört Lundström av den anledning att han år 1936 skolat fylla tjugo år. Vid sin granskning av den från mantalsskrivningsförrättaren erhållna inskrivningslistan med ledning av församlingsboken hade pastor iakttagit, att Lundström redan tidigare blivit inskriven. Med anledning härav hade pastor i inskrivningslistans kol. 21 (»Anteckningar») infört Lundströms värnpliktsnummer. Vid uppgörandet av inskrivningslängden hade denna anteckning icke observerats, varför Lundström medtagits i längden, samt, då han icke inställt sig vid inskrivningsförrättningen, jämväl på bötesförteckningen över de vid inskrivningsförrättningen utan laga förfall frånvarande.

Det hade från rullförings- och inskrivningsbefälhavarnas sida gjorts gällande, att pastor icke bort nöja sig med att i inskrivningslistans anteckningskolumn göra anteckning om Lundströms värnpliktsnummer utan bort stryka Lundströms namn ur listan. Då jämlikt bestämmelsen i 1925 års inskrivningsförordning § 14 mom. 2 a) i inskrivningslistan för år 1936 icke skolat införas den som år 1936 komme att fylla tjugo år men förut blivit inskriven, samt pastorsämbetet haft att vid sin granskning efterse bl. a. att denna bestämmelse blivit följd, syntes de militära myndigheternas nämnda åsikt hava fog för sig. Emellertid saknades föreskrift därom att den som på så sätt felaktigt införts i inskrivningsboken skulle strykas därur, varför det icke torde kunna göras gällande, att pastor förfarit felaktigt genom att under-

låta att stryka Lundströms namn och i stället allenast införa en anteckning om hans värnpliktsnummer. Denna anteckning hade emellertid införts på felaktigt ställe, nämligen i formulärets kol. 21, vilken liksom hela högra sidan i övrigt (kol. 13—20) av upplägget i inskrivningslistan enligt det tryckta formuläret vore avsedd för anteckningar angående *inskrivningsmyndigheternas* beslut. För anteckningar av mantalsskrivningsförrättare och pastorsämbete vore vänstra sidan av upplägget avsedd. På denna sida finnes en kol. (nr 12) för »övriga anteckningar av mantalsskrivningsförrättare och pastorsämbete (mantalskommissarie)», i vilken anteckningen om Lundströms värnpliktsnummer, därest pastorsämbetets åtgärd i anledning av granskningen kunnat inskränkas till en dylik anteckning, bort ske. Genom att anteckningen i stället verkställts i kol. 21 hade den vid uppgörandet av inskrivningslängden blivit förbisedd. Härför torde man icke kunna framställa någon anmärkning mot inskrivningsbefälhavaren eller hans personal, då man vid upprättandet av inskrivningslängden icke haft anledning att ägna särskild uppmärksamhet däråt, huruvida å högra sidan av uppläggen i inskrivningslistan förekommit någon anteckning.

Då enligt vad militieombudsmannen inhämtat de Lundström påförda böterna avskrivits, hade militieombudsmannen funnit sig kunna låta vid vad i saken förekommit bero, sedan militieombudsmannen delgivit pastorsämbetet sin uppfattning i ärendet.

16. Iakttagelser angående vissa bristfälligheter vid förläggningen på Laxön.

Vid en av tjänstförrättande militieombudsmannen Hagander den 7 augusti 1936 förrättad inspektion av förläggningen på Laxön gjordes vissa erinringar beträffande utspisnings- och förläggningsförhållandena m. m.

I inspektionsprotokollet upptogs till en början, att vid militieombudsmannens inspektion den 29 juli 1936 av Göta ingenjörkår kårchefen, överstelöjtnanten C. A. S. Rahmqvist för militieombudsmannen framhållit, att enligt hans uppfattning matportionerna å Laxön vore otillräckliga, att samma uppfattning sedermera till militieombudsmannen framförts av chefen för Svea ingenjörkår, översten E. Tydén *ävensom att* genom en artikel i tidningen »Ny Dag» för den 21 juli 1936 militieombudsmannens uppmärksamhet fästs å mat- och förläggningsförhållandena å Laxön.

Vid inspektionen upplystes, att trupp årligen vore förlagd å Laxön omkring två månader, i regel från den 25 juni till den 21 augusti. Cirka åtta dagar före truppens ankomst plägade handräckningsmanskap till ett antal av 20—24 man anlända för att under ledning av en året runt i närheten av ön bosatt förvaltare och tillsyningsman iordningställa förläggningen. Detta handräckningsmanskap kvarstannade vid pass åtta dagar efter truppens avresa. Vid tiden för militieombudsmannens inspektion vore — utom handräckningsmanskap — 2., 3. och 4. kompanierna av Göta ingenjörkår förlagda å

själva Laxön samt ingenjörkårernas studentkompani i den s. k. Hallen omedelbart intill ön. Av förstnämnda tre kompanier vore ett förlagt i tältläger. Inalles uppginge manskapsstyrkan till 406 man.

Under inspektionen anmärktes:

Mathallarna.

Dessa, två till antalet, utgjordes endast av tak, uppburna av stolpar.

Det anmärktes, att frånvaron av varje sidoskydd föranledde, att vid regn de ytterst sittande utsattes därför.

I den ena mathallen fanns ett isskåp. Det upplystes, att detta ej medgäve förvaring av färska varor över ett dygn; sådana anskaffades därför endast för dagsbehov.

Kokinrättningen.

I köket funnos två vedspisar. Enligt vad kokerskan uppgav vore stekuglarna i dessa i så dåligt skick, att de ej kunde begagnas exempelvis till stekning av pannkaka och puddingar; för tillagning av sådan mat vore för övrigt spisarna otillräckliga. Härav föranleddes, att mathållningen ej kunde på önskvärt sätt varieras.

Det antecknades, ett utrymme icke medgäve anbringande av ytterligare en vedspis, varemot en elektrisk stekugn skulle, med bibehållande av de två vedspisarna, kunna insättas i köket.

Av de fyra ånggrytorna kunde endast två i taget drivas av ångpannan. Det upplystes, att av sådan anledning kokning stundom måste ske i två omgångar.

Runt väggarna funnos obeslagna träbord (bänkar), i vilka voro stora sprickor, varför svårigheter förelågo att hålla borden rena.

Diskningen ombesörjdes i ett intill kokinrättningen uppfört skjul, bestående av ett på stolpar vilande snedtak. I skjulet funnos tre större, invändigt plåtbeklädda trälådor (diskhoar). Efter diskningen uppställdes servisen för torkning på en obeslagen träbänk. Diskningsanordningen måste betecknas såsom i hög grad provisorisk och ur hygienisk synpunkt icke tillfredsställande.

Marketenteriet.

Detta utgjordes av en mindre träbyggnad med endast några kvadratmeters ytinnehåll. För kokning fanns endast ett spritkök; matlagning kunde ej förekomma.

Torkskjulet.

Denna byggnad inrymde dels dagrum, dels sjukavdelning.

Dagrummet utgjordes av ett större rum, försett med tre bord, tre stolar och några bänkar. Det användes tillika för torkning av kläder.

Det antecknades, att annat dagrum ej stode till förfogande, en brist som bleve påfallande vid regnig väderlek.

Sjukavdelningen utgjordes av ett omlägningsrum och en utanför detta

belägen mindre glasveranda, vilken användes såsom läkarens mottagningsrum och expedition, samt vidare av en sjuksal, upptagande åtta sängar, och ett rum för sjukvårdsmanskapet; sistnämnda rum utgjorde genomgång till sjuk-salen, till vilken annan ingång icke fanns.

Tjänstgörande läkaren, bataljonsläkaren vid fältläkarkåren G. L. Sahlin underströk behovet av ytterligare en sjuksal ävensom av ett isoleringsrum för smittobärande sjuka.

Sjukavdelningen kunde icke anses fylla rimliga anspråk på sjukhushygien. Nödvändigheten av åtminstone ett isoleringsrum bekräftades av nedan under nästföljande rubrik anmärkta förhållanden.

Gamla officerspaviljongen.

Vindsvåningen innehöll, förutom vind, 4 smärre rum, som vanligen användes till furirrum. Sommaren 1936 hade vindsvåningen använts till förläggning av manskap, som insjuknat i påssjuka. Härom inhämtade militieombudsmannen:

Då — såsom ovan antecknats — sjukavdelningen saknade isoleringsrum, hade de av nyssberörda sjukdom drabbade icke kunnat vårdas å sjukavdelningen. Annan utväg hade ej stått till buds än att förlägga dessa i omförmälda vindsvåning. I de fyra mycket små vindsrummen hade inlagts två—tre sjuka; av själva vinden hade medelst lakan avskilts ett utrymme, varest upp till sex sjuka placerats. — Sedan ett fall av mässling under sommaren inträffat, hade den sjuke, för vilken plats ej annorstädes kunnat beredas, inlagts i ett rum i nya officersbyggnaden.

Det antecknades i fråga om nyssnämnda vindsutrymme, att detta vore försett med snedtak och erhöile dagsljus endast genom ett litet fönster i taket. Bland annat till följd av den låga höjden till taket var luften kvav. I utrymmet funnos för tillfället tre sängar; lämpligen syntes detta antal ej böra överskridas.

Platsbefälhavaren upplyste i detta sammanhang, att utrymmet vid tidpunkten för inspektionen vore förläggingsplats för tre furirer, som föredroge detsamma framför något av de tillgängliga vindsrummen.

Manskapsbaracken.

Bottenvåningen upptogs av åtta logement, i vart och ett av vilka voro förlagda cirka 20 man. Rumsytan var ungefär 30 kvadratmeter.

Till vindsvåningen, som var försedd med snedtak, insläpptes dagsljus endast genom fönster högst upp i taket. Våningen var delad i två avdelningar. I den större av dessa, omfattande cirka $\frac{2}{3}$ av våningen, voro förlagda ungefär 80 man; större antal syntes ej lämpligen böra inrymmas där. I den mindre vindsavdelningen var handräkningsmanskapet förlagt.

Inom byggnaden funnos ej några tvättanordningar. Å ena långväggens yttersida var för ändamålet anbragt en smal träränna. Till denna hade vattenledning framdragits, och ovanför rännan funnos vattenledningskranar. Under trärännan lägo några plankor att stå på. Anordningen, som i hög grad bar provisoriets prägel, kunde icke anses tillfredsställande.

Vaktstugan.

Byggnaden var i sådant skick att reparation av densamma ej borde förekomma utan borde ny vaktlokal uppföras.

Tältlägret.

Här var för en tid av ungefär en månad ett kompani om 60 man förlagt i nio tält. Mot förläggningen i och för sig fanns intet att anmärka. Det upplystes, att tältförläggning anordnats, enär möjlighet saknades att inhysa allt manskapet i tillgängliga byggnader.

Anordnande av tältförläggning under så lång tid, som nyss angivits, måste anses innebära ett eftersättande av det skydd, som en militärförläggning i fredstid bör giva.

I fråga om *utspisningsförhållandena* hade militieombudsmannen av chefen för Svea ingenjörkår, översten E. Tydén, och intendenten vid kåren, kaptenen C. A. G. Landgren, inhämtat: Kostnaderna för mathållningen å Laxön bestredes från sagda kårs proviantanslag. I skrivelse till Konungen den 21 februari 1935 hade chefen för kåren anhållit, att för tiden för ingenjörkårens förläggning å Laxön under år 1935 portionsförstärkning måtte utgå efter samma grunder som gällde under anbefallda särskilda vinterövningar. Framställningen, över vilken arméförvaltningens intendentsdepartement och sjukvårdsstyrelse avgivit yttrande, hade av Kungl. Maj:t genom beslut den 18 april 1935 lämnats utan bifall. Enligt överenskommelse mellan cheferna för Svea och Göta ingenjörkårer skulle, till förstärkning av utspisningen å Laxön under innevarande sommar, chefen för Göta ingenjörkår av denna kårs proviantanslag utbetala 200 kronor till chefen för Svea ingenjörkår och denne av motsvarande anslag ställa 375 kronor till förfogande. Dessa belopp, som motsvarade ungefär 1 krona per man under den tid, förläggningen å Laxön varade, hade ansetts kunna göras disponibla med hänsyn till de besparingar å permittenter, som vore att förvänta. Berörda bidrag från Göta ingenjörkår skulle, genom leverering i vanlig ordning, gottgöras Svea ingenjörkårs proviantanslag.

Köksföreståndaren å Laxön, fanjunkaren C. H. Kihlberg uppgav vid inspektionen: Dagligen utspisades tre mål, nämligen frukost kl. 7 f. m. mellanmål kl. 12.10 e. m. samt middag kl. 6 e. m. Denna utspisningsordning tillämpades under den tid manskap från Göta ingenjörkår vore förlagt å ön, varemot tidigare, då manskap från Svea ingenjörkår varit ditkommenderat, en utspisningsordning med fyra mål vunnit tillämpning: förfrukost kl. 6.30 f. m., frukost kl. 9.10 f. m., mellanmål kl. 1.10 e. m. samt middag kl. 6 e. m. Det hade uppgivits, att den förändrade utspisningsordningen betingats av hänsyn till övningarna; utbildningen vid Göta ingenjörkår hade, då dess kontingent ankomme, nått längre, och på detta stadium krävde utbildningsarbetet ett övningspass av fyra timmar, som icke kunde ernås med utspisning av fyra mål. Kihlberg ansåge, att sistberörda ordning vore att föredraga; med hänsyn till det tunga arbete manskapet hade att utföra vore det, vid en

utspisning av tre mål, för långt mellan målen. — Individuell utspisning förekomme ej.

Under inspektionen blev militieombudsmannen i tillfälle att höra tre medlemmar i utspisningsnämnden, nämligen en korpral samt två värnpliktiga. Av dessa hade korpralen varit i tjänst sedan två år och de båda värnpliktiga inryckt den 22 april 1936. Alla tre hade vistats å Laxön sedan den 24 juli 1936. Deras uppgifter sammanfattades så:

I fråga om matens kvalitet funnes ej annan anmärkning, än att den vore för litet kryddad, att socker saknades till gröt och välling samt att det grova mjuka brödet — en sort som ej utspisades i Eksjö — vore syrligt och förorsakade magbesvär. Vad åter anginge matens kvantitet, kunde denna — till skillnad från vad förhållandet vore i Eksjö — ej alltid anses tillräcklig. Därvid påpekades, att i Eksjö de som så önskade kunde erhålla påfyllning, vilket ej vore fallet å Laxön. Frukostmålet vore i allmänhet tillräckligt, däremot icke mellanmålet. Det framhölls, att tjänsten å Laxön vore betydligt mera påfrestande än i Eksjö, varför å förstnämnda plats aptiten bleve större. Därtill bidroge ock de klimatiska förhållandena å Laxön ävensom den omständigheten att, då manskapet ofta under broslagningsövningarna finge gå ut i vattnet till knäna, manskapets fot- och benbeklädnad så gott som dagligen vore våt. Jämväl erinrades, att under broslagningsövningarna vid Sanden — beläget cirka 3 km. från Laxön — utspisning av mellanmålet skedde vid övningsplatsen, dit maten medfördes i kokkärlen. Ej alltid vore utspisningen lämplig för sådana förhållanden. Exempelvis borde därvid sill icke förekomma; det framhölls, förutom svårigheten att ute i det fria rensa sillen, att kokkärlen toge smak av denna.

I anslutning till vad sålunda uppgivits förmälde platsbefälhavaren: Han ansåge sig kunna bekräfta, att förhållandena å Laxön vore sådana, att manskapet där vore i behov av rikligare föda än under normal kasernförläggning. Vad särskilt anginge arbetet under broslagningsövningarna framhölls — förutom att dessa överhuvud vore av påfrestande natur — att manskapet under desamma hade att bland annat framforsla åtskillig tung materiel; exempelvis skulle brodelsbalkar, vikt cirka 310 kg., bäras av 10 man, bockhuvuden, vikt cirka 345 kg., bäras av likaledes 10 man samt plankor, två om vardera 35 kg., bäras av 2 man.

Med anledning av vad sålunda iakttagits inhämtade tjänstförrättande militieombudsmannen genom skrivelse den 21 augusti 1936 yttrande från arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement samt sjukvårdsstyrelse.

I skrivelse den 15 januari 1937 anförde departementen och sjukvårdsstyrelsen, efter att hava infordrat yttrande från chefen för Östra arméfördelningen, följande:

Fortifikationsdepartementet:

Sedan år 1930 hade i arméförvaltningens riksdagsäskanden varje år hemställts om anslag för ordnande av förlägningsförhållandena å Laxön. Till

1937 års riksdag hade framhållits det trängande behovet av ny vaktstuga, ny mathall, nytt marketenteri, ny sjukstuga samt om- och påbyggnad av manskapsbaracken. Utförandet av dessa arbeten hade emellertid ansetts kunna uppdelas på två å tre år. För budgetåret 1937/1938 hade därför upptagits 45,000 kronor för uppförande av vaktstuga och sjukstuga, vilka ämbetsverket ansett i första hand borde komma till utförande. Kungl. Maj:t hade jämlikt »Bilaga till 1937 års statsverksproposition, fjärde huvudtiteln» föreslagit riksdagen att för budgetåret 1937/1938 anvisa 45,000 kronor för vissa nybyggnadsarbeten på Laxön. Enär även kokinrättningen vore i stort behov av modernisering samt utrymmen för maskinell utrustning, diskning m. m. torde vara oundgängligen erforderliga, avsåge fortifikationsdepartementet att utöka den förut omnämnda byggnadsplanen för tillgodoseende jämväl av sagda krav.

Intendentsdepartementet:

Modernisering av kokinrättningen vore av behovet påkallad. Intendentsdepartementet vore villigt att medverka därtill, sedan härför erforderliga byggnadsarbeten utförts, varigenom utrymmen för diskmaskin, kylanläggning och maskinell utrustning åstadkommits. Beträffande utspisningen ville departementet framhålla, att en tidsenlig kokinrättning rent automatiskt komme att medföra rikligare och bättre utspisning. Tillika ville departementet erinra, att från och med den 1 juli 1936 en ny, något utökad normalportionsstat gällde, varigenom utspisningen komme att förbättras utan höjning av normalportionspriset. Då emellertid den till Laxön förlagda truppen torde hava att utföra ett synnerligen ansträngande arbete, ofta även under svåra förhållanden, funne departementet det önskvärt, att, intill dess kokinrättningen kunde bli moderniserad, någon portionsförstärkning bereddes manskapet.

Sjukvårdsstyrelsen:

Åtgärder vore önskvärda för att bereda manskapet tillfredsställande förlägnings- och utspisningsförhållanden. Uppförande av ny sjukstuga ansåge sjukvårdsstyrelsen närmast erforderligt. I ordning därefter borde komma uppförande av kokinrättning med mathall och diskrum, marketenteri, tvätthus samt förbättringar av manskapets förläggning m. m. Även styrelsen ville därjämte framhålla önskvärddheten av portionsförbättring.

I skrivelse den 9 september 1936 till Kungl. Maj:t rörande lantförsvarets medelsbehov för budgetåret 1937/1938 hade arméförvaltningen, så vitt nu är i fråga, anfört följande:

Inom arméförvaltningens fortifikationsdepartement hade utarbetats ett förslag till ordnande av förläggningen vid Laxön. Enligt detta förslag erfordrades förutom en del byggnaders istandsättande jämväl nybyggnadsarbeten, omfattande uppförandet av vaktstuga, mathall, marketenteri och sjukstuga samt om- och påbyggnad av manskapsbaracken. Rörande behovet av dessa nybyggnader m. m. ville arméförvaltningen anföra följande:

Befintlig vaktstuga vore i så förfallett skick, att densamma måste utdömas. Mathallarna utgjordes av tvenne tak, vilande på stolpar. Golv saknades, vilket gjorde, att damm från marken lade sig på bord, bänkar, servis och mat, då truppen rörde sig i eller omkring hallarna. Anläggningarna vore angripna av svamp och i bristfälligt skick. Anordningar för diskning saknades praktiskt taget. Marketenterilokalen vore för liten för behovet och av synnerligen primitivt utförande. Sjukstugans lokaler vore olämpliga för sitt ändamål och fyllde icke på något vis ens små fordringar på sjukhushygien. Undersökning angående möjligheten av sjukavdelningens förläggande till det i närheten av etablissemanter liggande, landstinget tillhöriga epidemisjukhuset hade givit till resultat, att en sådan lösning av sjukvårdsfrågan icke vore lämplig samt dessutom ställde sig dyr. Uppförandet av en nybyggnad inom förläggningssområdet vore ofrånkomligt. Genom nuvarande sjukstugans utrymmande komme lokaler att stå till buds för anordnande av torkrum samt för förläggning av äldre furirer. Mot manskapsbaracken vore särskilt att anmärka den trånga förläggningen på övre våningen, som endast erhöles dagsljus från en del smärre fönstergluggar. Dessa olägenheter kunde avhjälpas genom att påbygga väggarna och höja taket. På grund av kostnadsskäl syntes dock icke alla dessa nybyggnader böra på en gång komma till utförande. Av största vikt vore emellertid, att ny vaktstuga och ny sjukstuga snarast bleve uppförda. Kostnaderna för dessa byggnader kunde, under förutsättning att en del arbeten utfördes av trupp såsom tillämpningsarbeten, beräknas uppgå till 45,000 kronor.

Med anledning av denna framställning hemställde Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1937 års riksdag, fjärde huvudtiteln, att riksdagen måtte för nybyggnadsarbeten m. m. vid Svea ingenjörkårs förläggning på Laxön för budgetåret 1937/1938 anvisa ett reservationsanslag av 45,000 kronor.

Såsom motivering härför anförde föredragande departementschefen bl. a.:

Såsom av arméförvaltningens ifrågavarande framställning framginge kunde förläggningen vid Svea ingenjörkårs förläggningsplats på Laxön icke anses fylla de krav, som man rimligen borde kunna ställa på en militärförläggning i fredstid. Visserligen vore förläggningsplatsen i fråga i regel avsedd att disponeras endast under ett par månader årligen sommartid, men även i betraktande härav måste snara åtgärder för dess försättande i bättre skick anses vara påkallade. Detta hade jämväl framhållits av riksdagens militieombudsman, som i en den 21 augusti 1936 dagtecknad skrivelse till arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement samt sjukvårdsstyrelse framställt allvarliga anmärkningar mot de rådande förhållandena därstädes. Chefen för försvarsdepartementet funne sig därför böra tillstyrka, att åtgärder nu vidtoges för förläggningsförhållandenas förbättrande. I första hand syntes därvid behovet av en ny vaktstuga och en ny sjukstuga böra tillgodoses. Emot de härför av arméförvaltningen beräknade kostnaderna, 45,000 kronor, hade departementschefen icke något att erinra.

Propositionen blev av riksdagen bifallen.

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen samt till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet.

1. Angående tjänstgöringen för värnpliktiga, som ådömts påföljd jämlikt 2 kap. 19 § allmänna strafflagen.

Härom avlät militieombudsmannen den 16 mars 1937 följande framställning till Konungen.

»§ 10 värnpliktslagen den 12 juni 1925 (nr 337) hade följande lydelse:

'Värnpliktig, vilken är på grund av honom ådömd straffpåföljd utestängd från behörighet och rättigheter, som omförmälas i 2 kap. 19 § strafflagen, må ej fullgöra honom åliggande tjänstgöring. Sådan värnpliktig anses likställd med den, som erhållit uppskov med tjänstgöring.'

Någon motsvarande bestämmelse återfinnes icke i nu gällande värnpliktslag av den 30 juni 1936 (nr 443) vilken tillämpas från och med den 1 januari 1937. Enligt övergångsbestämmelserna i § 53 skall i fråga om tjänstgörings-skyldigheten i beväringen under fredstid för värnpliktiga, inskrivna före år 1937, gälla vad i nämnda hänseende uti 1925 års värnpliktslag stadgas, dock att den tid, inom vilken infanteriet tilldelad sådan värnpliktig skall fullgöra honom åliggande repetitionsövning, enligt Konungens bestämmande må utsträckas med ytterligare ett år.

En rullföringsbefälhavare har till mig framställt förfrågan om meddelade bestämmelser böra så förstås att de värnpliktiga, vilka på grund av ådömd straffpåföljd äro utestängda från behörighet och rättigheter, som omförmälas i 2 kap. 19 § strafflagen, fortfarande på grund därav äro förhindrade att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring eller så, att nämnda värnpliktiga innevarande år skola inkallas att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring.

Genom lagen den 5 juni 1936 (nr 244) om ändring i vissa delar av strafflagen upphävdes bland andra lagrum även 2 kap. 19 §. Lagen trädde i kraft den 1 januari 1937. Vissa övergångsbestämmelser meddelades, av vilka 3 mom. är av följande lydelse:

'Vad i lag eller annan allmän författning är stadgat om verkan därav, att någon dömts medborgerligt förtroende förlustig eller dömts till påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen eller ock förklarats ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller att föra andras talan inför rätta, skall från den dag Konungen förordnar upphöra att gälla.'

Något dylikt förordnande har av Eders Kungl. Maj:t ännu icke utfärdats.

Till grund för ovannämnda strafflagsändring, varigenom bland annat 2 kap. 19 § strafflagen upphävdes, ligger ett av särskilda sakkunniga inom justitiedepartementet den 21 november 1935 framlagt förslag (promemoria angående avskaffande av påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen jämte vissa andra straffpåföljder; statens offentliga utredningar 1935: 60). I promemorian anfördes i nu förevarande del bland annat följande: Obehörigheten att fullgöra värnpliktstjänstgöring syntes närmast vila på den uppfattningen, att fullgörandet av nämnda tjänstgöring vore en medborgerlig rättighet, jämställd med rösträtt m. m. En sådan uppfattning förefölle ganska verklighetsfrämmande och låte svårligen förena sig med de bestämmelser, som närmare reglerade värnplikten. Det torde icke vara tvivel underkastat, att de till påföljd dömda betraktade excercishindret som en förmån. Tänkbart vore, att bakom värnpliktslagens stadgande i detta hänseende låge uppfattningen om krigsmannen såsom utrustad med strängare hedersbegrepp än övriga medborgare. En dylik uppfattning vore dock för vår tid främmande. Lika väl som en straffad person borde tålas i ett arbetslag, måste han kunna tolereras i en militäravdelning.

Över förslaget till påföljdernas avskaffande avgavs efter remiss utlåtande bl. a. av cheferna för generalstaben, marinstaben och flygvapnet. De båda förstnämnda cheferna lämnade därvid förslaget utan erinran. Chefen för flygvapnet förklarade sig anse, att grunden för att personer, vilka ådömts påföljd, icke ägde fullgöra värnpliktstjänstgöring vore den, att de kunde komma att utöva ett skadligt inflytande på andra värnpliktiga och att de jämväl kunde befaras vanvårda eller skada försvarsväsendets materiel. På grund härav borde enligt chefens för flygvapnet mening dylika personer — vare sig påföljden lagtekniskt avskaffades eller ej — icke vara behöriga att fullgöra värnpliktstjänstgöring.

I samband med remiss till lagrådet av förslag till avskaffande av påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen med flera påföljder anförde chefen för justitiedepartementet, att vad chefen för flygvapnet invänt mot den allmänna påföljdens avskaffande icke torde kunna tillmätas avgörande betydelse, så mycket mindre som uteslutande från värnpliktstjänstgöring av det lilla fåtal personer, som redan i värnpliktsåldern kunde hava ådömts dylik påföljd, torde erbjuda mycket ringa skydd i de av chefen för flygvapnet angivna hänseendena.

Då Eders Kungl. Maj:t den 27 mars 1936 beslöt att för riksdagen framlägga förslag till ny värnpliktslag (proposition nr 226/1936) anförde föredragande departementschefen, efter en redogörelse för promemorians innehåll, ovan nämnda däröver avgivna utlåtanden samt chefens för justitiedepartementet nyssnämnda anförande följande:

De skäl som anförts för borttagande av ifrågavarande hinder för värnpliktstjänstgöring syntes departementschefen övertygande, och i likhet med chefen för justitiedepartementet kunde föredragande departementschefen icke tillmäta de av chefen för flygvapnet framhållna synpunkterna någon avgörande betydelse. Eders Kungl. Maj:t hade för övrigt dämera genom pro-

position den 10 mars 1936, nr 190, förelagt riksdagen förslag till lagändringar syftande till ifrågavarande påföljds avskaffande. På grund av vad sålunda anförts hade § 10 i 1925 års värnpliktslag icke medtagits i det framlagda förslaget.

Av vad departementschefen sålunda anförde torde framgå att frånvaron i 1936 års värnpliktslag av stadgande motsvarande § 10 i 1925 års värnpliktslag beror på att den i nämnda lagrum angivna verkan av påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen efter sakliga överbäganden befunnits onödig och olämplig. Anledningen till avskaffandet kan sålunda icke hava varit blott den omständigheten att 2 kap. 19 § strafflagen upphävts. För dylikt fall torde väl en lösning i enlighet med chefens för flygvapnet förslag hava valts. Så har emellertid ej skett.

De skäl som anförts för att ur värnpliktslagen utmönstra de bestämmelser som för värnpliktstjänstgöring diskvalificera dem vilka begått vissa brott och därför ådömts påföljd kunna givetvis åberopas med samma styrka vare sig ifrågavarande brott blivit begånget och bestraffat före eller efter lagändringens ikraftträdande. Därmed uppkommer spørsmålet huruvida icke åt lagstiftningen bör givas retroaktiv verkan. Motsvarande spørsmål har uppkommit då det gällt att i strafflagen reglera den generella verkan därav att någon dömts till påföljd innan lagstiftningen om påföljdernas avskaffande trätt i kraft. Sistnämnda spørsmål är löst genom det i mom. 3 av övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i vissa delar av strafflagen intagna stadgande, enligt vilket det är lagt i Eders Kungl. Maj:ts hand att framdeles förordna att vad i lag eller annan allmän författning är stadgat om verkan av redan ådömd påföljd skall upphöra att gälla.

Anledningen till att ikraftträdandet av de verkningar av lagstiftningen som hänföra sig till redan ådömda påföljder sålunda uppskjutits lär vara att för ett fullständigt upphävande av verkningarna av dylika påföljder krävs vissa grundlagsändringar, varför det syntes lämpligare att avvakta den tidpunkt då även grundlagsändringarna genomförts.

Emellertid hade de sakkunniga även framlagt ett förslag till lag om ändring i vissa delar av 1925 års värnpliktslag. Förslaget innebar att § 10 skulle upphävas samt att därav föranledd jämkning av § 12 angående viss uppgiftsplikt från pastorsämbetena skulle vidtagas. De sakkunniga anförde att den na lagändring syntes kunna träda i kraft utan avbidan på de föreslagna grundlagsändringarna. Då de sakkunniga icke i denna del föreslogo några övergångsbestämmelser hade otvivelaktigt, därest de sakkunnigas förslag vunnit bifall, efter ikraftträdande av ändringen i värnpliktslagen redan ådömd straffpåföljd icke utgjort hinder för fullgörande av värnpliktstjänstgöring. Bestämmelsen i mom. 3 av övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i vissa delar av strafflagen att vad som funnes stadgat om verkan av att någon dömts till påföljd skulle upphöra att gälla först från den dag Eders Kungl. Maj:t förordnade hade nämligen icke varit av betydelse i den mån i något fall vad som stadgats om dylik verkan genom särskild lag redan blivit upphävt.

Då Eders Kungl. Maj:t för 1936 års riksdag i proposition nr 190 framlade de på de sakkunnigas promemoria grundade förslag till ändringar i strafflagen m. fl. författningar, vilka betingades av påföljdernas avskaffande, uteläts emellertid ändringen i värnpliktslagen. Föredragande departementschefen anförde att då proposition med förslag till ny värnpliktslag vore under utarbetande torde de sakkunnigas förslag i ifrågavarande hänseende komma att upptagas av chefen för försvarsdepartementet i samband med frågan om den nya värnpliktslagen.

Uti 1936 års värnpliktslag som trätt i kraft den 1 januari 1937 saknas, såsom ovan nämnts, varje stadgande om verkan i värnpliktshänseende av ådömd påföljd. Lagen innehåller emellertid, såsom likaledes förut omnämnts i § 53 ett stadgande därom, att, med viss inskränkning, i fråga om tjänstgöringsskyldigheten i beväringen under fredstid för värnpliktiga, inskrivna före år 1937, skall gälla vad i nämnda hänseende uti 1925 års värnpliktslag stadgas.

Avgörande för huru den uppkomna frågan skall besvaras synes sålunda vara huru sistnämnda lagrum bör tolkas. Därest i uttrycket »i fråga om tjänstgöringsskyldigheten» skall anses ligga en hänvisning jämväl till stadgandet i § 10 av 1925 års värnpliktslag skulle därav följa att redan ådömd påföljd utgör hinder för fullgörande av värnpliktstjänstgöring intill dess Eders Kungl. Maj:t meddelat i mom. 3 av övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i vissa delar av strafflagen förutsatt förordnande; omfattar hänvisningen däremot icke jämväl nämnda stadgande i 1925 års värnpliktslag vore ådömd påföljd, oberoende av Eders Kungl. Maj:ts förordnande, icke längre hinder för värnpliktstjänstgöringens fullgörande.

Förarbetena till värnpliktslagen synas icke giva någon ledning för tolkningen. Det må anmärkas att i försvarskommissionens förslag till ny värnpliktslag medtagits ett stadgande av samma lydelse som i § 10 i 1925 års värnpliktslag. Under departementsbearbetningen av förslaget torde förevarande spörsmål enligt vad jag inhämtat icke hava varit föremål för särskilt övervägande.

Vid nu angivna förhållanden synes den av mig först nämnda tolkningen vara den som efter ordalagen ligger närmast till hands. Bestämmelsen i § 53 av 1936 års värnpliktslag om fortsatt giltighet i vissa delar beträffande före år 1937 inskrivna värnpliktiga av 1925 års värnpliktslag skulle alltså gälla även stadgandet i § 10 i sistnämnda lag. De före 1937 inskrivna värnpliktiga, vilka på grund av ådömd straffpåföljd äro utestängda från behörighet och rättigheter som omförmäldes i 2 kap. 19 § strafflagen, vilket lagrum numera upphävt, skulle alltså vara förhindrade att fullgöra dem åliggande tjänstgöring till dess genom av Eders Kungl. Maj:t jämlikt mom. 3 av övergångsbestämmelserna till lagen den 5 juni 1936 om ändring i vissa delar av strafflagen meddelat förordnande vad i lag eller annan allmän författning är stadgat om verkan därav, att någon dömts till nämnd påföljd, upphört att gälla.

Enligt § 57 i 1936 års värnpliktslag tillkommer det Eders Kungl. Maj:t att utfärda närmare föreskrifter för lagens ikraftträdande.

Då det torde kunna befaras att bland rullföringsbefälet olika uppfattningar skola göra sig gällande beträffande frågan rörande inkallelse av värnpliktiga, som jämlikt tidigare bestämmelser på grund av ådömd straffpåföljd varit förhindrade att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring, har jag med stöd av 16 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen, under framläggande av min uppfattning i saken, härmed velat för Eders Kungl. Maj:t anmäla ifrågavarande förhållande till den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.»

*

*

*

Kungl. Maj:t beslöt den 11 juni 1937 med anledning av militieombudsmanens framställning att rullföringsbefälhavare och sjöruullföringsbefälhavare skulle erinras om, att Kungl. Maj:t den 13 maj 1937 utfärdat kungörelse (nr 203) om upphörande av verkningarna av vissa straffpåföljder, däri förordnats, bland annat, att vad i lag eller annan allmän författning vore stadgat om verkan därav, att någon dömts till påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen, skulle från och med den 15 maj 1937 upphöra att gälla.

2. Angående inskränkande bestämmelser rörande offentlighållandet av militära uppgifter om bestraffningar, tillrättavisningar och sjukdomar.

Ämbetsberättelsen till 1934 års riksdag innehåller (sid. 170 ff.) redogörelse för en av dåvarande militieombudsmannen till Konungen avlåten framställning i ämnet. I fråga om offentligheten av uppgifter angående bestraffningar och tillrättavisningar anförde militieombudsmannen att det syntes honom böra tagas under överbäggande, huruvida icke i detta hänseende beträffande militärt straffregister, militär straffjournal och anteckningsbok över tillrättavisningar borde tillämpas samma regler som beträffande det civila straffregistret med de modifikationerna som kunde föranledas dels därav, att centralt register icke fördes beträffande bestraffningar och tillrättavisningar som meddelades enligt strafflagen för krigsmakten, dels därav, att militär myndighet i vissa fall kunde finnas böra erhålla fullständigt utdrag av dessa handlingar, dels ock därav, att anteckningarna å värnpliktskorterna om straff och tillrättavisningar måhända fortfarande borde vara underkastade offentlighållande. Beträffande offentligheten av uppgifter angående sjukdomar framhöll militieombudsmannen önskvärdheten av att ett lagstadgande av det innehåll som i denna del föreslagits i 1927 års förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet, komme till stånd.

Sedan särskilda sakkunniga den 14 januari 1935 framlagt förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet (statens offentliga utredningar 1935: 5) samt yttranden däröver efter remiss inkommit,

lades detta förslag till grund för Kungl. Maj:ts proposition nr 140 till 1936 års riksdag med förslag till ändrad lydelse av § 86 regeringsformen, § 38 riksdagsordningen samt §§ 1 och 2 tryckfrihetsförordningen. Grundlagsförslagen antogs i huvudsaklig överensstämmelse med propositionen såsom vilande av 1936 års riksdag samt slutgiltigt av 1937 års riksdag (riksdagens skrivelse nr 315). På grundval av ett av samma sakkunniga avgivet förslag framlade Kungl. Maj:t vidare för 1937 års riksdag proposition (nr 107) med förslag till lag om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar. Sedan propositionen blivit i huvudsak av riksdagen bifallen (riksdagens skrivelse nr 314) utfärdades lag i ämnet den 28 maj 1937 (nr 249). Samma dag utfärdades även vissa av lagen föranledda följdförfattningar.

Lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar stadgar bl. a. i 11 § att, därest hos myndighet föres särskilt register angående straff och tillrättavisningar som ådömts eller tilldelats underlydande personal, må uppgifter och anteckningar tillhörande sådant register icke utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer. 14 § innehåller ett stadgande att handlingar i ärenden rörande hälsovård och sjukvård, i vad de angå enskilds personliga förhållanden, icke må utan hans samtycke till annan utlämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum. Utlämnande av handling av den art som i sistnämnda stadgande omförmåles må dock ske utan samtycke, om med hänsyn till det ändamål för vilket utlämnande åstundas och omständigheterna i övrigt trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till skada eller förklenande för den vilkens personliga förhållanden i handlingen avses eller för hans nära anhöriga. Angår dylik handling någons intagning, vård eller behandling å anstalt eller inrättning eller någons vård eller behandling av läkare annorstädes än å anstalt, och finnes grundad anledning antaga att genom handlingens utlämnande ändamålet med vården eller behandlingen skulle motverkas eller någons personliga säkerhet sättas i fara, må utlämnande vägras ändock att enligt ovan angivna bestämmelser utlämnande bort ske.

Vissa av den nya lagstiftningen föranledda bestämmelser hava i administrativ ordning utfärdats för de olika försvarsgrenarna och truppslagen.

Uti instruktion för expeditionstjänsten vid armén har i § 25 införts ett nytt mom., betecknat 174 ¹/₂, däri beträffande utlämnande av uppgifter rörande straff och tillrättavisningar hänvisas till lagen den 28 maj 1937.

Genom generalorder för marinen nr 852/1937 och nr 916/1937 har i anslutning till lagen föreskrivits, att de blad i förhållningsböckerna för manskapet vid flottan och kustartilleriet som äro avsedda för anteckningar rörande bestraffningar, tillrättavisningar och sjukdomar skola avlägsnas och behållas å vederbörande kompani då förhållningsboken — vid befordran till underofficer eller vid avgång ur tjänst dessförrinnan — utlämnas till den person, för vilken boken är utfärdad, ävensom att i böckerna anteckning skall ske att bladen avlägsnats i enlighet med föreskrifterna i lagen.

Chefen för flygvapnet har genom flygvapenorder nr 61/1937 meddelat bl. a. följande föreskrifter:

»Då stammanskap beordrats till tjänstgöring utom egen division skall utdrag ur militärt straffregister och ur anteckningsbok över tillrättavisningar, i vad rör sålunda beordrad personal, på framställning översändas till befälhavare, som har bestraffningsrätt över nämnda personal.

I förhållningsbok för stammanskap utgå uppslagen 'Straffregister' och 'Anteckningsbok över enligt strafflag för krigsmakten meddelade tillrättavisningar'. Beträffande nu i bruk varande förhållningsböcker skola nämnda uppslag, sedan därå möjligen befintliga anteckningar överförts till straffregister och anteckningsbok, avlägsnas ur boken eller överklistras med papper.»

3. Om användandet av förkortningar i meddelanden avsedda för de värnpliktiga.

Härom avlät militieombudsmannen den 5 maj 1937 följande skrivelse till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet.

»Den 18 april 1936 hölls vid infanteriskjutskolan å Rosersberg förhör med värnpliktige nr 4126 45/35 John Gunnar Harry Andreasson med anledning av att Andreasson, vilken haft att fullgöra värnpliktstjänstgöring vid infanteriskjutskolans övningstrupp med inryckning den 2 april 1936, först den 18 i samma månad inställt sig till tjänstgöring.

Vid förhöret uppgav Andreasson enligt det däröver förda protokollet följande:

Han hade vid 'mönstringen' fått meddelande att han skulle tjänstgöra vid infanteriet i Vaxholm. Då inskrivningsboken per post kommit honom tillhanda hade han iakttagit att han varit tilldelad 'Infanteriet, Övningstrupp vid Inf SS'. Betydelsen härav hade han icke förstått utan fortfarande trott att han skulle till Vaxholm. Då värnpliktskungörelsen anslagits hade han tagit del av denna. I kungörelsen hade föreskrivits att värnpliktiga från bl. a. Andreassons hemförsamling tillhörde infanteriet i Vaxholm. Vid det tillfälle Andreasson läst kungörelsen hade han icke haft sin inskrivningsbok med sig. Hans uppfattning hade hela tiden varit den att han skulle till Vaxholm med inryckning den 26 maj. Den 16 april hade han uppringts av polisen och uppmanats att å polisstationen uppvisa inskrivningsboken. Detta hade han med polisens medgivande gjort påföljande dag. På polisstationen hade han erhållit meddelande att han skulle inställa sig vid infanteriskjutskolans övningskompani å Rosersberg. Han hade på egen bekostnad avrest från Stockholms central den 18 april klockan 8.15 samt inställt sig vid kompaniet klockan 9.30 samma dag.

Sedan t. f. chefen för infanteriskjutskolan överlämnat handlingarna i målet mot Andreasson till chefen för Östra arméfördelningen under anhållan om dess handläggning vid vederbörlig krigsdomstol, utsattes målet att förekomma inför särskilda krigsrätten den 25 april 1936.

Vid krigsrätten företedde åklagaren ett exemplar av den för Andreasson gällande värnpliktskungörelsen, varav i protokollet intogs följande utdrag:
'Gäller icke ersättningsreserven.

Kungörelse om värnpliktstjänstgöring.

Härigenom inkallas till tjänstgöring nedan angivna till *linjetjänst* uttagna (ävensom *före år 1926 inskrivna vapenföra*) värnpliktiga av *årsklassen 1935*, tillhörande

Stockholms stadsrullföringsområde, nr 45,

vilka jämlikt § 27 värnpliktslagen äro skyldiga att för sin utbildning under *fredstid* innevarande år påbörja sin *första tjänstgöring*.

Inkallelsen sker enligt nedanstående bestämmelser:

Truppslag och tjänstegren	Inryckning till	Samlingsplats	Tid för samlingen	Tjänstgörings-tid
A. Hären tilldelade.				
<i>I. För utbildning till underbefäl eller fackmän uttagna.</i>				
II. Övriga värnpliktiga.				
Infanteriet	Svea livgarde ¹	Svea livgardes kasern	26 maj, kl. 8.00 (Inmönstringen å inryckningsdagen upphör kl. 13)	90 dagar (med uppehåll 16 dagar), varpå omedelbart följer rep.övn. om 25 dagar; utryckning den 6 okt. för de infanteriet i stridsvagnstjänst tilldelade den 8 sept.
	Göta livgarde, Vaxholm ²	Stadsgårdshamnen, kajplats 29 (Londonviadukten)	26 maj, kl. 9.30 för att i trupp färdas till Oscar-Fredriksborg	
Infanteriet i stridsvagnstjänst	Göta livgarde, Stockholm	Göta livgardes kasern, Stockholm	29 april kl. 8.00	
Infanteriet Till övningstrupp vid infanteriskjut-skolan uttagna	Infanteriskjut-skolan å Rosersberg	Norra delen av planen framför Centralstationen	2 april kl. 7.35 för att i trupp färdas till Rosersberg	140 dagar (med uppehåll 13 dagar); utryckning den 3 sept.

² Tillhörande Göta livgarde äro, förutom alla till stridsvagnstjänst uttagna, de värnpliktiga av infanteriet, som äro kyrkobokförda inom någon av Sofia, Katarina, Maria, Högalids, Brännkyrka och Enskede församlingar i Stockholm.

Stockholm den 15 februari 1936.

Ansh. Nielsen
Rullföringsbefälhavare.'

Åklagaren yrkade ansvar å Andreasson för rymning.

Andreasson bestred åtalet samt vidhöll vad han anfört vid förhöret den 18 april 1936. Därutöver uppgav han på frågor följande: 'När han i inskrivningsboken sett, att han tilldelats »Infanteriet, Övningstrupp vid Inf. SS», hade det ej fallit honom in, att detta kunde innebära en ändring av det beslut rörande hans tjänstgöring, varom han erhållit besked vid »mönstringen». Han hade tänkt, att »Övningstrupp vid Inf SS» kunde vara beteckningen å någon avdelning av infanteriet i Vaxholm. Å värnpliktskungörelsen hade han ej läst vad kungörelsen under rubrik »II Övriga värnpliktiga» innehållit angående »Till övningstrupp vid infanteriskjutskolan uttagna» utan endast vad som under samma rubrik stått angående värnpliktiga, uttagna till Göta livgarde, Vaxholm, med tillhörande not.'

Krigsrätten meddelade följande utslag:

'I målet är väl upplyst, att Andreasson, vilken vid inskrivning till värnpliktstjänstgöring år 1935 uttagits till övningstrupp vid infanteriskjutskolan, enligt av rullföringsbefälhavaren utfärdad kungörelse skolat inställa sig till tjänstgöring den 2 april 1936 men inställt sig först den 18 april;

men enär tillika är upplyst, att i den för Andreasson utfärdade inskrivningsboken icke på annat sätt angivits till vilken tjänst han uttagits, än att han tilldelats »Infanteriet, Övningstrupp vid Inf SS»,

och i målet icke förekommit någon omständighet, som kan anses förringa trovärdigheten av vad Andreasson uppgivit därom, att han icke förstått vad beteckningen »Övningstrupp vid Inf SS» betydde utan med stöd av förut erhållet meddelande, sammanställt med vad han inhämtat av ovan nämnda kungörelse, trott att han skulle tjänstgöra vid infanteriet, Kungl. Göta livgarde, Vaxholm, med inryckning först den 26 maj 1936;

alltså och då Andreasson icke heller eljest, såvitt visats, innan han den 17 april 1936 av polismyndigheten upplysts om att han uttagits till övningsstrupp vid infanteriskjutskolan, erhållit vederbörlig underrättelse därom,

finner Särskilda krigsrätten åklagarens i målet förda talan icke kunna bifallas.'

Samma den 25 april avdömde krigsrätten ytterligare fyra mål angående ansvar för för sen inställelse till tjänstgöring av värnpliktiga, vilka haft att vid infanteriskjutskolan fullgöra samma värnpliktstjänstgöring som Andreasson. Jämväl de i dessa fyra mål tilltalade, nr 4165 45/35 Karl Hugo Evert Holm, nr 4181 45/35 Egon Eskil Sune Carlsson, nr 4191 45/35 Sven Olof Johnsson och nr 4115 45/35 Karl Vilhelm Ek hade, under bestridande av åtalet, såväl vid förhör enligt 202 § strafflagen för krigsmakten som inför krigsrätten lämnat i huvudsak samma uppgifter som Andreasson om anledningen till att de icke inställt sig till tjänstgöring å vederbörlig dag. Jämväl Holm, Carlsson, Johnsson och Ek friades av krigsrätten från ansvar på skäl som anförts uti utslaget i målet mot Andreasson.

Av handlingarna framgår, att anledningen till att ifrågavarande värnpliktiga underlåtit att i rätt tid inställa sig till värnpliktstjänstgöring varit

den att de icke rätt uppfattat den i deras inskrivningsböcker införda anteckningen om tilldelning, emedan i denna anteckning använts för de värnpliktiga oförståeliga förkortningar.

Å ena sidan är det givetvis av stor vikt att anteckningar av ifrågavarande art kunna göras korta för att icke alltför mycket tynga arbetet med inskrivningsböckernas utskrivande, men å andra sidan torde det vara av icke ringare betydelse att dessa anteckningar göras så tydliga att de lätt kunna förstås av de värnpliktiga även innan dessa under tjänstgöringen bibringats kännedom om namn å militära förband m. m. samt om vedertagna, inom det militära använda förkortningar. Att obehag och kostnader kunna uppstå för de värnpliktiga utan något vållande från deras sida, om icke försiktighet iakttages vid användande av förkortningar i meddelanden avsedda för de värnpliktiga, framgår av handlingarna i de mål för vilka jag ovan redogjort.

Vad sålunda iakttagits får jag härmed vördsamt bringa till Herr Statsrådets kännedom för den åtgärd Herr Statsrådet må finna omständigheterna föranleda.»

* *

*

Sedan statsrådet och chefen för försvarsdepartementet i anledning av innehållet i militieombudsmannens skrivelse infordrat yttrande från chefen för generalstaben anförde denne i skrivelse den 18 juni 1937:

De anteckningar i inskrivningsbok, som rullföringsbefälhavare jämlikt bestämmelserna i inskrivningsförfordningen § 11 mom. 2 A a) vid inskrivningen hade att verkställa rörande den värnpliktiges uttagning och tilldelning, skulle bl. a. i detta hänseende giva den värnpliktige sådana upplysningar, att han med ledning därav och sedermera utfärdade kungörelser i rätt tid och på rätt plats kunde inställa sig för fullgörande av honom åliggande värnpliktstjänstgöring. Chefen för generalstaben kunde på grund därav till fullo biträda den av militieombudsmannen uttalade åsikten, att anteckningarna i fråga borde göras så tydliga, att de lätt kunde förstås av de värnpliktiga även innan dessa under tjänstgöringen bibringats kännedom om benämningar å truppförband m. m. samt om förkortningar, som vore tillåtna vid militär skriftväxling. I överensstämmelse med föreskrifterna i instruktion för expeditionstjänsten vid armén mom. 43 borde sålunda förkortningar vid införandet av ovannämnda anteckningar i inskrivningsbok icke förekomma; däremot syntes hinder icke böra resas för användande av fastställda förkortningar vid införande av övriga anteckningar i inskrivningsbok jämlikt föreskrifterna i inskrivningsförfordningen § 11 mom. 2. Enär de allmänna bestämmelserna i instruktion för expeditionstjänsten vid armén angående förkortningars användande genom de av militieombudsmannen i skrivelsen påvisade missuppfattningarna visat sig icke vara tillfyllest, och med hänsyn till betydelsen av att sådana misstolkningar icke upprepades, syntes särskilda förtydligande bestämmelser böra utfärdas. Det hade därvid befunnits mest lämpligt, att föreskrifterna i fråga utfärdades i form av sär-

skild generalorder. På grund av vad sålunda anförts föreslog chefen för generalstaben att bestämmelser angående förkortningars användande vid införande av ovannämnda anteckningar i inskrivningsbok måtte utfärdas i överensstämmelse med ett vid yttrandet fogat förslag till generalorder.

*

*

*

Den 26 juni 1937 utfärdades följande generalorder (nr 1544, tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret den 28 juni 1937 B nr 79) angående användande av förkortningar vid vissa anteckningar i inskrivningsbok:

»Vid införandet i inskrivningsbok av sådana anteckningar rörande värnpliktiges *uttagning och tilldelning*, som det åligger rullföringsbefälhavare jämlikt IF, § 11, mom. 2, A, a), att verkställa *vid inskrivning* och som skola vara den värnpliktige till ledning i och för klargörande av hans värnpliktsförhållanden i berörda hänseende, *få förkortningar på truppförbands m. m. benämningar icke användas.*»

4. Angående frågan om vad som skall förstås med uttrycket »fackman» i värnpliktsförfattningarna.

Härom avlät militieombudsmannen den 8 november 1937 följande framställning till Konungen:

»I tidningen Social-Demokraten för den 2 september 1937 förekom en artikel av följande lydelse:

»Det är skillnad på fackmän och fackutbildade i det militära. Den inbitne civilisten må grubbla bäst han gitter över vari skillnaden kan bestå, den finns där, och råkar man förväxla begreppen så kan man alldeles i onödan få göra en resa ända från Norrland till Göta livgarde — och förlora sin anställning på kuppen om oturen är framme. Det är vad som hänt några av de 20 pojkar, som på onsdagen infunno sig vid I 2:s 5:e stridsvagnskompani för att fullgöra 25 dagars repetitionsövning i tron att de räknas till fackmännen.

Vi anse oss lurade, säger en av stridsvagnspojkarna till Soc.-D. Det är vis-a-vis oss som rest ända från Norrland — och betalat resan själva — för att på kompaniet mötas av beskedet att de inte ha något där att göra. En av oss har nödgats säga upp sin chaufförsplats för att kunna infinna sig; den platsen förlorar han nu och naturligtvis göra vi allesamman förluster genom förlorad arbetsförtjänst. Vi ha alltid räknats till fackmännen. Under rekrytutbildningen talade man alltid om oss som fackmän. Vad äro vi nu egentligen?

De äro inte fackmän, förklarar man på regementet, dit Soc.-D. vidarebefordrar frågan. Visserligen ha de undergått en viss fackutbildning vid stridsvagnstjänsten, men till fackmän räknas de inte. Inkallelsen till repetitionsmötet gäller, som det heter, fackmän och underbefäl; de här pojkarna höra till kategori »övriga», som inte inkallats. Händelsen är ju beklaglig, men någon oklarhet i inkallelsekungörelsen föreligger verkligen inte.

Pojkarna vidhålla emellertid att de under rekryten kallats fackmän. Undras må om det inte förelegat någon oklarhet på annat håll än hos dem själva. Deras nit har i vart fall lönats särdeles dåligt.'

Med anledning av innehållet i berörda tidningsartikel anmodade jag den 3 september 1937 sekundchefen för Göta livgarde att inkomma med närmare upplysningar beträffande de i artikeln berörda förhållandena.

Med skrivelse den 9 september 1937 översände sekundchefen yttrande i ärendet från chefen för regementets 5. kompani, vilken anförde följande:

Jämlikt härens vapenövningstabell 1936—1937, generalorder nr 2997/1936, skulle för fullgörande av repetitionsövning under år 1937 förutom årsklass 1936 endast underbefäl eller fackmän av årsklasserna 1934 och 1935, stridsvagnsbataljonen tilldelade, inkallas till tjänstgöring. Övriga värnpliktiga av årsklass 1935 skulle enligt samma tabell fullgöra repetitionsövning först år 1938. I vad mån den för allmänheten tillgängliga kungörelsen varit likalydande med härens vapenövningstabell, hade av kompanichefen icke kontrollerats, enär dylik kungörelse icke varit tillgänglig inom förbandet. Då inryckningsdagen till repetitionsövning den 1 september en del värnpliktiga (omkring 20 st.) felaktigt inställt sig, meddelades dessa — sedan kompanichefen först inhämtat värnpliktssektionens yttrande och då dessutom inga avlämningshandlingar å dessa värnpliktiga funnits — att de skulle fullgöra sin repetitionsövning först år 1938. Beträffande den i den åberopade artikeln i Social-Demokraten införda meningen att 'Pojkarna vidhålla emellertid att de under rekryten kallats fackmän', finge anföras att det efter truppbefälets hörande framgått, att dylik benämning icke använts inom förbandet. Uttrycket 'värnpliktigt underbefäl' brukade i allmänhet användas för kategorien 'underbefäl eller fackmän', för 'övriga' hade uttrycket fackmän aldrig använts.

För egen del anförde sekundchefen följande:

Såsom av kompanichefens utredning framginge, hade omkring 20 värnpliktiga utan att vara inställeskyldiga infunnit sig vid kompaniet den 1 september. Samtliga tillhörde årsklass 1935; ingen av dem hade varit uttagen till underbefäl eller fackman. Enligt härens vapenövningstabell 1936—1937 skulle ifrågavarande värnpliktiga inrycka först 1938. Avlämningshandlingar från rullföringsmyndigheterna för dem hade ej heller tillställts regementet. Då de sålunda icke varit inställeskyldiga, hade de icke blivit mottagna. Ett motsatt förfaringssätt från regementets sida hade utgjort ett brott mot av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser. Rörande Social-Demokratens uppgift om benämningen fackman hänvisades till kompanichefens utredning. Sekundchefen veterligen hade denna term icke använts i andra fall än i författningarna avsåge. I övrigt hade sekundchefen intet att anföra.

Benämningen 'underbefäl eller fackmän' härrör från 1914 års härordning. I Eders Kungl. Maj:ts proposition till 1914 års senare riksdag nr 58 angående ny härordning anföres (s. 176) under rubriken 'Reservunderbefäls

och fackmäns utbildning': Med en utbildningstid av 250 dagar vore det icke möjligt att giva reservunderbefälet erforderlig utbildning och att bibringa signalister, kulsprutemanskap, kommissarier och de värnpliktiga, som vid mobilisering skulle tjänstgöra såsom sjukvårdsbeställningsmän, såväl erforderlig allmän infanteriutbildning som särskild fackutbildning. Härför erfordrades en till repetitionsövningarnas början utsträckt första tjänstgöring, vilken således komme att omfatta 310 dagar. De för nu nämnd utbildning avsedda värnpliktiga uttoges vid inskrivningsförrättningarna till ett antal av högst 14 procent av de inskrivna, d. v. s. omkring 100 per regemente. Då värnpliktig ägde rätt att kvarstanna i tjänstgöring under tiden mellan rekrytskolan och regementsövningen, mötte ej hinder för befälet att under loppet av rekrytskolan till ifrågavarande utbildning ytterligare uttaga sådana värnpliktiga, som därtill vore villiga och lämpliga. Under rekrytutbildningens första period och den särskilda vinterutbildningen utbildades nyssnämnda värnpliktiga gemensamt med övriga värnpliktiga. Efter vinterutbildningens slut avskildes vid lämplig tidpunkt för särskild underbefälsutbildning de härtill uttagna. Förutnämnda till fackmän uttagna värnpliktiga sammanfördes däremot till särskild utbildning först vid tredje periodens början, således sedan de erhållit fullständig enskild utbildning och utbildning i lägre förband.

Enligt den vid nämnda riksdag antagna värnpliktslagen, § 26, skulle av fotfolket och trängen i egentlig trängtjänst samt intendenturtrupperna tilldelade vapenföra värnpliktiga uttagas högst fjorton procent för utbildning till underbefäl eller fackmän. Av trängen i sjukbärartjänst och i egentlig sjukvårdstjänst tilldelade vapenföra värnpliktiga skulle för sådan utbildning uttagas högst tio procent.

Någon definition på vad med uttrycket 'fackmän' skulle avses lämnades ej i värnpliktslagen. De utbildningskategorier, som under årens lopp hänförs under nämnda uttryck, hava växlat rätt avsevärt.

Genom generalorder nr 1145/1915 bestämdes, att fackmän tillsvidare skulle utgöras av, vid infanteriet: kulsprutemanskap, signalister, kommissarier och sjukvårdsmän samt vid trängen i egentlig trängtjänst: kommissarier. Vid trängen i sjukbärartjänst och egentlig sjukvårdstjänst samt vid intendenturtrupperna skulle inga fackmän utväljas.

Åren 1916, 1917, 1919 och 1921 gällde jämlikt generalorder nr 1 motsvarande bestämmelser. Åren 1918 och 1920 utfärdades inga särskilda bestämmelser; enligt generalorder nr 1 för år 1918 skulle generalorder nr 1 för år 1917 med vissa ändringar hava tillämpning år 1918 och enligt generalorder nr 1 för år 1920 skulle generalorder nr 1 för år 1919 med vissa ändringar gälla jämväl år 1920.

Åren 1922—1925 bestämdes, likaledes i generalorder nr 1, att fackmän skulle utgöras av, vid infanteriet: kulsprutemanskap, signalister, kommissarier, sjukvårdsmän samt eventuellt granatkastarmanskap och pionjärer samt vid trängen i egentlig trängtjänst: kommissarier. Vid trängen i sjukbärartjänst och i egentlig sjukvårdstjänst samt vid intendenturtrupperna skulle fortfarande inga fackmän utväljas.

Även i 1925 års värnpliktslag kvarstod begreppet 'underbefäl eller fackmän'. Enligt § 26 i nämnda lag skulle av infanteriet, trängtrupperna och intendenturtrupperna tilldelade, till linjetjänst uttagna värnpliktiga uttagas tjugo procent för utbildning till underbefäl eller fackmän. Närmare definition på vad som menas med 'fackmän' saknas även i denna lag.

Från och med år 1926 innehåller generalorder nr 1 beträffande 'underbefäl eller fackmän' vid infanteriet bestämmelser, vilka gå ut på att dylika skulle uttagas *särskilt* för utbildning i stridsvagnstjänst, i skidlöpartjänst och vid Gotlands infanterikår samt *särskilt* för infanteriet i övrigt. Vid intendenturtrupperna skulle uttagas samtligt magasinunderbefäl ävensom bagare och slaktare, som besatte högre kvalifikationer inom resp. yrken. Däremot innehåller generalorder nr 1 dessa år inga föreskrifter angående vilka personal-kategorier, som äro att anse som fackmän, utan hänvisas man att ur de generalorder, vilka årligen bestämma *uppdelningen* av kategorien 'underbefäl eller fackmän', inhämta vilka som äro att anse såsom fackmän (generalorder nr 315/1926, 362/1927, 406/1928, 326/1929, 425/1930, 435/1931, 412/1932, 270/1933, 254/1934, 294/1935 och 375/1936).

Från och med år 1926 hava följande kategorier ansetts ingå i begreppet 'underbefäl eller fackmän'.

1926: kulsprutemanskap, signalister, kommissarier, sjukvårdsmän och underbefäl;

1927—1930: kulsprutemanskap, granatkastarmanskap, signalister, pionjärer, kommissarier och underbefäl;

1931—1934: kulsprutemanskap, granatkastarmanskap, trådsignalister, radiosignalister, pionjärer, kommissarier och underbefäl;

1935 och 1936: kulsprutemanskap, granatkastarmanskap, signalister, pionjärer, kommissarier och underbefäl.

I 1936 års värnpliktslag kvarstår begreppet 'underbefäl eller fackmän'. I § 26 i nämnda lag föreskrives sålunda, att av infanteriet, trängtrupperna och intendenturtrupperna tilldelade, i § 24 mom. 1 c) omförmälda värnpliktiga tjugo procent skola uttagas för utbildning till underbefäl eller fackmän.

Jämlikt generalorder nr 504/1937 skulle uppdelningen av de värnpliktiga, som uttoges till 'underbefäl eller fackmän', ske i följande grupper: kulsprutemanskap, granatkastarmanskap, infanterikanonmanskap, signalister, pionjärer, gevärsmanskap.

Av vad ovan anförts torde framgå att innebörden av begreppet 'fackmän' i värnpliktsförfattningarna växlat från tid till annan. Vid tidpunkten för antagandet av 1914 års värnpliktslag synes kulsprute-, signal- och kommissarie-tjänst samt viss sjukvårdstjänst hava betraktats såsom facktjänst och såsom en följd härav hava de till ifrågavarande tjänst uttagna värnpliktiga benämnts 'fackmän' i motsats till dem som skulle utbildas i gevärstjänst, 'underbefäl'. Sedermera har uttrycket 'fackman' med hänsyn till den militärtekniska utvecklingen fått en vidsträcktare betydelse.

Emellertid förekommer uttrycken 'fackutbildning' och 'facktjänstgöring' i värnpliktsförfattningarna i fråga om tjänstgöring för personalkategorier, som icke tillhöra gruppen 'underbefäl eller fackmän'. § 27. 1. D värnpliktslagen föreskriver nämligen att värnpliktig som idkar studier för utbildning till läkare, tandläkare, apotekare, veterinär eller ingenjör skall under viss förutsättning fullgöra sin tjänst med dels militärutbildning, dels fackutbildning och facktjänstgöring.

Ytterligare är att erinra därom, att för vissa värnpliktiga föreskrivits att de skola fullgöra sin värnpliktstjänstgöring med dels militärutbildning, dels specialtjänstgöring.

Med hänsyn till den mångfald av specialutbildning, som nu förefinnes vid arméns olika truppslag, är det därför förklarligt att de värnpliktiga kunna missuppfatta uttrycket 'fackmän'. Jag vill i detta sammanhang erinra därom, att enligt gällande bestämmelser de värnpliktiga som besitta motortekniska kunskaper och färdigheter skola företrädesvis tilldelas bl. a. infanteriet i stridsvagnstjänst och att sålunda en viss fackkännedom är erforderlig för tilldelning till sådan tjänst.

På grund av vad som förekommit vid den i ovannämnda tidningsnotis omnämnda inryckningen då ett stort antal värnpliktiga från skilda rullföringsområden på grund av missuppfattning av inkallelsekungörelsens innebörd företagit resor för inryckning till en repetitionsövning, som de icke haft att fullgöra, synes det mig erforderligt att åtgärder vidtagas för att i görligaste mån söka förebygga vidare missförstånd.

Riktigast vore om uttrycket 'underbefäl eller fackmän' ersattes med annat uttryck som tydligare angåve vad som därmed avses. Att märka är i detta sammanhang att alltsedan 1928 samtliga värnpliktiga tillhörande värnpliktsgruppen 'underbefäl eller fackmän' vid Göta livgardes stridsvagnsbataljon utbildats till 'underbefäl'. Ett utbytande av begreppet 'underbefäl eller fackmän' mot annat uttryck föranleder emellertid ändring ej blott i värnpliktslagen utan även i åtskilliga andra såväl freds- som krigsbestämmelser.

I avvaktan på vederbörliga författningsändringar torde i härens vapenövningstabell och i inkallelsekungörelserna böra införas ett förtydligande av den ungefärliga innebörd att till värnpliktsgruppen 'underbefäl eller fackmän', hänföras endast värnpliktiga, vilka hava att jämlikt värnpliktslagen § 27. 1. A. a) fullgöra tjänstgöring i sammanlagt 225 dagar.

Med stöd av 16 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen får jag härmed för Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende till den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.

I ärendet har jag samrått med generalintendenten samt inspektörerna för infanteriet och för trängen.»

5. Angående utfärdande av bestämmelser om uppsägningstid vid entledigande före anställningstidens utgång på grund av annan anledning än begånget tjänstefel av befattningshavare vid försvarsväsendet som innehava arvodesbefattning.

Ämbetsberättelsen till 1936 års riksdag innehåller (sid. 162 ff.) redogörelse för en av dåvarande militieombudsmannen till Konungen avlåten framställning i detta ämne. I skrivelsen anförde militieombudsmannen bland annat, att enligt hans uppfattning humanitära skäl talade för att samtliga befattningshavare vid försvarsväsendet, som innehade arvodesbefattning, tillförsäkrades skälig uppsägningstid, då fråga uppkomme om deras entledigande före anställningstidens slut på grund av annan anledning än begånget tjänstefel.

Genom kungl. brev den 16 april 1937 hava meddelats vissa bestämmelser i fråga om tillsättande av med arvode förenade befattningar, vilka enligt den år 1936 beslutade försvarsorganisationen skola besättas med pensionerad personal, med undantag av dels befattningarna såsom militärområdesbefälhavare, kommandant i Stockholm och registrator i försvarsdepartementet, dels befattningarna vid inskrivnings-, rullförings- och sjöruddföringsområdena, dels ock befattningarna såsom landstormsområdesbefälhavare och landstormsförrådsförvaltare. Därvid har föreskrivits följande:

»Entledigande från befattning, som ovan avses, före utgången av den tid, förordnandet å densamma avser, meddelas av den myndighet, som utfärdat förordnandet. Entledigande av annan anledning än tjänstefel skall ske efter skriftlig uppsägning såvitt möjligt senast tre månader före anställningens upphörande.»

Genom kungl. brev samma dag med bestämmelser rörande uppsägningstid för personalen vid inskrivnings-, rullförings- och sjöruddföringsområden m. fl. har Kungl. Maj:t förordnat, att entledigande från befattning vid inskrivnings-, rullförings- och sjöruddföringsområden eller från befattning såsom landstormsområdesbefälhavare och landstormsförrådsförvaltare av annan anledning än tjänstefel skall ske efter skriftlig uppsägning såvitt möjligt senast tre månader före anställningens upphörande.

6. Fråga om ersättning till vissa f. d. underofficerskorpraler vid flottans sjömanskår vid Karlskrona örlogsstation, vilka avskedats, oaktat de enligt gällande äldre bestämmelser ägt rätt att kvarstå i tjänsten.

Ämbetsberättelsen till 1937 års riksdag innehåller (sid. 199 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 23 oktober 1936 till Konungen avlåten framställning i ett av f. d. underofficerskorpralerna vid flottans sjömanskår vid Karlskrona örlogsstation L. Rubin, C. J. Johansson, C. J. Asp, O. E.

Pettersson och C. H. Olsson hos militieombudsmannen anhängiggjort ärende. Klagandena hade hemställt om militieombudsmannens medverkan i syfte att de, som efter avgången ur tjänst åtnjöte korprals pensionsförmåner, måtte med avseende å tiden från avgången till dess beslut i anledning av en av dem tidigare gjord framställning om erhållande av flaggkorprals pensionsförmåner meddelats få sig tillerkänd skillnaden mellan korpralspensionen och den lön de ägt uppbära, därest de — såsom för dem gällande bestämmelser skulle hava berättigat till — i stället fått kvarstå i tjänst. Militieombudsmannen anförde i sin underdåniga hemställan att klagandena syntes hava fog för sin framställning.

Sedan marinförvaltningen, efter stationsbefälhavarens vid Karlskrona örlogsstation hörande, den 26 november 1936 avgivit underdånigt utlåtande, har Kungl. Maj:t den 18 juni 1937 medgivit, att såsom gottgörelse i förevarande avseende för tiden till och med den 30 juni 1937 finge utbetalas:

till Rubin	2,257	kronor	92	öre
» Pettersson	2,284	»	80	»
» Olsson.....	2,284	»	80	»
» Johansson.....	2,016	»	—	»
» Asp	2,257	»	92	»

att med tillhoppa elvatusenettundraen kronor 44 öre tillsvidare bestridas av sjöförsvarets för budgetåret 1937/1938 anvisade anslag till extra utgifter; och ville Kungl. Maj:t framdeles, efter riksdagens hörande, meddela beslut rörande gottgörelse för tid efter den 30 juni 1937 och i fråga om kostnadernas gäldande.

7. Angående kreditgivning vid försäljning från marketenterierna inom armén, marinen och flygvapnet.

Ämbetsberättelsen till 1936 års riksdag innehåller (sid. 152 ff.) redogörelse för en av dåvarande militieombudsmannen till Konungen avlåten framställning i detta ämne. Under erinran därom att all försäljning från marketenterierna vid armén, marinen och flygvapnet skulle enligt gällande föreskrifter och vedertagna regler ske mot kontant betalning framhöll militieombudsmannen i skrivelse till Konungen den 26 oktober 1935 att förbudet mot kreditgivning i flera fall syntes hava visat sig motverka de syften, som torde hava legat till grund för detsamma nämligen att värna om manskapets ekonomi och att förhindra att marketentierörelsen tillskyndades förlust. Militieombudsmannen föreslog att åsyftade föreskrifter och regler måtte på det sätt ändras, att med bibehållande av principen om kontant betalning för inköp å marketenteri såsom huvudregel, möjlighet bereddes att i särskilda fall, där truppförbandschef med hänsyn till föreliggande omständigheter så funne skäligt, kredit för dylika inköp måtte kunna i viss begränsad omfatt-

ning medgivas vid försäljning från marketenteri vid armén, marketenteri vid landförläggning inom marinen samt marketenteri vid flygvapnet. I skrivelserna angav militieombudsmannen slutligen vissa riktlinjer i fråga om de villkor som borde gälla för erhållande av kredit. Härom anfördes följande:

Krediten torde få sin största betydelse för de yngre årsklasserna av det fast anställda manskapet. Då emellertid legitima kreditbehov kunna antagas förefinnas även hos de äldre årsklasserna av de fast anställda och hos de värnpliktiga, synes kredit böra stå öppen för såväl fast anställda som värnpliktiga.

Enär emellertid vid marinen tjänstgöring till sjöss utgör en tillfällig kommandering och manskapet ombord å fartyg följaktligen icke utgör sådant fast förband, som fallet är vid regementen och kårer, samt tillika de missförhållanden, som givit upphov till önskemålet om medgivande av viss kredit för inköp å marketenteri, icke äga tillämpning i avseende å sjötjänsten, lär kreditgivning för försäljning vid marketenteri ombord å fartyg icke böra förekomma.

Krediten torde böra på det sätt begränsas, att den icke överskjuter visst belopp bestämt i förhållande till de avlöningsförmåner eller det penningbidrag låntagaren äger uppbära vid truppförbandet under den tid krediten skall löpa.

I fråga om såväl de fast anställda som de värnpliktiga torde vidare böra iakttas, att kredit i allmänhet icke bör beviljas under tider närmast efter det fast anställd ägt uppbära avlöning eller värnpliktig ägt uppbära penningbidrag.

Vederbörande truppförbandschef synes böra äga uppdraga åt regementsintendent eller marketenteriföreståndare vid armén och flygvapnet och åt kassaförvaltare för manskapetskassa eller marketenteriföreståndare vid marinen att avgöra uppkommande ärenden om beviljande av kredit för inköp vid marketenteri. Innan kredit beviljas, torde dock chefen för det kompani eller motsvarande truppenhet, som lånesökanden tillhör, böra hava tillstyrkt krediten.

Reglering av uppkommen skuld till marketenteri synes böra ske på det sätt, att vissa avdrag automatiskt göras vid utbetalandet av manskapets avlöningsförmåner. Såsom villkor för erhållande av kredit torde böra fordras uttryckligt medgivande av låntagaren att för betalning av skulden avdrag må göras å honom vid truppförbandet tillkommande avlönings- eller andra av tjänsten härrörande kontanta förmåner. Då enskild lägerkassa lär böra betraktas såsom fristående juridisk person, torde nämligen utan gäldenärens medgivande vid utbetalning av honom vid truppförbandet tillkommande avlönings- eller andra kontanta förmåner avdrag icke kunna ske för skuld till enskilda lägerkassan.

Det bör emellertid beaktas, att den omständigheten, att gäldenär medgivit, att hans skuld må likvideras genom avdrag å honom tillkommande lön, icke innefattar företrädesrätt till betalning framför eller lika rätt till betalning med fordran, för vars gäldande utmätning sker.

I skrivelse den 29 januari 1937 till arméförvaltningens intendents- och civila departement har Kungl. Maj:t i anledning av militieombudsmannens berörda framställning, såvitt angår armén, funnit gott förordna att enligt de närmare bestämmelser, som arméförvaltningens intendents- och civila departement med beaktande av ovanberörda av militieombudsmannen angivna

riktlinjer hade att meddela, det finge ankomma på vederbörande truppförbandschef (likställd chef) att bestämma, huruvida och i vilken omfattning försäljning på kredit finge äga rum vid respektive truppförbands marketenteri.

I skrivelse samma dag till marinförvaltningen förordnade Kungl. Maj:t att enligt de närmare bestämmelser, som marinförvaltningen med beaktande av nämnda riktlinjer hade att meddela, det skulle ankomma på vederbörande förbandschef (likställd chef) att bestämma i fråga om försäljning på kredit från marketenteri vid landförläggning inom marinen.

Slutligen förordnade Kungl. Maj:t genom skrivelse samma dag till flygförvaltningen att enligt de närmare bestämmelser, som flygförvaltningen med beaktande av ovanberörda riktlinjer hade att meddela, det skulle ankomma på vederbörande flottiljchef (likställd chef) att bestämma i fråga om kreditförsäljning vid respektive förbands marketenterier.

8. Angående föreskrifterna beträffande gäldandet av ersättning till samvetsömma värnpliktiga för begagnandet av egen velociped under fullgörandet av civilt arbete i stället för värnpliktstjänstgöring.

Härom avlät tjänstförrättande militieombudsmannen den 22 juli 1937 följande skrivelse till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet:

»Uti en den 14 november 1935 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde Ivar Ahlqvist m. fl. såsom representanter för samvetsömma värnpliktiga, vilka fullgjorde civilt arbete vid vissa av riksantikvarieämbetet anordnade arbeten, att ehuru det uti de värnpliktiga vid inryckningen lämnat meddelande stode angivet, att de värnpliktiga ägde rätt utfå ersättning, om de begagnade egen velociped vid färd mellan förläggning och arbetsplats, där befälet så funne lämpligt, så hade de värnpliktiga, trots upprepade hänvändelser, icke erhållit tillfredsställande besked i saken än mindre någon ersättning.

Sedan militieombudsmannen i anledning av innehållet uti ifrågavarande skrift införskaffat utredning i ärendet, anförde militieombudsmannen i underdånig skrivelse den 24 april 1936 bland annat följande:

Beträffande frågan om rätt för samvetsömma värnpliktiga, som fullgjorde civilt arbete, att utbekomma ersättning för begagnande av egen velociped för färd mellan förlägnings- och arbetsplats föreläge det förhållandet, att Kungl. Maj:t väl i generalorder — den 20 november 1934, nr 2460 — förklarat, att dessa värnpliktiga kunde 'påräkna' dylik ersättning under förutsättning att arbetsbefälet prövade lämpligt att sådant färdsätt komme till stånd, men — med undantag beträffande vissa vid Basarmyren i Fredrika socken bedrivna arbeten — icke givit någon anvisning på vad sätt de kostnader, som sålunda kunde uppkomma, skulle av statsverket gäldas. Ej heller hade några anvisningar meddelats om vad som vore att iakttaga för att de värnpliktiga skulle kunna utfå sådan ersättning, sedan arbetsbefälet funnit att ersättning borde

utgå. Under återopande av vad sålunda anförts hemställde militieombudsmannen, att därest föreskrifter av enahanda innehåll som de i förenämnda generalorder den 20 november 1934 fortfarande skulle gälla beträffande värnpliktiga som hyste samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring och som till följd därav skulle fullgöra civilt arbete, dels föreskrifter måtte utfärdas utvisande vad som vore att iakttaga för att dylika samvetsömma värnpliktiga, beträffande vilka vederbörande arbetsbefäl funnit att ersättning borde utgå för begagnande av egen velociped vid färd mellan förläggnings- och arbetsplats, kunde komma i åtnjutande av sagda ersättning, dels ock för nämnda ändamål erforderliga medel måtte ställas till den eller de myndigheters förfogande, som skulle tillhandahålla medel för utbetalande av ersättningen.

Över militieombudsmannens framställning avgåvo arméförvaltningens intendants- och civila departement utlåtande och framhöll därvid, bland annat, att den ledande principen vid anordnandet av arbeten för de s. k. civilarbetarna varit att om möjligt bereda förläggning åt dem i omedelbar närhet av vederbörlig arbetsplats, att endast i de fall, då antingen förläggningen måst ordnas på större avstånd från arbetsplatsen eller de värnpliktiga under sitt arbete måst förflytta sig längre vägsträcka, användande av egen velociped ansetts erforderligt och ersättning härför berättigad, att vid de civilarbeten, som sedan längre tid tillbaka pågått för domänstyrelsens och vattenfallsstyrelsens räkning, ersättning för begagnande av egen velociped utbetalats av vederbörande ämbetsverks egna medel, att vid de för riksantikvarieämbetet sedan år 1934 bedrivna civilarbetena alltid eftersträfvats att ordna de värnpliktigas förläggning så nära respektive arbetsplatser, att någon ersättning för begagnande av egen velociped icke skulle behöva utgå, samt att utredning beträffande det fall, som militieombudsmannens framställning närmast avsåge, givit vid handen, att avståndet mellan förläggnings- och arbetsplatsen varit relativt kort, vadan rimliga skäl för dylik ersättning icke ansetts föreligga.

Vidare avgåvos utlåtanden av domänstyrelsen, vattenfallsstyrelsen och riksantikvarieämbetet, därvid ämbetsverken i huvudsak meddelade att ämbetsverken avsåge att till civilarbetare, som i tjänsten begagnade egen velociped, i de fall då vederbörande arbetsbefäl prövade det lämpligt, utbetala ersättning härför med skäligt belopp av till förfogande stående medel, samt att de utav militieombudsmannen ifrågasatta föreskrifterna i angivna hänseenden icke syntes ämbetsverken erforderliga. Kungl. Maj:t fann genom beslut den 28 december 1936 militieombudsmannens framställning icke för anleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Uti en den 8 februari 1937 till militieombudsmannen inkommen skrivelse anförde värnpliktige nr 693 20/33 T. O. Dahle följande:

Dahle fullgjorde värnpliktstjänstgöring genom civilt arbete hos Uppsala universitets skogsförvaltning. I samband med inryckningsordern hade Dahle erhållit meddelande att ersättning för egen cykel kunde påräknas med 25

öre för varje dag som cykeln enligt arbetsbefälets prövning användes i styrelsens tjänst. För januari månad 1937 hade ersättning utgått men enligt vad arbetsbefälet meddelat komme i fortsättningen ingen ersättning att lämnas, då inga för ändamålet anvisade medel funnes tillgängliga. Då detta förfarande enligt Dahles mening stode i strid med det honom tillställda meddelandet om cykelersättning, anhölle Dahle att åtgärder måtte vidtagas till förhållandenas reglering.

Sedan Uppsala universitets skogsförvaltning erhållit del av Dahles skrift för yttrande, anförde skogsförvaltningen:

Tidigare hade regementsintendenten vid Upplands regemente till skogsförvaltningen utanordnat medel för likvidering av cykelersättning åt värnpliktiga. I början av år 1937 hade emellertid regementsintendenten meddelat att penningar ej kunde utanordnas, enär anslag saknades för bestridande av kostnader för ifrågavarande ändamål. Skogsförvaltningen hade likväl tills vidare, i likhet med domänstyrelsen m. fl. ämbetsverk, till de värnpliktiga utbetalat 25 öre per man och dag i ett för allt för begagnande av egen velociped för färd mellan förlägnings- och arbetsplats i den mån vederbörande arbetsbefäl prövat lämpligt att dylikt färdssätt komme till stånd. Dessa utbetalningar hade skett i avvaktan på att genom militieombudsmannens ingripande i ärendet medel retroaktivt och för framtiden skulle anslås till berörda ersättning. För den händelse att anslag för ändamålet ej komme att beviljas, ville skogsförvaltningen framhålla önskvärdheten av att militieombudsmannen gjorde framställning om att i inryckningsorder för inkallande av värnpliktiga, vilka hyste betänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, helt uteslötes nu förekommande passus om cykelersättning.

Med hänsyn till innehållet i Kungl. Maj:ts ovannämnda beslut den 18 december 1936 finner jag mig icke böra i anledning av vad därefter förekommit göra en förnyad underdånig framställning i ämnet. Emellertid har jag icke kunnat undgå att finna vad skogsförvaltningen hemställt beträffande meddelandena till de värnpliktiga om cykelersättning vara i viss mån befogat.

Nu gällande föreskrifter angående dylika meddelanden äro givna genom generalorder den 20 november 1936, nr 2775, vilken generalorder även gäller skogsförvaltningens vid Uppsala universitet arbeten. Ut i nämnda generalorder föreskrives att i samband med inkallelsen de värnpliktiga genom rullförbingsbefälhavarens försorg, skola erhålla meddelande, att de tills vidare kunna påräkna *ersättning av 25 öre per dag i ett för allt för begagnande av egen velociped* för färd mellan förlägnings- och arbetsplatserna; dock att ifrågavarande ersättning skall utgå endast under förutsättning att vederbörande arbetsbefäl prövar lämpligt att dylikt färdssätt kommer till stånd.

Det lär icke kunna bestridas att de meddelanden som på grundval av dessa föreskrifter vid inryckningen utfärdas till värnpliktiga, vilka medgivits att i stället för värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete, äro i viss mån

missvisande med hänsyn till den möjlighet de värnpliktiga i själva verket hava att erhålla sådan ersättning varom nu är fråga. Det är förklarligt att de värnpliktiga i vissa fall, då arbetsbefälet funnit skäl till ersättnings lämnande men sådan likväl icke kommit att utgå, tycka sig hava blivit förvägrade en dem tillkommande rättighet. Såsom av det anförda framgår hava redan åtskilliga värnpliktiga av sådan anledning vänt sig till militieombudsmannen och begärt hans ingripande, och det torde vara anledning att antaga att än flera dylika framställningar komma att göras. Det synes mig som om dessa olägenheter skulle kunna undvikas, om de meddelanden angående ersättning för begagnande av egen velociped, som i samband med inryckningen tillställas värnpliktiga, bleve avfattade på sådant sätt att de närmare svarade mot de faktiska förutsättningarna för erhållande av sådan ersättning.

Det sålunda anförda får jag härmed vördsamt bringa till Herr Statsrådets kännedom för den åtgärd Herr Statsrådet må finna omständigheterna för-
anleda.»

* *

*

Uti generalorder nr 2580 den 22 november 1937, varigenom, utöver vad i generalorder nr 180/1935 föreskrivits, meddelats bestämmelser för år 1937 rörande inkallande till fullgörande av dittills beslutade statliga civila arbeten för värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, har under »C. Särskilda bestämmelser» angående underrättelser till de värnpliktiga om deras rätt till ersättning för begagnande av egen cykel meddelats följande föreskrift:

»I samband med inkallelsen till ovan under B 3) angivna arbeten (avser domänstyrelsens, vattenfallsstyrelsens och skogsförvaltningens vid Uppsala universitet arbeten) skola de värnpliktiga, genom rullföringsbefälhavarens försorg, erhålla meddelande, att de tillsvidare kunna påräkna *ersättning av 25 öre per dag i ett för allt för begagnande av egen cykel* för färd mellan förläggnings- och arbetsplatserna. Därvid skall särskilt påpekas, att ifrågavarande ersättning dock endast utgår under förutsättning, att vederbörande arbetsbefäl prövar lämpligt, att dylikt färd sätt kommer till stånd.»

9. Angående manskapets utrustning, förplägnad och förläggning vid övningar under fältmässiga förhållanden särskilt i övre Norrland.

Ämbetsberättelsen till 1937 års riksdag innehåller (sid. 167 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 15 oktober 1936 till Konungen avlåten framställning i detta ämne.

Med föranledande av resultatet av en genom militieombudsmannen verkställd utredning i ett hos militieombudsmannen anhängigt ärende angående

anordnande och utförande av vissa övningar vid Norrbottens regemente den 14 februari 1936 anförde militieombudsmannen i sin framställning i huvudsak följande:

Under utredningen hade framkommit anmärkningar rörande utrustningen, av det manskap, vilket vintertid fullgjorde tjänstgöring vid övre Norrlands trupper, samt angående beskaffenhet av viss vid dylik tjänstgöring vintertid nyttjad materiel, vilka anmärkningar syntes värda beaktande. Det torde vid truppförbanden tillhörande övre Norrlands trupper icke kunna undvikas, att övningar bedreves jämväl under mindre gynnsamma väderleksförhållanden. Det måste emellertid därvid tillses, att manskapets utrustning och vid övningarna begagnad materiel för manskapets förplägnad och omvårdnad i övrigt vore av den beskaffenhet, att av väderleksförhållandena härrörande ogynnsamma verkningar i avseende å manskapets hälsa så vitt möjligt förhindrades. Det borde sålunda tillses, att manskapet vid dessa truppförband försåges med fullt nöjaktig beklädnad. I nämnda avseende syntes särskilt böra beaktas, att de hittills nyttjade bomullsskjortorna icke kunde anses utgöra ett tillräckligt värmande plagg att bära närmast kroppen under de temperaturförhållanden, som vintertid rådde i övre Norrland. Särskilt måste anses att så icke kunde vara fallet vid bedrivande av övningar, under vilka manskapet, såsom vid skidåkning, jämförelsevis lätt råkade i svettning. Fler-talet bland menige man torde ock numera före inryckningen till värnplikts-tjänstgöringen hava vant sig vid att vintertid närmast kroppen bära ett varmare plagg än den vid armén hittills brukade bomullsskjortan. Det vore därför angeläget, att sådana åtgärder vidtoges, att envar av manskapet, som vintertid fullgjorde tjänstgöring vid övre Norrlands trupper, tillhandahölles varmare plagg att bära närmast kroppen än dylik bomullsskjorta. Härvid syntes trikåskjortor eller annat liknande plagg böra komma till användning. Vidare borde i manskapets vid dessa trupper vinterutrustning ingå halsskydd av ylle samt sockor eller ytterstrumpor. I den mån manskapet skulle utbildas i skidåkning, borde envar av manskapet tillhandahållas härför avsedda skodon av lämplig modell. I ärendet framkomna anmärkningar mot skodonen modell/29 borde föranleda, att pågående försök för ernående av lämplig modell å skodon för skidåkning såvitt möjligt påskyndades. För trup-pens förplägnad med varm dryck borde tillhandahållas tillräckligt antal termosflaskor. Sådana åtgärder borde ock vidtagas, som säkerställde att, då truppen förplägades utomhus, lagad mat kunde tillhandahållas i varmt till-stånd. Såsom uppvärmningsanordning vid förläggning i bivack syntes tält-spis vara överlägsen eldgaller. I varje fall syntes vad som förekommit vid den i ärendet ifrågakomna bivackeringsövningen utvisa, att eldgaller icke förmådde nöjaktigt uppvärma tälten vid de köldgrader, som vintertid kunde inträffa i övre Norrland. I anslutning härtill framhölles angelägenheten av, att pågående försök med tältspisar måtte, så fort sig göra låte, leda till fast-ställande av ändamålsenlig modell å dylik spis och att erforderligt antal spisar ställdes till övre Norrlands truppers förfogande. — Den i ärendet verk-stälda utredningen utvisade, att vissa åtgärder vidtagits eller ställts i ut-

sikt till avhjälpande av brister, som finge anses hava sistlidna vinter förefunnits i avseende å manskapets vid övre Norrlands trupper utrustning, förplägnad och förläggning vid övningar under fältmässiga förhållanden. Det framginge emellertid ej, att genom vad sålunda åtgjorts eller kunde komma att åtgöras det kunde förväntas bliva nöjaktigt sörjt för att hädanefter hela den manskapsstyrka, som vinterövades vid övre Norrlands trupper, kunde beredas sådan omvårdnad, som finge anses påkallad av därstädes rådande klimatiska förhållanden. Enligt militieombudsmannens uppfattning borde därför spørgsmålet om vilka förbättringar, som borde vidtagas beträffande manskapets vid övre Norrlands trupper utrustning, förplägnad och omvårdnad i övrigt under tjänstgöring vintertid, bliva föremål för noggrann omprövning och de åtgärder vidtagas, vartill en dylik omprövning kunde giva anledning. Därvid borde ock övervägas, huruvida och i vilken omfattning åtgärder till förbättrande av manskapets omvårdnad under tjänstgöring vintertid kunde anses påkallade jämväl beträffande truppförband förlagda till andra delar av landet än övre Norrland.

I ärendet avgav arméförvaltningen den 24 november 1936 underdånigt utlåtande samt anförde, med utgångspunkt från de av militieombudsmannen påyrkade åtgärderna, bland annat följande:

Skjorta av bomullstrikå, halsskydd av ylle (eller halsduk av ylle) samt ytterstrumpor komme under innevarande vinter att tillhandahållas allt manskap, vars tjänstgöring förlades till övre Norrland. Dylik materiel hade funnits tillgänglig redan under sistförflutna vinter, ehuru av ekonomiska skäl anskaffning av trikåskjortor och ytterstrumpor icke kunnat ske i önskvärd utsträckning. Ämbetsverkets intendentsdepartement hade anbefallt försök under innevarande vinter vid Livgrenadjärregementet (officersaspirantskolan), Jämtlands fältjägarregemente, Norrbottens regemente och Norrlands dragonregemente med trenne typer av marschskodon, särskilt lämpade såsom skodon för skidbruk. Något slutgiltigt resultat av dessa försök kunde dock icke förväntas förrän tidigast efter vinterperiodens slut. Likaså hade intendentsdepartementet anbefallt försök med termosflaskor innevarande vinter och anskaffat dylika flaskor för att i erforderlig omfattning kunna tillgodose samtliga truppförband i Boden. Dylika försök hade tidigare utförts men lämnat otillfredsställande resultat på grund av svårigheten att erhålla tillräckligt motståndskraftigt material till sådana flaskor. Utan att avvakta resultatet av de nu igångsatta försöken hade intendentsdepartementet för avsikt att anskaffa termosflaskor till sådant antal, att varje man, som komme att deltaga i vinterns fälttjänstövningar inom övre Norrland, kunde förses med termosflaska. Vad anginge tillhandahållandet vid övningar utomhus av varm tillagad mat torde detta vara en åtgärd, som ankomme på vederbörande befälhavare. En fullt tillräcklig förplägnad kunde med nu gällande föreskrifter åstadkommas. Den utrustning, som inginge i kokslåden, torde vidare,

därest kokslädens möjligheter tillvaratoges och i övrigt ändamålsenliga åtgärder beträffande utspisningens anordnande träffades, medgiva att manskapet kunde erhålla mat med lämplig värmegrad. Försök påginge alltjämt med tältspis, avsedd att ersätta eldgaller för eldning i tälthyddor. Då den senast prövade konstruktionen av en dylik spis visat sig kunna i fullt tillfredsställande grad uppvärma en tälthydda även under ogynnsamma väderleksförhållanden, hade intendentsdepartementet låtit genom militärbefälhavaren för övre Norrland anskaffa tältspisar av denna försökstyp till sådant antal, att samtliga truppförband tillhörande Bodens garnison därmed kunde vid behov utrustas. Därutöver avsåge departementet att anskaffa dylika spisar även för övriga truppförband, som komme ett deltaga i vinterövningar i övre Norrland. Vad slutligen anginge utrustningen vid truppförbanden inom andra delar av landet, avsåge intendentsdepartementet att — i den mån erforderliga medel komme att stå till förfogande och så visade sig erforderligt — vidtaga motsvarande åtgärder, som enligt vad ovan anförts ifrågakommit för till Boden förlagda truppförband, jämväl för de truppförband, som vore förlagda inom Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län. Vid truppförband inom övriga delar av landet syntes icke några särskilda åtgärder vara erforderliga vintertid utöver dem, som sammanhänge med dessa truppförbands förseende med i vederbörliga fältutrustningslistor ingående utrustning. Arméförvaltningen komme alltjämt att med särskild uppmärksamhet följa frågan om manskapets omvårdnad under vinterutbildning.

Med hänsyn till vad den utav arméförvaltningen lämnade redogörelsen utvisade med avseende å vidtagna eller till utförande avsedda åtgärder i syfte att tillgodose manskapets utrustning, förplägnad och förläggning under tjänstgöring vintertid samt vad arméförvaltningen i övrigt i sitt utlåtande anför, fann Kungl. Maj:t genom beslut den 19 februari 1937 militieombudsmannens förevarande framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

10. Angående behovet av ny marketenteribyggnad för Norrbottens regemente.

Härom avlät militieombudsmannen den 16 augusti 1937 följande framställning till Konungen:

»Marketenteribyggnaden vid Norrbottens regemente har sedan länge befunnit sig såväl ut- som invändigt i ett mycket bristfälligt skick. Lokalerna äro alldeles otillräckliga med hänsyn till den stora manskapsstyrkan vid regementet.

Den nuvarande marketenteribyggnaden inrymmer lokaler för underoffi-

cersmäss, furirmäss, korpralsmäss, manskapsmäss, bostäder för mässpersonal samt regementets samlingssal.

Vad underofficersmässen beträffar, äro särskilt ekonomilokalerna illa tillgodosedda. Köket är inrymt i en passage med en golvyta av endast 12 kvm. Skafferier och serveringsrum saknas.

Furirmässen utgöres av förstuga och två rum. De båda rummen upptaga en sammanlagd golvyta av omkring 60 kvm., medan antalet furirer, som under vinterhalvåret äro hänvisade till mässen uppgår till omkring 70.

Korpralsmässen är inrymd i en inbyggd glasveranda och består av två rum. Verandan är icke vinterbonad, varför lokalerna, trots befintligheten av värmeelement, äro mer eller mindre hälsovådliga under större delen av vintern till följd av kylan. Rummens sammanlagda golvyta utgör omkring 60 kvm., medan antalet korpraler och vicekorpraler, som under vinterhalvåret äro hänvisade till sagda mässlokal, uppgår till minst 75. Under två av vinterhalvårets månader tillkomma därutöver i regel ytterligare 15 personer. Förhållandena i korpralsmässen äro således ännu mer ogynnsamma än i furirmässen.

Manskapsmässen består av en större sal, som frånräknat det av serveringsdisken upptagna utrymmet har en golvyta av omkring 100 kvm. Tidvis brukar manskapsmässen utökas med regementets en trappa upp belägna samlingssal, vilken är av samma storlek som den förstnämnda salen. Antalet meniga, som under vinterhalvåret äro hänvisade till manskapsmässen, uppgår emellertid till omkring 1,200.

De till manskapsmässen hörande ekonomilokalerna, vilka även äro avsedda för furir- och korpralsmässarnas räkning, äro mycket trånga och otidsenliga. Serveringsrummet, som samtidigt delvis är förrådsrum, har en golvyta av 17 kvm., kökets golvyta är 18 kvm. och skafferiets 6 kvm. Bristen på rymliga och luftiga förvaringslokaler för livsmedel medför även ur hygienisk synpunkt allvarliga olägenheter. Sålunda hava kackerlackor uppträtt i mängd i lokalerna och varit omöjliga att helt utrota inom byggnaden. Arbetsförhållandena för personalen i köket äro mycket besvärliga, och särskilt matrum saknas för mässpersonalen.

Bostäderna för mässpersonalen utgöras av fyra rum i byggnadens tredje våning. De äro ur brandskyddssynpunkt mycket riskfyllt belägna. Garderober- och toalettutrymmen till desamma äro otillräckliga, och de befintliga betjäningsrummen medgiva icke inkvartering av erforderlig personal.

Av det ovan anförda torde Eders Kungl. Maj:t finna, att mässlokalerna för de olika kategorierna av manskapet till största delen äro av sådan beskaffenhet, att de icke kunna fylla ens de minsta anspråk på rymlighet som böra ställas på dylika lokaler. I jämförelse med andra mässlokaler vid militära etablissement ger denna byggnad ett beklämmande intryck av vantrevnad. Särskilt i betraktande av det stränga klimatet, som under den största delen av året råder i Boden, torde här i högre grad än på andra ställen ett behov föreligga för manskapet att under lediga stunder hava en tillflyktsplats, som fyller berättigade anspråk på trevnad. Även i hygieniskt

hänseende torde förbättrade mässförhållanden få anses vara av icke ringa betydelse. För avhjälpandet av de många olägenheter, som vidlåda det nuvarande marketenteriet, synes den enda rationella lösningen vara att vid regementet uppföra en helt ny mässbyggnad för manskapet, inrymmande furir-, korprals- och manskapsmässar med tillhörande ekonomilokaler och betjäningsrum. Plats för en sådan byggnad förefinnes. Däremot torde underofficersmässen kunna kvarbliva i den gamla byggnaden, och det bleve härvid möjligt att tillgodose särskilt ekonomilokalerna till underofficersmässen på bättre sätt än vad nu är fallet. Regementets samlingssal kunde åter helt tagas i anspråk för sitt ursprungliga ändamål, vilket måste anses vara av stor betydelse. Ledigblivna lokaler i den gamla marketenteribyggnaden torde kunna användas för lektions- och föreläsningsändamål eller för fyllande av annat förefintligt lokalbehov vid regementet.

Med stöd av 16 § i den för riksdagens militieombudsman gällande instruktionen har jag trott mig böra anmäla detta ärende hos Eders Kungl. Maj:t till den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.»

11. Angående upphandling av torrt rågbröd för flygförbandens räkning m. m.

Härom avlät militieombudsmannen den 20 oktober 1937 följande hemställan till Konungen:

»Sedan jag i Tidning för leveranser till staten m. m. iakttagit, att flygförbanden genom offentliga kungörelser infordrade anbud å bland annat grovt torrt rågbröd anhöll jag i skrivelse den 19 juni 1937 till arméförvaltningens intendentsdepartement — under framhållande av att kronobagerierna levererade sådant bröd till arméns och marinens samtliga förband — om upplysning, huruvida hinder mötte att jämväl flygförbanden erhöle sitt behov av grovt torrt rågbröd från kronobagerierna samt, därest så ej vore fallet, huruvida med hänsyn till bland annat omsättningen av krigslagren någon fördel kunde vinnas genom en dylik anordning.

I skrivelse den 22 juni 1937 meddelade intendentsdepartementet, att departementet funne att leverans till flygförbanden av grovt torrt rågbröd vore ur alla de synpunkter departementet hade att företräda synnerligen önskvärd.

Med anledning av vad sålunda anförts anmodade jag i skrivelse den 24 juli 1937 flygförvaltningen att avgiva yttrande i ärendet.

I skrivelse den 3 september 1937 anförde flygförvaltningen med anledning härav följande: I fråga om upphandling för flygvpnet av i normalportionsstaten ingående proviantartiklar gällde, att genom truppförbandscheferna införskaffade anbud därå skulle underställas flygförvaltningens prövning. Förutom övriga proviantartiklar hade vid samtliga förband utom Östgöta flygflottilj även förenämnda brödsort plägat göras till föremål för anbudsinford-

ran. Anbud hade till följd härav understundom inkommit även från arméns intendenturförråd i Stockholm i den för anbuds ingivande föreskrivna ordningen och hade då blivit föremål för prövning i likhet med övriga anbud. Av förrådet erbjudna priser hade emellertid varit högre än från enskilda anbudsgivare. I några fall hade det inträffat, att anbud från enskild anbudsgivare varit högre än i gällande taxa fastställt pris å bröd från kronans förråd. Även om anbud å sådant bröd då icke förelegat, hade med förkastande av anbuden vederbörande truppförband anbefallts att fylla sitt behov genom rekvisition från vederbörligt kronans förråd. I fråga om Östgöta flygflottilj hade, som redan nämnts, anbud icke plägat infordras å hårt bröd, som i likhet med vad fallet varit på flygkompaniets tid städse uttagits från arméns förråd. Enligt vad det visat sig hade man vid de truppförband, där såväl kronbröd som bröd från enskild leverantör utspisats, föredragit det senare, vilket framginge av i ärendet infordrade yttranden. Orsakerna till detta förhållande uppgaves i allmänhet vara dels att det i allmänna handeln förekommande brödet vore mer omtyckt av manskapet och på grund härav i större utsträckning utnyttjades än kronbrödet, dels att lägre pris erhållits genom upphandling. Vid Östgöta flygflottilj, där ingen erinran gjorts mot kronbrödet, hade åtgången därav under det gångna budgetåret varit endast omkring 850 kg. mot omkring 11,000 kg. mjukt bröd. Det hårda brödet syntes alltså här spela en mindre roll i utspisningen. En av orsakerna till att kronbrödet vore mindre omtyckt av manskapet än det bröd, som tillhandahölls i allmänna handeln, torde vara, att kronbrödet levererades till truppförbanden efter relativt lång förvaring i förråd. Sålunda hade chefen för Roslagens flygflottilj i skrivelse den 19 september 1932 anmält att hårt bröd då levererats, som enligt uppgift å förpackningen bakats i augusti 1929. Med flygtruppförbandens relativt små portionsstyrkor vore det särskilt angeläget att söka utnyttja alla till buds stående möjligheter för att inom ramen av gällande normalportionspris kunna tillhandahålla manskapet en tillräcklig och omtyckt kost. Det hårda brödets beskaffenhet vore därvid av stor betydelse och, såvitt av hittills vunnen erfarenhet framgått, hade anskaffning av dylikt bröd till fullgod beskaffenhet och för minsta kostnad bäst kunnat tillgodoses genom upphandling i vanlig ordning. Med stöd av det anförda hemställde flygförvaltningen att ärendet icke måtte föranleda militieombudsmannens vidare åtgärd.

Vid flygförvaltningens förenämnda skrivelse voro bifogade yttranden från samtliga flottiljchefer.

Chefen för Västmanlands flygflottilj anförde: Vid flottiljen hade dittills grovt torrt rågröd levererats av privata firmor huvudsakligen av den anledningen, att det ställt sig billigare än upphandling från arméns intendenturförråd i Stockholm. Flottiljen, som för innevarande upphandlingsperiod upphandlat 3,500 kg. hårt bröd, betalade härför 43 öre pr kg., fritt kasern. Enligt av chefen för arméns intendenturförråd i Stockholm den 19 april 1937 fastställd taxa för proviantartiklar, gällande från och med den 1 maj 1937, betingade hårt rågröd ett pris av 45 öre pr kg., vartill komme kostnader för

frakt till Västerås samt uppkörning. Ur kronans synpunkt hade det sålunda dittills varit fördelaktigare, att flottiljen upphandlat dylikt bröd från privata firmor. Då dessutom tillkomme, att hårt bröd från privata firmor vore mer omtyckt av manskapet än det vid kronans bagerier tillverkade, och större möjligheter för variation föreläge, anhölle flottiljchefen att upphandlingen av hårt rågbröd i fortsättningen måtte få äga rum enligt då tillämpade grunder.

Chefen för Roslagens flygflottilj anförde: Chefen för dåvarande andra flygkåren hade genom skrivelse den 23 augusti 1932 till flygstyrelsen anmält att det från arméns intendenturförråd upphandlade brödet föranlett upprepade klagomål från manskapet, enär detsamma vore segt och osmakligt, samt anhållit att bröd måtte få upphandlas från privat leverantör. Sedan chefen för arméns intendenturförråd i skrivelse den 7 september 1932 bemött klagomålen under framhållande av att orsaken till brödets beskaffenhet vore att hänföra till olämplig behandling efter leveransen, hade kårchefen den 19 september 1932 ingivit förnyad utredning i ärendet, vari påpekats svårigheten att förvara brödet då tillgång till tillräckligt luftig och torr lokal icke funnes vid kårens förläggning. Därjämte hade anförts att det från privat leverantör levererade brödet ej undergått någon förändring under förvaringen å kåren, vilket tytt på större lämplighet än det från arméns intendenturförråd levererade. Då dessutom det från privat leverantör inköpta brödet mycket uppskattats av manskapet hade detta tytt på att kvaliteten på det från arméns intendenturförråd levererade brödet varit underlägsen. Under tiden den 1 oktober 1932—den 31 oktober 1937 hade privata leverantörer anlitats med undantag av upphandlingsperioden den 1 november 1936—den 31 maj 1937 då arméns intendenturförråd ombesörjt leveransen. De synpunkter, som i kårchefens ovanberörda skrivelser framförts, ägde fortfarande giltighet. Kvalitén på det senast levererade kronbrödet hade visserligen varit likvärdig med det från privata leverantörer bekomna brödet men i fråga om smaklighet var kronbrödet alltså underlägset. Därtill komme att leveranspriset från arméns intendenturförråd i regel torde vara högre än priset från privata leverantörer. Enligt inhämtad uppgift skulle priset å bröd från arméns intendenturförråd vid tiden för yttrandets avgivande med 2 öre pr kg. + frakt överstigit det av flottiljen senast kontrakterade priset. På grund av vad sålunda anförts avstyrkte flottiljchefen åtgärder som kunde försvåra hans strävande att för lägsta möjliga pris bereda bästa möjliga utspisning till manskapet.

Chefen för Östgöta flygflottilj meddelade att vid flottiljen (flygkåren) sedan den 1 april 1932 behovet av grovt torrt rågbröd fyllts genom rekvisition från arméns intendenturförråd. I särskild skrivelse anförde t.f. flottiljintendenten att några anmärkningar mot levererat bröd icke hade förekommit.

Befälhavaren för Jämtlands flygflottilj anförde: Vid upphandlingarna hade kronobageriet i Stockholm plägat inkomma med anbud. Dessa hade dock varit högre än anbud från privata affärer. Med hänsyn till vad intendentdepartementet i sin skrivelse till militieombudsmannen den 22 juni 1937 yttrat, att det vore ur alla synpunkter, departementet hade att företräda,

synnerligen önskvärt, att leverans av torrt rågbröd skedde till flygförbanden, anmälde flotiljbefälhavaren, att hinder härför icke mötte från flottiljens sida.

Chefen för flygkrigsskolan yttrade följande: Genom beslut den 22 mars 1932 hade flygstyrelsen anbefallt användande av grovt torrt rågbröd från förplägnadsanstalten i Hässleholm. På grund därav hade detta bröd använts vid flygskolkåren från och med den 1 april 1932. Det hade emellertid visat sig, att brödet varit långt ifrån omtyckt av manskapet och att åtgången avsevärt nedgått på bekostnad av utspisningens näringsvärde. På framställning från dåvarande kårbefälhavaren genom skrivelse den 6 december 1932 hade flygstyrelsen den 14 februari 1933 beslutat att grovt torrt rågbröd skulle framdeles upphandlas. Såvitt skolchefen hade sig bekant hade sedan dess icke någon förändring beträffande kvaliteten av vid kronobagerierna tillverkat grovt torrt rågbröd företagits. Vid truppförband inom armén där förfrågan gjorts hade man samma erfarenhet beträffande brödet som vid flygkrigsskolan. Även om sålunda vissa fördelar för arméns förråd beträffande omsättningen av grovt torrt rågbröd skulle vara en följd av leverans även till flygförbanden, avstyrkte flottiljchefen övergång till begagnande av bröd från arméns förråd.

Kårbefälhavarens skrivelse den 6 december 1932 hade följande lydelse: Genom protokoll den 22 mars 1932 hade flygstyrelsen beslutit att torrt rågbröd skulle upphandlas från arméns intendenturförråd till ett pris av 42 öre pr kg. Arméns bröd hade sedan använts under ett halvt år. Det hade visat sig att brödet icke vore så omtyckt av manskapet som det bröd, vilket tidigare ingått i utspisningen. Detta framginge därav att under tiden april—september 1931 förbrukats 30,5 gr. bröd pr portion. Under samma tid 1932 hade förbrukningen varit 20,7 gr. Förbrukningen tenderade att ytterligare minska. Torrt rågbröd vore en så viktig del av födan, att förhållandet borde beaktas. För att födan oaktat mindre förbrukning av torrt bröd skulle bli lika närande, måste andra födoämnen förbrukas i större kvantitet eller ock manskapet bli lidande. Då torrt bröd vore relativt billigt medförde detta en olägenhet ur kostnadssynpunkt. Att det nu upphandlade brödet icke vore så omtyckt framginge även därav, att under tiden april—september 1932 av enskilda rekvirerats endast 172 kg. mot för samma tid 1931 588 kg. Enskilda hade nu helt upphört att rekvirera torrt rågbröd. Enligt gällande bestämmelser skulle för avdamning m. m. påläggas 5 %. Torrt rågbröd hade alltid levererats i paket om 1 kg., någon avdamning förekomme sålunda ej. Då försäljningen till enskilda förut överstigit 1,000 kg. pr år hade sålunda mathållningsanslaget tillförts ett netto av kr. 25: — vilka kommit utspisningen tillgodo. Övergången till användande av arméns torra rågbröd hade sålunda medfört såväl kvalitativt som kvantitativt sämre mathållning. Kårbefälhavaren funne sig böra låta detta förhållande komma till flygstyrelsens kännedom.

Sedan jag anmodat arméförvaltningens intendenturdepartement att avgiva yttrande över vad flygförvaltningen i ärendet anfört inkom intendenturdepartementet den 16 september 1937 med sådant yttrande. Departementet anför-

de följande: Då fråga om flygförbandens förseende med hårt bröd från arméns förråd första gången förelagts departementet för bedömande, hade departementet anfört, att en leverans till flygförbanden av artikeln i fråga vore ur de synpunkter, departementet hade att företräda, synnerligen önskvärd. Departementet hade därvid letts av de allmänna synpunkter, som alltid måste anläggas i fråga om den ur krigsberedskapssynpunkt nödvändiga men till planläggning och utförande mycket svårlösta livsmedelslagringen. En ökad omsättning av en lagrad artikel medförde vanligtvis fördelar och vad då artikeln hårt bröd särskilt beträffade framträdde dessa fördelar i ökade arbetstillfällen, förbilligande av bageridriften, samt, framför allt, i bättre kvalitet. Ur dessa synpunkter vore varje ökning av någon betydenhet givetvis önskvärd. Sedan emellertid under hand från flygförvaltningen inhämtats, att den sammanlagda årsförbrukningen av grovt torrt rågbröd vid flygförbanden hölle sig vid endast omkring 23 ton, vilken kvantitet motsvarade allenast c:a 10 dagars bakning vid ett enda förråd, hade ärendet förlorat det mesta av sin betydelse och kunde, då nu flygförbandens intresse för detsamma visat sig ringa, för departementets vidkommande avföras.

Departementet ville slutligen beträffande frågan om brödets smaklighet och flygförbandens åsikt därom framhålla, att ett bröd, som dels måste tillverkas med hänsyn till en obligatorisk lagringstid av omkring 2 år, dels under denna lagringstid med nödvändighet måste undergå förändring såväl till smak som till konsistens, aldrig kunde tävla med ett bröd, som vore tillverkat med hänsyn till en så gott som omedelbar förbrukning, och som ej heller hunne bliva så gammalt, att det i någon väsentlig grad nedgått i kvalitetsvärde.

Det hårda rågbröd, som tillverkas vid arméns kronobagerier och därefter lagras under viss tid i arméns centrala förråd och förplägnadsanstalter, avses skola omsättas genom obligatorisk förbrukning vid arméns truppförband. Enligt arméförvaltningens intendentsdepartements skrivelse den 29 augusti 1933, nr 3214, må hårt rågbröd icke upphandlas genom truppförbandens försorg. Förbrukning av sådant bröd äger enligt överenskommen rum även vid så gott som samtliga förband vid marinen samt vid ett stort antal fångvårdsanstalter och vid civila sjukhus i Norrland. Däremot förekommer vid flygvapnet dylik förbrukning numera endast vid Östgöta flygflottilj.

Såsom orsaker till att arméns hårda bröd i allmänhet icke förbrukas vid flygförbanden har uppgivits dels att kvaliteten hos detsamma vore avgjort sämre än hos det i allmänna handeln upphandlade brödet, dels att lägre pris plägade erhållas genom upphandling.

Beträffande det förra förhållandet hava anmärkningsvärda uppgifter lämnats. Chefen för Roslagens flygflottilj har meddelat att enligt uppgift från chefen för dåvarande andra flygkåren det från arméns intendenturförråd levererade brödet föranlett upprepade klagomål från manskapet, enär brödet vore segt och osmakligt, under det att det från privat leverantör inköpta

brödet mycket uppskattats av manskapet. Chefen för flygkrigsskolan har anført att det från förplägnadsanstalten i Hässleholm till dåvarande flygskolkåren levererade brödet varit långt ifrån omtyckt av manskapet och att under den tid dylikt bröd levererats åtgången avsevärt nedgått på bekostnad av utspisningens näringsvärde. Enligt flottiljchefens uppgift skall liknande erfarenhet gjorts även vid truppförband inom armén.

Såsom en orsak till att arméns hårda bröd vore mindre smakligt än det i allmänna handeln förekommande har angivits att leverans icke kunde ske förrän efter relativt lång förvaring i förråd. Arméförvaltningens intendenturdepartement har härom anført att brödet måste tillverkas med hänsyn till obligatorisk lagring av omkring två år och att brödet under denna lagringstid måste undergå förändring till såväl smak som konsistens och därför aldrig kan tävla med bröd som tillverkas med hänsyn till så gott som omedelbar förbrukning.

Vad prisfrågan angår har uppgivits att i allmänhet kronans bröd ställt sig dyrare än det bröd som erbjudits av enskild anbudsgivare. Chefen för Västmanlands flygflottilj har sålunda uppgivit att flottiljen för innevarande upphandlingsperiod betalade för hårt rågröd 43 öre pr kg. fritt kasern under det att kronans rågröd enligt gällande taxa kostade 45 öre pr kg., till vilket pris komme kostnaden för frakt till Västerås samt hemforsling.

Uppgiften att det från kronobagerierna levererade brödet till kvaliteten är sämre och av manskapet mindre omtyckt än det från enskilda firmor levererade brödet har icke bestritts. Det torde därför få anses mindre lämpligt att obligatorisk utspisning av armébrödet skall äga rum vid vissa truppheter medan andra hava befogenhet att fylla sitt brödbehov i allmänna handeln. Förhållandet kan lätt uppfattas som en orättvisa mot dem som tvingas äta kronobrödet. En dylik ordning torde därför lämpligen icke böra äga bestånd. Särskilt anmärkningsvärt blir förhållandet om utspisning med kronans bröd skulle, såsom i handlingarna påståtts, på grund av ringa brödkonsumtion föranledde minskning i utspisningens näringsvärde.

Även om det måhända kan befinnas ofrånkomligt ur krigsberedskapssynpunkt, att hårt bröd lagras i förråd torde det icke vara uteslutet att lagringstiden numera kan minskas och brödets kvalitet i sammanhang därmed höjas. Jag tillåter mig i detta sammanhang framhålla, att den fabriksmässiga spisbrödstillverkningen inom landet numera nått en sådan omfattning och standard, att krigsberedskapslagringen måhända därigenom kommit i ett gynnsammare läge än tidigare. Därest så icke skulle vara förhållandet torde i allt fall förtjäna undersökas huruvida icke andra åtgärder för höjande av brödets kvalitet må kunna vidtagas.

Med stöd av 16 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen får jag härmed för Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende till den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.»

12. Angående de militära etablissemangens kontrakt rörande leverans från enskilda kraftdistributörer av elektrisk energi.

Härom avlät militieombudsmannen den 4 november 1937 följande hemställan till Konungen:

»Under de av mig förrättade inspektionerna av militära etablissemang m. m. har jag iakttagit att elektrisk energi för belysning, motordrift och kokning i stor utsträckning levereras av enskilda distributörer samt att de leveranskontrakt som uppgjorts icke innehålla enhetliga grunder för betalningens utgående utan stadga ersättning enligt tariffer av synnerligen varierande innehåll. Genomsnittspriset för kilowattimme lär därför kunna bli olika även för jämförda förband. Vidare har jag iakttagit att vissa kontrakt äro anmärkningsvärt gamla. Sålunda har kontraktet angående leverans av kraft till Kronobergs regemente uppgjorts år 1919 och icke blivit reviderat i annan mån än att ett tillägg till detsamma gjorts år 1922.

Enligt mitt förmenande skulle det vara ändamålsenligt, om de militära myndigheterna vid uppgörande av kontrakt rörande leverans av elektrisk energi alltid rådförde sig med den på området sakkunniga statsmyndigheten. Härigenom skulle kunna ernås enhetliga normer för taxornas beräkning ävensom säkerhet för ett rimligt pris på den elektriska kraften.

Enligt vad jag erfarit ställer sig vattenfallsstyrelsen icke främmande för en sådan ordning.

Med anledning av viss anmärkning av överrevisorerna vid statens vattenfallsverk har nämligen vattenfallsstyrelsen i underdånig skrivelse den 8 september 1937 yttrat bland annat: I vissa fall hade statsverk vänt sig till vattenfallsstyrelsen för att få dess hjälp vid upprättande eller prövning av kontrakt rörande elektrisk kraft eller vid val mellan egen kraftanläggning och abonnemang på kraft. Vattenfallsstyrelsen ville emellertid föreslå, att Kungl. Maj:t förordnade, att i alla sådana fall, då statens verk eller institutioner behövde elektrisk kraft och kraftavgiften överstege exempelvis 2,000 kronor per år eller där egen kraftanläggning ifrågasattes, skulle, vare sig kraft kunde levereras från vattenfallsstyrelsen eller ej, frågan underställas vattenfallsstyrelsens prövning. Beträffande redan avslutade kontrakt torde i allmänhet icke någon ändring kunna ske förrän efter avtalstidens utgång, men en prövning av avtalen kunde dock vara av värde för bedömning av frågan om de statliga verkens kraftabonnemang i hela dess räckvidd. Gällande avtal borde icke förlängas, ej heller borde nya avtal slutas utan vattenfallsstyrelsens tillstyrkande i den mån icke särskilt undantag medgäves av Kungl. Maj:t. Om ett sådant förfaringsätt till en början föreskrevs för en tid av tre år, bleve det möjligt att praktiskt utröna värdet av ett dylikt arbetssätt. Sannolikt skulle flertalet statsverk gärna använda sig av den hjälp, som på detta sätt kunde erhållas. Styrelsen utginge ifrån att hjälpen skulle lämnas kostnadsfritt.

Detta yttrande ger vid handen att vattenfallsstyrelsen delar den uppfattning jag hyser om lämpligheten av medverkan och kontroll av styrelsen såsom

den på förevarande område speciellt sakkunniga statsmyndigheten, i de fall då myndigheter, som icke själva besitta sådan sakkunskap, vilja med enskilda kraftdistributörer avsluta kontrakt rörande leverans av elektrisk energi eller förlänga gällande avtal härom.

Med stöd av 16 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen får jag härmed för Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende till den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.»

13. Angående behovet av enhetliga bestämmelser för de militära sjukhusen i fråga om liköppning.

Härom avlät militieombudsmannen den 17 juni 1937 följande framställning till Konungen:

»Enligt Kungl. Maj:ts stadga den 22 juni 1928 (nr 303) angående lasarett, sjukstugor och tuberkulossjukvårdsanstalter (sjukhusstadga) åligger det lasarettsläkare i avseende å sjukvård, varför han är ansvarig, bland annat att, där han ej finner anledning till antagande, att behov av rättsmedicinsk undersökning föreligger, förrätta liköppning i fall, då dödsorsaken är okänd eller någon viktig upplysning om sjukdomens beskaffenhet kan vinnas; dock att, om anhörig framfört önskemål om att liköppning icke skall äga rum, sådan må företagas blott då dödsorsaken är okänd (24 § 1 mom. 14 punkten).

Sjukhusstadgan är tillämplig å de sjukvårdsanstalter, varom stadgas i lagen den 22 juni 1928 (nr 302) om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus. Däremot torde stadgan icke vara tillämplig å de sjukvårdsanstalter, som lyda under militär myndighet.

Sedan fadern till en å militär sjukvårdsanstalt avliden värnpliktig tillfrågat mig huruvida han ägde laglig rätt att förhindra begärd liköppning å hans sons döda kropp, blev min uppmärksamhet fäst därå att några enhetliga bestämmelser om liköppning icke utfärdats beträffande de militära sjukhusen.

Med anledning därav avlät jag skrivelser till arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse och till marinförvaltningen med hemställan om yttrande i frågan.

I yttrande den 7 maj 1937 anförde arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse följande: Styrelsen hade inhämtat yttrande i ärendet från chefläkarna vid garnisonssjukhusen i Stockholm, Karlsborg och Boden samt cheferna för Livgrenadjärregementet, Jönköpings-Kalmar regemente, Västernorrlands regemente och Göta trängkår. Av dessa yttranden samt av utredning, som verkställts inom sjukvårdsstyrelsen, hade inhämtats följande. Kungl. Maj:ts reglemente för garnisonssjukhuset i Stockholm den 13 december 1918 (nr 1085) innehölle i detta ämne icke någon annan föreskrift, än att, då obduktion å avliden patient verkställdes, protokoll däröver skulle upprättas. Där-

emot funnes i tjänstgöringsinstruktionen för sjukhuset i förevarande hänseende föreskrift om att överläkare skulle i tillämpliga delar ställa sig till efterrättelse, vad i gällande lasaretsstadga för lasaretsläkare vore föreskrivet, samt att lik skulle obduceras på sätt, som för lasarett i allmänhet vore stadgat. I § 4 moment 8 i Kungl. Maj:ts reglemente för garnisonssjukhuset å Karlsborg den 9 november 1928 (nr 457) stadgades följande: 'Såvida regementsläkaren ej finner anledning till antagande att behov av rättsmedicinsk undersökning föreligger har han i egenskap av chefläkare att låta ombesörja liköppning å inom sjukhuset avliden sjuk, då dödsorsaken är okänd eller någon viktig upplysning om sjukdomens beskaffenhet därigenom kan vinnas; dock att, då den avlidnes anhöriga begära, att liköppning ej skall äga rum, sådan må företagas endast i det fall, att dödsorsaken är okänd. Då åter anledning till antagande, som nyss nämnts, synes föreligga, skall därom ofördröjligen göras anmälan hos vederbörande myndighet. Angående rättsmedicinsk undersökning i anledning av dödsfall iakttages, vad därom är särskilt stadgat.' I § 4 moment 6 i Kungl. Maj:ts reglemente för garnisonssjukhuset i Boden den 6 juni 1924 (nr 296) stadgades: 'Såvida ej rättsmedicinskt fall kan misstänkas föreligga, har chefläkaren att låta ombesörja liköppning å inom sjukhuset avliden sjuk, då dödsorsaken är okänd eller någon viktig upplysning om sjukdomens beskaffenhet därigenom kan vinnas; dock att, då den avlidnes anhöriga begära, att liköppning ej skall äga rum, sådan må företagas endast i det fall, att dödsorsaken är okänd. Angående rättsmedicinsk undersökning i anledning av dödsfall iakttages vad därom är särskilt stadgat.' Kungl. Maj:ts reglemente för garnisonssjukhuset i Linköping den 18 maj 1928 (nr 251) innehölle i § 7 moment 1 fjärde stycket i förevarande hänseende följande bestämmelser: 'Såvida sjukhusläkaren ej finner anledning till antagande, att behov av rättsmedicinsk undersökning föreligger, har han att förrätta liköppning å inom sjukhuset avliden sjuk, då dödsorsaken är okänd eller någon viktig upplysning om sjukdomens beskaffenhet därigenom kan vinnas; dock att, då den avlidnes anhöriga begära, att liköppning ej skall äga rum, sådan må företagas endast i det fall, att dödsorsaken är okänd. Då åter anledning till antagande, som nyss nämnts, synes föreligga, skall därom ofördröjligen göras anmälan hos vederbörande myndighet. Angående rättsmedicinsk undersökning i anledning av dödsfall iakttages vad därom är särskilt stadgat.' Kungl. Maj:ts reglemente för garnisonssjukhuset i Skövde den 13 december 1929 (nr 394) meddelade icke några bestämmelser hur och när liköppning skulle företagas utan allenast hur uppsatt protokoll däröver skulle förvaras. För militärsjukhusen vid Jönköpings-Kalmar regemente och vid Västernorrlands regemente vore reglementen icke utfärdade, varför beträffande dessa liksom även för de olika truppförbandens sjukavdelningar icke funnes utfärdade några bestämmelser i förevarande hänseende. På grund av vad sålunda anförts ville sjukvårdsstyrelsen meddela, att det enligt styrelsens uppfattning vore ändamålsenligt att enhetligt lösa föreliggande fråga sålunda, att föreskrifter utfärdades därom att för de militära sjuk-

husen i förevarande hänseende enahanda bestämmelser skulle gälla, vilka återgäves i Kungl. Maj:ts ovanberörda stadga den 22 juni 1928 (nr 303).

Av de vid sjukvårdsstyrelsens yttrande fogade handlingarna må här särskilt framhållas de yttranden, som inkommit från chefläkaren å Karlsborg och chefen för Västernorrlands regemente.

Den förre anförde i skrivelse den 10 mars 1937: I slutet av år 1936 inträffade å kirurgiska avdelningen ett hastigt dödsfall av en värnpliktig med okänd dödsorsak. Obduktion vägrades bestämt av fadern per telefon. Genom övertalning lyckades han emellertid övertygas och dödsorsaken blev klarlagd. Därest han fortfarande vägrat hade en synnerligen obehaglig situation uppstått. På grund härav och med ledning av det i militieombudsmannens skrivelse anförda fallet ville chefläkaren som sin mening framföra önskvärdheten av att de militära sjukhusen inordnades under sjukhusstadgan även i berörda avseende.

Den senare har i skrivelse den 11 mars 1937 framfört som ett önskemål, att lasaretsstadgans i militieombudsmannens skrivelse anförda bestämmelse beträffande obduktion av å sjukhus avliden patient erhöles giltighet även för militär- och garnisonssjukhus.

Marinförvaltningen avgav yttrande den 1 april 1937 och anförde däri följande: Sedan ämbetsverket överlämnat militieombudsmannens skrivelse till marinöverläkaren för yttrande hade denne till ämbetsverket den 22 mars 1937 med instämmande överlämnat ett från stationsbefälhavaren vid Karlskrona örlogsstation av honom infordrat yttrande, i vilket 1. läkaren vid samma örlogsstation anförde bland annat: 'Enligt min mening äro de bestämmelser, som meddelats i Kungl. Maj:ts stadga angående lasarett, sjukstugor och tuberkulossjukvårdsanstalter den 22 juni 1928 24 § 14 mom. lämpliga även för de militära sjukhusen.' Marinförvaltningen instämde ävenledes i vad sålunda anförts.

Såsom framgår av den verkställda utredningen hava några enhetliga bestämmelser icke utfärdats som vid de militära sjukhusen reglera frågorna när obduktion, som icke är rättsmedicinsk, må verkställas och vad verkan må givas anhörigs önskan att obduktion icke skall äga rum.

De i ärendet avgivna yttrandena giva vid handen att behov av dylik reglering förefinnes. Det vill synas som om sjukhusstadgans bestämmelser i berörda hänseenden lämpligen böra göras tillämpliga även på de militära sjukhusen.

Med stöd av 16 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktion har jag ansett mig böra anmäla detta ärende hos Eders Kungl. Maj:t till den åtgärd, Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna för-
anleda.»

*

*

*

Kungl. Maj:t förordnade den 5 november 1937 i anledning av framställningen att, där ej i gällande bestämmelser rörande militär sjukvårdsinrättning föreskrifter därom redan funnes meddelade, det skulle åligga chefläkare (likställd läkare) vid sådan sjukvårdsinrättning att med avseende å liköppning och rättsmedicinsk undersökning vid dödsfall i tillämpliga delar ställa sig till efterrättelse i gällande sjukhusstadga givna bestämmelser angående vad som åligger lasarettsläkare i berörda hänseenden.
